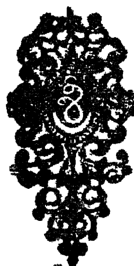
PRINTED BY
V. VENKATESWARA SASTRULU
of V. RAMASWAMY SASTRULU
AT THE 'VAVILLA' PRESS,
MADRAS.

శ్రీరస్తు.

సప్తమస్కంధము

టీకాతాత్పర్యసహితము

మద్విఖ్యాతిలతా
క్రామితరోదోంతరాళ కమనీయమహా
జీమూతతులితదేహా
శ్యామలరుచిజాల రామచంద్రనృపాలా

టీ. శ్రీమ...రాళ=సంపద్యుక్తమైన కీర్తియనెడు తీఁగచే నల్లుకోఁబడిన భూమ్యాకాశముల మధ్యములు గలవాఁడా, కమనీయ...జాల=అందమైన పెద్ద మబ్బులతోఁ బోల్పఁబడిన దేహమందలి న[illegible] కాంతులు గలవాఁడా, రామచంద్రనృపాలా=శ్రీరామచంద్ర మహారాజా.

తా. కీర్తిపూరములచే దిక్కులను నింపినవాఁడా, మబ్బును బోలిన నల్లని మేనిరంగు గలవాఁడా, ఓ శ్రీరామచంద్ర మహారాజా.

వ. మహనీయగుణగరిష్ఠు లగు నమ్మునిశ్రేష్ఠులకు నిఖిలపురాణ వ్యాఖ్యానవైఖరీసమేతుం డయినసూతుం డిట్లనియె నట్లు ప్రాయోపవిష్టుం డయినపరీక్షిన్నరేంద్రుండు శుకయో గీంద్రు నవలోకించి.

టీ. మహా...స్థులు=గొప్ప గుణములచే మిన్నలైనవారు, నిఖిల... తుండు=ఎల్లపురాణములను వివరించు ధోరణిగలవాఁడు, ప్రాయోపవిష్టుఁడు= ప్రాయోపవేశము చేసినవాఁడు, (అన్నపానములు విడిచి మరణమున కెదురు చూచుచుండుట ప్రాయోపవేశము.)

తా. ఉత్తమగుణములు గల యా శౌనకుఁడు మున్నగు మునులకు ఎల్లపురాణములను జక్కఁగా వివరింపనేర్చిన సూతుఁ డిట్లు చెప్పెను. అట్లు ప్రాయోపవేశము నొందిన పరీక్షిత్తు శుకమహర్షినిఁ జూచి. (పైపద్యముతో నన్వయము.)

సీ. సర్వభూతములకు సముఁడు నెచ్చెలి ప్రియుం
డైనవైకుంఠుఁ డనంతుఁ డాద్యుఁ
డింద్రునికొఱకు దైత్యేంద్రుల నేటికి
విషమునికైవడి వెదకి చంపె
నసురులఁ జంపంగ నమరులచేఁ దన
కయ్యెడిలాభ మేమంతైనఁ గలదె
నిర్వాణనాథుండు నిర్గుణుం డగుతన
కసురులవలనిభయంబుఁ బగయుఁ

ఆ. గలుగనేర వట్టిఘనుఁడు దైత్యులఁ జంపి
సురలఁ గాచు టనికి చోద్య మనుచు
సంశయంబు నాకు జనియించె మునినాథ
ప్రజ్ఞమెఱసి తెలియఁ బలుకవయ్య.

టీ. నెచ్చెలి = ముఖ్యస్నేహితుఁడు, వైకుంఠుఁడు=విష్ణువు, అనంతుఁడు=తుదలేనివాఁడు, దైత్యేంద్రులు = రక్కసుల దొరలు, విషముఁడు= కఠినుఁడు, అసురులు = రాక్షసులు, అమరులు = దేవతలు, నిర్వాణనాథుండు=మోక్షమునకుఁ బ్రభువు, చోద్యము = అచ్చెరువు, మునినాథ= మునులకుఁ బెద్దయైనవాఁడా.

తా. మునీశ్వరా! అన్నిజంతువులకు సమానుఁడును, నెయ్యుఁడును, బంధువు నైన విష్ణు వింద్రునికొఱకై రాక్షసుల నెల్లరను, మోసకాని విధమున నేల చంపెను ? రాక్షసులను జంపి దేవతలను కాపాడినఁ దనకేమి లాభము ? ఎల్ల జీవులకు ముక్తి నిచ్చు విష్ణువునకు రాక్షసులవలన భయము, విరోధము కల్గు గునా? లేదే. అట్టివాఁడయ్యును మమకారముగలవానివలె రాక్షసులఁ జంపుట దేవతల మనుపుటయుఁ జూడఁ జిత్రముగా నున్నది. దీనివలన నాకు సందియము గలుగుచున్నది. నీయెఱిఁగినంతవట్టు నా సంశయమును దీర్చి విష్ణు కథలు చెప్పుము.

వ. అనిన శుకుం డి ట్లనియె. 4

శా. నీసంప్రశ్నము వర్ణనీయము గదా నిక్కంబు రాజేంద్ర ల
క్ష్మీసంభావ్యునిసచ్చరిత్రము మహాచిత్రంబు చింతింపఁ ద
ద్దాసాఖ్యానము లొప్పు విష్ణుచరణధ్యానప్రధానంబు లై
శ్రీసంధానము లై మునీశ్వరవచోజేగీయమానంబు లై. 5

టీ. సంప్రశ్నము = అడుగుట, వర్ణనీయము = మెచ్చుకోఁదగినది. నిక్కంబు = నిజము, లక్ష్మీ...త్రము=లక్ష్మీచే సేవింపఁదగిన విష్ణుని మంచి కథ, తద్దాసాఖ్యానము = ఆవిష్ణునిభక్తుల కథలు, విష్ణు...ములు=విష్ణువు పాదముల చింతనమే ముఖ్యధర్మముగాఁ గలవి, శ్రీసంధానములు=శుభప్రదములు, మునీశ్వర...నంబులు=మునులవాక్కులచే వర్ణింపఁబడునవి.

తా. పరీక్షిన్మహారాజా! చాల మంచిప్రశ్న మడిగితివి. నీ వనినది నిజమే. విష్ణునికథలు ఆశ్చర్యములైనవి. విచారింపఁగా విష్ణుభక్తుల కథలును అట్టివే. వానికి విష్ణుని పాదసేవనమే ముఖ్యము. అవి వినువారికి సకల సంపదను ఇచ్చును. మునులు ఎల్లపుడు వానినిఁ బాడుచుందురు.

. చిత్రంబులు త్రైలోక్యప
. విత్రంబులు భవలతాలవిత్రంబులు స

న్మిత్రంబులు మునిజనవన
చైత్రంబులు విష్ణుదేవుచారిత్రంబుల్. 6

టీ. విష్ణు... త్రంబుల్ = శ్రీహరికథలు, త్రైలోక్య ।పవిత్రంబులు = ముల్లోకములలో పావనములైనవి, భవ...బులు = సంసారపుఁ దీఁగెలకు కొడవండ్లవంటివి, సన్మిత్రంబులు = మంచివారలఁ బ్రేమించునవి, ముని...బులఁ=మును లనునడవులకు చైత్రమాసములు (చైత్రము అడవిని వికసింపఁ జేసి నట్లు ఇవి మునిమానసముల నలరించును.)

వ. నరేంద్రా కృష్ణద్వైపాయనునకు నమస్కరించి హరికథనంబులు చెప్పెద వినుము వ్యక్తుండు గాక గుణంబులు లేక ప్రకృతిం జెందక భవంబుల నొందక పరమేశ్వరుండు దనమాయవలన నయినగుణంబుల నావేశించి బాధ్యబాధకత్వంబుల నొందు నతండు గుణరహితుండు సత్త్వరజస్తమంబులు ప్రకృతిగుణంబు లాగుణంబులకు నొక్కొక్క కాలంబున హానివృద్ధులు గల వాయీశ్వరుండు సత్త్వంబున దేవఋషులను రజోగుణంబున నసురులను దమోగుణంబునయక్షరక్షోగణంబులను విభజించె. సూర్యుండు పెక్కెడలం గానంబడియు నొక్కరుండయినతెఱంగునఁ దద్విభుండును సర్వగతుండయ్యును భిన్నుండు గాఁడు తత్త్వవిదు లయినపెద్దలు దమలోనం బరమాత్మస్వరూపంబున నున్నయీశ్వరు నివ్విధంబున నెఱుంగుదురు. జీవాత్మకుఁ బరుం డైన సర్వమయుండు దనమాయచేత విశ్వంబు సృజియింపం గోరి రజంబును క్రీడింపంగోరి సత్త్వంబును నిద్రింపంగోరి తమంబున నుత్పాదించి చరమైనకాలంబును సృజియించు నాకాలంబున సర్వదర్శనుం డయినయీశ్వరుండును గాలాహ్వయుండున

నైహారి సత్త్వగుణం బయినదేవానీకంబునకు వృద్ధియు రజ
స్తమోగుణు లయినరాక్షసులకు హానియుం జేయుచుండు. 7

టీ. కృష్ణద్వైపాయనునకున్ = వేదవ్యాసునకు, హరికథనంబులు = విష్ణునికథలు, వ్యక్తుండు = కనఁబడువాఁడు, ప్రకృతి = మాయ, భవంబులు = పుట్టువులు, ఆవేశించి=చొచ్చి, బాధ్యబాధకత్వంబులన్ = బాధింపఁ దగినది బాధించువాఁడు అను భావములను, గుణరహితుఁడు = గుణములు లేని వాఁడు, ప్రకృతి గుణంబులు = మాయాగుణములు, దేవ ఋషులను = దేవులను ఋషులను, అసురులను = రాక్షసులను, యక్ష రక్షోగణంబులను=యక్షులయు రాక్షసులయుఁ గుంపులను, విభజించెన్ = వేఱుచేసెను, పెక్కెడలన్=పలు తావుల, ఒక్కరుండు = ఒకఁడు, సర్వగతుండు = అన్నిటియందు నున్న వాఁడు, భిన్నుండు = వేఱైనవాఁడు, తత్త్వవిదులు = నిజ మెఱిఁగినవారు, సర్వదర్శనుండు = అన్నిటినిఁ గాంచువాఁడు, కాలాహ్వయుండును= కాలుఁ డను పేరుగలవాఁడు, దేవానీకంబునకున్ = దేవతలమూఁకకు, వృద్ధి=పెంపు, హాని=నాశము.

క. జననాయక యీయర్థము
ఘనయశుఁ డగుధర్మజునకుఁ గ్రతుకాలమునన్
మును నారదుండు చెప్పెను
వినిపించెద వినుము చెవులు విమలత నొందన్. 8

టీ. జననాయక=రాజా, ఈయర్థము=ఈసంగతి, ఘనయశుఁడు=దట్టమైనకీర్తిగలవాఁడు, క్రతుకాలమునన్ = యజ్ఞముసేయుఁవేళయందు, మును= పూర్వము, విమలత=పావనత్వము.

తా. పరీక్షిన్మహారాజా! ఇప్పుడు నీ వడిగినసంగతినే ధర్మరాజు యజ్ఞము చేయునప్పుడు నారదుఁ డాయన కుపదేశించెను. దానినే నీకుఁ జెప్పెద వినుము. విని చెవులపండువు చేసికొనుము.

వ. మున్ను ధర్మరాజు సేయురాజసూయయాగంబున బాలుం
డైనశిశుపాలుండు హరిని నిందించి నిశితనిర్వక్రచక్రధారా
దళితమస్తకుం డయి తేజోరూపంబున వచ్చి హరిదేహంబు
సొచ్చినం జూచి వెఱఁగుపడి ధర్మజుండు సభలో నున్న
నారదునిం జూచి యిట్లనియె. 9

టీ. హరిని = విష్ణువును, నిశిత...కుండు = వాఁడియగు గుండ్రని చక్రముయొక్క అంచులచేఁ బ్రద్దలు చేయఁబడిన తల గలవాఁడు, వెఱఁగు పడి=ఆశ్చర్యమునంది.

ఆ. ఎట్టివారికైన నేకాంతులకు నైన
వచ్చి చొరఁగ రానివాసుదేవు
తత్త్వమందుఁ జేదిధరణీశుఁ డహితుఁ
డెట్లు సొచ్చె మునివరేణ్య నేఁడు. 10

టీ. ఏకాంతులకున్ = అంతరంగ భృత్యులకును, చొరఁగన్=ప్రవేశించుటకు, రాని...మందు=అలవికాని విష్ణుతత్త్వమందు, చేదిధరణీశుఁడు= చేదిదేశపురాజగు శిశుపాలుఁడు, అహితుఁడు = పగవాఁడు, మునివరేణ్యా = మునులలో మిన్నయగువాఁడా.

తా. నారదా! ఏలాటివారికైనను, ఎంత యంతరంగభక్తులకును, సులభముగా ప్రవేశించుటకు వీలుగాని విష్ణుతత్త్వమునందు పగవాఁడైన ఈ శిశుపాలుఁడు ఐక్య మొందినాఁడే; ఇది యెట్లు? సెలవిండు.

ఉ. వేనుఁడు మాధవుం దెగడి విప్రులు దిట్టిన భగ్నుఁ డై తమో
లీనుఁడు గాఁడె తొల్లి మదలిప్తుఁడు చైద్యుఁడు పిన్ననాఁటనుం
డేనిని మాధవున్ విన సహింపఁడు భక్తి వహింపఁ డట్టివాఁ
డే నిబిడప్రభావమున నీశ్వరునందుఁ జొచ్చెనో. 11

టీ. తొల్లి—మునుపు, వేనుఁడు=ఆపేరుగల ఒకరాజు, మాధవున్=విష్ణుని, తెగడి=దూషించి, విప్రులు=బ్రాహ్మణులు, తిట్టినన్ = శపింపఁగా, భగ్నుఁడై= కూలినవాఁడై, తమోలీనుఁడు కాఁడే = నరకమునఁ బడఁడా, మదలిప్తుఁడు= పొగరుగొని యున్నవాఁడు, చైద్యుఁడు = శిశుపాలుఁడు, పిన్ననాఁటనుండే నిసిన్ = చిన్నతనమునుండియు, సహింపఁడు=ఓరువఁడు, ఏ నిబిడ ప్రభావమునన్=ఏపూర్ణమైన మహిమవలన, చొచ్చెనో=ప్రవేశించెనో.

తా. మునీంద్రా! మును వేనుఁ డనురాజు క్రొవ్వి విష్ణుదూషణము చేసి, బ్రాహ్మణులు శపింపఁగా చచ్చి నరకమునఁ బడలేదా, ఈపొగరుబోతు మాత్రము అంతకంటె తక్కువవాఁడా? వీఁడు పుట్టినదిమొదలు విష్ణువునందు భక్తి సేయఁడు సరిగదా పేరుకూడ విననొల్లఁడే! ఇట్టి దురాత్ముఁడు ఏమహిమచే కృష్ణునిలో నైక్యమొందెను ?

మ. హరిసాధింతు హరిన్ గ్రసింతుహరిఁబ్రాణాంతంబునొందింతుఁ
దా,హరికిన్వైరినటంచువీఁడుపటురోషాయత్తుఁడై యెప్పుడుం
దిరుగుం బ్రువ్వదు నోరు వ్రీలిపడదా దేహంబు దాహంబుతో
నరకప్రాప్తియు నొందఁడే క్రియ జగన్నాథుం బ్రవేశించెనో.

టీ. సాధింతున్=ఓడింతును, గ్రసింతున్ = మ్రింగుదును, ప్రాణాంతంబున్ = ప్రాణనాశమును, వైరిన్ = శత్రువును, పటు... త్తుఁడై=స్ఫుటమైన కోపముగలవాఁడై, ప్రువ్వదు=పుచ్చిపోవదు, వ్రీలిపడదు=విఱిగి కూలదు, దాహంబుతోన్ = యాతనతో, నరకప్రాప్తియున్ = నరకమందుటను, ఏక్రియన్=ఏలాగున, జగన్నాథున్=జగదీశ్వరుఁడగు విష్ణువును.

తా. అయ్యా! వీఁడు విష్ణువు నోడింతును, కృష్ణునిఁ బట్టుకొందును, వానిఁ జంపెదను, విష్ణువు నాకు పరమశత్రువు అనుచు చలము బూని తిరుగుచుండునే వీనినోరు పుచ్చలేదే. వీని దేహము తునుకలు కాలేదే. వీఁడు మహాబాధతో పాపమునఁ బడిపోవక కృష్ణునిలో చేరినాఁడే దీని కేమి హేతువు?

వ. అదియునుంగాక దంతవక్త్రుండును వీఁడును నిరంతరంబు గోవిందు నింద సేయుదురు నిఖిలజనులు సందర్శింప నేఁడు వీనికి విష్ణుసాయుజ్యంబు గలుగుట కేమి హేతువు వినిపింపుము పవనచలితదీపశిఖయునుంబోలె నాహృదయంబు సంచలించుచున్న దనిన ధర్మనందనునకు నారదుం డిట్లనియె. దూషణభూషణతిరస్కారంబులు శరీరంబునకుం గాని పరమాత్మకు లేవు. శరీరాభిమానంబునం జేసిదండవాక్పారుష్యంబులు హింస యై తోఁచుతెఱంగున నేను నాయది యని యెడు వైషమ్యంబును భూతంబులకు శరీరంబునందు సంభవించు నభిమానంబు బంధంబు నిరభిమానుండై వధించినను వధంబుగాదు కర్తృత్వ మొల్లనివానికి హింసయు సిద్ధింపదు సర్వభూతాత్మకుండైనయీశ్వరునికి వైషమ్యంబు లేదు గావున. 13

టీ. దంతవక్త్రుఁడును = శిశుపాలునితమ్ముఁడును, వీఁడును, నిరంతరంబు = ఎల్లప్పుడు, గోవిందున్ = కృష్ణుని, సందర్శింపన్ = చూచుచుండఁగా, విష్ణుసాయుజ్యంబు = విష్ణువునం దైక్యమగుట, పవనచలిత దీపశిఖయునుంబోలె = గాలికి కొట్టుకొను దీపపుకొనవలె, హృదయంబు = మనసు, సంచలించుచున్నది=కలఁతనొందుచున్నది, దూషణ... బులు=తెగడుట పొగడుట అవమానించుటయుం, దండవాక్పారుష్యంబులు = ఒకరిని శిక్షించుట కఠినముగా మాటలాడుట, వైషమ్యంబు=వికారము, నిరభిమానుండు=అభిమానము లేనివాఁడు, వధంబు=చంపుట, కర్తృత్వము=చేయువానిభావము, ఒల్లనివానికిన్ = ఇష్టపడనివానికి, సిద్ధింపదు=కలుగదు, సర్వభూతాత్మకుఁడు = ఎల్లజంతువుల యాకారమును దాల్చినవాఁడు, వైషమ్యంబు=భేదభావము. తా. స్పష్టము.

ఆ. అలుక నైనఁ జెలిమి నైనఁ గామంబున
నైన బాంధవమున నైన భీతి

నైనఁ దగిలి తలఁప నఖిలాత్ముఁ డగుహరి
జేర వచ్చు వేఱు సేయఁ డతఁడు. 14

టీ. అలుక = కోపము, చెలిమి = స్నేహము, కామము = కోరిక, గాంధవము = చుట్టఱికము, భీతి = భయము, తగిలి=పూని, అఖిలాత్ముఁడు= సర్వభూత స్వరూపుఁడు.

తా. విరోధమునఁగానీ, విహితమునఁగానీ, కోరికచేతఁగానీ, చుట్టఱికము చేతఁగానీ, భయమువలనఁగానీ, విడువక హరినామస్మరణము చేసినచో సర్వ రూపుఁ డగువిష్ణువు తానై దగ్గఱఁ జేరును. వేఱు సేయఁడు.

క. వైరానుబంధనంబునఁ
జేరినచందమున విష్ణుఁ జిరతరభక్తిం
జేరఁగ రా దని తోఁచును
నారాయణభక్తియుక్తి నాచిత్తమునన్. 15

టీ. వైరానుబంధనంబునన్ = విరోధముయొక్క పూనికతో, చేరిన చందమునన్ = పొందినట్లు, చిరతరభక్తిన్ = చాలకాలము చేయఁబడిన భక్తి చేత, నారాయణభక్తియుక్తిన్=భగవంతునియందుఁ గలభక్తియోగమువలన.

తా. ధర్మరాజా! పగఁగొని సాధించి విష్ణువును జేరునంతత్వరగా భక్తి వలన విష్ణుసాయుజ్యము దొరకదని నామతము. ఇది నేను చాలరోజులుగా విష్ణునియందు భక్తిగలిగి, అనుభవమువలన చెప్పినమాట.

క. కీటకముఁ దెచ్చి భ్రమరము
పాటవమున బంభ్రమింప భ్రాంతం బై త
త్కీటకము భ్రమరరూపముఁ
బాటించి వహించుఁ గాదె భయయోగమునన్. 16

టీ. భ్రమరము = తుమ్మెద, కీటకమున్ = పురుగును, పాటవమునన్ = దిట్టతనముతో, బరిభ్రమింపన్ = తిరుగఁగా, భ్రాంతంబు = కలవరపడినది, భ్రమరరూపమున్ = తుమ్మెదయొక్క యాకారమును, పాటించి = విడువక

చూచి, భయయోగమునన్ = భయముయొక్క సంబంధముచే, పహించున్ = తాల్చును.

తా. తుమ్మెద యొక పురుగును బట్టికొని, ఝుంకారము సేయుచు తిరుగఁగా నాపురుగు భ్రాంతి నొంది, భయముతో నాతుమ్మెదనే విడువక చూచి తానుగూడ తుమ్మెద యగుటలేదా.

వ. ఇవ్విధంబున. 17

శా. కామోత్కంఠతగోపికల్ భయమునఁ గంసుండు వైరక్రియా
సామగ్రిన్ శిశుపాలముఖ్యనృపతుల్ సంబంధులై వృష్ణులుం
బ్రేమన్ మీరలు భక్తి నేమునిదె చక్రిం గంటి మెట్లైనను
ద్దామధ్యానగరిష్ఠుఁ డైనహరిఁ జెందన్ వచ్చు ధాత్రీశ్వరా.

టీ. కామోత్కంఠతన్ = మన్మథవికారమువలనిమబ్బుచే, వైరక్రియా సామగ్రిన్ = విరోధపుఁజేఁతలబలమున, శిశు...పతుల్ = శిశుపాలుఁడు మున్నగు రాజులు, సంబంధులు=చుట్టములు, వృష్ణులున్ = యాదవులును, ఏము= మేము, చక్రిన్ =(చక్రమును ధరించిన) విష్ణువును, కంటిమి=పొందఁగల్గితిమి, ఉద్దామధ్యాన గరిష్ఠుఁడు = మించిన ధ్యానముచే గొప్పవాఁడు, ధాత్రీ. శ్వరా = ధర్మరాజా.

తా. ధర్మరాజా! మన్మథవికారముచే గోపికలును, ప్రాణభయముచే కంసుఁడును, విరోధముచే శిశుపాలుఁడు మొదలగు రాజులును, దాయాదులై యాదవులును, బంధుప్రీతిచే మీరును, భక్తిచే మేమును, నిరంతరధ్యానముచేసి విష్ణుసాయుజ్యమును బడయలేదా! ఎట్లైననేమి విడువక స్మరించినచో నాతనిం బొందవచ్చును.

వ. మఱియుం బెక్కండ్రు కామద్వేషభయస్నేహసేవాతిరేకం బులఁ జిత్తంబు హరిసాయత్తంబుగాఁ జేసి తద్గతిం జెందిరి. హరి నుద్దేశించి క్రోధాదులైన యేవింటిలోపల నొక్కటి యైన వెన్నునికి లేనినిమిత్తంబున నతండు వ్యర్థుం డయ్యెఁ.

మీతల్లి చెలియలికొడుకు లయిన శిశుపాలదంతవక్త్రులు దొల్లి విష్ణుమందిరద్వారపాలకులు విప్రశాపంబునఁ బద భ్రష్టులై భూతలంబునఁ జన్మించి రనిన విని యుధిష్ఠిరుండు నారదున కి ట్లనియె. 19

టీ. పెక్కండ్రు = అనేకులు, కామ...బులన్ = కోరిక విరోధము భయము చెలిమి కైంకర్యము వీనియతిశయములచేత, హరిపరాయత్తంబు = విష్ణువునందు లీనమైనది, తద్గతిన్ = ఆవిష్ణువు చేరికను, ఉద్దేశించి=కూర్చి, క్రోధాదులు = కోపము మొదలగు నైదును, వేనునికిన్=వేనుఁడనురాజునకు, వ్యర్థుఁడు = ప్రయోజనములేనివాఁడు, తొల్లి=మునుపు, విష్ణు...కులు=విష్ణుని వాకిటి కావలివారు, విప్రశాపవశంబునన్ = బ్రాహ్మణశాపమునం జేసి, పద భ్రష్టులు = ఆకావలి యుద్యోగమునుండి తొలఁగినవారు.

తా. ఇంకను ఎందఱో చెలిమివలననో విరోధముననో కోరికవలననో భయమువలననో సర్వకాలము ధ్యానించి హరినిఁ బొందిరి. నీవు చెప్పిన వేనునకు ఈకామాదులలో నొక్కటియు లేదుగాన వాఁడు చెడిపోయెను. మీపినతల్లి కొడుకులగు ఈ శిశుపాలదంతవక్త్రులు మునుపు వైకుంఠములో విష్ణుని వాకిటఁ గాపుండువారే. బ్రాహ్మణుల తిట్టువలన వారు ఆపదవిని బోఁగొట్టుకొని భూమిలోఁ బుట్టిరి. అనఁగానే ధర్మరాజు నారదు నడుగు చున్నాఁడు.

మ. అలుగం గారణ మేమి విప్రులకు మున్నావిప్రు లెవ్వారు ని
శ్చలు లేకాంతులు నిర్జితేంద్రియులు నిస్సంసారు లీశానువ
ర్తులు వైకుంఠపురీనివాసు లన విందున్ వారి కెబ్భంగి నీ
ఖలజన్మంబులు వచ్చె నారద వినం గౌతూహలం బయ్యెడిన్.

టీ. అలుగన్ = కోపించుటకు, విప్రులు = బ్రాహ్మణులు, నిశ్చలులు= చపలతలేనివారు, ఏకాంతులు=అంతరంగభక్తులు, నిర్జితేంద్రియులు = ఇంద్రి

యముల నణఁచినవారు, నిస్సంసారులు = సంసారమెఱుఁగనివారు, ఈశాను వర్తులు = పరమేశ్వరుని ననుసరించువారు, వైకుంఠపురీనివాసులు = వైకుంఠ ముననుండువారు, ఎబ్భంగిన్ = ఏలాగున, ఖలజన్మంబులు = నీచజన్మములు, కౌతూహలంబు = వేడుక.

తా. నారదా! వీరికి బ్రాహ్మణు లేల శాపమిచ్చిరి? ఆబ్రాహ్మణు లెవరు? ఈ ద్వారపాలురు స్థిరచిత్తులు. విష్ణునకు అంతరంగభక్తులు. ఇంద్రియ నిగ్రహము కలవారు. సంసారవర్జితులు. విష్ణుధ్యానైకరతులునై వైకుంఠమును విడువకుందురని వింటిమి. అట్టి పుణ్యులకు ఈ నీచజన్మ మేల కలిగెనో నాకు వినవలెనని యున్నది. వినిపింపుఁడు.

వ. అనిన నారదుం డిట్లనియె నొక్కనాఁడు బ్రహ్మమానసపుత్త్రులైన సనకసనందనాదులు దైవయోగంబున భువనత్త్రయంబునందును సంచరించుచు నైదారేండ్ల ప్రాయంపుబాలకుల భావంబున దిగంబరు లయి హరిమందిరంబునకువచ్చి చొచ్చునెడ మొగసాల నున్నపురుషు లిరువురు వారలం జూచి. 21

టీ. బ్రహ్మమానసపుత్త్రులు=బ్రహ్మమనస్సునఁబుట్టినకొడుకులు,సనక... దులు = సనకసనందన సనత్కుమారసనత్సుజాతులు, భువనత్త్రయంబు=ముల్లోకములు, ప్రాయము = ఈడు, దిగంబరులు = దిక్కులు బట్టలుగాఁ గలవారు (బట్టలులేనివారు), హరిమందిరంబునకున్=విష్ణునిలయమునకు, చొచ్చునెడన్= ప్రవేశించునప్పుడు, మొగసాలన్ = వాకిటి ముందట.

క. డింభకుల ననర్గళవి
స్రంభకుల రమాధినాథసల్లాపసుఖా
రంభకుల ముక్తమానస
దంభకులం జొరఁగ నీక తఱిమి రధీశా. 22

టీ. డింభకులన్ = బాలురను, అన...కులన్ = అడ్డులేని విష్ణుభక్తి గలవారలను, రమా...కులన్ = విష్ణుని సంభాషణసుఖమునకు యత్నించు

చున్న, ముక్త...కులన్ = విడువఁబడిన మనస్సునందలి డంబముగలవారలను; చొరఁగన్ = ప్రవేశించుటకు, అధీశా = ధర్మరాజా.

తా. యుధిష్ఠిరమహారాజా! వారలు విష్ణుపురం చత్యంతభక్తి గలిగి, హరితో సల్లాపము సేయ వేడుకపడినవారై, రాఁగా, శుద్ధచిత్తులైన యాబాల రూపుల చేరనీయక తఱిమివేసిరి.

క. వారించినతమకంబున
వారించుక నిలువ లేక వడిఁ దిట్టిరి దౌ
వారికుల నసురయోని న
వారితులై పుట్టుఁ డనుచు వసుధాధీశా. 23

టీ. వారించినతమకంబునన్ = తమ్ము నడ్డగించినారను నాత్రముతో, వారు = సనకాదులు, ఇంచుక = కొంచెము, నిలువలేక = సహింపఁజాలక, వడిన్ = వేగముగా, దౌవారికులన్ = వాకిటికావలివారిని, అసుర యోనిన్ = రాకాసిజన్మమున, అవారితులు = మానుపఁబడినవారు, వసుధాధీశా = పుడమి ఱేఁడా.

తా. రాజా! వారు లోపలఁ జేరనీయలేదని ఆ సనకాదులు కోపించి వారిని రాక్షసజన్మ మెత్తుఁ డని శపించిరి.

వ. మఱియు నా పిన్నపెద్దలు వారలం జూచి మీర లీయొడ నుండ నర్హులు గారు నారాయణచరణమూలంబు విడిచి రజ స్తమోగుణులైన రాక్షసయోనిం బుట్టుం డని శపియించిన వారు నాశాపవశంబునఁ బదభ్రష్టులై కూలుచు మొఱ లిడిన నమ్మహాత్ములు దయాళువులై క్రమ్మఱం గరుణించి మూఁడుజన్మంబులకు వైరంబున భగవత్సన్నిధానంబు గలి గెదరు మని నిర్దేశించి చని రివ్విధంబున శాపహతులై హరి పార్శ్వచరులైనపురుషులిరువురు హిరణ్యకశిపుహిరణ్యాక్షులు

లన దితికి జన్మించి రందుఁ గనిష్ఠుం డైనహిరణ్యాక్షుని
హరి వరాహరూపంబునసంహరించె నగ్రజుం డయినహిరణ్య
కశిపుండు నరసింహమూర్తి యయిన శ్రీహరిచేత విదళితుం
డయ్యె నతనికొడుకు ప్రహ్లాదుండు దండ్రిచేత హింసితుం
డయ్యును నారాయణపరాయణుం డై శాశ్వతుం డయ్యె
రెండవభవంబునఁ గైకసి యనురాక్షసికి రావణకుంభకర్ణు
లయి సంభవించిన విశ్వంభరుండు రఘుకులంబున రాఘవుం
డయి యవతరించి వారల వధియించె నమ్మహాత్ముని పరా
క్రమంబులు మార్కండేయఋషివలన నెఱింగెదవు తృతీయ
జన్మంబున మీతల్లిచెలియలికి శిశుపాలదంతవక్త్రు లన
నుద్భవించి. 24

టీ. ఆపిన్న పెద్దలు = ఈడున బాలురయ్యు జ్ఞానమున పెద్ద లగు సనకాదులు, ఈయెడన్ = ఈచోటున, అర్హులు = తగినవారు, నారాయణచరణమూలంబు = విష్ణునిపాదములయందను, రజస్తమోగుణులై = రజోగుణము తమోగుణము గలవారై, రాక్షసయోనిన్ = రాక్షసుల గర్భమందు, పదభ్రష్టులు = అధికారచ్యుతులు, మొఱ=విన్నపము, అమ్మహాత్ములు = మహానుభావులగు సనకాదులు, దయాళువులు = దయగలవారు, క్రమ్మఱన్ = మరల, కరుణించి = దయచేసి, సన్నిధానంబు = సమీపము, నిర్దేశించి = నిర్ణయించి, చనిరి = వెళ్ళిరి. ఇవ్విధంబునన్ = ఈలాగున, శాపహతులు=తిట్టుచేఁగూలినవారు, హరిపార్శ్వచరులు = విష్ణునొద్ద మెలఁగువారు, కనిష్ఠుండు = చిన్నవాఁడు, వరాహరూపము = పందిమేను, సంహరించెన్ = చంపెను. అగ్రజుండు = పెద్దవాఁడు. (ముందుపుట్టినవాఁడు), విదళితుండు = చీల్పఁబడినవాఁడు, హింసితుండు = బాధింపఁబడినవాఁడు, శాశ్వతుఁడు = ఎల్లప్పుడు ఉండువాఁడు, రెండవ భవంబునన్ = రెండవ పుట్టుకయందు, విశ్వంభరుండు = జగత్తులను బ్రోచువాఁడు, రఘుకులంబునన్ = రఘు

రాజువంశమున, రాఘవుండు = రాముఁడు, వధియించెన్ =చంపెను, తృతీయ జన్మంబునన్ = మూఁడవపుట్టుకలో, ఉద్భవించి = పుట్టి.

తా. స్పష్టము.

శా. వక్రత్వం బెటు లేక పాయనిమహావైరంబుతో నిత్యజా
తక్రోధస్మరణంబులన్ విదళితోద్యత్పాపసంఘాతులై
చక్రచ్ఛిన్నశిరస్కులై మునివచశ్శాపావధిప్రాప్తులై
చక్రిం జెందిరి వారు పార్శ్వచరులై సారూప్యభావంబునన్.

టీ. వక్రత్వంబు = వంకర, కొఱఁత, పాయని మహావైరంబుతోన్ = వీడనిగొప్పపగతో, నిత్య...బులన్ = ఎప్పుడు పుట్టుచున్న కోపములతలంపులతో, విద...తులై =పోఁగొట్టఁబడిన పుట్టుచున్న పాపములరాసులుగలవారై, చక్రచ్ఛిన్న శిరస్కులు=చక్రముచే నఱకఁబడిన తలలు గలవారు, ముని... ప్తులై = సనకాదులశాపము చివరను బొందినవారై, చక్రిన్ = విష్ణువును, పార్శ్వచరులు=చెంతనుండువారు, సారూప్యభావంబున్ = ఒక్కరూపుగలుగు ధర్మమునందు, చెందిరి=పొందిరి.

తా. ఇట్లు విడువని విరోధముతో హరిని ప్రతిఘటించి వారు సర్వ పాపములును వీడి విష్ణుచక్రముచేఁ దలలు తఱుగఁబడినవారలై సనకాదుల శాపము దీఱి విష్ణుసారూప్యమును బొందిరి.

వ. అనిన విని ధర్మనందనుం డిట్లనియె. 26

క. బాలున్ హరిపదచింతా
శీలున్ సుగుణాలవాలు శ్రీమన్మేధా
జాలున్ సంతోషింపక
యేలా శిక్షించె రాక్షసేంద్రుం డనఘా. 27

టీ అనఘా = పాపములేనినారదా ? రాక్షసేంద్రుండు = రాక్షసులరాజు, బాలున్ = శిశువును, హరి పదచింతా శీలున్ = విష్ణుపాదచింత

నము సేయువానిని, సుగుణాలవాలుక్ = మంచిగుణములకు పాదైనవానిని, శ్రీమన్మే ధాజాలుక్ = సంపద్యుక్తమైన బుద్ధులుగలవానిని.

తా. నారదా ! హిరణ్యకశిపుఁడు, పసివాఁడు, నారాయణ చరణ స్మరణసేయువాఁడు, మంచి గుణములుగలవాఁడు, మంచి బుద్ధిగలవాఁడు నగు కొడుకును ప్రేమింపక ఎందులకు దండించెను!

క. పరిభూతవ్యథనంబులు
నిరుపమసంసారజలధినిర్మథనంబుల్
నరకేసరికథనంబులు
పరిరక్షితదేవయక్షఫణిమిథునంబుల్. 28

టీ. నరకేసరికథనంబులు = నరసింహమూర్తి కథలు, పరిభూతవ్యథనంబులు = పోఁగొట్టఁబడిన బాధలు గలవి, నిరుపమ...నంబుల్ = తులలేని సంసారసాగరమును మథించునవి, పరి...నంబుల్ = కాపాడఁబడిన దేవతలు యక్షులు నాగులు వీరిజంటలు గలవి.

తా. నరసింహమూర్తికథలు సమస్తబాధలను బోఁగొట్టును. అంతము లేని సంసారసముద్రమును నశింపఁజేయును. తమగానము చేసినదేవతలు యక్షులు పన్నగులు వీరిని రక్షించునవి.

వ. మునీంద్రా వినిపింపు మనిన నారదుం డి ట్లనియెఁ గమలోదరుచేతం దనసహోదరుండు హతుం డయ్యె నని విని హిరణ్యకశిపుండు రోషశోకదందహ్యమానమానసుండయి ఘూర్ణిల్లుచు నాభీలదావదహనజ్వాలాకరాళంబు లయిన విలోకనజాలంబుల గగనంబునం బొగలెగయ నిరీక్షించుచుఁ దటిల్లతాంకుర సంకాశ ధగద్ధగిత దంత సందష్ట దశనచ్ఛదుండును నదభ్ర భయంకర భ్రుకుటిత ఫాలభాగుండును నిరంత రాక్రాంతదురంతవైరవేగుండునునై మహాప్రభాజా

జటాలం బగుశూలంబుఁ గేల నందుకొని సభామండపంబున
నిలువంబడి త్రిమస్తక త్రిలోచన శకుని శంబర శతబాహు
నముచి హాయగ్రీవ పులోమ విప్రచిత్తిప్రముఖు లైనదైత్య
దానవుల నాలోకించి యి ట్లనియె. 29

టీ. కమలోదరుచేతన్=విష్ణువుచేత, తనసహోదరుండు = తనతమ్ముఁడు, హతుఁడు = చంపఁబడినవాఁడు, రోష...సుఁడు = కోపము దుఃఖము వీనిచేఁ గాల్పఁబడిన చిత్తము గలవాఁడు, ఘూర్ణిల్లుచున్ = కలవరము నొందుచు, అఖిల...కరాళంబులు = క్రూరములగు కార్చిచ్చుమంటలవలెభయముగొల్పునవి, విలోకనజాలంబులన్ = చూడ్కులపంక్తులచేత, గగనంబు = ఆకసము, నిరీక్షించుచున్ = చూచుచు, తటిల్లతా...దుండు = మెఱపుతీఁగెల కొనలవలె ధగధగ మనుచున్న కోఱలచేఁ బెదవులుకొఱికికొనువాఁడు, అదభ్ర...గుండును = మిక్కిలి భయము గలిగించు బొమముడిగల నొసలుగలవాఁడు, నిరంత...వేగుఁడు=సందులేక క్రమ్మిన దుఃఖావసానమైన విరోధముచేతనైన తొందరగలవాఁడు, మహా...టాలంబు = గొప్పమంటలతుట్టెలచేఁ జటలు గట్టినదగు, త్రిమస్తక = మూఁడుతలలుగలవాఁడు, త్రిలోచన = మూఁడు కన్నులుఁగలవాఁడు, శతబాహు=నూఱు చేతులవాఁడు, హాయగ్రీవ = గుఱ్ఱపు తలవాఁడు; దైత్య = దితిసంతతి, దానవ=దనువుసంతతి.

శా. నాకుం దమ్ముఁడు మీకు నెచ్చెలి రణన్యాయైకదక్షుండు బా
హాకుంఠీకృతదేవయక్షుఁడు హిరణ్యాక్షుండు వానిన్ మహా
సౌకర్యాంగము దాల్చి దానవవధూసౌకర్యముల్ నీఱుగా
వైకుంఠుండు వధించిపోయెనఁట యీవార్తాస్థితిన్ వింటిరే.

టీ. నెచ్చెలి=ప్రియమిత్రుఁడు, రణ...దక్షుఁడు=యుద్ధపుమర్మముల నెఱిఁగినవాఁడు, బాహా...యక్షుఁడు = బాహువులచే నోడింపఁబడిన దేవతలు యక్షులుగలవాఁడు, హిరణ్యాక్షుండు = బంగారుకన్నులు గలవాఁడు, మహాసౌకర్యాంగము = మిక్కిలి చూఁకనగు నొడలు, దానవ వధూసౌకర్య

ముల్ = రాక్షసవనితల సుఖములు, నీఱుగాన్ = బూడిద యై నశింపఁగా, వైకుంఠుండు=విష్ణువు, ఈవార్తాస్థితి = ఈ వృత్తాంత స్వభావము.

తా. రాక్షసులారా! నాకుఁ దమ్ముఁడు, మీకు మిత్రుఁడు, యుద్ధముల మర్మ మెఱిఁగినవాఁడు, బాహుబలముచే దేవతలను యక్షులను సైతము జయించినవాఁడు నగుహిరణ్యాక్షుని విష్ణువు వరాహరూపుఁడై రాక్షసస్త్రీల సౌఖ్యములు బూడిద యగునట్లు చంపిపోయెనఁట. ఇది యెట్లున్నదో విన్నారు గదా.

చ. వనములనుండుఁ జొచ్చు మునివర్గము లోపలఘోణిగాఁడు సం
జనన మెఱుంగ రెవ్వరును జాడ యొకింతయు లేదుతన్ను డా
సినపుడె డాయు వెంటఁ బడి చిక్కక చిక్కఁడు వీనినొక్కకీ
లున మన మెల్లఁ లోఁబడక లోఁబడఁ బట్టుకొనంగవచ్చునే.

టీ. వనములన్ = అడవులయందు, మునివర్గము = మునులగుంపు, ఘోణి=పంది, జననము = పుట్టుక, జాడ=ఒకమార్గము, డాసినన్ = దగ్గఱకుఁ బోఁగా, డాయున్ = సమీపించును, వెంటఁబడి చిక్కక = వెంటనంటి యాశ్రయింపక, చిక్కఁడు = దొరఁకడు, ఒక్కకీలునన్ = ఒకయుక్తిచేత, లోఁబడక= వెనుదీయక, లోఁబడన్ = చిక్కునట్లు.

తా. ఈవిష్ణువు అడవులలో ముక్కుమూసికొని జపముసేయు మును లలో దూఱును. నిజముగా వరాహముకాఁడు. వీనిపుట్టుక యెవ్వరికిఁ దెలి యదు. ఒక నీతిలేదు. తన్నెవరైనఁ జేరినచో వారల నిఁక విడువఁడు. వెన్నంటి యాశ్రయించినగాని స్వాధీనుఁడు గాఁడు. వీనిని మన మెల్లరము గలసి యొక్కయెత్తున వెనుదీయక పోరి పట్టుకొగలమా ?

సీ. భుజశక్తి నాతోడఁ బోరాడ శంకించి
మున్నీట మునిఁగిన మునుఁగుఁ గాఁ

యలయించి పెనఁగునాయచలసంభ్రమమున
కెఱఁగి వెన్నిచ్చిన నిచ్చుఁగాక
జగడంబు సైఁపక సౌకర్యకాంక్షి యై
యిలక్రింద సీఁగిన నీఁగుఁగాక
క్రోధించి యటుగాక కొంతపౌరుషమున
హరిభంగి నడరిన నడరుఁ గాక

ఆ. కఠినశూలధారఁ గంఠంబు విదళించి
వానిశోణితమున వాఁడి మెఱసి
మత్సహోదరునకు మహిఁ దర్పణము సేసి
మెఱసి వత్తు మీకు మేలు దెత్తు. 32

టీ. భుజశక్తిన్ = బాహుబలముచేత, పోరాడన్ = యుద్ధము చేయుటకు, శంకించి = జంకి, మున్నీటన్ = సముద్రములో, అలయించి= బడలఁజేసి, పెనఁగు...మునకున్ = పోరు నాఁగట్టి పూనికకు, ఎఱఁగి = తల వాంచి, వెన్నిచ్చినన్ = వీఁపుఁజూపిన, జగడంబు = పోరాటము, సైఁపక= సహింపఁజాలక, సౌకర్యకాంక్షి = సూకరమును (పందియాకారమును) గోరిన వాఁడై, ఇలక్రిందన్=భూమియడుగున, ఈఁగినన్ దూరినను, క్రోధించి= కోపపడి, పౌరుషమునన్ = పరాక్రమముతో, హరిభంగిన్ = సింహము వలె, అడరినన్ = డీకొనినను, కఠిన శూలధారన్ = కఱకుశూలపుటలుఁగుచే, కంఠంబు=మెడ, విదళించి = తునిమి, వానిశోణితమునన్ = వానినెత్తురుతో, వాఁడి = మగంటిమి, మెఱసి=చెలఁగి, మత్సహోదరునకున్ = నాతమ్మునకు, మహిన్ = భూమిమీఁద, తర్పణము, = నివాపోదకమును, మెఱసి = ప్రకాశించి.

తా. వాఁడు బాహుబలమున నాతో నెసెరింపలేక సముద్రములో దుమికినగానీ, గాసిచేసి పోరునాస్థైర్యమున కోడి పాఱిపోయినఁగానీ, నాతోఁ

బోరుపెట్టుకోఁజాలక భూమిక్రింద దూరిపోయినఁగానీ, అలాగునఁగాక ఎటు లైనను నావాఁడిశూలముచే వానిమెడత్రెంచి, వానిరక్తముతో నాతమ్మునికిఁ దర్పణముచేసి జయమునందివచ్చి మీ కానందము గలిగింతును.

క. ఖండితమూలద్రుమమున
నెండినవిటపములభంగి నితఁడు వడిన నా
ఖండలముఖ్యులు పడుదురు
భండనమున నితఁడు దమకుఁ బ్రాణము లగుటన్. 33

టీ. ఖండితమూలద్రుమమునన్ = ప్రెళ్లనఱికిన చెట్టునందు, విట పములు = కొమ్మలు, పడినన్ = త్రెళ్లఁగా, భండనమునన్ = యుద్ధమునందు, ఆఖండల ముఖ్యులు = ఇంద్రుఁడు మొదలగువారు, ఇతఁడు = ఈ విష్ణువు, పడుదురు.

తా. నే నితనిఁ బరిమార్చితినేని నిఁక నింద్రుఁడు మున్నగువారు తమకు విష్ణువే ప్రాణముగాన మొదలుతెగిన చెట్టుకొమ్మలవలె నిరాధారులై నిర్జీవులై పడిపోవుదురు.

సీ. పొండు దానవులార భూసురక్షేత్రసం
గత యైనభూమికి గములు గట్టి
మహిఁ దపస్స్వాధ్యాయమౌనవ్రతస్థుల
వెదకి ఖండింపుఁడు విష్ణుఁ డనఁగ
నన్యుఁ డొక్కఁడు లేఁడు యజ్ఞంబు వేదంబు
నతఁడె భూదేవక్రియాదిమూల
మతఁడె దేవర్షిపిత్రాదిలోకములకు
ధర్మాదులకు మహాధార మతఁడె
తే. యేస్థలంబుల గోభూసురేంద్ర వేద
వర్ణధర్మాశ్రమంబులు వరుస నుండు

నాస్థలంబుల కెల్ల మీరరిగి చెఱచి
దగ్ధములు చేసిరండు మీదర్ప మొప్ప. 34

టీ. దానవులార = రాక్షసులారా, భూసురక్షేత్రసంగత = బ్రాహ్మణక్షేత్రములతోఁగూడిన, గములు=గుంపులు, మహిన్ = భూమిలో, తప... స్థులన్=జపము వేదపాఠము మౌనవ్రతముగలవారిని, ఖండింపుఁడు=త్రుంచుఁడు అన్యుఁడు = ఇతరుఁడు, భూదేవక్రియాదిమూలము = బ్రాహ్మణులుచేయుం కార్యములు మొదలగువానికి హేతువు, దేవ...లకున్=దేవ ఋషి పితృవులు మొదలగువారిలోకములకు, ధర్మాదులకున్ = ధర్మార్థకామములకు, మహాధారము=గొప్పదెంకి, గోభూ...మంబులు = గోవులు బ్రాహ్మణులు వేదములు కులములు ఆచారములు, వరుసన్ = క్రమముగా, అస్థలంబులకున్ = ఆయాచోట్లకు, అరిగి=వెళ్లి, చెఱచి=పాడుసేసి, దగ్ధములు=కాల్పఁబడినని, దర్పము=గర్వము, ఒప్పన్=వెలయఁగా.

తా. రాక్షసులారా ! వెడలుఁడు. మీరు గుంపులై బ్రాహ్మణక్షేత్రములతోఁగూడ భూమి నరికట్టి జపము వేదపాఠము మౌనవ్రతముగలవారల వెదకి వెదకి చంపుఁడు. విష్ణు వనఁగా వేఱుగా లేఁడు. యజ్ఞములు వేదములు అతఁడే. బ్రాహ్మణుల యెల్లకర్మలకు నతఁడే కారణము. దేవాదిలోకములకు ధర్మము మొదలగువానికి నతఁడే ఆధారము, ఇంతయేల? ఎక్కడ గోవులు బ్రాహ్మణులు వేదములు కులములు ఆచారములు వరుసగా నుండునో అక్కడ కంతయుం వెళ్లి వానియొప్పు చెఱచి కాల్చి రండు.

వ. అని యిట్లు నిర్దేశించిన దివిజమర్దనునిర్దేశంబులు శిరంబుల
ధరియించి రక్కసులు పెక్కండ్రు భూతలంబునకుం జని. 35

టీ. నిర్దేశించినన్=ఆజ్ఞచేయఁగా, దివిజమర్దననిర్దేశంబులు = దేవాంతకుఁడగుహిరణ్యకశిపుని మాటలను, పెక్కండ్రు = ఎక్కువమంది, భూతలంబునకున్=భూమికి.

సీ. గ్రామ పుర క్షేత్ర ఖర్వాట ఖేట ఘో
షారామ నగ రాశ్రమాదికములు
గాలిచి కొలఁకులు గలఁచి ప్రాకారగో
పుర సేతువులు ద్రవ్వి పుణ్యభూజ
చయములు ఖండించి సౌధ ప్రపా గేహ
పర్ణ శాలాదులు పాడు చేసి
సాధుగో బ్రాహ్మణసంఘంబులకు హింస
గావించి వేదమార్గములు చెఱచి

ఆ. కుతల మెల్ల నిట్లు కోలాహలంబుగా
దైత్యు లాచరింపఁ దల్లడిల్లి
నష్టమూర్తు లగుచు నాకలోకము మాని
యడవులందుఁ జొచ్చి రమరవరులు. 36

టీ. గ్రామ = ఊళ్లు, పుర=పట్టణములు, క్షేత్ర = పొలములు, పుణ్య దేశములు, ఖర్వాట = పాలెములు, ఖేట = చిన్నపల్లెలు, ఘోష = గొల్ల పల్లెలు, ఆరామ = తోఁటలు, నగర = రాజధానులు, ఆశ్రమ = మును లుండుచోట్లు, కొలఁకులు=మడుగులు, కలఁచి=చెఱచి (రొంపిజేసి), ప్రాకార= ప్రహారీలు, గోపుర = బురుజులు, సేతువులు = ఆనకట్టలు, పుణ్యభూజచయ ములు = పుణ్యవృక్షములగుబురులను, సౌధ=మేడలు, ప్రపా=చలివెంద్రలు, గేహ = ఇండ్లు, పర్ణశాల=ఆకుటిండ్లు, సాధు=సజ్జనులు, గో=గోవులయొక్క, బ్రాహ్మణ = ద్విజులయొక్క, సంఘంబులకున్ = సమూహములకు, హింస= వధము, వేదమార్గములు=వేదముత్రోవలు, కుతలము=భూప్రదేశము, కోలా హలంబు=సంకులము, దైత్యులు =రాక్షసులు, తల్లడిల్లి = బెగడుపడి, అమర వరులు=మేటివేల్పులు, నష్టమూర్తులు = స్వరూపనాశముచెందినవారు, నాక లోకము = స్వర్గమును, మాని = విడిచి, అడవులందున్ = వనములలో, చొచ్చిరి=ప్రవేశించిరి.

తా. ఇట్లు రాక్షసులందఱు పల్లెలు పట్టణములు దేవాలయములు కోటలు పేఁటలు గొల్లమందలు ఆశ్రమములు రాజధానులు కాల్చి, బావులు కొంపిజేసి, కోటలు గోపురములు కూలఁద్రోసి, గట్టులు త్రవ్వి, దేవతావృక్షములనఱికి, మేడలు, చలివెందరలు, ఆవటిండ్లు పాడుచేసి, సజ్జనులను గోవులను బ్రాహ్మణులను జంపి, వేదములఁ జిక్కుపఱిచి, యిట్లు భూమియంతయుం చీకాకుపఱుప, దేవతలు భయపడిస్వరూపనాశనముఁ జెంది, స్వర్గము విడిచి పాఱిపోయి యడవులలోఁ దూఱిరి.

వ. అంత హిరణ్యకశిపుఁడు దుఃఖితుం డై మృతుం డయినసోద
రునకు నుదకప్రదానాదికార్యంబు లాచరించి యతనిబిడ్డల
శకుని శంబర కాలనాభ మహోత్కచ ప్రముఖుల నూఱ
డించి వారలతల్లితోఁ గూడ హిరణ్యాక్షునిభార్యల నందఱ
రావించి తమతల్లి యైనదితి నవలోకించి యి ట్లనియె. 37

టీ. అంతన్ = తర్వాత, దుఃఖితుఁడు = వ్యసనపడినవాఁడు, సోదరునకున్=తమ్మునకు, ఉదకప్రదానాది కార్యంబులు=నీళ్లు విడుచుట మొదలగు నుత్తరక్రియలు, బిడ్డలన్ = కొడుకులను, ప్రముఖులన్ = మొదలగువారిని, అవలోకించి=చూచి.

శా. నీరాగారనివిష్టపాంథులక్రియన్ నిక్కంబు సంసారసం
చారుల్ వత్తురు గూడి వీత్తురు సదా సంగంబు లే దొక్కచోఁ
శూరుల్ వోయెడిత్రోవఁ బోయెనుభవత్సూనుండుదల్లిమహా
శూరుం డాతఁడు తద్వియోగమునకున్ శోకింప నీ కేటికిన్.

టీ. సంసారసంచారులు = సంసారమునఁ దిరుగువారు, నీరాగారనివిష్టపాంథులు = చలిపందిరిలోఁ గలియు బాటసారులు, నిక్కంబు = నిజము, సంగంబు=కలయిక, మహాశూరుండు=గొప్పమగఁటిమిగలవాఁడు, తద్వియోగమునకున్=వానిపోకకు, శోకింపన్=దుఃఖింపఁగా.

తా. అమ్మా ! నీకొడుకుకొఱకేల యేడ్చెదవు ? భ్రాంతిమాత్రమేగాని యీసంసారమునఁ గొడుకులన నెవరు? తల్లియన నెవరు? వీరికేమి సంబంధము? వీరందఱు చలిపందిరిలో జనులు గుంపుచేరి తొలఁగిపోవుచుండునట్లు ఈసంసారమునఁ బితృభ్రాత్రాదినామధారులై యొక్కచోఁ జేరుదురు. పోవునప్పు డెవరి తెన్ను వారిదే. ఒకరికొఱ కొకరు ఎదురుచూడరు. నీకొడుకును వీరలు పోయెడిదారిని బోయెను. వాఁడు గొప్పవీరుఁడు వానికై శోకింపకుము.

సీ. సర్వజ్ఞుఁ డీశుండు సర్వాత్ముఁ డవ్యయుం
        డమలుండు సత్యుఁ డనంతుఁ డాఢ్యుఁ
    డాత్మరూపంబున నశ్రాంతమును దన
        మాయాప్రవర్తనమహిమవలన
    గుణములఁ గల్పించి గుణసంగమంబున
        లింగశరీరంబు లీలఁ దాల్చి
    కంపితజలములోఁ గదలెడిక్రియఁ దోఁచు
        పాదపంబులభంగి భ్రామ్యమాణ
ఆ. చక్షువుల ధరిత్రి చలితయై కానంగఁ
    బడినభంగి వికలభావరహితుఁ
    డాత్మమయుఁడు కంపితాంతరంగంబునఁ
    గదలినట్లు తోఁచుఁ గదలకుండు. 39

టీ. సర్వజ్ఞుఁడు = అన్నియుఁ దెలిసినవాఁడు, ఈశుండు = ప్రభువు, సర్వాత్ముఁడు సర్వరూపి, అవ్యయుఁడు = నాశనమెఱుఁగనివాఁడు, అమలుండు = నిర్మలుఁడు, సత్యుఁడు = నిత్యుఁడు, అనంతుఁడు = పారములేనివాఁడు, ఆఢ్యుఁడు = అంతటనిండినవాఁడు, ఆత్మరూపంబునన్ = తన మేనితోడ, అశ్రాంతమును = ఎప్పుడును, మాయా...హిమ = మాయతోఁ గూడియుండు సామర్థ్యము, గుణసంగమంబు = గుణములచేరిక, లింగశరీరంబు = సూక్ష్మదేహమును. లీలన్ = మెలఁకువతో, తాల్చి = ధరించి.

కంపితజలములోన్=కదలెడినీటిలో, పాదపంబులు=చెట్లు, భ్రామ్యమాణచక్షువులన్=తిరుగుడుకన్నులవారిని, ధరిత్రి=భూమి, చలిత=కదలునది, వికలభావరహితుఁడు = అపాయములేనివాఁడు, ఆత్మమయుఁడు = ఆత్మస్వరూపుఁడు, కంపితాంతరంగంబునన్=కదలెడిమనస్సున.

తా. అన్నియు నెఱిఁగి సర్వరూపుఁడై నాశములేనివాఁడై సత్యుఁడైన దేవుఁడు ఆత్మస్వరూపముతో జగముల నిండి, తనమాయచే సత్త్వరజస్తమములనుగుణములఁబుట్టించి, యాగుణములతోడ లింగశరీరమునొంది, కదలునీటిలోఁ గదలునట్లు దోఁచుచెట్లవలె చపలమైనచిత్తములోఁ దాను కదలినట్లగపడుఁ గాని వానికిఁ గదలికయే లేదు.

వ. అవ్వా యివ్విధంబున లక్షణవంతుండు గానియీశ్వరుండు లక్షితుండై కర్మసంసరణంబున యోగవియోగంబుల నొందించు సంభవవినాశశోకవివేకావివేక చింతాస్మరణంబులు వివిధంబు లీయర్థంబునకుఁ బెద్దలు ప్రేతబంధుయమసంవాదంబనునితిహాసంబును నుదాహరింతురు వినుండు చెప్పెద నుశీనరదేశంబునందు సుయజ్ఞుం డనురాజు గలం డతండు శత్రువులచేత యుద్ధంబున నిహతుం డయి యున్నయెడ. 40

టీ. అవ్వా=అమ్మా! లక్షణవంతుండు=గుఱుతుగలవాఁడు, లక్షితుండు=కనఁబడినవాఁడు, కర్మసంసరణంబులన్=కర్మమువలనను దానిచే నగుసంసారమువలనను, యోగవియోగంబులన్ = కలియుట పాయుటలవలనను, సంభవ...బులు = పుట్టుట, చచ్చుట, దుఃఖము, తెలివి, తెలివిలేమి, యోచన, తలఁపులు, వివిధంబులు = పలువిధములు, ఈయర్థంబునకున్ = ఈసంగతికి, ప్రేత...దంబు=చచ్చినవాని చుట్టములకు యమునకు నైనసంభాషణము, ఇతిహాసంబు=చరిత్రము, నిహతుండు=చంపఁబడినవాఁడు.

సీ. చిరిఁగినబహురత్న చిత్రవర్మముతోడ
రాలినభూషణరాజితోడ

భీకరబాణనిర్భిన్న వక్షముతోడఁ
దలుచుగా జెడుశోణితంబుతోడఁ
గీర్ణమైజారినకేశబంధముతోడ
రయరోషదంష్ట్రాధరంబుతోడ
నిమిషహీనంబులైననేత్రయుగ్మముతోడ
భూరజోయుతముఖాంబుజముతోడఁ

ఆ. దునిసి పడినదీర్ఘదోర్దండములతోడ,
జీవరహితుఁ డగుసురేంద్రుఁ
జుట్టి బంధుజనులు సొరిది నుండఁగ భయా
క్రాంత లగుచు నతనికాంతలెల్ల.

టీ. చిరిఁగిన...ర్ణము = చినిఁగిన అనేకరత్నములచేఁ గూర్పఁబడిన సొగసైనకవచము, భూషణరాజి=సొమ్ములబారు, భీకర...వక్షము=భయము గలిగించుబాణములచేఁ జీల్పఁబడినఱొమ్ము, శోణితంబు = నెత్తురు, కీర్ణము = చిక్కువడినది, కేశబంధము = జుట్టుముడి, రయ...రంబు = కసికోలఁది కొఱకఁబడిన పెదవి, నిమిషహీనములు = ఱెప్పపాటులులేనివి, నేత్రయుగ్మము=కన్నుదోయి, భూర...జము=నేలదుమ్ము గప్పిన తామరవంటిముఖము, జీవరహితుఁడు = ప్రాణములఁ బాసినవాఁడు, భయాక్రాంతలు = భయముచే నావరింపఁబడినవారు.

తా. కవచము పేలికలై పోఁగా సొమ్ములన్నియు రాలి, బాణఘాతములచే ఱొమ్మువగిలి, నెత్తురు గారుచుండ, కేశములముడి వదలి నేలఁ బొరలాడఁగా, కోపముచేఁ బెదవిఁగొఱుకుచు, మిడిగ్రుడ్లుపడి, నేలదుమ్మంతయు మొగమున నిండఁగా, భుజములు తెగి చచ్చిపడియున్న అసురయజ్ఞుని వాని చుట్టములందఱు చుట్టుముట్టుకొనియుండఁగా, వానిభార్యలు చూచి భయమందినవారై.

శా. స్రస్తాకంపితకేశబంధములతో సంఛిన్నహారాళితో
హస్తాబ్జంబులుసాఁచిమోఁదుకొనుచున్ హానాథయంచున్బహు
ప్రస్తావోక్తులతోడ నేడ్చిరి వగం బ్రాణేశుపాదాలపై
నస్తోకస్తనకుంకుమారుణవికీర్ణాస్రంబు వర్షించుచున్. 42

టీ. స్రస్తా...ములు = జాఱిపొరలుచున్నకొప్పులు, సంఛిన్నహారాళి= తెగినహారములు, హస్తాబ్జంబులు = కేలుఁదామరలు, మోఁదుకొనుచున్ = బాఁదుకొనుచు, హానాథ = అయ్యోప్రియుఁడా, ప్రస్తావోక్తులు = ఆసమయమునకుఁ దగినదీనాలాపములు, ప్రాణేశుఁడు= మగఁడు, అస్తో...స్రంబున్= విస్తారమై చనులయందలికుంకుమచే నెఱ్ఱనైకాఱుచున్నకన్నీళ్లను, వర్షించుచున్=కురియుచు.

తా. కొప్పులు వీడిపడఁగా, మెడలోనిదండలు తెగి పోఁగా బాహులు సాఁచి మొత్తుకొనుచు, మగనికాళ్లమీఁదఁ బడి కన్నీరు వరదలు కాఁగా అయ్యో! ప్రియుఁడా యని బహుదీనముగా నేడ్చిరి.

మ. అనఘా నిన్ను నుశీనరప్రజల కర్థానందసంధాయిగా
మును నిర్మించినబ్రహ్మ నిర్దయత నున్మూలించెనే వీరికిం
దనయశ్రేణికి మాకు దిక్కు గలదే ధాత్రీశ నీబోఁటికిం
జనునే పాసి చనంగభ్రాతృజనులన్ సన్మిత్రులం బుత్రులన్.

టీ. అనఘా=పాపములేనివాఁడా! అర్థానందసంధాయి=ఇష్టవస్తువులను సంతోషమును ఇచ్చువాఁడు, నిర్దయతన్ = కరుణలేకపోవుటచే, ఉన్మూలించెనే = నశింపఁజేసెనా, వీరికిన్ = ఈప్రజలకు, తనయశ్రేణికిన్ = నీకొడుకులకు, దిక్కు=ప్రాపు, ధాత్రీశ=రాజా, భ్రాతృ = తోఁబుట్టువులు, మిత్రులు= చెలిమికాండ్రు.

తా. ప్రియా! బ్రహ్మ నిన్ను ఉశీనరదేశమువారికి నిక్షేపముగాఁ బుట్టించి, ఇంతలోనే ఓరువలేక కరుణవీడి, చంపి కొనిపోయెఁగదా, అయ్యో

ఇఁక నీజనులకు మాకు మాబిడ్డలకు నెవరుదిక్కు ? రాజా నీవంటివానికి ఇట్లు ఆశ్రయించినమమ్ము తోడులను బిడ్డలను విడిచిపోవుట తగునా ?

మ. జనలోకేశ్వర నిన్నుఁ బాసిన నిమేషంబుల్ మహాబ్దంబు లై
చను లోకాంతరగామి వై మరల కీచందంబునన్ నీవు పో
యిన మే మెట్లు చరింతు మొల్లముగ దాయీలోకవృత్తంబు నే
డనలజ్వాలలఁ జొచ్చి వచ్చెద మునీయంఘ్రిద్వయిం జూడఁగన్.

టీ. జనలోకేశ్వర=మనుష్యలోకమునకు ప్రభువైనవాఁడా, నిమేషంబుల్ = ఱెప్పపాటుకాలములు, మహాబ్దంబులు = దివ్యవర్షములు, లోకాంతరగామివి = మఱియొకలోకమునకుఁబోయినవాఁడవు, ఈచందంబునన్ = ఈలాగున, లోకవృత్తంబు=లోకమందలినడవడిని, అనలజ్వాలలు=నిప్పుమంటలు, అంఘ్రిద్వయి=పాదములజంట

తా. ప్రియుఁడా ! నిన్నువిడిచి యొక్కనిముసమేని యొకదివ్యవత్సరముగా నుండును. నీ విట్లు పరలోకమునకుఁ బోయి మరల రాకపోయిన మేమెట్లు బ్రదుకుదుము? మాకీప్రపంచముజోలి వద్దు. ఇప్పుడే నీతోఁగూడ నగ్గిలోఁ బడి చచ్చి నిన్నుఁ గలిసికొందుము.

వ. అని యిట్లు రాజభార్య లారాజశవంబు డగ్గఱి విలపింపం
బ్రొద్దు గ్రుంకెడుసమయంబున వారలవిలాపంబులు విని
బ్రాహ్మణబాలకుం డై యముండు సనుదెంచి ప్రేతబంధువులం
జూచి యి ట్లనియె. 45

టీ. రాజభార్యలు=రాజుపెండ్లాలు, శవంబు = పీనుఁగు, విలపింపన్ = ఏడువఁగా, బ్రాహ్మణబాలకుఁడు=బ్రాహ్మణపిల్లకాయ, చనుదెంచి = వచ్చి, ప్రేతబంధువులు=పీనుఁగుచుట్టములు.

ఉ. మచ్చిక వీరి కెల్ల బహుమాత్రముఁ జోద్యము దేహిపుట్టుచుం
జచ్చుచు నుండఁ జూచెదరు చావక మానెడువారిభంగి నీ

చచ్చినవాని కేడ్చెదురు చావునకొల్లక డాఁగ వచ్చునే
యెచ్చటఁ బుట్టె నచ్చటికి నేఁగుట నైజము ప్రాణికోటికిన్. 46

టీ. మచ్చిక=చనువు, బహుమాత్రము=మిక్కిలి, చోద్యము=చిత్రము, దేహి=జీవుఁడు, డాఁగన్=దాఁగుకొనుటకు, ప్రాణికోటికిన్=జంతుజాలమునకు, నైజము=స్వభావము.

తా. వీరి మోహము జూడ వింతగానున్నది. ఎప్పుడును జీవులు పుట్టుట చచ్చుట చూచుచునేయుందురు. అందఱు చచ్చువారే, ఒక్కరును బ్రదుకరు అనియుం నెఱుఁగుదురు. కాని తాము చావనివారివలె చచ్చినవారికోసము ఏడ్చుచుందురు. ఎవరైననుసరే చావకుండ దాఁగఁగలరా? ఎల్లభూతములకు ఎచ్చటనుండి పుట్టెనో అచ్చటికి వెళ్లుట స్వభావము.

క. జననీజనకులఁ బాసియు
ఘనవృకములబాధ వడక గడుఁ బిన్నల మై
మనియెద మెవ్వఁడు గర్భం
బున మును పోషించె వాఁడె పోషకుఁ డడవిన్. 47

టీ. జననీజనకులన్ = తల్లిదండ్రులను, పాసి = వీడి, ఘనవృకములు = పెద్దతోడేండ్లు, క్రూరమృగములు, కడున్ = మిక్కిలి, పిన్నలు = కూనలు, మనియెదము=బ్రతికెదము, గర్భంబునన్ = తల్లికడుపులో, మును = మునుపు, పోషించెన్=కాపాడెనో.

తా. తల్లిదండ్రులు వదలివేసినను, కొన్ని జంతువులు, అడవిలో క్రూరమృగముల పాలులేక బ్రతుకుట లేదా. తల్లికడుపులో నుండఁగా నెవఁడు రక్షించెనో వాఁ డడవిలోమాత్రము ఏల రక్షింపఁడు?

క. ఎవ్వఁడు సృజించుఁ బ్రాణుల
నెవ్వఁడు రక్షించుఁ ద్రుంచు నెవ్వఁ డనంతుం
డెవ్వఁడు విభుఁ డెవ్వఁడు వాఁ
డివ్విధమున మనుచుఁ బెనుచు హేలారతుఁ డై. 48

టీ. ప్రాణులన్ = జంతువులను, సృజించున్ = పుట్టించునో, త్రుంచున్ = చంపునో, అనంతుండు = నాశములేనివాఁడు, విభుఁడు = ప్రభువు, మనుచున్ = బ్రతికించును, పెనుచున్ = వృద్ధిచేయును.

తా. ఈయెల్లజీవులను ఎవఁడు పుట్టించునో రక్షించునో సంహరించునో, ఎవని కంతములేదో, ఎవఁడు అంతట వ్యాపించి ప్రభువై యుండునో వాఁడే యిట్లు జీవులఁ బ్రతికింపను పెంపను జాలును.

ఆ. ధనము వీథిఁ బడిన దైవవశంబున
నుండుఁ బోవు మూల నున్న నైన
నడవి రక్ష లేనియబలుండు వర్ధిల్లు
రక్షితుండు మందిరమునఁ జచ్చు. 49

టీ. దైవవశంబునన్ = విధివశంబువలన, ధనము, వీథిన్ = త్రోవలో, మూలన్ = ఇంటిమూలయందు, రక్ష = పోషణము, అబలుఁడు = దుర్బలుఁడు, వర్ధిల్లున్ = వెలయును, మందిరమునన్ = ఇంటిలో, రక్షితుండు = కాపాడఁబడినవాఁడు.

తా. దైవవశమున వీథిలోఁ బాఱవేసినవస్తువులైనను దొరకును. మూల నున్న నిక్షేపమైనను పోవును. అడవిలో దిక్కులేనివాఁడు ప్రబలును. ఇంటిలో సురక్షితుఁడు చచ్చును. దీనికంతయు దైవమే కారణము.

క. కలుగును మఱి లేకుండును
గలభూతము లెల్లఁ గాలకర్మవశము లై
నిలువఁడుఁ బ్రకృతిం దద్గుణ
కలితుఁడుగాఁ డాత్మమయుఁ డగమ్యుఁడు దలఁపన్. 50

టీ. కలభూతములెల్లన్ = ఉన్నజంతువు లన్నియు, కాలకర్మవశములు = కాలమునకుఁ గర్మమునకు లోఁబడినవి, కలుగును = పుట్టును, లేకుండును = నశించును, ఆత్మమయుఁడు = ఆత్మస్వరూపుఁడు, ప్రకృతిన్ =

దేహమున, నిలువఁడు, తద్గుణకలితుఁడు కాఁడు = ఆదేహధర్మములగు ముదిమి నెఱపు వీనితోఁ గూడుకొనఁడు, తలఁపన్=విచారింపఁగా, ఆత్మమయుఁడు = ఆత్మస్వరూపుఁడు, అగమ్యుఁడు=పొందరానివాఁడు.

తా. జంతువులన్నియు కాలకర్మసంబంధమునఁ బుట్టుచు చచ్చుచునుండును. ఆత్మ దేహమందు శాశ్వతుఁడుగాఁడు. జరామరణాదిదేహధర్మములు ఆయాత్మకు లేవు. అతఁ డిట్టివాఁ డని మన మూహింపఁజాలము.

సీ. పాంచభౌతిక మైనభవనంబు దేహంబు
పురుషుండు దీనిలోఁ బూర్వకర్మ
వశమున నొకవేళ వర్తించు దీపించుఁ
దటి దైన నొకవేళఁ దలఁగి పోవుఁ
జెడనేని దేహంబు చెడుఁ గాని పురుషుండు
చెడఁ డాతనికి నింతచేటు లేదు
పురుషునికిని దేహపుంజంబునకు వేఱు
కాని యేకత్వంబు కాన రాదు
ఆ. దారువుల వెలుంగు దహనునికైవడిఁ
గాయములఁ జరించు గాలిభంగి
నాళలీన మైననభముచాడ్పున వేఱు
దెలియ వలయు దేహిదేహములకు. 51

టీ. పాంచభౌతికము = పంచభూతముల (నిప్పు నీళ్లు మన్ను గాలి ఆకసముల) వలనఁ గల్పింపఁబడిన, భవనంబు=ఇల్లు, దీపించున్=ప్రకాశించును, చేటు=నాశము, దేహపుంజంబు = దేహములరాశి, ఏకత్వంబు = ఒక్కటి యగుట, దారువులన్=కట్టెలయందు, దహనునికైవడిన్ = నిప్పువలె, కాయములు=శరీరములు, నాళలీనము = కాఁడలోనున్నది, నభము=ఆకసము, దేహిదేహములకున్=దేహమునకును, పురుషునకును.

తా. దేహమనఁగా భూమి మొదలగుపంచభూతములతోఁ జేయఁబడిన యిల్లు. దీనిలో జీవుఁడు పూర్వకర్మవశమున వర్తించును. ఒకప్పుడు దీనిని విడచి పోవును. ఒకవేళ దేహము నశించునేగాని దేహి నశింపఁడు. అతనికి చావులేదు. ఎన్నిరీతులఁ జూచినను పురుషునకు దేహమునకు భేదమేకాని యైక్యము సిద్ధింపదు. అరెంటికిని, కట్టెలు వానిలోని నిప్పు, శరీరములు వాని యందలి గాలి, కాఁడ దానిలోని సందువలెనె వేఱని యెఱుఁగనగును.

వ. అని మఱియు నిట్లనియె. 52

సీ. భూపాలకుఁడు నిద్రవోయెడి నొం డేమి
విలపింప నేటికి వెఱ్ఱులార
యెవ్వఁడు భాషించు నెవ్వఁ డాకర్ణించు
నట్టివాఁ డెన్నఁడో యరిగినాఁడు
ప్రాణభూతుండైనపవనుఁ డాకర్ణింప
భాషింప నేరఁడు ప్రాణిదేహ
ములకు వేఱై తాను ముఖ్యుఁడై యింద్రియ
వంతుఁడై జీవుండు వలను మెఱయఁ
ఆ. బ్రాభవమున భూతపంచకేంద్రియమనో
లింగదేహములను లీలఁ గూడు
విడుచు నన్యుఁ డొకఁడు విభుఁడు దీనికి మీరు
వొగుల నేల వగలఁ బొరల నేల. 53

టీ. వెఱ్ఱులార, భూపాలకుఁడు = రాజు, ఒండు=ఇతరము, విలపింపన్ = ఏడువఁగా, భాషించున్=పలుకునో, ఆకర్ణించున్ = వినునో, అరిగినాఁడు = పోయినాఁడు, ప్రాణభూతుండు = ప్రాణమైన, పవనుఁడు = వాయువు, ప్రాణిదేహములకున్=జీవునకు దేహమునకు, వేఱై = భిన్నుఁడై, ముఖ్యుఁడై = ప్రధానుఁడై, ఇంద్రియవంతుఁడు = ఇంద్రియములుకలవాఁడు, వలను

మెఱయన్ = నేఱుపుమీఱఁగా, ప్రాభవమునన్ = ఐశ్వర్యముతో, భూత... దేహములన్ = ఐదుభూతములు, త్వగాదీంద్రియములు, మనస్సు, లింగశరీరము వీనిని, లీలన్ = వేడుకతో, కూడును = కలయును, విడుచున్ = వదలును, అన్యుఁడు = ఇతరుఁడు, విభుఁడు = ప్రభువు, పొగులన్ = శోకింపఁగా, వగలన్=దుఃఖములయందు.

తా. ఓపిచ్చివారలారా! రాజు నిద్రపోవుచున్నాఁడు. వేఱేమున్నది? మీరెందుల కట్లేడ్చెదరు? ఈదేహమందుండి పలుకువాఁడు వినువాఁడు ఎప్పుడో పోయినాఁడు. ఇఁక నిప్డు డిందులో నున్నగాలి మాట్లాడనేరదు. విన లేదు. ప్రాణులు దేహము వీనికంటె ప్రధానుఁడై యింద్రియములు గలిగి చైతన్యము గలిగి, సామర్థ్యముతో, పంచభూతములును ఇంద్రియములు మనస్సు సూక్ష్మదేహము వీనిలోఁ జొచ్చుచుఁ బోవుచుండువాఁడు మనకుఁ గానరాఁడు. ఈమాత్రమునకు మీ రిటు లేడ్చుట మొత్తుకొనుట యెందుకు?

క. ఎందాఁక నాత్మ దేహము
నొందెడు నందాఁకఁ గర్మయోగము లటపైఁ
జెందవు మాయాయోగ
స్పందితులై రిత్త జాలిఁ బడ నేమిటికిన్. 54

టీ. ఆత్మ = జీవుఁడు, ఎందాఁకన్=ఎంతసేపు, దేహమున్ = శరీరమును, కర్మయోగములు = కర్మసంబంధములు, అటపైన్=అమీఁద, చెందవు= అంటవు, మాయాయోగస్పందితులై = మాయయొక్కకూడికచేఁ బొరపడిన వారలై, రిత్త=ఊరక, జాలిన్ = దైన్యమును, పడన్ ఏమిటికిన్ = పొందుట యేల?

మ. చెలులుం దల్లులుఁ దండ్రు లాత్మజులు సంసేవ్యల్ సతుల్ చూడని
ర్మలగేహంబు లటంచుఁ గూర్తురు మహామాయాగుణభ్రాంతులై
కలలోఁ దోఁచినయర్థముల్ నిజము లే కర్మానుబంధంబులం
గలుగున్ సంగము లేక మానుఁ బిదపం గర్మాంతకాలంబునన్.

టీ. చెలులన్ = మిత్రులును, ఆత్మజులు = కొడుకులు, సంసేవ్యుల్ = ప్రభువులు, సతుల్ = భార్యలు, చారునిర్మల గేహంబులు = అందమై మలినములేని యిండ్లును, మహామాయాగుణ భ్రాంతులై, కూర్తురు = ప్రేమింతురు. తోఁచినయర్థముల్ = అగపడినవస్తువులు, కర్మానుబంధంబులన్ = కర్మసంబంధములచేత, సంగము = చిక్కు, కలుగు, కర్మాంతకాలంబునన్ = కర్మములు తీఱిపోవునప్పుడు, పిదపన్ = చివరను, మానున్ = నివర్తించును.

తా. మాయకు లోనైనమనుజులు తల్లి, తండ్రి, స్నేహితుఁడు, కొడుకులు, రాజులు, భృత్యులు, భార్యలు, మేడలు నని వారిని ప్రేమింతురు. అది పట్టిపిచ్చి. కలలో నగపడినవస్తువులు నిజములగునా? కర్మమువలన వీనిసంబంధము కలుగును. కర్మములు వదలిన నీచిక్కు వీడును.

వ. మఱియు మాయాగుణప్రపంచంబు నెఱింగెడుతత్త్వజ్ఞులు నిత్యానిత్యంబులం గూర్చి సుఖదుఃఖంబులం జెంద రజ్ఞులు కొందఱు యోగవియోగంబులకుసుఖదుఃఖంబుల నొందుదురు తొల్లి యొక్కమహాగహనంబున విహంగంబులకునంతకభూతుం డైనయెఱుకు గలఁ డతం డొక్కనాఁడు ప్రభాతంబున లేచి వాటం బైనవేఁటతమకంబున. 56

టీ. మాయాగుణ ప్రపంచంబు = మాయయొక్కగుణము లైనదేహగేహాదులను, తత్త్వజ్ఞులు=నిజమెఱింగినవారు, నిత్యానిత్యంబులు = శాశ్వతమును భంగురమునుగూర్చి, అజ్ఞులు = తెలియనివారు, యోగవియోగంబులు = సంయోగవియోగములు, విహంగంబులకున్ = పక్షులకు, అంతకభూతుండు = యమునివంటివాఁడు, ఎఱుక = బోయ, ప్రభాతము = వేకువ, వాటము = ఉల్లాసకరము, వేఁటతమకంబునన్ = వేఁటయందలి కోరికతో.

క. వల లురులు జిగురుఁగండెలుఁ
జలిదియుఁ జిక్కంబు ధనువు శరములుఁ గొనుచుం

బులుఁగులఁ బట్టెడు వేడుక
నలుకుడు వెడలంగఁ గదలి యడవికిఁ జనిరయన్.

టీ. వలలు, ఉరులు, జిగురుఁగండెలు = బంకపూసినదారపుఁగండెలు, చలిది=చద్ది, ధనువు = విల్లు, శరములు = బాణములు, కొంచున్ = తీసికొని, పులుఁగులన్=పక్షులను, పట్టెడువేడుకన్, అలుకుడు=చప్పుడు.

తా. వలలు, ఉరిత్రాడులు, బందనపూసినదారపుకండెలు, చద్దియన్నపు మూట, పక్షులచిక్కము, విల్లు, అమ్ములును తీసికొని, పక్షులఁ బట్టుటకై పెద్ద రొదచేయుచు నడవికి వెళ్లెను.

వ. ఇట్లడవికిం జని తత్ప్రదేశంబునందు. 58

క. కట్టలుకఁ దడుకుచాటునఁ
బిట్టల నురిగోలఁ దిగిచి బిఱుసున ఱెక్కల్
వట్టి విఱిచి చిక్కములోఁ
బెట్టుచు విహరించె లోకభీకరలీలన్. 59

టీ. కట్టలుకన్ = ఎక్కువచలముతో, తడుకుచాటునన్ = కంచెల మాటున, ఉరికోలన్ = ఉచ్చుకఱ్ఱతో, తిగిచి=లాగి, బిఱుసునన్ = కఱకుఁదనముచేత, లోకభీకరలీలన్=జగద్భయంకరమైన విలాసముతో.

తా. క్రోధముమీఱ కంచెలచాటునఁ బొంచియుండి, కొసను ఉరి తగిలించినకఱ్ఱతోఁ బక్షులను బట్టి లాగి, దయమాలి ఱెక్కలు విఱిచి చిక్కములో వేసికొనుచు భయమును గొల్పుచు సంచరించెను.

వ. మఱియు నానావిధంబు లగుశకుంతంబుల నంతంబు నొందించుచు సకలపక్షిసంహారసంరబ్ధకుం డై నలుబ్ధకుండు దనముందటఁ గాలచోదితం బై సంచరించుచున్నకులింగపక్షిమిథునంబుఁగనుంగొనియందుఁగులింగి నురిం దిగిచి యొక్కచిక్కంబులో వైచినం జూచి దుగ్ఖించి కులింగపక్షి యిట్లనియె. 60

టీ. నానావిధంబులు = పలుదెఱంగులు, శకుంతంబులు = పక్షులు, అంతము = చావు, సకల...రక్షకుండు = అన్నిపిట్టలను హాతముసేయు పూన్కి గలవాఁడు, ఐనలుబ్ధకుండు = అయిన యెఱుకువాఁడు, కాలచోదితంబు = కాలముచేఁ ద్రోయఁబడినది, కుళింగము = ఆడుపిచ్చుక, దుఃఖించి = వాపోయి.

చ. అడవుల మేఁత మేసి మన మన్యుల కెన్నఁడు నెగ్గు సేయ కి
క్కడ విహరింప నేఁ డకట కట్టిఁడిబ్రహ్మ కిరాతుచేతిలోఁ
బడు మని వ్రాసెనే నుదుటఁ బాపపుదైవముకంటె కింతయె
క్కుడుబరువయ్యెనే బ్రదుకు గోమలి యేమననేర్తుఁ జెల్లరే.

టీ. అన్యులకున్ = ఒరులకు, ఎగ్గు = కీడు, విహరింపన్ = క్రీడసేయుచుండఁగా, కట్టిఁడిబ్రహ్మ = క్రూరమైనదైవము, నుదుటన్ = నొసటిమీఁద, కోమలి = ప్రియురాలా, చెల్లరే = ఔరా.

తా. ప్రియురాలా! మనము అడవులలో మేఁత మేసి మడుఁగులలో నీరుఁ ద్రావి యుండుముకాని ఎవరికి ఎన్నఁడును కీడు రోయమే క్రూరపు బ్రహ్మ యీబోయవాతఁ బడుమని నీతలలో వ్రాసెఁ గాఁబోలు? అయ్యో! యీపాలదైవముకంటె కింత బరువై తివిగదే, ఔరా! నే నేమందును.

క. ఒకమాటు మనల నందఱఁ
బ్రకటించి కిరాతువలలఁ బడఁ జేయక ని
న్నొకటిన్ వలఁ బడఁ జేసిన
వికటీకృతదక్షమైనవిధి నే మందున్. 62

టీ. ప్రకటించి = బయలుచేసి చూపి, కిరాతువలలన్ = బోయవాని యురులలో, వికటీకృతదక్షము = ఎగుడుదిగుడు పనులుసేయ నేర్పరియగు, విధిన్ = దైవమును, ఏమందున్.

తా. అయ్యోకాంతా! బిడ్డలతోఁగూడ, మనలనందఱను కిరాతుని పాలు సేయక, నిన్నొక్కదానినే యేల చంపుకపోయెనే, ఎచ్చుతగ్గుపనితనములో గటివాఁడగు దైవము నేమందును?

ఉ. ఱెక్కలు రావు పిల్లలకు ఱేపటి నుండియు మేఁత గానమిం
బొక్కుచుఁగూఁటిలోనెగసి పోవఁగనేరవు మున్ను తల్లి యీ
దిక్కున నుండి వచ్చు నని త్రిప్పనిచూడ్కుల నిక్కినిక్కి న
ల్దిక్కులుఁ జూచు చున్న వతిదీనత నెట్లు భరింతు నక్కటా.

టీ. పొక్కుచున్ = ఏడ్చుచు, త్రిప్పనిచూడ్కులన్ = త్రిప్పలేని చూపులతో, నిక్కినిక్కి = ఉబికియుబికి, అతిదీనతన్ = మిగులజాలితో, అక్కటా = అయ్యో, భరింతున్ = సైఁపఁగలను.

తా. ఇంకను పిల్లలకు ఱెక్కలు రాలేదు. రేపటినుండి మేఁత లేదు గాన ఏడ్చుచు గూఁడువదలి పోలేవు. వెనుక తల్లి యీతట్టుననుండి వచ్చె నని గుర్తుతోఁ దలయెత్తి జాలిగా నాలుగుప్రక్కలఁ జూచుచున్నవి. అయ్యో! యీ దుఃఖ మెట్లోర్వఁగలను.

వ. అని యివ్విధంబున. 64

క. కుంఠితనాదముతోడను
గంఠము శోషింప వగచుఖగమును హాననో
త్కంఠుం డైనకిరాతుఁ డ
కుంఠితగతి నేసె నొక్కకోలం గూలన్. 65

టీ. కుంఠితనాదముతోడన్ = సన్నగిలినధ్వనితో, కంఠము=గొంతు, శోషింపన్ = ఎండఁగా, వగచుఖగమును = ఏడుచుపిచ్చుకను, హాన నోత్కంఠుఁడు = చంపఁబూనినవాఁడు, అకుంఠితగతిన్ = అడ్డులేని పోకతో, ఒక్క కోలన్ = ఒకబాణముతో, కూలన్ = చచ్చునట్లుగా, ఏసెన్ = కొట్టెను.

తా. ఇట్లు గొంతు ఎండిపోవఁగా హీనస్వరముతో నేడుచునామగ పిచ్చుకను చంపవేడుక గలబోయ ఒక్కబాణముతో నడ్డులేక నేలమీఁదఁ బడఁగొట్టెను.

క. కాలము వచ్చిన శబరుని
కోలను ధరఁ గూలె ఖగము ఘోషముతోడం
గాలము డాసిన నేలం
గూలక పో వశమె యెట్టి గుణవంతులకున్. 66

టీ. కాలము = అదను, ఖగము = పిచ్చుక, శబరునికోలను = ఎఱుకవాని బాణమువలన, ఘోషముతోడన్ = అఱపుతో, ధరన్ = భూమిమీఁద, కూలెన్, డాసినన్ = సమీపింపఁగా, ఎట్టి గుణవంతులకున్ = ఎట్టి పరాక్రమాదిగుణములు గలవారికైనను, కూలక=చావక, పోన్ వశమె = తప్పించుకొన శక్యమా.

తా. ఇట్లు తా నెంతసేపు బ్రదుకునో తెలియక, తన పెండ్లముకొఱకు ఏడుచుపక్షి కాలము సమీపింపఁగానే బోయవానిచేతిలో నప్పుడు చచ్చెఁగదా. ఎంతవారికైనను, కాలము దాపొనినప్పుడు చావకుండ తప్పుకొన శక్యమా.

ఉ. కావున మీఱు చచ్చుతఱిఁ గానరు చచ్చి ధరిత్రిఁ బడ్డధా
త్రీవిభుదేహముం గదిసి దీనత నేడువ నేల పొందు చిం
తావతులార వత్సరశతంబుల కైన నిజేశుచక్కిఁ గిం
బోవుట దుర్లభంబు మృతిఁ బొందినవారలు చేర వత్తురే. 67

టీ. చచ్చుతఱిన్ = చనిపోవువేళను, కానరు=ఎఱుఁగరు. ధరిత్రిన్= నేలమీఁద, పడ్డధాత్రీవిభుదేహమున్ = పడినరాజుకళేబరమును, కదిసి = కౌఁగిలించుకొని, దీనతన్ = పేదరికముతో, చింతావతులార = దుఃఖవతులైనరాజుభార్యలారా, వత్సరశతంబులకున్ = ఎన్నినూఱులయేండ్లకైనను, నిజేశుచక్కికిన్ = మీమగనియందకు, దుర్లభంబు = సంభవింపనిది, మృతిన్= మరణమును, పొందినవారలు = చెందినమనుజులు, చేరవత్తురే = మరల దగ్గఱకు వచ్చెదరా.

తా. కనుక మీరు రాజుచావున కేడుతురేగాని మీరెప్పుడు చత్తురో యెఱుఁగరు. ఈ రాజుశవముమీఁదఁబడి యెందుల కేడ్చెదరు? లేదిపోండు? ఇట్లు ఎన్నివందలయేం డ్లేడ్చినను, మీమగఁ డున్నచోటు చేరలేరు. పిచ్చివార లారా! చచ్చినవారు మరల బ్రతికివత్తురా.

వ. అని యిట్లు కపటబాలకుండై క్రీడించు చున్న యమునియుప లాలనాలాపంబులు విని సుయజ్ఞునిబాంధవు లెల్ల వెఱఁగుపడి సర్వప్రపంచంబు నిత్యంబు గాదని తలంచి శోకింపక సుయజ్ఞు నికి సాంపరాయికకృత్యంబులు సేసి చని రంత నంతకుం డం తర్హితుం డయ్యె నని చెప్పి హిరణ్యకశిపుండు దనతల్లిని దమ్మునిభార్యలం జూచి యిట్లనియె. 68

టీ. కపటబాలకుండు = మాయపిల్లవాఁడు, క్రీడించు = విహరించు, ఉపలాలనాలాపంబులు = ఓదార్పుమాటలను, వెఱఁగుపడి = వెల్లఁబోయి, నిత్యంబు = ఎప్పుడు నుండునది, సాంపరాయిక కృత్యంబులు = యుద్ధమునఁ జచ్చినవారికిఁ జేయవలయు నుత్తరక్రియలు, అంతకుండు=యముఁడు, అంతర్హితుండయ్యె = కానరాకుండఁబోయెను.

క. పరు లెవ్వరు దా మెవ్వరు
పరికింపఁగ నేక మగుట భావింపరు త
త్పరమజ్ఞానము లేమిని
బరులును నే మనుచుఁ దోఁచుఁ బ్రాణుల కెల్లన్. 69

టీ. పరులు = ఇతరులు, పరికింపఁగన్ = చక్కఁగా విచారించినచో, ఏకము అగుటన్ = ఒక్కటియే అగుట, భావింపరు = గమనింపరు, ప్రాణు లకున్ = జీవులన్నిటికిని, తత్పరమజ్ఞానము లేమిని = దానివిషయమైన యం తమజ్ఞానము లేనందువలన, పరులును, ఏము, అనుచున్, తోఁచును.

తా. తామనఁగా నెవరు? అన్యులనఁగా నెవరు? అన్నియు నొక్కటి యే అని యెఱుఁగరు. జంతువులకు దానివిషయమై తెలివిలేదుకావున తాము వారు ననెడి భ్రమలోఁ బడియెదరు.

వ. అని తెలియం బలికిన హిరణ్యకశిపునివచనంబులు విని దితి
కోడండ్రును దానును శోకంబు మాని తత్త్వవిలోకనంబు
గలిగి లోకాంతరగతుం డైనకొడుకునకువగవక చనియె నని
చెప్పి నారదుండు ధర్మనందనున కిట్లనియె. 70

టీ. తెలియన్ = బోధపడునట్లు, తత్త్వవిలోకనంబు = న్యాయదృష్టి, లోకాంతరగతుండు = ఒండులోకమున కేఁగినవాఁడు.

క. అజరామరభావంబును
త్రిజగద్రాజ్యంబు నప్రతిద్వంద్వము దో
ర్విజితాఖిలశాత్రవమును
గజరిపుబలమును హిరణ్యకశిపుఁడు గోరున్. 71

టీ. అజరామరభావంబును=ముదిమియు చావును లేకుండుటయు, త్రిజగద్రాజ్యంబు = ముల్లోకముల దొరతనము, అప్రతిద్వంద్వము = తన కెదిరించు వాఁడు లేమియు, దోర్వి...త్రవమును = బాహుబలముచే గెల్వఁబడిన యెల్ల పగతుఱ గలుగుటను, గజరిపుబలమును = సింహామువంటిపరాక్రమమును.

తా. అంతట హిరణ్యకశిపుఁడు తనకు ముదిమి చావులేకుండుటయు, ముల్లోకముల దొరతనము, తన కెదురాడువారు లేకపోవుటయు, శత్రువిజయమును, సింహపరాక్రమమును తన కుండవలెనని కోరెను.

వ. ఇట్లు గోరి మందరాచలద్రోణికిం జని యందుఁ గాలి పెను
వ్రేల నేల నిలువంబడి యూర్ధ్వబాహుం డయి మిన్ను సూ
చుచు వాఁడిమయూఖంబులతోడి ప్రళయకాలభానుండు
నుంబోలె దీర్ఘసటారుణప్రభాజాలంబులతోడ నెవ్వరికిం దేఱి

చూడ రాక పరమదారుణంబైన తపంబు సేయుచుండె నిర్జ
రులు నిజస్థానంబుల నుండి రంత. 72

టీ. మందరాచలద్రోణికిఁ = మందరపర్వతము కొప్పునకు, పెను వ్రేలన్ = బొట్టునవ్రేలుతో, ఊర్ధ్వబాహుండు = చేతులుపైకెత్తినవాఁడు, మిన్ను=ఆకసము, వాఁడిమయూఖంబులు=చుఱుకైనయెండలు, ప్రళయకాల భానుండు=ప్రళయకాలమందలి సూర్యుఁడు, దీర్ఘ...జాలంబు = పొడవులైన జడల యెఱ్ఱనిరంగులసమూహము, తేఱి = మొగము పైకెత్తి, పరమదారుణంబు=మిగుల వేఁడియైనది, నిర్జరులు = వేలుపులు, నిజస్థానంబులు = తమతమ నెలవులు.

మ. అదరెం గుంభిని సాద్రియై కలఁగె నేడంభోనిధుల్ తారకల్
చెదరెన్ సగ్రహసంఘులై దిశలు విచ్ఛిన్నాంతలై మండెఁబె
ల్లదరెన్ గుండెలు జంతుసంహతికినుగ్రాచారదైత్యేంద్రమూ
ర్ధదిశోద్ధూతసధూమహేతిపటలోదంచత్తపోవహ్నిచేన్. 73

టీ. ఉగ్రా...వహ్నిచేన్ = దారుణప్రవర్తనముగల రాక్షసరాజు యొక్క తలలోనుండిలేచిన పొగతోడిమంటలతోఁ బొంగుచున్న తపస్సనెడు నగ్నిచేత, కుంభిని = భూమి, సాద్రి = పర్వతములతోఁగూడినది, ఏడంభోనిధుల్ = ఏడుసముద్రములు, కలఁగెన్ = పంకిలములయ్యెను, తారకల్ = చుక్కలు, చెదరెన్, దిశలు, సగ్రహసంఘులు = గ్రహములగుంపులతోఁగూడినవి, విచ్ఛిన్నాంతలు = చీలినయంచులుగలవి, జంతుసంతతికిన్ = జంతువుల గుంపులకు, గుండెలు, పెల్లు = మిక్కిలి, అదరెన్.

తా. అతిదారుణమైనప్రవర్తనగల తపస్సుజేయునాహిరణ్యకశిపుని తలలోనుండి పుట్టినతపముయొక్కమంటలకు కొండలతోడభూమి వణఁకెను. సముద్రములు కలఁత నొందెను. గ్రహములతోఁగూడ చుక్కలు చెదరి పోయెను. దిక్కులు బీఁటలువారి మండసాగెను. అన్ని జంతువులకు గుండెలు కొట్టుకొనసాగెను.

వ. ఇట్లు త్రైలోక్యసంతాపకరం బైనదైత్యరాజతపోవిజృంభ
ణంబు సైరింపక నిలింపులు నాకంబు విడిచి బ్రహ్మలోకంబు
నకుం జని లోకేశ్వరుం డయినబ్రహ్మకు వినతు లయి యిట్లని
విన్నవించిరి. 74

టీ. త్రైలోక్య...కరంబు = ముల్లోకములకు తాపమును గలిగించు చున్నది, దైత్య...ణంబు = రాక్షసులకు రాజగు హిరణ్యకశిపుని తపము పెంపును, సైరింపక = ఓరువఁజాలక, నిలింపులు = దేవతలు, నాకంబు=స్వర్గము, లోకేశ్వరుఁడు = ఎల్లలోకములకు నేలిక, వినతులు = మ్రొక్కినవారు.

క. దితికొడుకుతపమువేఁడిమి
నతితప్తుల మైతి మింక నలజడి నమరా
వతి నుండ వెఱతు మెయ్యది
గతి మాకును దేవదేవ కారుణ్యనిధీ. 75

టీ. కారుణ్యనిధీ = దయకు నెలవైనవాఁడా! అతితప్తులము = మిక్కిలి క్రాఁగినవారము, అలజడిఁ = భయముచేత, అమరావతిఁ = దేవతల రాజధానియందు, దేవదేవ = దేవతలకందఱకు దేవుఁడా, మాకు, గతి=దిక్కు, ఎయ్యది.

తా. దయగలయో బ్రహ్మ! హిరణ్యకశిపుని తపస్సుయొక్క వేఁడిమివలన మాఁడిపోయినారము. ఇఁక మాకు భయమెత్తినది. స్వర్గములో నుండుటకు మాకు గుండెతాళదు. స్వామీ మా కిఁక నేమిదిక్కు?

శా. శంకాలేశము లేదు దేవ త్రిజగత్సంహారముం దేవతా
సంకోచంబును వేదశాస్త్రపదవీసంక్షేపముం లేక యే
వంకం జేతు నటంచు దుస్సహతపోవ్యావృత్తి చిత్తంబులో
సంకల్పించె నిశాచరుండు ప్రతిసంస్కారంబు చింతింపవే. 76

టీ. దేవ = స్వామి, శంకాలేశము = కొంచె మనుమానమును, త్రిజగత్సంహారమున్ = మూఁడులోకముల రూపుమాపుటయు, దేవతాసంకోచంబును=దేవతలనణఁచుటయు, వేద...సంక్షేపమున్ = వేదశాస్త్రమార్గములు పాడుసేయుటయు, చాలన్=మిగుల, ఏవంకన్ = ఏవైపునను, నిశాచరుండు=రాక్షసుఁడు, దుస్సహతపోవ్యావృత్తి = ఇతరుల కోర్వరాని తపస్సుయొక్క వ్యాపారమును, చిత్తంబులోన్ = మనమున, సంకల్పించెన్ = తలపెట్టెను, ప్రతిసంస్కారంబు = దానిని శమింపఁజేయుం నుపాయమును, చింతింపవే = యోచింపుమా.

తా. దేవా! మూఁడు లోకములను నాశనము జేయుదును. దేవతలను రూపుమాపుదును. ఎచ్చటను వేదశాస్త్రములపేరు వినఁబడకుండఁ జేసెదను. అని యీతపస్సునకుఁ బూనినాఁడు. వాఁడంతయుఁ జేయ నున్నాఁడు. ఇందుల కేయనుమానము లేదు. దీని కేమైనఁ బదులుసేత యోజింపుము.

శా. నీ వేరీతిఁ దపోబలంబున జగన్నిర్మాణముం జేసి యీ
దేవాధీశులకంటె నెక్కుడుసిరిం దీపించి తిబ్భంగిఁ దా
నీవిశ్వంబుఁ దపస్సమాధిమహిమన్ హింసించి వేఱొక్క వి
శ్వావిర్భావకరత్వశక్తి మదిలో నర్థించినాఁ డీశ్వరా. 77

టీ. ఈశ్వరా = దేవా! ఏరీతిన్ = ఏవిధముగా, తపోబలంబునన్ = తపముకలిమిచేత, జగన్నిర్మాణమున్ = లోకములసృష్టిని, దేవాధీశులు=దేవతల యధిపతులు, ఎక్కుడుసిరిన్ = మించినయైశ్వర్యముతో, దీపించితి=ప్రకాశించితివో, ఇబ్భంగిన్ = ఈలాగుననే, తాను = హిరణ్యకశిపుఁడు, ఈవిశ్వంబు= ఈప్రపంచము, తపస్సమాధిమహిమన్ = తపోనియమముయొక్కబలముచేత, వేఱొక్క...శక్తి=మరియొకప్రపంచమును బుట్టించుసామర్థ్యమును, అర్థించినాఁడు = కోరియున్నాఁడు.

తా. స్వామీ! ఈహిరణ్యకశిపుఁడు నీవు తపోబలమున నెట్లు దేవతల నందఱిని మించి లోకములను సృజించితివో అలాగున ఇప్పుడున్న ప్రపంచ

మును హాతముచేసి తానొక క్రొత్తప్రపంచమును నిర్మింపఁగోరి, ఈతపస్సు ప్రారంభించినాఁడు.

వ. అదియునుంగాక కాలాత్మకు లగుజీవాత్మల కనిత్యత్వంబు
గలుగుటం జేసి తపోయోగసమాధిబలంబునం దనకు నిత్య
త్వంబు సంపాదింతు నని తలంచినాఁ డని మఱియు నిట్లనిరి.

టీ. కాలాత్ములు = కాలస్వరూపులు, జీవాత్ములకున్ = జీవునకు నాత్మకును, అనిత్యత్వంబు = స్థిరము కాకుండుట, తపో...బలంబునన్ = తపస్సు యోగము సమాధి వీనిబలమున, నిత్యత్వంబు=శాశ్వతత్వము, సంపాదింతున్ = సాధించెదను.

మ. భవదీయం బగునున్నతోన్నతమహాబ్రహ్మాకపీఠంబు సం
స్తవనీయంబగుభూతియున్విభవము న్సౌఖ్యంబుసంతోషము
న్భువనశ్రేణికి నిచ్చుదైత్యునితపస్స్ఫూర్తిన్ నివారించియో
భువనాధీశ్వర కావవే భువనముల్ పూర్ణప్రసాదంబునన్. 79

టీ. ఓ భువనాధీశ్వర = లోకరక్షకుఁ డగునోదేవా! భవదీయంబు = నీది, ఉన్నతో...ఠంబు=అన్నిటికంటె గొప్పదగు సాటిలేని నీ సింహాసనమును, సంస్తవనీయంబు = కొనియాడఁదగినది, భూతి = సంపద, విభవము = ఐశ్వర్యము, సౌఖ్యము = సుఖము, భువనశ్రేణికిన్ = లోకములకొఱకుగా, ఇచ్చి=వాని కిచ్చి, దైత్యుని తపస్స్ఫూర్తిన్ = రాక్షసునితపస్సుయొక్క ఉద్రేకమును, నివారించి = మాన్పి, పూర్ణప్రసాదంబునన్ = నిండుకరుణమై, భువనముల్, కావవే = కాపాడుమా.

తా. లోకనాయకుఁ డగునోదేవా! లోకక్షేమము గోరితివేని, అత్యున్నతమైన నీపీఠముగానీ, నీసంపదగానీ, ఐశ్వర్యములుగానీ, సౌఖ్యము, సంతోషము, వాఁ డేదిగోరిన దానినెల్ల లోకములకుఁగా నిచ్చి వానితపము మాన్పి లోకములను గాపాడుము.

వ. అని దేవతలు విన్నవించిన స్వయంభూతుండును భగవం
తుండును నైననలుమొగంబులవేల్పుప్రోడ భృగుదక్షాదుల
తోడ మందరపర్వతంబునకు వచ్చి యందు నియమయుక్తుం
డును బిపీలికావృతమేదోమాంసచర్మరక్తుండును వల్మీకతృణ
వేణుపటలపరిచ్ఛన్నుండును మహాతపఃప్రభావసంపన్నుండు
ను నై నీరంధ్రనిబిడనీరదనికరనివిష్టనీరజబంధుండునుం
బోలె నివసించియున్న నిర్జరారాతిం జూచి వెఱఁగుపడి
నగుచు నిట్లనియె. 80

టీ. విన్నవించినన్ = మనవి చేయఁగా, స్వయంభూతుండు=తనంతనే పుట్టినవాండు, భగవంతుఁడు = షడ్గుణైశ్వర్యములు గలవాఁడు, నలుమొగంబులవేల్పులప్రోడ = నాలుగు మోములుగల దేవతలదొర, బ్రహ్మ, నియమయుక్తుండు = తపోనియమముతోఁ గూడినవాఁడు, పిపీలికా...ర్తుండును= చీమలుపట్టిన మెదడు మాంసము తోలు నెత్తురు గలవాఁడు, వల్మీక...చ్ఛన్నుండు = పుట్టలు గడ్డి దుబ్బులు వెదురుగుమ్ములు వీనిచే నిండినవాఁడు, మహా...న్నుండు=గొప్ప తపోమహిమ గలవాఁడు, నీరంధ్ర...ధుండునుంబోలెన్= తెఱపిలేక మూఁగిన మబ్బులలో నున్నసూర్యునివలె, నిరరారాతి = దేవతల దాయ, వెఱఁగుపడి = నివ్వెఱఁగంది.

మత్తకోకిలము. ఓసురారికులేంద్ర నీక్రియను గ్రమైనతపంబుమున్
చేసి చూపినవారు లేరికఁ జేయువారును లేరు నే
నీసమాధికి మెచ్చితిన్ విను నీయభీష్టము లిత్తు నా
యాస మేటికి లెమ్ము లెమ్ము మహాత్మ కోరుము కోరికల్. 81

టీ. ఓ సురారికులేంద్ర = ఓరాక్షస సంఘములరాజా! నీక్రియన్ = నీవలె, ఉగ్రము = భీతిగొలుపునది, మున్ = ఇంతకుఁబూర్వము, ఇఁకన్ = నీవెనుక, నీసమాధికిన్ = నీ నియమమునకు, అభీష్టములు = కోరికలు, ఆయాసము = శ్రమ, మహాత్మ = గొప్పశక్తిగలవాఁడా, కోరికల్ కోరుము.

తా. ఓరాక్షసరాజా! నీవలె నిట్లింతకుముందు లోకభయంకరమైన తపస్సు చేసినవారు లేరు. ఇఁక ముం దుండఁ బోరు. నేను నీతపోనియమము నకు నానందించితిని. నీ కోరిక లెల్ల నిత్తు లేచిరమ్ము. ఓసునుఁడా! ఏల యింకను బడలెదవు. వచ్చి యిష్టములఁ గోరికొనుము.

శా. దంశ వ్రాతములుం బిపీలికలు మేదశ్క్రవ్యరక్తంబులన్
సంశీర్ణంబులు సేసి పట్టి తినఁగా శల్యావశిష్టుండవై
వంశచ్ఛన్నతృణావళీయుతమహావల్మీకమం దింద్రియ
భ్రంశం బింతయు లేక నీకు నిలువం బ్రాణంబు లెట్లుండెనో.

టీ. దంశవ్రాతములన్ = దోమలగుంపులును, పిపీలికలు = చీమలును, మేదశ్క్రవ్యరక్తంబులన్ = మెదడును రక్తము కండలును, పట్టి = తివిచి తినఁగాన్, శల్యావశిష్టుండవు = ఎముకలుమాత్రము మిగిలినవాఁడవు, వంశ... మందున్ = వెదుళ్లు గడ్డిమొలచిన పెద్దపుట్టలో, ఇంద్రియభ్రంశంబు = ఇంద్రియచలనము, ఇంతయున్ = కొంచెమును.

తా. రాక్షసా! ఇట్లు దోమలు చీమలు నెత్తురు కండలుఁ బీఁకికొని తినఁగా నెముకలు మిగిలి వెదుళ్లు గడ్డి మొలచినపుట్టనడుమ నింద్రియములను బిగఁబట్టి నీ వెట్లింతకాలము బ్రతికియుంటివో చిత్రముగా నున్నది.

ఉ. ఉత్సుకతన్ జలాన్నమున నొల్లక యీ క్రియ నూఱుదివ్యసం
వత్సరముల్ శరీరమున వాయువులన్ నిలుపంగ వచ్చునే
యుత్సవమయ్యె మాకు మము నుగ్రతపంబున గెల్చితీవు నే
వత్సలతన్ నినుం గదియ వచ్చితిఁ గోరిక లెల్ల నిచ్చెదన్. 83

టీ. ఉత్సుకతన్ = మక్కువతో, జలాన్నములన్ = అన్నోదకములను, ఒల్లక = కోరక, ఈక్రియన్ = ఇట్లు, నూఱుదివ్యసంవత్సరముల్ = నూఱు దివ్యవర్షములు, మాకున్, ఉత్సవము = సంతోషము, ఉగ్రతపంబునన్ = భయంకరతపమువలన, వత్సలతన్ = స్నేహముతో, కదియన్ = చేరఁగా.

తా. నిశాచరేంద్రా! తపముమాట నటు పెట్టుము. అన్నము నీళ్లు లేక నూఱేండ్లు ఇట్టు ప్రాణవాయువులనైన నిలుప వశమా నీచరిత్రముఁ జూడ మా కత్యంత సంతోషము గలిగించెను. తపస్సుచే నీవు మమ్ము గెల్చినావు. నే నత్యంతప్రేమతో నిన్నుఁ జూడవచ్చితిని. నీ కోరినదెల్ల నిచ్చెదను లెమ్ము.

వ. అని పలికి వనమక్షికాపిపీలికాభక్షితం బైనరక్షోవిభుని దేహంబుమీఁదం గమండలుజలంబులు ప్రోక్షించిన నద్దానవేంద్రుండు కమలాసనకరకమలకమనీయకనకమయదివ్యామోఘకమండలునిర్గతనిర్మలనీరధారాబిందుసందోహసంసిక్తసకలాంగుండై తపంబు సాలించి చాంద్రకీచకసంఘాతసంఛాదితవామలూరుమధ్యంబు వెలువడి మహాప్రభావబలసౌందర్యతారుణ్యసహితుండును వజ్రసంకాశదేహుండును దప్తసువర్ణవర్ణుండునునై నీరసేంధననికరనిర్గతవహ్నియునుంబోలె వెలుంగుచుం జనుదెంచి. 84

టీ. వన...తంబు = అడవియీఁగలచేతను గండుజీమలచేతను భక్షింపఁబడినది, రక్షోవిభునిదేహంబుమీఁదన్ = హిరణ్యకశిపునియొడలిమీఁద, కమండలు జలంబులు = కుండికలోనినీళ్లు, ప్రోక్షించినన్ = చల్లఁగా, దానవేంద్రుఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, కమలాసన...గుండై=బ్రహ్మచేతితో నందమైన బంగారు కమండలువునందుండి యెత్తి చల్లఁబడిన పావనములైన నీటిధారల బొట్లచేఁ దడిసిన యెల్లశరీరముగలవాఁడై, సాంద్ర...మధ్యంబు = దట్టంపు వెదురుటడవిచేఁ గప్పుకొనఁబడిన పుట్టనడుమనుండి, మహా...సహితుండు = గొప్పమహిమ బలము అందము ప్రాయము వీనితోఁగూడినవాఁడు, వజ్ర...హుండు = వజ్రమువంటి శరీరముగలవాఁడు, తప్త...ర్ణుండు = పుటము పెట్టిన బంగరువంటి మేనిరంగు గలవాఁడు, నీర...వహ్ని = ఎండినకట్టెలో నుండి వెలువడునిప్పు, వెలుంగుచున్ = ప్రకాశించుచు, చనుదెంచి=వచ్చి

మ. దివిజానీకవిరోధి మ్రొక్కెఁ గని వాగ్దేవీమనోనేతకున్
సవిశేషోత్సవసంవిధాతకు నమత్సంత్రాతకున్ సత్తపో
నివహాభీష్టవరప్రదాతకు జగన్నిర్మాతకున్ ధాతకున్
వివిధప్రాణిలలాటలేఖనమహావిద్యానుసంధాతకున్. 85

టీ. దివిజానీకవిరోధి = దేవతాసైన్యములశత్రువు, వాగ్దేవీమనోనేత = సరస్వతికి ప్రాణేశ్వరుఁడు, సవి...ధాత = అతిశయమైన యానందము నిచ్చువాఁడు, నమత్సంత్రాత = మ్రొక్కువారిం గాపాడువాఁడు, సత్తపో...దాతకున్ = మంచి తపస్సులు జేసినవారికి కోరికల నిచ్చువాఁడు, జగన్నిర్మాత = లోకములఁ బుట్టించువాఁడు వివిధ...ధాత = సమస్తజంతువుల తలవ్రాఁతల వ్రాయువిద్యలో గట్టివాఁడు, ధాతకున్ = బ్రహ్మను.

తా. సరస్వతికి భర్తయు, ఆనందము నిచ్చువాఁడును, మ్రొక్కిన వారినిఁ గాదనక రక్షించువాఁడును, మంచితపస్సుచేసినచో మించినవరము లిచ్చువాఁడును, లోకములఁ బుట్టించినవాఁడును, జంతువుల నొసలవ్రాఁతల వ్రాయుంపని గలవాఁడు నగు బ్రహ్మకు నమస్కరించెను.

వ. ఇట్లు దైత్యేశ్వరుండు దివి నున్నహంసవాహనునకు ధరణీ
తలంబున దండప్రణామంబు లాచరించి సంతోషబాష్ప
సలిల సంవర్ధితపులకాంకురుం డై యంజలి నేసి కంజగర్భుని
మీఁద దృష్టి యిడి గద్గదస్వరంబున నిట్లని వినుతించె. 86

టీ. దైత్యేశ్వరుండు = రాక్షసులదొర, దివిన్ = ఆకాశమందు, హంసవాహనునకున్ = బ్రహ్మకు, ధరణీతలంబునన్ = భూమిమీఁద, దండప్రణామంబులు = కఱ్ఱవలె సాగిమ్రొక్కుటలను, ఆచరించి = చేసి, సంతోష...కురుండు = ఆనందమువలనఁ బుట్టిన కన్నీళ్లచేఁ బెరిఁగిన గగుర్పాటులు గలవాఁడు, అంజలి = దోసిలి, కంజగర్భుఁడు = బ్రహ్మ, దృష్టి = చూపు, గద్గదస్వరంబునన్ = డగ్గుత్తికతో, వినుతించెన్ = స్తోత్రముచేసెను.

సీ. కల్పాంతమున నంధకారసంవృత మైన
జగము నెవ్వాఁడు దనసంప్రకాశ
మున వెలిఁగించుచు మూఁడుభంగుల రజ
స్సత్త్వతమోగుణసహితుఁ డగుచుఁ
గల్పించు రక్షించుఁ గడపటఁ బ్రహరించు
నెవ్వాఁ డాద్యుఁడు సర్వహేతు వగుచు
శోభితుం డై స్వయంజ్యోతియై యొక్కటఁ
విలసిల్లు నెవ్వాఁడు విభుత మెఱసి
ఆ. సమయ మయిన మానసప్రాణబుద్ధీంద్రి
యములతోడ నెవ్వాఁ డలఘుమహిమ
నడరు నట్టిసచ్చిదానందమయునకు
మహితభక్తి నే నమస్కరింతు. 87

టీ. కల్పాంతమునన్ = ప్రళయమునందు, అంధకారసంవృతము = చీఁకటి గ్రమ్మినది, సంప్రకాశము = వెలుతురు, మూఁడుభంగులన్ = మూఁడు ప్రకారముల చేత, రజ...సహితుఁడు=రజస్సు సత్త్వము తమస్సు అనుగుణముల తోఁగూడినవాఁడు, కల్పించున్ = పుట్టించును, ప్రహరించున్ = చంపును, ఆద్యుఁడు = మొదటివాఁడు, సర్వహేతువు=అన్నిఁటికిఁ గారణ భూతుఁడు, శోభితుండు=ప్రకాశించువాఁడు, స్వయంజ్యోతి = తనకుఁదా వెలుంగువాఁడు, ఒక్కటన్ = ఏకముగా, విలసిల్లున్ = ప్రకాశించును, విభుత = ఠీవి, మానస...ములు = మనస్సు ప్రాణములు బుద్ధి ఇంద్రియములు, అలఘుమహిమన్ = గొప్ప సామర్థ్యముతో, అడరున్ = విజృంభించునో, సచ్చిదానందమయుఁడు = త్రికాలాబాధ్యుఁడు జ్ఞానరూపుఁడు ఆనందరూపుఁడు నైన, మహితభక్తిన్ = పూజ్యమైనభక్తితో, ఏను, నమస్కరింతున్ = మ్రొక్కెదను.

తా. ఎవఁడు ప్రళయకాలమునఁ జీఁకటిక్రమ్మినలోకమును తన వెలుంగున వెలింగించునో, ఎవఁడు మూఁడగు రజస్సత్త్వతమోగుణములచే లోకములను పుట్టించి, పెంచి, నశింపఁజేయుచుండునో, ఎవఁ డన్నిఁటికి మొదలును మూలకారణమునో, ఎవఁడు తనకుఁ దా వెలుంగుచు కేవలుఁ డై యుండునో, ఎవఁడు కాలముచొప్పున మానస ప్రాణ బుద్ధీంద్రియములు గలవాఁడుగాఁ దోఁచునో, మహామహిమతోడ నెవ్వరికిని గోచరము కాక మెలఁగు నాసచ్చిదానందరూపునకు నే మ్రొక్కెదను.

వ. దేవా నీవు ముఖ్యప్రాణం బగుటం జేసి ప్రజాపతివి మనోబుద్ధి చిత్తేంద్రియంబులకు నధీశ్వరుండవు మహాభూతగణంబులకు నాధారభూతుండవు త్రయీతనువునం గ్రతువులు విస్తరింతువు సకలవిద్యలు నీతనువు సర్వార్థసాధకులకు సాధనీయుండ వాత్మనిష్ఠాగరిష్ఠులకు ధ్యేయం బగునాత్మవు కాలమయుండవై జనులకు నాయుర్నాశంబు సేయుదువు జ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తి వాద్యంతరహితుండ వంతరాత్మవు మూఁడు మూర్తులకు మూలం బగుపరమాత్మవు జీవలోకంబునకు జీవాత్మవు సర్వంబును నీవ నీవు గానిది లేశంబును లేదు వ్యక్తుండవు గాక పరమాత్మ వై పురాణపురుషుండ వై యనంతుండ వైననీవు ప్రాణేంద్రియమనోబుద్ధిగుణంబుల నంగీకరించి పరమేష్ఠిపదవిశేషంబున నిలిచి స్థూలశరీరంబునం జేసి యింతయుం బ్రపంచింతువు భగవంతుండ వైన నీకు మ్రొక్కెద నని మఱియు నిట్లనియె. 88

టీ. ముఖ్యప్రాణంబు = సూత్రాత్మ; ప్రజాపతి = ప్రజలకు జననహేతువు. అధీశ్వరుండవు = ప్రభుడవు, మహాభూతగణంబులకున్ = గొప్పజీవరాసులకు, ఆధారభూతుండవు = ఆధారమైనవాఁడవు, త్రయీతనువునన్ = వేద

త్రయ మనుశరీరముతో, క్రతువులు = యజ్ఞములు, విస్తరింతువు=ప్రబలఁ జేయుదువు, సర్వార్థసాధకులకున్=అన్నిపనులను చక్కఁబెట్టుకొనువారికి, సాధనీయుండవు = ఆశ్రయింపఁదగినవాఁడవు, ఆత్మనిష్ఠాగరిష్ఠులకున్=బ్రహ్మనిష్ఠయందుఁ గుదిరిక గలవారలకు, ధ్యేయము = ధ్యానింపఁదగినది, అగునాత్మవు=ఐన యాత్మవు, కాలమయుండవు = కాలస్వరూపివి, ఆయుర్నాశంబు = జీవితకాలముయొక్క హరణము, జ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తివి, ఆద్యంతరహితుండవు = మొదలు తుద లేనివాఁడవు, అంతరాత్మవు = లోపలిచైతన్యమవు, లేశంబు = కొంచెము, వ్యక్తుండవు = తెలిసికోఁదగువాఁడవు, పురాణ పురుషుండవు=ఆదిమూర్తివి, అనంతుఁడవు = అంతము లేనివాఁడవు, ప్రాణేంద్రియమనోబుద్ధి గుణంబులన్, అంగీకరించి=ఒప్పుకొని, పరమేష్ఠి పదవిశేషంబునన్ = పరాత్పరుఁడనుపేరుతోడ, స్థూలశరీగము = బాహ్యదేహము, ప్రపంచింతువు = విస్తరింతువు.

క. కోరినవారలకోర్కులు
నేరుపుతో నిచ్చి మనుప నీక్రియ నన్యుల్
నేరరు కరుణాకర నేఁ
గోరెద నీ విచ్చెదేనిఁ గోరిక లభవా. 89

టీ. కోరినవారలకోర్కులు, ఇచ్చి, మనుపన్ = సంరక్షించుటకొఱకు, నీక్రియన్ = నీవలె, అన్యుల్ = ఇతరులు, కరుణాకర = దయపుట్టినచోటైనవాఁడా, అభవా = పుట్టుకలేనివాఁడా.

తా. దేవా! కోరినవారికి కోరినదెల్ల నిచ్చుటలో నీకుసరియగువారు లేరు. నీవు నే నడిగినదెల్ల నిచ్చెదవేని నేఁ గోరికొందును.

శా. గాలిం గుంభిని నగ్ని నంబువుల నాకాశస్థలిన్ దిక్కులన్
రేలన్ ఘస్రములం దమగప్రబలభూరిగ్రాహరక్షోమృగ
వ్యాళాదిత్యనరాదిజంతుకలహావ్యాప్తిన్ సమస్తాస్త్రశ
స్త్రాళిన్ మృత్యువు లేనిజీవనము లోకాధీశ యిప్పింపవే. 90

టీ. లోకాధీశ = జగత్ప్రభూ, కుంభినిన్ = భూమియందు, అంబువులన్ = నీళ్లలో, ఆకాశస్థలిన్ = ఆకాశముమీఁద, రేలన్ = రాత్రుల యందును, ఘస్రములన్ = పగళ్లయందు, తమః...వ్యాప్తిన్ = చీఁకటియందును, గొప్పగొప్ప జలజంతువులు, రాక్షసులును, క్రూరమృగములు, పాములు, దేవతలు, మానవులు మొదలగువారితోడి పోరాటము సంభవించినప్పుడును, సమస్తాస్త్రశస్త్రాళిన్ = అన్నివిధములగు అస్త్రశస్త్రములచేతను, మృత్యువులేని జీవనము = చావులేనిబ్రదుకు, ఇప్పింపవే.

తా. దేవా! గాలియందు, నేలయందు, నిప్పులలోను, నీళ్లలోను, ఆకాశమందు, దిక్కులయందు, రాత్రులయందు, పగళ్లయందు, చీఁకటియందు, జలజంతువులు, రక్కసులు, క్రూరజంతువులు, పాములు, దేవతలు, మనుష్యులు, మొదలగుజంతువులతోడి యుద్ధమందును, అన్నివిధముల అస్త్రశస్త్రములవలనను గూడ చావకుండ బ్రదుకునట్లనుగ్రహింపుము.

వ. అని మఱియు రణంబులందుఁ దన కెదురు లేనిశౌర్యంబును లోకపాలుర నతిక్రమించు మహిమయును భువనత్రయ జయంబును హిరణ్యకశిపుండు గోరిన నతని తపంబునకు సంతోషించి దుర్లభంబు లయినవరంబు లన్నియు నిచ్చి కరుణించి విరించి యిట్లనియె. 91

టీ. రణంబులు = యుద్ధములు, తనకు, మహిమ=సామర్థ్యము, భువనత్రయజయంబును = ముల్లోకముల విజయమును, దుర్లభంబులు = పొందశక్యము కానివి, కరుణించి = దయచేసి, విరించి = బ్రహ్మ.

శా. అన్నా కశ్యపపుత్ర దుర్లభము లీయర్థంబు లెవ్వారికిన్
మున్నెవ్వారలుఁ గోర రీవరములన్ మోదించితిన్ నీయెడన్
నన్నుం గోరిన వెల్ల నిచ్చితిఁ బ్రవీణత్వంబుతో బుద్ధిసం
పన్నత్వంబున నుండుమీ సుమతివై భద్రైకశీలుండవై. 92

టీ. అన్నా = వత్సా! కశ్యపపుత్త్ర = కశ్యపునికొడుకగుహిరణ్యకశిపూ, ఈయర్థంబులు = నీవు కోరిన యీకోర్కులు, ఎవ్వారికిన్ = ఎవరికైనను, దుర్లభములు = పొందరానివి, మున్ను = పూర్వము, మోదించితిన్ = సంతసించితిని, ప్రవీణత్వంబుతోన్=నేరుపుతో, బుద్ధిసంపన్నత్వంబునన్=జ్ఞానము కలిమితో, సుమతివి = మంచిబుద్ధిగలవాఁడవు, భద్రైకశీలుండవు = శుభస్వభావము గలవాఁడవు.

తా. నాయనా! హిరణ్యకశిపూ! నీవు న న్నడిగినవెల్ల నెవరికిని దొరకవు. వీని నిదివఱకు ఎవరును గోరి యెఱుఁగరు. నీయెడఁ గరుణించి యివన్నియు నిచ్చితిని. నేరుపుగలిగి, జ్ఞానవంతుఁడవై శుభమందే దృష్టిగలిగి ప్రవర్తింపుము. పొమ్ము.

వ. అని యిట్లమోఘంబు లయినవరంబు లిచ్చి దితినందనుచేతం
బూజితుం డై యరవిందసంభవుండు బృందారకసందోహ
వంద్యమానుం డగుచు నిజమందిరంబునకుం జనియె నివ్వి
ధమ్మున నిలింపారాతి వరపరంపరలు సంపాదించుకొని. 93

టీ. అమోఘంబులు = సఫలములైనవి, దితినందనుచేతన్ = హిరణ్యకశిపునిచేత, అరవిందసంభవుండు = తామరలోఁ బుట్టినవాఁడు=బ్రహ్మ, బృందారక...నుండు = దేవతలగుంపులచే మ్రొక్కఁబడినవాఁడు, నిజమందిరంబు= తనయిల్లు, నిలింపారాతి = దేవతలకు పగతుఁడు, వరపరంపరలు = వరముల సమూహములు.

క. సోదరుఁ జంపినపగకై
యాదర మించుకయు లేక యసురేంద్రుఁడు కం
జోదరుపై వైరము దు
ర్మాదరతుం డగుచుఁ జేసె మనుజాధీశా. 94

టీ. మనుజాధీశా = రాజా! అసురేంద్రుఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, సోదరున్ = తమ్ముని, ఆదరము = భక్తి, ఇంచుకయున్ = కొంచెమును, కంజోదరుపైన్ = విష్ణువుమీఁద, దుర్మాదరతుండు = చెడ్డమదముగలవాఁడు.

తా. రాజా! ఇట్లు హిరణ్యకశిపుఁడు క్రోధించి తనతమ్ముని జంపినాఁ డని నీతిమాలి విష్ణునిమీఁద విడువనిపగను బూనెను.

సీ. ఒకనాఁడు గంధర్వయూథంబుఁ బరిమార్చు
దివిజుల నొకనాఁడు దెరలఁ దోలు
భుజగుల నొకనాఁడు భోగంబులకుఁ బాపు
గ్రహముల నొకనాఁడు గట్టి వైచు
నొకనాఁడు యక్షుల నుగ్రత దండించు
నొకనాఁడు విహగుల నొడిసిపట్టు
నొకనాఁడు సిద్ధుల నోడించి బంధించు
మనుజుల నొకనాఁడు మద మడంచుఁ
తే. గడిమి నొకనాఁడు కిన్నరఖచరసాధ్య
చారణ ప్రేత భూత పిశాచ వన్య
సత్త్వవిద్యాధరాదుల సంహరించు
దితితనూజుండు దుస్సహతేజుఁ డగుచు. 95

టీ. దితితనూజుండు = హిరణ్యకశిపుఁడు, దుస్సహతేజుఁడు=సైఁపరాని విక్రమముగలవాఁడు, గంధర్వయూథంబున్ = గంధర్వుల సమూహమును, పరిమార్చున్ = చంపును, దివిజులన్ = దేవతలను, తెరలన్ తోలున్ = చెదరిపోవునట్లు తఱుమును. భుజగులన్=నాగలోకవాసులను, గ్రహములన్ = సూర్యుఁడు మొదలగు గ్రహములను, ఉగ్రతన్ = క్రౌర్యముతో, విహగులన్ = పక్షులను, కడిమిన్ = ధైర్యముతో, కిన్నర = అశ్వముఖులు, ఖచర= గగనచరులు, సాధ్యులు, చారణులు, వన్యసత్త్వ = అడవిజంతువులు.

తా. ఇట్లు రాక్షసుఁడు తేఱిచూడరాని విక్రమముగలవాఁడై ఒక నాఁడు గంధర్వులను జావఁగొట్టును. ఇంకొకనాఁడు దేవతలఁ దఱుమును.

ఒకప్పుడు నాగుల నిడుమ గుడుపును. ఒకవేళ నవగ్రహములఁ గట్టివేయుచు. ఒకసమయమున యక్షులను తీవ్రముగా బాధించును. ఒకప్పుడు పక్షులఁ బోనీయక పట్టుకొనును. ఒకనాఁడు సిద్ధులను గెలిచి చెఱఁబెట్టును. ఒకనాఁడు మనుజులను భయపెట్టును. ఒక్కొకనాఁడు కిన్నరులు ఖేచరులు చారణులు భూతప్రేతపిశాచములు అడవిమృగములు విద్యాధరులు వీరినిఁ జావ మోఁదు చుండును.

క. అట్టళ్లతోడఁ గోటలఁ
గట్టలుకం గూలఁ ద్రోచి క్రవ్యాదులతోఁ
జుట్టు విడిసి దిక్పాలుర
పట్టణములు గొనియె నతఁడు బలమున నధిపా. 96

టీ. అధిపా=రాజా! కోటలన్, అట్టళ్లతోడన్ = బురుజులతోఁగూడ, కట్టలుకన్ = నిండుకోపముతో, క్రవ్యాదులతోన్ = రాక్షసులతోఁగూడ విడిసి=నిలిచి, బలమునన్=బలాత్కారముగాను, బలమునన్=లావుతో.

తా. రాజా! ఇట్లాహిరణ్యకశిపుఁడు ఎక్కువచలముతో రాక్షసుల వెంటఁదీసికొని, దిక్పాలుర పట్టణములమీఁద నెత్తివచ్చి, కోటలను బురుజులను నేలఁ గలిపి, వానిని లాగికొనియెను.

క. కృశలై సంప్రాపితదు
ర్దశలై సర్వంకషోగ్రదైతేయాజ్ఞా
వశలై నిశలును దివములు
దిశ లెల్లను గట్టువడియె దీనత ననఘా. 97

టీ. అనఘా=పాపములేనివాఁడా! కృశలై=కృశించినవై, సంప్రాపిత దుర్దశలై = పొందింపఁబడిన హీనదశగలవై, సర్వం...వశలై=ఎల్లెడనిండిన రాక్షసుల యుత్తరువులకు లోనై, నిశలును దివములున్ = రాత్రింబవళ్లు, దీనతన్=బీదతనముతో, కట్టువడియెన్.

తా. రాజా! దిక్కులన్నియు కృశించి రోఁతఁబట్టి ఎక్కడఁ జూచి నను రాక్షసులచే నిండి రాత్రియనక పగలనక వారిచేతలకు లోనై చాల నీచస్థితిలో నుండెను.

వ. మఱియు నద్దానవేంద్రుండు విద్రుమసోపానంబులును మరకతమణిమయప్రదేశంబులును వైడూర్యరత్నస్తంభసముదయంబులును జంద్రికాసన్నిభస్ఫటికసంఘటితకుడ్యంబులును బద్మరాగపీఠకనకకవాటగేహాళీవిటంకవాతాయనంబులును విలంబమానముక్తాఫలదామవితానశోభితధవళపర్యంకంబులును వివిధవిచిత్రవిమానంబులును నిరంతరసురభికుసుమఫలభరితపాదపమహోద్యానంబులును హేమారవిందసౌగంధికబంధురసరోవరంబులును రమణీయరత్నప్రాసాదవిశేషంబులును మనోహరపరిమళశీతలమందమారుతంబులును మృదుమధురనినదకీరకోకిలకులకోలాహలంబులును గలిగి విశ్వకర్మనిర్మితంబై త్రైలోక్యరాజ్యలక్ష్మీశోభితంబైన మహేంద్రభవనంబు సొచ్చి. 98

టీ. విద్రుమసోపానంబులు = పగడపుమెట్లు, మర...దేశంబులు = మరకతమణులతోఁ గట్టిన చోటులును, వైడూర్య...యంబులు = వైడూర్యముల కంబములబారులు, చంద్రికా...కుడ్యంబులు = వెన్నెలవంటి స్ఫటికములచేఁగట్టినగోడలు, పద్మరాగ...నంబులు = పద్మరాగపుఁబీఁటలు బంగారు తలుపులు దర్వాజాలును చూరుపట్టెలును కిటికీలును, విలంబ...పర్యంకంబులును = వ్రేలాడుచున్న ముత్తెపుసరులచాందినీలచే నొప్పు తెల్లని పఱుపులును, వివిధ...నంబులు=నానావిధములైన-చిత్రములైన ఆకాశయానములును, నిరంతర...నంబులు=సంధులేక గుమగుమలాడు పూవులు పండ్లచే నిండినచెట్లుగల పెద్దపెద్దతోఁటలును, హేమా...వరంబులు = బంగారుకమలములు నిండిన కొలంకులు, రమణీయ...షంబులు = అందమైన రతనంపు మేడలు, మనో

హార...తంబులు = ఇంపైన సువాసనగలిగి చల్లనై మెల్లనైన గాడ్పులును, మృదు...లంబులు = తిన్ననై తీయనైన పలుకులుగల చిలుకలయొక్కయు కోకిలలయొక్కయు గుంపుల కేకలును, విశ్వకర్మ నిర్మితంబు = దేవశిల్పిచేఁ జేయఁబడినది, త్రైలోక్య...తంబు=ముల్లోకముల రాజ్యలక్ష్మిచే నొప్పియున్నది, మహేంద్రభవనంబు=దేవేంద్రుని సౌధము.

మ. దితిపుత్రుండు జగత్త్రయైకవిభుఁడై దేవేంద్రసింహాసనో[పా
ద్ధతుఁడై యుండ హరాచ్యుతాంబుజభవుల్ దప్పంగభీతిం స
గతులై తక్కినయక్షకిన్నరమరుద్గంధర్వసిద్ధాదు లా
నతులై కానిక లిచ్చి కొల్తు రతనిన్ నానాప్రకారంబులన్.

టీ. జగత్త్రయైకవిభుఁడై = ముల్లోకములకుఁ దానొక్కఁడేరాజై దేవేంద్ర...ద్ధతుఁడై = ఇంద్రుసిపీఠమెక్కి గర్వించినవాఁడై, హరా... భవుల్ = శివకేశవ హిరణ్యగర్భులు, తక్కిన=మిగిలిన, యక్ష...సిద్ధాదులు = యక్షులు కిన్నరులు దేవతలు గంధర్వులు సిద్ధులు మొదలగువారు, ఆనతులు= నమ్రులు, కానికలు=నజరులు, నానాప్రకారంబులన్=పలువిధముల, కొల్తురు= సేవింతురు.

తా. ఇట్లు హిరణ్యకశిపుఁడు ముల్లోకములకుఁ దానొక్కఁడే రాజై, ఇంద్రపీఠ మెక్కి క్రొవ్వియుండఁగా, బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులు దప్ప మిగిలిన దేవతలు మొదలుగా నందఱును వానికి తమ నేరుపుకొలఁది కానిక లర్పించి సేవించుచుండిరి.

శా. ఏదిక్పాలురఁ జూచి నేఁ డలుగునో యేదేవు బంధించునో
యేదిగ్భాగముమీఁద దాడి చనునో యేప్రాణులం జంపునో
యీదైత్యేశ్వరుఁడంచునొండొరులుదారింద్రాదులాస్థానభూ
వేదిన్ మెల్లన నిక్కిచూతురు భయావిర్భూతరోమాంచులై.

టీ. ఇంద్రాదులు, ఆస్థానభూవేదిన్ = హిరణ్యకశిపుని సభామండపము నరుఁగుమీఁదనుండి, నేఁడు, ఈదైత్యేశ్వరుఁడు=ఈహిరణ్యకశిపుఁడు, ఏదిక్పా

లురన్, అలుగునో = కోపించునో, ఏదేవున్, బంధించునో = కట్టునో, ఏదిగ్భాగము మీఁదన్ = ఏదిక్కుమీఁదికి, దాడిచనునో = దండువెడలునో, ఏప్రాణులన్ = ఏజంతువులను, భయా...మాంచులై = భయముచేఁ బుట్టిన గగుర్పాటుగలవారై, మెల్లనన్=సద్దుచేయక, నిక్కి...చూతురు = ఉబికి చూతురో.

తా. ఇంద్రాదులు వానికొలువులో నుండి ఈరోజు వీఁడు కోపించి ఏదిక్పాలురమీఁదికి లేచునో, ఏదేవుని చెఱఁబెట్టునో, ఏవంకకు దండు వెడలునో, వీనిచేతిలో నివ్వేళ నేజంతువులకు మూడినదో, అని సంపడికానుండ నొకరిమొగ మొకరు చూచుకొందురు.

సీ. కోలాహలము మాని కొలువుఁడీ సురలార
తలఁగి దీవింపుఁడీ తపసులార
ఫణు లెత్తకుఁడు నిక్కి పన్నగేంద్రములార
ప్రణతులై చనుఁడి దిక్పాలురార
గానంబు చేయుఁడీ గంధర్వవరులార
సందడిఁ బడకుఁడీ సాధ్యులార
యాడుఁడీ నృత్యంబు లప్సరోజనులార
చేరిక మ్రొక్కుఁడీ సిద్ధులార
తే. శుద్ధకర్పూరవాసిత సురభిమధుర
భవ్యనూతనమైరేయపానజనిత
సుఖవిలీనత నమరారి సొక్కినాఁడు
శాంతి లేదంద్రు నిచ్చలుఁ జారు లధిప. 101

టీ. అధిప = పరీక్షిన్మహారాజా! చారులు = హిరణ్యకశిపునియాస్థానములో మెలఁగువారు, నిచ్చలున్ = ఎప్పుడును, అమరారి = హిరణ్యకశిపుఁడు, శుద్ధ...లీనతన్ = మేలైన పచ్చకర్పూరముచేఁ బరిమళించుచున్న సువాసనగల

తీయనిదగు మంచి క్రొత్తసారాయిని త్రాగినక్రైపుచేత, సొక్కినాఁడు = మైమఱచియున్నాఁడు, శాంతి = నెమ్మది, లేదు. సురలార, కోలాహలము = అల్లరి, తపసులార = ఋషులారా, తలఁగి = దూరముగాఁబోయి, దీవింపుఁడీ= ఆశీర్వదింపుఁడు, పన్నగేంద్రములార=పాములారా, నిక్కి = లేచి, ఫణులు = పడగలు, ప్రణతులై = వంగినవారై, చనుఁడీ = పొండు, చేరికన్=వెంబడి, గుంపుగూడి, మ్రొక్కుఁడీ.

తా. రాజా! వానియాస్థానమందలి నౌకరులు ఎప్పుడు చూచినను మారాజు కప్పురపుతావిగల మాఁగినతీపిగల మేలైనక్రొత్తకల్లుద్రాగి యానంద ముచే నొడలెఱుఁగ కున్నాఁడు. నెమ్మదిలేదు. దేవతలారా! సందడిలేక మీమీపనులు చూచుకొనుఁడు. ఋషులారా! దూరముగా నిలిచి తిన్నఁగా నాశీర్వచనమంత్రములఁ జదువుఁడు. పాములారా పడగలెత్తవలదు. దిక్పాలకులారా వంగినడువుఁడు. గంధర్వులారా మీలోనిపుణులైనవారు చక్కఁగా పాడండి. సాధ్యులారా గందరగోళము సేయవలదు. అప్సరసలారా మీరు ఆడండి. సిద్ధులారా ఇట్లు దగ్గఱకు వచ్చి మ్రొక్కుఁడు. అని పలుకు చుందురు.

శా. లీలోద్యానలతానివాసములలో లీలావతీయుక్తుఁడై
హాలాపానవివర్ధమానమదలోలావృత్తతామ్రాక్షుఁడై
కేళిం దేలఁగ నేనుఁ దుంబురుఁడు సంగీతప్రసంగంబులన్
వాలాయంబుఁ గరంగఁ జేయుదుము దేవద్వేషి నుర్వీశ్వరా.

టీ. ఉర్వీశ్వరా = రాజా! నేనున్, తుంబురుఁడున్, దేవద్వేషిన్ = హిరణ్యకశిపుని, లీలో...ములలోన్ = శృంగారపుఁ బూఁదోఁటలయందలి తీఁగెచప్పరములయందు, లీలావతీయుక్తుఁడై=భార్యయగు లీలావతితోఁగూడినవాఁడై, హాలా...క్షుఁడై = కల్లుద్రాగుటచే మదమెక్కి గుండ్రములై యెఱ్ఱఁబాఱిన గ్రుడ్లుత్రిప్పుచు, కేళిన్ తేలఁగన్ = విహరింపఁగా, సంగీతప్రసంగంబులన్ = సంగీతపుఁజదురులతో, వాలాయంబున్ = ఎల్లప్పుడు, కరంగన్ = సంతసించునట్లు, చేయుందుము.

తా. రాజా! వాఁడు విహారవనములోఁ బెండ్లముతోఁగూడి, కల్లుద్రాగి గ్రుడ్లెఱ్ఱఁగాఁ జేసికొని త్రిప్పుచు క్రీడించుచుండఁగా, తుంబురుఁడును నేనును మెల్లఁగా దగ్గరఁజేరి సంగీతమును బాడి మెప్పింతుము.

క. యాగములు బుధులు ధరణీ
భాగములం జేయు చుండఁ బఱతెంచి హవి
ర్భాగములు దాన కైకొనుఁ
జాఁగింపఁడు దైత్యుఁ డమరసంఘంబునకున్. 103

టీ. దైత్యుఁడు, బుధులు=విద్వాంసులు, ధరణీభాగములన్=భూభాగములమీఁద, యాగములు=యజ్ఞములు, పఱతెంచి=పరుగుతోవచ్చి, హవిర్భాగములు=యజ్ఞహవిస్సులను, కైకొనున్ = హరించుచు, అమరసంఘంబునకున్=దేవతలగుంపులకు, చాఁగింపఁడు=చెందనీయఁడు.

తా. రాజా! భూలోకమున పండితులందఱు అక్కడక్కడ యజ్ఞములు చేయుచుండఁగా పఱుగిడివచ్చి తానే కాఁజేయును. దేవతలకుఁ బోనీయఁడు.

సీ. సకలమహాద్వీపసహితవిశ్వంభరా
స్థలిని దున్నక పండు సస్యచయము
కామధేన్వాదులకరణి నర్థులు గోరు
కోర్కులు గగనంబు గురియు చుండు
వననిధు లేడును వాహినీసందోహ
ములును వీచుల రత్నములు వహించు
నుర్వీరుహంబులు నొక్కకాలంబున
నఖిలర్తుగుణముల నతిశయిల్లు
తే. నంబుసంపూరితద్రోణు లగుచు నొప్పుఁ
బర్వతంబులు సర్వదిక్పాలవివిధ

గుణములెల్లను దానె కైకొనుచు దైత్య
విభుఁడు త్రైలోక్యరాజ్యసంవృద్ధి నుండ. 104

టీ. సర్వ...గుణములు = ఎల్లదిక్పతుల అధికారములు, తానె... కైకొనుచుఁ = గ్రహించుచు, దైత్యవిభుఁడు = రాక్షసరాజు, త్రైలో...వృద్ధిఁ = ముల్లోకముల దొరతనపు పెంపుతో, ఉండఁగా, సకల...స్థలిని = ఎల్ల లంకల తోడి భూమియందు, సస్యచయము = పైరులు, గగనంబు = ఆకాశము, కామధేన్వాదులకరణిఁ = కామధేనువు చింతామణి మొదలగువానివలె, అర్థులు = యాచకులు, వనసిధులు = సముద్రములు, వాహినీసందోహములును = నదులసమూహములును, వీచులఁ = తరంగములతో, ఉర్వీరుహంబులు = చెట్లు, అఖిలర్తుగుణము = ఎల్ల ఋతువుల గుణములచేతను, అతిశయిల్లును = మీఱును, పర్వతంబులు, అంబు...ద్రోణులు = నీళ్లునిండినగుంటలు గలవై, ఒప్పుఁ = వెలయును.

తా. హిరణ్యకశిపుఁడు దిక్పాలురయధికారములను లాగుకొని త్రిలోకములకుఁ దాన రాజై యుండఁగా, భూమి దున్నకయే పండెను. ఆకాశము కామధేనువు మొదలగువానివలె కోరినదెల్లఁ గురియుచుండెను. ఏడుసముద్రములు ఎల్లనదులు తరంగములతో రత్నములఁ గ్రుమ్మరించుచుండెను. చెట్లు ఆఱు ఋతువుల ధర్మములను పొందెను. పర్వతములమీఁది గుంటలన్నియు నెక్కడఁ జూచినను జలమయములై యుండెను.

వ. ఇట్లు సకలదిక్కులు నిర్జించి లోకైకనాయకుం డై తన యిచ్ఛాప్రకారంబున నింద్రియసుఖంబు లనుభవించుచుం దనియక శాస్త్రమార్గంబు నతిక్రమించి విరించివరజనిత దుర్వారగర్వాతిరేకంబున సుపర్వారాతి యైశ్వర్యవంతుం డై పెద్దకాలంబు రాజ్యంబు చేయునెడ. 105

టీ. సుపర్వారాతి = దేవతలకు శత్రువగుహిరణ్యకశిపుఁడు, నిర్జించి = జయించి, లోకైకనాయకుండు = లోకముల కొక్కఁడైన ప్రభువు, ఇచ్ఛా

ప్రకారంబునన్=చిత్తముకొలఁది, తనియక = తృప్తిఁబొందక, విరించి... రేకం బునన్ = బ్రహ్మవరమువలనఁ గలిగిన అపరాని మదము పెంపుచేత, ఐశ్వర్య వంతుండు=దొరతనముగలవాఁడై.

ఉ. ఎన్నఁడు మాకు దిక్కుఁగల దెన్నఁడు దైత్యుని బాధమాను మే
మెన్నఁడు వృద్ధిఁ బొందఁగల మెవ్వరు రక్షకు లంచు దేవతా
కిన్నర సిద్ధ సాధ్య ముని ఖేచర నాయకు లాశ్రయించి రా
పన్నగతల్పు భూరిభవబంధవిమోచను బద్మలోచనున్. 106

టీ. కిన్నర...నాయకులు = కిన్నరులు సిద్ధులు సాధ్యులు ఋషులు దేవతలు మొదలగువారిలో మేటులు, పన్నగతల్పున్ = పాముపాన్పుగాఁగల, భూరి...చనున్=భయంకరమైన సంసారబంధమునుండి విడిపించు, పద్మలోచనున్=తామరలవంటి నేత్రములుగలవిష్ణువును, ఆశ్రయించిరి=చేరిరి.

తా. సిద్ధ విద్యాధరాదులందఱును, మాకిఁక నెప్పుడు దిక్కుఁగలుగును? ఎప్పుడు రాక్షసుని బాధ నివర్తించును? ఎప్పుడు బాగుపడుదుము? ఇప్పుడు మమ్ముఁ గాపాడువా రెవరు? ఇట్లు కళవళపడుచు శేషశాయియు సంసారబంధ మును విడిపించువాఁడును నగు శ్రీవిష్ణువు నాశ్రయించిరి.

వ. ఇట్లు దానవేంద్రు నియుగ్ర దండంబునకు వెఱచి యనన్యశర ణ్యులై రహస్యంబున నందఱుం గూడికొని. 107

టీ. ఉగ్రదండము=కఠినశిక్ష, అనన్యశరణ్యులు = వేఱుదిక్కులేనివారు, రహస్యంబునన్ = ఏకాంతమందు (వెల్లడియైనచో రక్కసుఁడు చావమోఁదు నని భయము), కూడుకొని=చేరి.

ఉ. ఎక్కడ నున్నవాఁడు జగదీశ్వరుఁ డాత్మమయుండు మాధ
వుం, డెక్కడి కేఁగె శాంతులు మునీశులు భిక్షులు రారు
క్రమ్మఱం, దిక్కుల నెల్ల నెక్కుడు తుదిం జొర దిక్కగు
నట్టిదిక్కుకై, మ్రొక్కెద మేము హస్తయుగముల్ ముకు
ళించి మదీయరక్షకున్. 108

టీ. జగదీశ్వరుఁడు = లోకనాయకుఁడు, ఆత్మమయుండు = ఆత్మస్వరూపి, మాధవుండు = లచ్చిమగఁడుఁ ఎక్కడఁ, ఉన్నవాఁడు, శాంతులు= శమప్రధానమైన చిత్తముగలవారు, మునీశులు = మునినాథులు, భిక్షులు = విరాగులు, క్రమ్మఱన్ = మరల, ఎక్కుడు = మించినది, తుది = అంతమున, చేరన్=చేరుటకు, అట్టిదిక్కుకై=అలాటిప్రాపునకై, ఏము, హస్తయుగము= చేజోడులను, ముకుళించి = జోడించి, మదీయరక్షకున్=మాకురక్షకుఁడైన, హరినిగూర్చి మ్రొక్కెదము.

తా. లోకనాథుఁడును ఆత్మరూపుఁడు నగు శ్రీవిష్ణు వెచట నున్నాఁడో, ఏచోటికిఁబోయిన మహాత్ములు మరల రారో, రక్షకులలో నెల్ల మేటియై చివరకు పొందఁదగిన రక్షకుఁడైన విష్ణువునకు మేము మాక్షేమమునకై చేతులు జోడించి మ్రొక్కెదము.

వ. అని మఱియు నాహారనిద్రలు మాని చిత్తంబులు పరాయత్తంబులు గా నీక సమాహితబుద్ధులై భగవంతుండును మహాపురుషుండును మహాత్ముండును విశుద్ధజ్ఞానానందమయుండును నైనహృషీకేశునకు నమస్కరించుచున్నయెడ మేఘరవసమానగంభీరనినదంబున దిశలు మ్రోయించుచు సాధులకు నభయంబు గావించుచు దృశ్యమానుండు గాక పరమేశ్వరుం డైనహరి యిట్లనియె. 109

టీ. ఆహారనిద్రలు=అన్నము నిద్ర, పరాయత్తంబులు = వేఱువిషయములకరిగినవి, సమాహితబుద్ధులై=చక్కఁబఱచుకొనఁబడిన చిత్తముగలవారై, భగవంతుండును = షడ్గుణైశ్వర్యయుక్తుఁడు, మహాత్ముఁడు = అనిర్వాచ్యమైన స్వరూపముగలవాఁడు, విశుద్ధ...మయుండు = నిర్మలుఁడు జ్ఞానరూపుఁడు ఆనందరూపుఁడు హృషీకేశుఁడు=ఇంద్రియములను శాసించువాఁడు, విష్ణువు మేఘ...నినదంబు=మేఘధ్వని కీడైనగంభీరధ్వని, సాధులు = సజ్జనులు, దృశ్యమానుఁడుకాక=చూడఁబడినవాఁడుకాక.

మ. భయముం జెందకుఁడయ్య నిర్జరవరుల్ భద్రంబు మీ కయ్యెడున్, జయమున్ లాభము భూతసంతతికి మత్సందర్శనప్రాప్తిన్, వ్యయమై చేరు నెఱుంగుదున్ దితిసుతవ్యాపారభాషావిపర్యయముల్ కాలము గూడఁ జంపెదఁ జనుం డందాఁక మీత్రోవలన్. 110

టీ. నిర్జరవరుల్=దేవతాశ్రేష్ఠులారా! భద్రంబు=శుభము, భూతసంతతికిన్ = జంతుజాలమునకు, మత్సందర్శనప్రాప్తిన్ = నాదర్శనము లభించుటచేత, అవ్యయము=నాశములేనిది, దితి... విపర్యయముల్ = హిరణ్యకశిపుని చేఁతలు మాటలు వీనియందుఁగల దుడుకుఁదనములు, కాలము కూడన్ = ఒనగూడఁగా, అందాఁకన్ = అంతదనుక.

తా. దేవతలారా! భయ మొందకుఁడు, మీకు మేలగును. నాదర్శనము దొరకెనేని భూతములకు తెంపులేని విజయము లాభము దొరకును. హిరణ్యకశిపుఁడు మిమ్ములఁ బెట్టుకష్టములును, వాఁడు చేయుపనులు మాటలు అన్నియు నాకుఁ దెలియును. తఱివేచి వానిం జంపెదను. అంతవఱకు మీమీత్రోవలఁ బోయి ఒదిగియుండి కాలము గడుపుఁడు.

ఆ. శుద్ధసాధులందు సురలందు శ్రుతులందు
గోవులందు విప్రకోటియందు
ధర్మపదవియందుఁ దగిలి నాయందు వాఁ
డెన్నఁ డలుగు నాఁడె హింస నొందు. 111

టీ. వాఁడు=హిరణ్యకశిపుఁడు, శుద్ధసాధులందున్=కపటములేని సజ్జనులయందు, సురలందున్ = దేవతలయందును, శ్రుతులందున్ = వేదములయందును, విప్రకోటియందున్ = బ్రాహ్మణులసమూహమునందును, ధర్మపదవియందున్ = ధర్మమార్గమందును, నాయందున్, తగిలి = పూని, ఎన్నఁడు, అలుగున్=ద్వేషించునో, హింసన్=మరణమును, ఒందున్=పొందును.

తా. వాఁడు ఎప్పుడు సాధువులను దేవబ్రాహ్మణులను వేదములను గోవులను ధర్మమును నన్నును ద్వేషించునో నాఁడే యంత మొందఁగలఁడు.

క. కన్నకొడుకు శమదమసం
పన్నుఁడు నిర్వైరుఁ డనక ప్రహ్లాదుని వాఁ
డెన్నఁడు రోషంబున నా
పన్నత నొందించు నాఁడె పట్టి వధింతున్. 112

టీ. శమ...న్నుఁడు=శాంతిదాంతి గలవాఁడు, నిర్వైరుఁడు = విరోధములేనివాఁడు, రోషంబునన్ = క్రోధముతో, ఆపన్నతన్ = కీడును, పట్టి వధింతున్ = చంపుదును.

తా. వాఁడు తనకొడుకునైన ప్రహ్లాదుని తాఁ గన్నకొడుకనియు శమదమాదులు గలవాఁడనియు వైర మెఱుఁగనివాఁడనియుఁ జూడక ఎప్పుడు బాధపెట్టునో అప్పుడే వానినిబట్టి సంహారించెదను.

శా. వేధోదత్తవరప్రసాదగరిమన్ వీఁ డింతవాఁ డై మిమున్
బాధం బెట్టుచునున్నవాఁ డని మదిన్ భావింతు భావించి నే
సాధింపం దఱిగాదు కావునఁ గడున్ సైరించితిన్ మీఁదటన్
సాధింతున్ సురలార నేఁడు చనుఁడా శంకింప మీ కేటికిన్. 113

టీ. సురలార = దేవతలారా! వేధో...గరిమన్ = బ్రహ్మయిచ్చినవరములబలిమిని, భావింతున్ = తలఁచెదను, సాధింపన్ = నిగ్రహించుటకు, తఱి = సమయము, కడున్ = మిక్కిలి, సైరించితిన్ = సహించితిని, మీఁదటన్ = తర్వాత, చనుఁడు ఆ = వెళ్లండి, శంకింపన్ = అనుమానింపఁగా, ఏటికిన్ = ఎల?

తా. సురలార! వీఁడు బ్రహ్మయిచ్చినవరములచె గర్వించి యింతగా మిమ్ము బాధించుచున్నాఁ డని తలఁచెదను. అందువలననే ఇప్పుడు వాని నేమిచేయుటకుఁ దోఁచక యూరకున్నాను. సమయము చూచి వానిని క్రమముగా హతముచేయుదును. సందేహము వలదు.

వ. అని యిట్లు దనుజమర్దనుండు నిర్దేశించిన నిలింపులు గుంపులు
గొని మ్రొక్కి రక్కసుండు మ్రగ్గుట నిక్కం బని తమతమ

దిక్కులకుం జనిరి హిరణ్యకశిపునకు విచిత్రచరిత్రులు నలుం
వురు పుత్రు లుద్భవించి రందు. 114

టీ. దనుజమర్దనుండు = విష్ణువు, నిర్దేశించినన్ = చెప్పఁగా, నిలింపులు = దేవతలు, మ్రగ్గుట = చచ్చుట, నిక్కంబు = నిజము, విచిత్రచరిత్రులు = ఆశ్చర్యకరమైననడవడిగలవారు, ఉద్భవించిరి = పుట్టిరి, వారిలో.

సీ. తనయందు నఖిలభూతములందు నొకభంగి
సమహితత్వంబున జరగువాఁడు
పెద్దలఁ బొడగన్న భృత్యునికైవడిఁ
జేరి నమస్కృతుల్ సేయువాఁడు
కన్నుదోయికి నన్యకాంత లడ్డంబైన
మాతృభావము సేసి మరలువాఁడు
తల్లిదండ్రులభంగి ధర్మవత్సలతను
దీనులఁ గావఁ జింతించువాఁడు
తే. సఖులయెడ సోదరస్థితి జరపువాఁడు
దైవతము లంచు గురువులఁ దలఁచువాఁడు
లీలలందును బొంకులు లేనివాఁడు
లలితమర్యాదుఁ డైనప్రహ్లాదుఁ డధిప. 115

టీ. అధిప = ధర్మరాజా! లలితమర్యాదుఁడు = ఒప్పిదమైన సత్కారము గల, ప్రహ్లాదుఁడు = ప్రహ్లాదుఁ డనుకొడుకు, అఖిలభూతములందున్ = ఎల్లప్రాణులయందును, ఒకభంగిన్ = ఒక్కవిధముగా, సమవర్తనంబునన్ = భేదములేనినడవడికతో, పెద్దలన్ = సాధువులను, పొడగనన్ = కాంచినచో, భృత్యునికైవడిన్ = బంటువలె, కన్నుదోయికిన్ = నేత్రద్వయమునకు, అన్యకాంతలు = ఇతరవనితలు, అడ్డంబు = ఎదురు, ధర్మవత్సలతన్ = న్యాయబుద్ధితో, దీనులన్ = బీదలను, కావన్ = రక్షించుటకునై, సఖులయెడన్ =

స్నేహితులపట్టున, సోదరస్థితి = అన్నదమ్ములమర్యాద, లీలలందును = ఆటలయందును, బొంకులు=అసత్యములు.

తా. రాజా ! ఆనలుగురలో ప్రహ్లాదుఁ డనుకొడుకు పూజ్యాపూజ్య వివేకము గలిగి తనను ఎల్లజంతువులను సమానముగాఁ జూచుకొనును. సజ్జనులను జూచినంతనే సేవకునివలె దగ్గఱ కేఁగి మ్రొక్కును. పరస్త్రీలు కంటఁబడినచోఁ దల్లివలె భావించి తొలఁగిపోవును. దిక్కులేనివారలఁ గాంచెనేని వారిని తల్లితండ్రులవలె రక్షించును. స్నేహితులను అన్నలు తమ్ములుగా భావించును. గురువులను దేవత లనియెన్నును. ఆటలోనైనను అబద్ధమాడనట్టివాఁడు.

వ. మఱియును. 116

సీ. ఆకారజన్మవిద్యార్థపరిష్ఠుఁ డై
గర్వసంస్తంభసంగతుఁడు గాఁడు
వివిధమహానేకవిషయసంపన్నుఁ డై
పంచేంద్రియములచేఁ బట్టువడఁడు
భవ్యవయోబలప్రాభవోపేతుఁ డై
కామరోషాదులఁ గ్రందుకొనఁడు
కామినీప్రముఖభోగము లెన్ని గలిగిన
వ్యసనసంసక్తి నావంకఁ బోఁడు

ఆ. విశ్వమందుఁ గన్నవిన్నయర్థములందు
వస్తుదృష్టిఁజేసి వాంఛ యిడఁడు
ధరణినాథ దైత్యతనయుండు హరిపర
తంత్రుఁ డై హతాన్యతంత్రుఁ డగుచు. 117

టీ. ధరణినాథ=రాజా ! దైత్యతనయుఁడు = ప్రహ్లాదుఁడు, హరిపరతంత్రుఁడై=విష్ణునకు దాసుఁడై, హతాన్యతంత్రుఁడు = త్యజింపఁబడిన యితర

విషయములు గలవాఁడు, అగుక్, ఆకార...వరిష్ఠుఁడు = రూపము కులము చదువు ధనము వీనిలో గొప్పవాఁడు, గర్వ...తుఁడు = గర్వాతిశయముతోఁ గూడినవాఁడు, వివిధ...సంపన్నుఁడు=నానావిధములైన గొప్పస్రక్చందనవనితాదిభోగములుగలవాఁడు, సకలేంద్రియములు = త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణము లనునైదింద్రియములు, భవ్య..పేతుఁడు=మంచిప్రాయము బలము దొరతనము వీనితోఁ గూడినవాఁడు, కామరోషాదులు = కామక్రోధాదులు, క్రందుకొనఁడు = చొరఁడు, కామినీ...ములు = స్త్రీలు మొదలయిన భోగములు, వ్యసనసంసక్తిక్=తగులముచే, ఆవంకక్=ఆవైపునకు, విశ్వమందుక్=ప్రపంచమందు, అర్థములందుక్ = వస్తువులయందు, వస్తుదృష్టి = స్థిరబుద్ధి, వాంఛ=కోరిక.

తా. రాజా! ఇంకను నాప్రహ్లాదుఁడు ఎల్లప్పుడు తనచిత్తమును విష్ణువునందుఁ జేర్చి యితరచింత మాని సౌందర్యము కులము చదువు ధనము గలిగియు గర్వపడఁడు. విస్తారమైనపూవుగంధము స్త్రీలు మొదలగునవిగలిగియు ఇంద్రియలోలుఁడు గాడు. ఎలప్రాయము శౌర్యము ఐశ్వర్యము గలవాఁడయ్యు కామక్రోధములఁ జేరనీయఁడు. స్త్రీలు మొదలగుభోగము లెన్నియున్నను వానియెడఁ దగిలి యుండడు. ప్రపంచములోఁ జూచియు విన్నట్టియు వస్తువులకు వస్తుత్వ మొప్పుకోఁడు. (నిజమని వానిని కోరఁడు.)

ఆ. సద్గుణంబు లెల్ల సంఘంబులై వచ్చి
యసురరాజతనయునందు నిలిచి
పాసి చనవు విష్ణుఁ బాయనివిధమున
నేఁడుఁ దగిలి యుండు నిర్మలాత్మ. 118

టీ. నిర్మలాత్మ=శుద్ధచిత్తముగలరాజా! సద్గుణంబులు=మంచిగుణములు, సంఘంబులు = గుంపులై, అసుర...నందుక్ = ప్రహ్లాదునియందు, పాసి = వీడి, చనవు=పోవు, తగిలియుండుక్ = చెందియుండును

తా. రాజా! మంచిగుణములన్నియు నొక్కటై ప్రహ్లాదునియందుఁ జేరియున్నవి. అవన్నియు నేఁటికి రేపటికిఁగూడ విష్ణువునువలె నాయనను విడువకుండును.

మ. పగవారైనసురేంద్రులున్ సభలలోఁ బ్రహ్లాదసంకాశులన్
సుగుణోపేతులనెందునేమెఱుఁగమంచున్ వృత్తబంధంబులం
బొగడంజొత్తురుసత్కవీంద్రులక్రియన్ భూనాథమీఁబోటిస
ద్భగవద్భక్తులు దైత్యరాజతనయుం బాటించి కీర్తింపరే.

టీ. భూనాథ = రాజా! పగవారు = శత్రువులు, సురేంద్రులున్ = దేవతలును, సభలలోన్ = చదురులయందు, ప్రహ్లాదసంకాశులన్ = ప్రహ్లాదుని బోలువారిని, సుగుణోపేతులన్ = మంచిగుణములుకలవారిని, సత్కవీంద్రుల క్రియన్ = గొప్పకవులవలె, వృత్తబంధంబులన్ = పద్యముపాటలుగాఁ గూర్చినవానితో, పొగడంజొత్తురు=పొగడుట కారంభింతురు. మీబోఁటి... క్తులు మీవంటియోగ్యులైన భాగవతపురుషులు, దైత్యరాజతనయున్ = ప్రహ్లాదుని, పాటించి=లక్ష్యముంచి, కీర్తింపరే=పొగడరా.

తా. రాజా! వానికి వంశపరంపరగా శత్రువులగు నింద్రాదులే ప్రహ్లాదునివంటి మహాత్ములు వేఱేలేరని వానిమీఁదఁ బద్యములు పాటలును కట్టి సభలలోఁ బాడుచుందురు. ఇఁక మీఁబోటిభాగవతవర్యులా ప్రహ్లాదుని బొగడనేరరా?

క. గుణనిధి యగు ప్రహ్లాదుని
గుణము లనేకములు గలవు గురుకాలమునన్
గణుతింప నశక్యంబులు
ఫణిపతికి బృహస్పతికిని భాషాపతికిన్. 120

టీ. గుణనిధి = మంచిగుణములకు నిక్షేపము, గురుకాలమునన్=చాల కాలమునకైనను, గణుతింపన్ వర్ణించుటకు, అశక్యంబులు=సాధ్యముకావు. ఫణిపతికిన్ = శేషునకు, బృహస్పతికిని, భాషాపతికిన్ = బ్రహ్మకును.

తా. ఆ మహాత్ముని గుణములు ఇవి యని చెప్పనలవికాదు. వానిని ఎన్నాళ్లకైన సామాన్యులు వర్ణింపలేరు సరిగదా ఆదిశేషువు బృహస్పతి బ్రహ్మ మొదలగువారుకూడ వర్ణింపఁజాలరు.

వ. ఇట్లు సద్గుణగరిష్ఠుం డయిన ప్రహ్లాదుండు భగవంతుం డయిన వాసుదేవునియందు సహజ సంవర్ధమాన నిరంతర ధ్యాన రతుం డై. 121

టీ. సద్గుణగరిష్ఠుండు=మంచిగుణములచే గొప్పవాఁడు, భగవంతుండు షడ్గుణైశ్వర్యములతోఁ గూడినవాఁడు, సహజ...రతుండై = తనంతనే పుట్టి పెరిఁగిన గాఢమైనధ్యానమందుఁ దగిలినవాఁడై.

సీ. శ్రీవల్లభుఁడు దన్నుఁ జేరినయట్లైన
చెలికాండ్ర నెవ్వరిఁ జేర మఱచు
నసురారి దనమ్రోల నాడినయట్లైన
నసురబాలురతోడ నాడ మఱచు
భక్తవత్సలుఁడు సంభాషించినట్లైనఁ
బరభాషలకు మాఱుపలుక మఱచు
సురవంద్యుఁ దనలోనఁ జూచినయట్లైనఁ
జొక్కి సమస్తంబుఁ జూడ మఱచు
తే. హరిపదాంభోజయుగచింతనామృతమున
నంతరంగంబు నిండినట్లైన నతఁడు
నిత్యపరిపూర్ణుఁ డగుచు నన్నియును మఱచి
జడత లేకయు నుండును జడునిభంగి. 122

టీ. అతఁడు= ప్రహ్లాదుఁడు, శ్రీవల్లభుఁడు=విష్ణువు, చేరినయట్లైనన్ కూడియున్నట్లు తోఁచినచో, చెలికాండ్రన్ = నెయ్యురను, అసు

రారి = విష్ణువు, తనమ్రోలన్ = తనచెంతను, అసురబాలురతోడన్ = రాక్షసుల పిల్లకాయలతోడ, భక్తవత్సలుఁడు = భక్తులయందుఁ బ్రీతిగలవాఁడు, సంభాషించినట్లైనన్=మాటలాడినట్లు దోఁచినచో, పరభాషలకున్ = ఇతరులమాటలకు, మాఱు=బదులు, సురవంద్యున్=(దేవతలచే మ్రొక్కఁదగిన) విష్ణువును, చొక్కి = మైమఱచి, హరి... తమునన్ = విష్ణువుపాదకమలముల ధ్యానమనునమృతముతో, అంతరంగంబు=హృదయము, నిత్యపరిపూర్ణుఁడు= ఎల్లప్పుడు నిండుకొనియుండువాఁడు, జడత= మోహము.

తా. రాజా! ఆ ప్రహ్లాదుఁడు విష్ణువు తనను జెందియున్నప్పుడు చెంతవారితోఁ జేరఁడు. శ్రీహరి తనయెదుట నాడునప్పుడు రాక్షసులబాలురతో నాడుకొనఁడు. ఆయన తనతో మాట్లాడుచున్నప్పుడు ఇతరులతో మాట్లాడఁడు. ఆయనను దనలో ధ్యానించుపట్టున మైమఱచి పేఱెద్దియుంజూడఁడు. హరిధ్యానముచేతఁ జిత్తము నిండియున్నప్పు డాతఁడు ఆనందసంపూర్ణుఁడై అన్నియుఁను మఱచి, మోహములేకున్నను పిచ్చివానివలె నగపడును.

శా. పానీయంబులు ద్రావుచుం గుడుచుచున్ భాషించుచున్
హాసలీ, లానిద్రాదులు సేయుచుం దిరుగుచున్ లక్షించు
చున్ సంతత, శ్రీనారాయణపాదపద్మయుగళీ చింతామృతా
స్వాదసం, ధానుండై మఱచెన్ సురారిసుతుఁ డేతద్విశ్వమున్
భూవరా. 123

టీ. భూవరా=రాజా! సురారిసుతుఁడు = ప్రహ్లాదుఁడు, పానీయంబులు = నీళ్లు, త్రావుచున్, కుడుచుచున్ = అన్నముం దినుచు, భాషించుచున్=మాటలాడుచు, హాస...ద్రాదులు = నవ్వులు వినోదములు నిద్ర మొదలయినవి, లక్షించుచున్ = చూచుచు, సంతత...నుండై = తెంపులేకుండ శ్రీహరిచరణకమలధ్యాన మను నమృతమును గ్రోలుటయందు బ్రీతిగలవాఁడై, ఏతద్విశ్వమున్=ఈబాహ్యప్రపంచమును.

తా. రాజా! ప్రహ్లాదుఁడు, అన్నము దినుచు నీళ్లు ద్రావుచు మాటలాడుచు నవ్వుచు వినోదపడుచు నిద్రబోవుచు ఎప్పుడైనను ఏమఱక శ్రీ,

హరిధ్యానమందు మగ్నమైన చిత్తముగలవాఁడై, యీప్రపంచమును మఱచి యుండును.

సీ. వైకుంఠచింతావివర్జితచేష్టుఁ డై
యొక్కఁడు నేడుచు నొక్కచోట
నశ్రాంతహరిభావనారూఢచిత్తుఁ డై
యుద్ధతుఁడై పాడు నొక్కచోట
విష్ణుఁ డింతియ గాని వేఱొండు లేదని
యొత్తిలి నగుచుండు నొక్కచోట
నలినాక్షుఁ డనునిధానముఁ గంటి నేన ని
యుబ్బి గంతులు వైచు నొక్కచోటఁ
ఆ. బలుకు నొక్కచోటఁ బరమేశుఁ గేశవుఁ
బ్రణయహర్ష జనితబాష్పసలిల
మిళితపులకుఁడై నిమీలితనేత్రుఁ డై
యొక్కచోట నిలిచి యూరకుండు. 124

టీ. వైకుంఠ... చేష్టుఁడై = విష్ణుధ్యానములేనివ్యాపారముగలవాఁడై, అశ్రాంత... చిత్తుఁడై= తెంపులేని హరిధ్యానమందు నిలిపిన మనస్సుగలవాఁడై, ఉద్ధతుఁడు=ఆనందమునొందినవాఁడై, ఒత్తిలి=ఒదిగి, నలినాక్షుఁడు=విష్ణువు, అనునిధానము = అనునిధిని, ఉబ్బి = పొంగి, ప్రణయ... నేత్రుఁడై=భక్తిచేఁ గలిగిన సంతోషమువలనఁ బుట్టిన కన్నీటితోఁ గలిసిన గగుర్పాటు కలవాఁడై, నిమీలితనేత్రుఁడై = మూయఁబడినకన్నులు గలవాఁడయి.

తా. రాజా! అతఁ డొక్కచోట విష్ణుధ్యానము లభింపలే దని యొంటరిగా నేడ్చుచుండును. ఒక్కచోట విష్ణునియందు మనస్సు నిలిపి, యానందముతోఁ బాడుచుండును. విష్ణుఁ డనఁగా నింతే వేఱులే దని యొక్కచో నగలఁబడి నవ్వుచుండును. ఒక్కయెడ నాకు విష్ణుఁ డనులబ్ధి దొరికె నని

పొంగి చిందులు ద్రొక్కును. ఒక్కచోట విష్ణునామకీర్తనము సేయుచు, ఒకప్పుడు భక్తితాత్పర్యములతో నానందపడి కన్నీరు విడుచుచు నొడలు గగుర్పొడువ కన్నులు మూసికొని మిన్నకుండును.

వ. ఇట్లు పూర్వజన్మ పరమభాగవత సంసర్గసమాగతం బైన ముకుందచరణారవింద సేవాతిరేకంబున నఖర్వనిర్వాణ భావంబు విస్తరించుచు నప్పటప్పటికి దుర్జనసంసర్గనిమిత్తం బునం దనచిత్తం బన్యాయత్తంబు గానీక నిజాయత్తంబు సేయుచు నప్రమత్తుండును సంసారనివృత్తుండును బుధజన విధేయుండును మహాభాగధేయుండును సుగుణమణిగణ గరిష్ఠుండును బరమభాగవతశ్రేష్ఠుండును గర్మబంధలతాల విత్రుండును బవిత్రుండును నైనపుత్రునియందు విరోధించి సురవిరోధి యనుకంప లేక చంపం బంపె నని పలికిన నారదు నకు ధర్మజుం డిట్లనియె. 125.

టీ. పూర్వ...గతంబు = తొలిబామునందలి యుత్తమ భాగవతుల చేరికవలన లభించినది, ముకుంద...కంబునన్ = విష్ణుపాదసేవనాతిశయము వలన, అఖర్వనిర్వాణభావంబు=కొఱఁతలేని యానందమును, విస్తరించుచున్ = పెంచుచు, దుర్జన...బునన్ = కాపురుషులచెలిమిచేత, అన్యాయత్తంబు= పరాధీనము, నిజాయత్తంబు=తనయధీనము, అప్రమత్తుండు = ఏమఱిక లేని వాఁడు, సంసారనివృత్తుఁడు = సంసారమును విడిచినవాఁడు, బుధజనవిధే యుండు=పండితులకు స్వాధీనుఁడు, మహాభాగధేయుండు=విష్ణుభక్తి యను గొప్పకలిమి గలవాఁడు, సుగుణ...ష్ఠుండు=సుగుణము లనెడురత్నములచే గొప్పవాఁడు, పరమభాగవతశ్రేష్ఠుండు=యోగ్యులైన భక్తులలో నుత్తముఁడు, కర్మ...విత్రుండు = కర్మబంధములను తీఁగలకు కొడవలివంటివాఁడు, పవిత్రుండు=పావనుఁడు, సురవిరోధి=హిరణ్యకశిపుఁడు అనుకంప = దయ,

శా. పుత్త్రుల్ నేర్చిన నేరకున్న జనకుల్ పోషింతు రల్లప్పుడున్
మిత్రత్వంబున బుద్ధి చెప్పి దురితోన్మేషంబు వారింతు రే
శత్రుత్వంబుఁ దలంప రెట్టియెడ నాసౌజన్యరత్నాకరుం
బుత్త్రున్ లోకపవిత్రుఁ దండ్రి నెగులుం బొందింప నెట్లోర్చెనో.

టీ. జనకుల్=తల్లిదండ్రులు, మిత్రత్వంబునన్=చనవుతో, బుద్ధి=నీతి, దురితోన్మేషంబు=పాపచింతనమును, ఎట్టియెడన్=ఎప్పుడును, ఏశత్రుత్వంబున్=ఏవిరోధమును, తలఁపరు, ఆసౌజన్యరత్నాకరున్=సాధుత్వమునకు నెలవగునా ప్రహ్లాదుని, లోకపవిత్రున్=సర్వలోకపావనుని, తండ్రి, నెగులున్=కష్టమును, పొందింపన్, ఎట్లు, ఓర్చెనో=ఇష్టపడెనో.

తా. నారదా! లోకములోఁ దల్లిదండ్రులు కొడుకునకు తెలిసినను దెలియకున్నను రక్షింతురు. తెలియనిపట్టున బుద్ధిచెప్పి దిద్దుదురు. వారి నెప్పుడును ప్రేమతోఁ బెంతురుగాని శత్రుత్వముఁ జూపరు. ఇట్లెచటనువినమే! అట్టిసాధువును లోకపావనుఁ డగుకొడుకును తండ్రి యేలబాధించెనో? వానిని హింసించుటకు వాని కెట్లు సమ్మతమో తెలియదు.

ఉ. బాలుఁ బ్రభావిశాలు హరిపాదపయోరుహచింతనక్రియా
లోలుఁ గృపాళు సాధుగురులోకపదానతఫాలు నిర్మల
శ్రీలు సమస్తసభ్యనుతశీలు విఖండితమోహవల్లికా
జాలు నదేల తండ్రి వడిఁ జంపఁగఁ బంపె మునీంద్ర చెప్పవే.

టీ. మునీంద్రా=నారదా! ప్రభావిశాలున్=బ్రహ్మతేజమున వెలుఁగొందువానిని, హరి...లోలున్=విష్ణుపాదకమలముల ధ్యానించు పనియందుఁ దగిలియున్నవానిని, కృపాళున్=భూతదయగలవానిని, సాధు...ఫాలున్=సజ్జనులు గురువులు వీరలపాదములయందు నొసలు మోపువానిని, నిర్మలశ్రీలున్=మంచిమనస్సుగలవానిని, సమస్త...శీలున్=ఎల్లసాధువులచేఁ బొగడఁబడిన నడవడిగలవానిని, విఖండిత...జాలున్=త్రెంపఁబడినయజ్ఞానపుఁ దీఁగెలుగలవానిని, వడిన్=వేగముగా, చెప్పవే=చెప్పుమా.

తా. నారదా! పిన్నవాఁడును, (కుఱ్ఱవాఁడుతప్పిదము జేసిన ఎఱుఁగక చేయును గాన మన్నింపఁదగుఁగాని దండింప జనదు.) తేజోవంతుఁడును, విష్ణుభక్తిగలవాఁడును, సాధుగురుసేవ జేయువాఁడును, మంగళస్వభావము గలవాఁడును, సాధువులచేసైతము కొనియాడఁబడిన ప్రవర్తనగలవాఁడును, మోహపాశములను ద్రెంపినవాఁడును, ఇట్టికొడుకును కరుణలేక తండ్రి యేల చంపు మనెను? సెలవిండు.

వ. అనిన నారదుం డి ట్లనియె. 128

శా. లభ్యంబై నసురాధిరాజపదముల్ లక్షింపఁ డశ్రాంతముల్
సభ్యత్వంబున నున్నవాఁ డబలుఁడై జాడ్యంబుతో వీఁడు వి
ద్యాభ్యాసంబునఁ గాని తీవ్రమతి గాఁడంచున్ విచారించి
దైత్యేభ్యుం డొక్కదినంబునం బ్రియసుతున్ వీక్షించి సో
త్కంఠుఁడై. 129

టీ. దైత్యేభ్యుండు=హిరణ్యకశిపుఁడు, లభ్యంబు=పొందఁదగిన, సురాధిరాజపదముల్ = దేవేంద్రునియధికారమునుగూడ, లక్షింపఁడు, = లెక్కసేయఁడు, అశ్రాంతముల్=ఎల్లప్పుడు, అబలుఁడై = మనోబలములేనివాఁడై, జాడ్యంబుతోన్=అవివేకముతో, సభ్యత్వంబునన్ = పెద్దపెద్దపోకడలతో, వీఁడు=ఈకొడుకు, విద్యాభ్యాసంబునన్ కాని = విద్యనేర్చుకొనినఁగాని, తీవ్రమతి=చుఱుకైనబుద్ధిగలవాఁడు, ఒక్కదినంబునన్, ప్రియసుతున్=ముద్దుకొడుకును, వీక్షించి=చూచి, సోత్కంఠుఁడై=ప్రేమతోఁగూడినవాఁడై.

తా. హిరణ్యకశిపుఁడు తనకొడుకు నడవడి చూచి వీఁడు దేవేంద్రపదవిదొరకినను లెక్కసేయఁడు. ఎప్పుడు చూచినను సోమరియై అవివేకముతోఁ దిరుగుచు వ్యవహారములు రాచకార్యములు మఱఁగి చెడిపోవుచున్నాఁడు. వీనిని బడిలోవేసి చదివించినగాని బుద్ధికి తేటగలిగి నాదారికి రాఁడు. అని తలఁచి యొక్కనాఁడు కొడుకును జూచి వేడుకపడినవాఁడై.

క. చదువనివాఁ డజ్ఞుం డగుఁ
జదివిన సదసద్వివేకచతురత గలుగుం
జదువఁగ వలయును జనులకుఁ
జదివించెద నార్యులొద్దఁ జదువుము తండ్రీ. 130

టీ. తండ్రీ = నాయనా! చదువనివాఁడు = చదువుకొననివాఁడు, అజ్ఞుండు=మంచిచెడ్డలెఱుఁగనివాఁడు, చదివినన్=చదువుకొన్నచో, సద... రత=మంచిచెడుగుల తారతమ్యము నిర్ణయించు తెలివి, కలుగున్, జనులకున్= ఎల్లవారికిని, చదువఁగన్ వలయున్ = చదువుటముఖ్యము, ఆర్యులొద్దన్ = తగినగురువులచెంతను, చదివించెదన్ = చదువుచెప్పించెదను, చదువుము.

తా. ఇట్లు ముద్దుగా దగ్గఱకుఁ బిలిచి, నాయనా! చదువురానివాఁడు వట్టిమొద్దు. వాని కేమి తెలియదు. మనము చదువుకొంటిమా మంచిచెడ్డ లన్నియును చక్కఁగాఁ దెలిసికోవచ్చును. కనుక అందఱు చదువుకోవలసి నదే. కావున నిన్ను మంచియుపాధ్యాయులయొద్దికిఁ బంపెదను. చక్కఁగాఁ జదువుకొనుము.

వ. అని పలికి యసురలోకపురోహితుండును భగవంతుండును
నయిన శుక్రాచార్యకొడుకులఁ బ్రచండవితర్కులఁ జండా
మర్కుల రావించి సత్కరించి యిట్లనియె. 131

టీ. అసురలోకపురోహితుండు = రాక్షసులకందఱకు పురోహితుఁడు, భగవంతుఁడు=షడ్గుణైశ్వర్యములు కలవాఁడు, ప్రచండవితర్కులన్= తీవ్రమైనవాదశాస్త్రము నెఱిఁగినవారలను, చండామర్కులను = చండుఁడు అమర్కుఁడు ననువారలను, రావించి = పిలిపించి, సత్కరించి=గౌరవించి.

శా. అంధప్రక్రియనున్న వాఁడు పలుకం డస్మత్ప్రతాపక్రియా
గంధం బించుక లేదు మీరు గురువుల్ కారుణ్యచిత్తుల్
మనో, బంధుల్ మాన్యులు మాకుఁ బెద్దలు మముం బాటించి
యీబాలకున్, గ్రంథంబుల్ చదివించి నీతికుశలుం గావించి
రక్షింపరే. 132

టీ. అంధప్రక్రియన్ = గ్రుడ్డివానితీరున, పలుకండు = మాతోమాట లాడఁడు, అస్మ... గంధంబు = నాపరాక్రమముపనులు వీనియెఱుకకొంచెమును, మీరు, మాకు, గురువుల్, కారుణ్యచిత్తుల్ = దయగలవారు, మనోబంధుల్ = అంతరంగబంధువులు, మాకు, మాన్యులు = గౌరవింపఁదగినవారు, పెద్దలు = అన్నివిధములగొప్పవారలు, మమున్, పాటించి = అనుగ్రహించి, ఈబాలకున్ = ఈపిన్నవానిని, గ్రంథంబుల్ = మంచిపుస్తకములను, చదివించి, నీతికుశలున్ = తెలివికలవానినిగా, కావించి = చేసి, రక్షింపరే = కాపాడుఁడు.

తా. అయ్యా యీకుఱ్ఱఁడు గ్రుడ్డివానివలె నున్నాఁడు, నాగొడవయే వీనికి పట్టదు. నాపరాక్రమము ఘనకార్యములు వీనియుబుస్సైన నెఱుఁగఁడు. మీరు మాకు అన్నివిధముల గురువులు పెద్దలు పూజ్యులు దయామయ స్వభావముగలవారు. ఆత్మబంధువులు. మ మ్మనుగ్రహించి యీపిన్నవానికిఁ జదువుచెప్పి పండితుని జేసి కృతార్థునిఁ జేయుట మీభారము.

వ. అని పలికి వారలకుఁ బ్రహ్లాదు నప్పగించి తోడ్కొని పోం
డనిన వారును దనుజరాజకుమారునిం గొనిపోయి యతనికి
సవయస్కు లగు సహశ్రోతల నసురకుమారులం గొందఱం
గూర్చి. 133

టీ. అప్పగించి = స్వాధీనముచేసి, తోడ్కొనిపొండు = తీసికొని పోవుఁడు, వారును = చండామర్కులును, దనుజరాజకుమారునిన్ = హిరణ్యకశిపుని కొడుకును, సవయస్కులు = ఒక్కయీడువారు, సహశ్రోతలు = కూడఁ జదువుకొనువారు, అసురకుమారులన్ = రాక్షసులపిల్లకాయలను, కూర్చి = జతచేసి.

ఉ. అంచితభక్తితోడ దనుజాధిపుగేహసమీపముం బ్రవే
శించి సురారిరాజసుతుఁ జేకొని శుక్రకుమారకుల్ పఠిం
పించిరి పాఠయోగ్యములు పెక్కులుశాస్త్రములాకుమారుఁ
డాలించి పఠించె నన్నియుఁ జలింపనివైష్ణవభక్తిపూర్ణుఁడై.

టీ. శుక్రసుమారకుల్=శుక్రుని కొడుకులు చండామర్కులు, అంచిత భక్తితోడన్ = ఒప్పిదమైన శ్రద్ధతో, దనుజాధిపు గేహసమీపముర్ = హిరణ్యకశిపుని యింటిదాపునకు, సురారిరాజసుతున్=ప్రహ్లాదుని, చేకొని = చేరఁదీసికొని, పాఠయోగ్యములు = చదువవలసినవి, పెక్కులు=అనేకములు, శాస్త్రములు, పఠింపించిరి=వానిచేఁ జదివించిరి, ఆసుమారుఁడు =ప్రహ్లాదుఁడు, ఆలించి=గురువులబోధ విని, చలింపని వైష్ణవభక్తిపూర్ణుఁడై = తొలఁగని విష్ణుభక్తిచే నిండినవాఁడై, అన్నియుఁను=వారుచెప్పిన విద్యలన్నిటిని, పఠించెన్= చదివెను.

తా. ఇట్లు చండామర్కులు రాజు నింటికిఁ బోయి ప్రహ్లాదుని బిలిచి కొనివచ్చి, వానికి నేర్పవలయుం సమస్తశాస్త్రములు నేర్పిరి. వాఁడును విష్ణుభక్తిమాత్రము వీడక వారు చెప్పిన విద్యలన్నియుఁను నేర్చుకొనుచువచ్చెను.

క. ఏపగిది వారు చెప్పిన
నాపగిదిం జదువుఁ గాని యట్టిట్టని యా
క్షేపింపఁడు తా నన్నియు
రూపించిన మిథ్యలని నిరూఢమనీషన్. 135

టీ. తాన్=ప్రహ్లాదుఁడు, వారు=గురువులు, ఏపగిదిన్ = ఏతీరున, చెప్పినన్, ఆక్షేపింపఁడు=అడ్డుచెప్పఁడు, రూపించినన్ = విచారించినచో, మిథ్యలు=అసత్యములు, నిరూఢమనీషన్=దృఢబుద్ధితో.

తా. ప్రహ్లాదుఁడు వారుచెప్పినదాని కెల్ల నూఁకొట్టునుగాని అది యట్లు ఇది యిట్లు అని తిరుగఁబడఁడు. చక్కఁగ విచారింప నివన్నియుం నసత్యము లని యెఱిఁగినవాఁడు గావున చెప్పినట్లు నేర్చుకొనును.

శా. అంతం గొన్నిదినంబు లేఁగిన సురేంద్రారాతి శంకాన్విత
స్వాంతుండై నిజనందనుఁ గురువు లేజాడం బఠింపించిరో
భ్రాంతుం డేమి పఠించెనో పిలిచి సంభాషించి విద్యాపరి
శ్రాంతిం జూచెదఁగాక నేఁడని మహాసౌధాంత రాసీనుఁడై.

టీ. అంతన్ = తర్వాత, ఏఁగినన్ = కడవఁగా, సురేంద్రారాతి = హిరణ్యకశిపుఁడు, శంకాన్వితస్వాంతుఁడై = అనుమానముగలిగినవాఁడై, నిజనందనున్ = తనకొడుకును, గురువులు, ఏజాడన్=ఏవిధముగా, పఠింపించిరో= చదివించిరో, భ్రాంతుండు = ఈవెఱ్ఱి, ఏమి = దేనిని, పఠించెనో = చదివెనో, సంభాషించి=మాటలాడి, నేఁడు = ఈదినమున, విద్యాపరిశ్రాంతిన్ = విద్యల యందలిపరిచయమును, చూచెదన్ కాక. అని, మహా...సీనుఁడై = పెద్దమేడ మీఁదఁ గూర్చున్నవాఁడై.

తా. తరువాత కొన్నినాళ్లకు హిరణ్యకశిపుఁడు, "పిల్లకాయను జదువఁ బెట్టితిమి గదా. ఈవెఱ్ఱిబాగులవాఁ డేమిచదువుకొన్నాఁడో, వారేమిచెప్పిరో సంగతియేమో తెలియదు" అని యనుమానపడి, వానిని వానిగురువులను పిలిచి నేఁ డీయంశము విచారించి తెలిసికొనియెద నని యొక పెద్దమేడమీఁదనెక్కి కూరుచుండి.

ఉ. మోదముతోడ దైత్యకులముఖ్యుఁడు రమ్మనిచీరఁబంచెఁ బ్ర
హ్లాదకుమారకున్ భవమహార్ణవతారకుఁ గామరోషలో
భాదివిరోధివర్గపరిహారకుఁ గేశవచింతనామృతా
స్వాదకఠోరకుం గలుషజాలమహోగ్రవనీకుఠారకున్. 137

టీ. దైత్యకులముఖ్యుఁడు = రాక్షసకులమునకు మేటియగుహిరణ్యకశిపుఁడు, మోదముతోడన్ = సంతోషముతో, భవ...తారకున్ = సంసారమనుసముద్రమును దాఁటఁగలవాఁడు, కామ...హారకున్ = కామక్రోధాది శత్రువుల నణఁచినవాఁడు, కేశవ...కఠోరకున్ = హరిధ్యాన మనునమృతమును త్రాగుటచే నుక్కుమిగిలినవాఁడు, కలుష...కుఠారకున్ = పాపపుటడవులపాలిటిగొడ్డలి, ప్రహ్లాదకుమారకున్ = బాలుఁడగుప్రహ్లాదుని, రమ్ము, అని, చీరఁబంచెన్=పిలువనంపెను.

తా. హిరణ్యకశిపుఁడు మహానందముతోఁ గుమారుని విద్యలఁ జూచి సంతసింపఁ గోరి, సంసారసముద్రము నీఁది గట్టెక్కినవాఁడును, కామక్రోధా

ముల వీడినవాఁడును, శ్రీహరి చింతదప్ప వేఱెఱుఁగనివాఁడును, పాపాటవులకు గొడ్డలియగు నాప్రహ్లాదకుమారుని బిలువఁ బంచెను.

వ. ఇట్లు చారులచేత నాహూయమానుం డై ప్రహ్లాదుండు
సనుదెంచిన. 138

టీ. చారులచేతన్ = బంట్లచేత, ఆహూయమానుండై = పిలుచుకొని తేరఁబడినవాఁడై, చనుదెంచినన్ = రాఁగా.

శా. ఉత్సాహప్రభుమంత్రశక్తియుతమేయుద్యోగమారూఢసం
విత్సంపన్నుఁడ వైతివే చదివితే వేదంబులున్ శాస్త్రముల్
వత్సా రమ్మని చేరఁ జీరి కొడుకున్ వాత్సల్యసంపూర్ణుఁడై
యుత్సంగాగ్రముఁ జేర్చి దానవవిభుం డుత్కంఠ దీపింపఁగన్.

టీ. దానవవిభుండు=హిరణ్యకశిపుఁడు, ఉత్కంఠ = ఎప్పుడుచూతునా విందునా యనునాత్రము, దీపింపఁగన్ = రేఁగఁగా, వాత్సల్యసంపూర్ణుఁడై= ప్రేమతోఁగూడినవాఁడై, కొడుకున్, వత్సా = నాయనా, రమ్ము అని, చేరఁ జీరి=దగ్గఱకుఁ బిలిచి, ఉత్సంగాగ్రమున్ = తొడపైభాగమును, చేర్చి=పొందించి, ఉద్యోగము=నీచేయుపని, ఉత్సాహ...యుతమే=ఊబుకు దిట్టతనము యోచనయుఁ గలదేనా, ఆరూ...న్నుఁడను=మంచితెలివిగలవాఁడవు ఐతివే, వేదంబులున్, శాస్త్రముల్, చదివితే, అని యడిగెను.

తా. ఇట్లు హిరణ్యకశిపుఁడు వేడుకపడి, కొడుకును నాయనా రావోయీ యని చేరఁదీసి తొడపైనెక్కించుకొని, ప్రేమతో నాయనా! నీవు చేయుకృషి యంబుకు ధైర్యము యోచనగలిగిచేయుచున్నావా ? చదువుకొని జ్ఞానము సంపాదించినావా ? వేదములు శాస్త్రములు పూర్తిగాఁ జదివినావా అను మొదలగుసంగతుల నడిగెను.

క. అనుదినసంతోషణములు
జనితశ్రమతాపదుఃఖసంశోషణముల్

తనయులసంభాషణములు
జనకులకుం గర్ణయుగళసద్భూషణముల్. 140

టీ. జనకులకున్ = తండ్రులకు, తనయులసంభాషణములు = కొడుకుల ముద్దుపలుకులు, అనుదినసంతోషణములు = ఎల్లపుడు విసుగులేక యానందము గలిగించునవి, జనిత...ముల్ = పుట్టింపబడలికను సంతాపమును దుఃఖమును దొలఁగించునవి, కర్ణయుగళసద్భూషణముల్ = చెవులకు నలంకారములు.

తా. కొడుకులముద్దుమాటలు తండ్రులకు ఎన్నిసారులు విన్నను విసుగు లేక యానందమును గలిగించును. ఎంతయాయాసము తాపము దుఃఖము గలిగి యున్నను ఒక్కసారి కొడుకులపలుకులు విన్నచో నది పాయును. అవియే వారి చెవులకు నలంకారములు.

వ. అని మఱియుఁ బుత్త్రా నీ కెయ్యది భద్రంబై యున్నది
చెప్పుమనినఁ గన్నతండ్రికిఁ బ్రియనందనుం డి ట్లనియె. 141

టీ. భద్రంబు=శుభమైనది, ప్రియనందనుండు=ముద్దుకొడుకు.

ఉ. ఎల్లశరీరధారులకు నిల్లనుచీఁకటినూతిలోపలం
ద్రెళ్లక వీరు నే మనుమతిభ్రమణంబున భిన్నులై ప్రవ
ర్తిల్లక సర్వమున్నతనిదివ్యకళామయ మంచు విష్ణునం
దుల్లముఁ జేర్చి తారడవి నుండుట మేలు నిశాచరాగ్రణీ.

టీ. నిశాచరాగ్రణీ = రాక్షసరాజా! తండ్రీ, ఎల్లశరీరధారులకున్ = ఎల్లదేహులకు, ఇల్లు, అను చీఁకటినూతిలోపలన్ = చీఁకటిబావిలో, ద్రెళ్లక= పడక, వీరును, ఏము, అను, మతిభ్రమణంబునన్ = చిత్తవైకల్యముచే, భిన్నులు=భేదజ్ఞానముగలవారు, అతని దివ్యకళామయము=ఆవిష్ణుని యమానుష మైన విలాసముల స్వరూపముగలదే, ఉల్లము=చిత్తము, చేర్చి, తారు=తాము, మేలు=శ్రేయము.

తా. తండ్రీ! ఎల్లప్రాణులు ఇల్లను నీ చీఁకటి గోతిలోఁ బడియుండక వారు మేము వానిది నాయది యని పొరపాటుఁ జెందక, అంతయు విష్ణువే

కాని వేఱులే దని తలఁచి యాదేవుని చిత్తమునందు ధ్యానించుచు నడవులలో నుండినఁ గృతార్థు లగుదురు.

వ. అని కుమారుం డాడిన ప్రతిపక్షానురూపంబు లయినసల్లాపం
బులు విని దానవేంద్రుండు నగుచు నిట్లనియె. 143

టీ. ఆడిన...పంబులు=పలికిన తనవిరోధియగు విష్ణునకుఁ బ్రీతికరము లైన, సల్లాపంబులు = పలుకులు, విని, దానవేంద్రుండు = హిరణ్యకశిపుఁడు.

క. ఎట్టాడిన నట్టాడుదు
రిట్టట్టని పలుక నెఱుఁగ రితరులశిశువుల్
దట్టించి యెవ్వ రేమని
పట్టించిరొ బాలకునకుఁ బరపక్షంబుల్. 144

టీ. ఇతరులశిశువుల్=ఇరుగుపొరుగువారిపిల్లకాయలు, ఎట్లు=ఏలాగున, ఆడినన్=చెప్పిన, అట్లు = ఆవిధముగా, ఆడుదురు = పలుకుదురు, ఇట్టు అట్టు అని=ఈలాగు ఆలాగు నని; పలుకన్ ఎఱుఁగరు = మాటాడఁజాలరు, ఎవ్వరు, దట్టించి=అదలించి, ఏమని=ఎట్లు, బాలకునకున్ = కుఱ్ఱనికి, పరపక్షంబుల్ = శత్రుపక్షములు, పట్టించిరో=నేర్పిరో.

తా. ఊరిలో పిల్లకాయలందఱును ఎట్లు చెప్పిన నట్లు నేర్చుకొందురు. అది యట్లు ఇది యిట్లు అని యెదురు చెప్పరు. వీనికి ఎవరు ఏమి బెదిరించి నేర్పిరోకాని శత్రువుల కనుకూలములైన వాదములు బాగుగాఁ బట్టినవి.

శా. నాకుంజూడఁగఁ జోద్యమయ్యెడిఁగదా నాతండ్రి యీబుద్ధిదా
నీకున్ లోపలఁదోఁచెనో పరులుదుర్నీతుల్ పఠింపించిరో
యేకాంతంబున భార్గవుల్ పలికిరో యీదానవశ్రేణికిన్
వైకుంఠుండు గృతాపరాధుఁ డతనిన్ వర్ణింప నీ కేటికిన్.

టీ. నాతండ్రి = మానాయనా! ప్రహ్లాదా, చోద్యము = చిత్రము, ఈబుద్ధి=ఇట్టివిష్ణునియందలి భక్తి, తాన్=తనంతటనే, లోపలన్=నీహృదయ

ము, పరులు=మనకు కానివారు, దుర్నీతులు = చెడుగఱపులు, పఠింపించిరో= చదివించినారా? ఏకాంతంబునన్ = ఎవరులేనప్పుడు, భార్గవుల్ = చండామర్కులు, పలికిరో, వైకుంఠుండు=విష్ణువు, ఈదానవశ్రేణికిన్ = ఈరాక్షస కోటికి, కృతాపరాధుండు=ద్రోహ మొనర్చినవాఁడు, వర్ణింపన్ = స్తుతించుటకు, నీకు, ఏటికిన్=ఎందుకు?

తా. ప్రహ్లాదా యేమిరా యీవింత! నీకిది నీయంతటనే గలిగినదా యెవరైన మనవిరోధు లిట్లు చెప్పుమనిరా? లేక మీ గురువులు రహస్యముగా నీవిద్య నేర్పిరా? ఎవరైన జెప్పనీ యిది సరికాదు. మనరాక్షసులకు నెప్పుడు విష్ణువు పరమద్రోహి. వాని పేరు దలఁపకుము.

మ. సురలం దోలుటయో సురాధిపతులన్ స్రుక్కించుటో సిద్ధు
లం, బరివేధించుటయో మునిప్రవరులన్ బాధించుటో
యక్షకిన్నరగంధర్వవిహంగనాగపతులన్ నాశంబు నొం
దించుటో, హరియంచున్ గిరియంచు నేల చెడ మోహాం
ధుండవై పుత్రకా. 146

టీ. పుత్రకా=కుమారా! సురలన్=దేవతలను, తోలుటయో=తఱుముటయో, సురాధిపతులన్ = ఇంద్రాదిదేవనాథులను, స్రుక్కించుటో = అలయఁజేయుటయో, సిద్ధులన్, పరివేధించుటయో=పీడించుటయో, మునిప్రవరులన్= మునీశ్వరులను, బాధించుటో=బాధపెట్టుటో, యక్ష...పతులన్ = యక్షులు అశ్వముఖులు గంధర్వులు పక్షులు నాగలోకవాసులను, నాశంబున్ = ప్రళయమును, మోహాంధుండవై = అజ్ఞానమునఁ గన్నుఁగానక, హరి గిరి యంచున్, చెడన్, ఏల?

తా. నాయనా! ఇది యొక ఘనకార్య మనుకొన్నావా? మనరాక్షస వీరుల కిది యొకపనియా? ఇదియేమి దేవతలను బాఱఁదోలుట యనుకొంటివా? లేక వారినిబట్టి చావబాఁదుట యని తలఁచితివా? సిద్ధులను వేధించుటా? మునుల తాళేము బట్టుటా? యక్షులు మున్నగువారిని రూపుమాపుటా? పిచ్చివానివలె హరి గిరి యనకు. మనము చేయవలయువాని నేర్వుము.

వ. అనినఁ దండ్రిమాటలకుఁ బురోహితు నిరీక్షించి ప్రహ్లాదుం డిట్లనియె మోహనిర్మూలనంబు సేసి యెవ్వనియందుఁ దత్పరు లయి యెఱుక గల పురుషులకుం బరులు దా మనియెడు మాయాకృతం బయినయసద్గ్రాహ్యం బగు భేదంబు గానం బడ దట్టిపరమేశ్వరునకు నమస్కరించెద. 147

టీ. పురోహితుక్ = శుక్రునికొడుకయినచదువులయ్యను, నిరీక్షించి= చూచి, మోహనిర్మూలనంబు = అజ్ఞాననాశనము, తత్పరులు=తనిలియుండు వారలు, ఎఱుకగలపురుషులు = తెలిసినవారు, మాయాకృతంబు = మాయవలన గలిగినది, అసద్గ్రాహ్యంబు=తెలివిమాలినవారిచే నభ్యసింపఁబడినది.

శా. అజ్ఞుల్ గొందఱు నేము దా మనుచు మాయం జెందిసర్వాత్మకుం బ్రజ్ఞాలభ్యు దురన్వయక్రమముల్ భాషింపఁగా నేర రా జిజ్ఞాసాపథమందు మూఢులు గదా చింతింప బ్రహ్మాదివే దజ్ఞుల్ తత్పరమాత్ము విష్ణు నితరుల్ దర్శింపఁగా నేర్తురే.

టీ. అజ్ఞుల్ = తెలియనివారు, సర్వాత్మకుక్ = సర్వరూపిని, ప్రజ్ఞా లభ్యుక్=జ్ఞానముచేఁ బొందఁదగినవానిని, దురన్వయక్రమములక్=చెడ్డసంప్రదాయములచేత, భాషింపఁగాక్ = పలుకుటకు, చింతింపక్ = యోచింపఁగా, ఆజిజ్ఞాసాపథమందుక్=దానిం దెలిసికొనుపట్టున, బ్రహ్మాదివేదజ్ఞుల్ = వేదము తెలిసిన బ్రహ్మమున్నగువారును, మూఢులుగదా=తెలియనివారుగదా, తత్పర మాత్మక్=అట్టి పరాత్పరుని, విష్ణుక్, ఇతరుల్=సాధారణులు, దర్శింపఁగాక్= చూచుటకు, నేర్తురే=నేరుతురా.

తా. గురువరా! కొందఱుమూర్ఖులు తా మని పరులని మాయచే భేద బుద్ధిగలిగి, సర్వాత్మకుఁడు జ్ఞానమునకు స్వాధీనుఁడు నగువిష్ణుని సంప్రదాయ శుద్ధిగా వర్ణింపఁజాలరు. మూర్ఖులనేల? వేదవాదు లగు బ్రహ్మాదులు నయితము వాని నెఱుఁగరఁట. ఇఁక నితరు లనఁగా నెంత!

తే. ఇను మయస్కాంతసన్నిధి నెట్లు భ్రాంత
మగు హృషీకేశుసన్నిధి నావిధమునఁ
గరఁగుచున్నది దైవయోగమునఁ జేసి
బ్రాహ్మణోత్తమ చిత్తంబు భ్రాంత మగుచు. 149

టీ. బ్రాహ్మణోత్తమ=మంచి బ్రాహ్మణుఁడా! దైవయోగమునన్ జేసి= దైవగతిచేత, చిత్తంబు=నామనస్సు, అయస్కాంతసన్నిధిన్=సూదంటురాయి యొద్ద, ఇనుము, ఎట్లు, భ్రాంతము=గోలము, తగులుకొనునది, అగున్=అగునో, ఆవిధమునన్ = ఆలాగున, హృషీకేశుసన్నిధిన్ = విష్ణునిచెంత, భ్రాంతము = చలించునది, అగుచున్, కరఁగుచున్నది=ద్రవీభావమును బొందుచున్నది.

తా. ఉపాధ్యాయులుగారూ! అదియేమి దైవమహిమయోకాని నా మనస్సు సూదంటుఱాతిని యినుము తగులుకొన్నట్లు విష్ణునియందు దృఢముగాఁ బోయి చేరుచున్నది.

సీ. మందారమకరందమాధుర్యమునఁ దేలు
మధుపంబు వోవునే మదనములకు
నిర్మలమందాకినీవీచికలఁ దూఁగు
రాయంచ చనునె తరంగిణులకు
లలితరసాలపల్లవఖాది యై చొక్కు
కోయిల చేరునే కుటజములకుఁ
బూర్ణేందుచంద్రికాస్ఫురితచకోరక
మరుగునే సాంద్రనీహారములకు
తే. నంబుజోదరదివ్యపాదారవింద
చింతనామృతపానవిశేషమత్త

చిత్త మేరీతి నితరంబుఁ జేరనేర్చు
వినుతగుణశీల మాటలు వేయు నేల. 150

టీ. వినుతగుణశీల=మంచిగుణములుగలవాఁడా, మందార...మునన్ = కల్పవృక్షపుఁ బూవుదేనెల తీయఁదనమున, తేలుమధుపంబు=ఓలలాడుతుమ్మెద, మదనములకున్=మంగ చెట్లమీఁదికి, పోవునే, నిర్మల...కలన్ = శుభ్రమైన గంగాతరంగములయందు, తూఁగురాయంచ = తూఁగాడుహంస, తరంగిణులకున్=నదులకు, చనునే=వెళ్లునా, లలిత...ఖాది=సుందరమైన మామిడిచిగురులను మెక్కినది, సొక్కు = మైమఱచు, కుటజములకున్ = కొండిసెచెట్లకు, పూర్ణేందు...రకము=నిండుజాబిల్లి వెన్నెలచే నలరిన వెన్నెలపులుఁగు, సాంద్రనీహారములకున్ = గట్టిమంచుగడ్డలమీఁదికి, అరుగునే = పోవునా, అంబు... చిత్తము=విష్ణునిదివ్యపాదకమలములధ్యానమను నమృతము ద్రావుటచే మిక్కిలి మైకెక్కినమనస్సు, ఏరీతిన్=ఏలాగున, ఇతరంబున్=మఱియొకదానిని, చేరనేర్చున్=పొందఁగలదు.

తా. గురూత్తమా! వేయిమాటలెందుకుగాని కల్పవృక్షములలోఁ బూవుఁదేనెలు ద్రాగు తుమ్మెద మంగచెట్లను మఱచియైన చేరునా? గంగానదియొక్క అలలలోఁ దూఁగియాడు హంస మననదులజోలికివచ్చునా? తీయనిమామిడి చిగురు దినుచున్నకోయిల కొండిసెచెట్లమీఁదికి బోవఁగోరునా? పున్నమనాఁటి చంద్రుని వెన్నెలను ద్రావి తనిసినతీతువు మంచుపెళ్లలమీఁది కెప్పుడైన వెళ్లునా? అట్లే, శ్రీహరిధ్యానముచేఁ బరవశమైన మనస్సు ఎట్లు మఱియొక వంకకుఁ దిరుగునో చెప్పుఁడీ?

వ. అనిన విని రోషించి రాజసేవకుండైన పురోహితుండు ప్రహ్లాదుం జూచి తిరస్కరించి యిట్లనియె. 151

టీ. రోషించి = కోపపడి, రాజసేవకుండు = రాజైన హిరణ్యకశిపుని చిత్తముప్రకారము సేవచేయువాఁడు, పురోహితుఁడు = శుక్రునికొడుకు తిరస్కరించి=అదలించి.

ఉ. పంచశరద్వయస్కుఁడవు బాలుఁడ వించుక గాని లేవు భా
షించెదు తర్కవాక్యములు చెప్పిన శాస్త్రములోనియర్థ మొ
క్కించుకయైనఁ జెప్ప వసురేంద్రునిముందట మాకు నోఁద
లల్, వంచుకొనంగఁ జేసితివి వైరివిభూషణ వంశదూషణా.

టీ. వైరివిభూషణ = శత్రువులకు నలంకారమైనవాఁడా! వంశదూషణా = కులనాశకుఁడా! ప్రహ్లాదా! నీవు, పంచశరద్వయస్కుఁడవు = ఐదేండ్లవాఁడవు, బాలుఁడవు = కుఱ్ఱవాఁడవు, ఇంచుక = కొంచెము, తర్కవాక్యములు = తర్కములోనివాదములు, భాషించెదు = చెప్పెదవు, చెప్పిన... యర్థము = మేము నేర్పిన శాస్త్రములోనిసంగతి, ఒక్కించుకయైనన్ = కొంచెమైనను, మాకున్, అసురేంద్రునిముందటన్ = హిరణ్యకశిపు మహారాజుగారి యెదుట, ఓఁదలల్ = తలలు, వంచుకొనంగన్, చేసితివి.

తా. ఓరీకులపాంసనా! శత్రుహితుఁడా! ప్రహ్లాదా! నీవుచూడ నైదేండ్ల కుఱ్ఱవాఁడవు. ఇంతలేవు. ఏమో తర్కములంతయు మాటలాడెదవు. మేము కష్టపడి బోధించినశాస్త్రములోనిది ఒక్కటియుఁ జెప్పవు. రాజుగారి యెదుట మా కవమానము దెచ్చితివి ఇఁకఁ జాలును.

చ. తనయుఁడుగాఁడు శాత్రవుఁడు దానవభర్తకు వీఁడు దైత్యచం
దనవనమందుఁ గంటక యుతక్షితిజాతముభంగిఁ బుట్టినాఁ
డనవరతంబు రాక్షసకులాంతకుఁ బ్రస్తుతి సేయుచుండు దం
డనమునఁ గాని శిక్షలకు డాయఁడు పట్టుఁడు కొట్టుఁ డుద్ధతిన్.

టీ. వీఁడు = ఈప్రహ్లాదుఁడు, దానవభర్తకు = హిరణ్యకశిపునకు, తనయుఁడు = కొడుకు, దైత్యచందనవనమందున్ = రాక్షసులను మంచిగంధపుఁజెట్ల తోఁటయందు, కంటకయుతక్షితిజాతముభంగిన్ = ముండ్లచెట్టుమాదిరి, అనవరతంబు = ఎప్పుడును, రాక్షసకులాంతకున్ = విష్ణువును, ప్రస్తుతి = స్తోత్రము, దండనమునన్ గాని = దండించిన గాని, శిక్షలకున్ = మా నేర్పు చదువులపద్ధతు

లను, డాయఁడు = చేరఁడు, ఉద్ధతిన్ = ఆటోపముతో, పట్టుఁడు = పట్టుకొనుఁడు, కొట్టుఁడు.

తా. హిరణ్యకశిపునకు వీఁడు శాత్రవుఁడుగాని కొడుకుగాఁడు. నిర్మలమైన రాక్షసకులమను గంధపుతోఁటయందు ఈదుర్మార్గుఁడు తుమ్మచెట్టునుబోలి పుట్టినాఁడు. ఎప్పుడు రాక్షసకులము నాశనము సేయుచున్న విష్ణుని నుతించును. వీనిని కఠినముగా దండించినఁగాని మనదారికిరాఁడు. పట్టి కొట్టుఁడు.

క. ఈపాపనిఁ జదివింతుము
నీపాదము లాన యింక నిపుణతతోడం
గోపింతుము దండింతుము
కోపింపకు మయ్య దనుజకుంజర వింటే. 154

టీ. దనుజకుంజర = రాక్షసశ్రేష్ఠా! వింటే = విన్నావా, ఈపాపనిన్ = ఈకుఱ్ఱవానిని, చదివింతుము. నీపాదములు ఆన = నీయడుగులు ప్రమాణము, నిపుణతతోడన్ = కౌశల్యముతో, గోపింతుము, దండింతుము, కోపింపకుము అయ్యా=ఆగ్రహింపకుమయ్యా.

తా. రాజా! కోపపడవలదు. ఇఁకమీఁద వీనిని గట్టిగా తిట్టి కొట్టి చదువు నేరుపఁగలము. నీయడుగులతోడు. నేరుపుగా వీనిఁ జదివింతుము.

వ. అని మఱియు నారాచపాపనికి వివిధోపాయంబులం బురో
హితుండు వెఱపుఁ జూపుచు రాజసన్నిధిం బాసి తోడుకొని
పోయి యేకాంతంబున. 155

టీ. రాచపాపనికిన్ = రాజుకొడుకునకు, వివిధోపాయంబులన్ = నానాయుక్తులచేత, వెఱపు = భయము, చూపుచున్, రాజసన్నిధిన్ = రాజు సమక్షమును, పాసి = తొలఁగి, తోడుకొనిపోయి = తీసికొనిపోయి, ఏకాంతంబునన్ = రహస్యమందు.

క. భార్గవనందనుఁ డతనికి
మార్గము చెడ కుండఁ బెక్కుమాఱులు నిచ్చల్
వర్గత్రితయము చెప్పె న
నర్గళ మగుమతివిశేష మమర నరేంద్రా. 156

టీ. నరేంద్రా = ధర్మరాజా! భార్గవనందనుఁడు = శుక్రునికొడుకు, అతనికిన్ = ఆప్రహ్లాదునకు, మార్గము = త్రోవ, చెడకుండన్ = చెదరకుండు నట్లు, నిచ్చలు = ఎల్లప్పుడు, పెక్కుమాఱులు = బహుపర్యాయములు, అనర్గళము = అడ్డులేనిది, మతివిశేషము = ధీచాతుర్యమున్, అమరన్=మెఱయు నట్లు, వర్గత్రితయము = ధర్మార్థకామముల ముత్తెగ, చెప్పెన్ = నేర్పెను.

తా. రాజా! వానికి శుక్రునికొడుకు తనచాతుర్యముకొలఁది, ధర్మార్థ కామముల త్రోవలు పలుమాఱు తిరిచి తరిచి చెప్పుచు వచ్చెను.

వ. మఱియు గురుండు శిష్యునకు సామదానభేదదండోపా యంబు లన్నియు నెఱింగించి నీతికోవిదుం డయ్యె నని నమ్మి నిశ్చయించి తల్లికి నెఱింగించి తల్లి చేత నలంకృతుం డయిన కులదీపకు నవలోకించి 157

టీ. సామ...పాయంబులు = సామము దానము భేదము దండము నను నుపాయములు, నీతికోవిదుండు=రాజనీతియందు సమస్తము నెఱిఁగినవాఁడు, కులదీపకున్ = వంశప్రకాశకుఁ డగు ప్రహ్లాదుని, అవలోకించి=చూచి.

ఉ. త్రిప్పకుమన్న మామతము దీర్ఘము లైనత్రివర్గపాఠముల్
దప్పకుమన్న నేఁడు మనదైత్యవరేణ్యునిమ్రోల నేముమున్
జెప్పినరీతి గాని మఱి చెప్పకుమన్న విరోధినీతులన్
విప్పకుమన్న దుష్టమగువిష్ణుచరిత్రకథార్థజాలముల్. 158

టీ. అన్న = నాయనా ప్రహ్లాదా! మామతము = మాచెప్పినచదువుల ధోరణిని, దీర్ఘములు = పెద్దవి, త్రివర్గపాఠముల్ =ధర్మార్థకామముల త్రోవలు, దైత్యవరేణ్యుని ముందట = హిరణ్యకశిపునియెదుట, విరోధిశాస్త్రముల్ = పగవారిచదువులు, దుష్టము = చెడినవి, విష్ణుచరిత్రకథార్థజాలముల్ = విష్ణుగాథల సమూహములు, విస్పష్టము.

తా. నాయనా ప్రహ్లాదా! నేడు, మాచెప్పినచదువులు మఱువక మా పరువు దక్కించుము. మేము చెప్పిన పెద్దపెద్ద ధర్మార్థకామముల పాఠములు తప్పిపోకుము. ఈవేళ మనరాజుగారియెదుట మేము చెప్పినయెల్లవిద్యలలో నీచాతుర్యముఁజూపుము. మనకు శత్రువగు విష్ణునిగాథలు త్రవ్వకుము.

వ. అని బుజ్జగించి దానవేశ్వరునిసన్నిధికిం దోడితెచ్చి. 159

టీ. బుజ్జగించి = ఓదార్చి, దానవేశ్వరునిసన్నిధికిన్ = హిరణ్యకశిపుని దగ్గఱకు.

సీ. అడుగడ్గునకు మాధవానుచింతనసుధా
మాధుర్యమున మేను మఱచువాని
నంభోజగర్భాదు లభ్యసింపఁగ లేని
హరిభక్తి పుంభావ మైనవాని
మాతృగర్భము చొచ్చి మన్నది మొదలుగాఁ
జిత్త మచ్యుతుమీఁదఁ జేర్చువాని
శంకించి తనలోన నఖిలప్రపంచంబు
శ్రీవిష్ణుమయ మని చెలఁగువాని
తే. వినయ కారుణ్యబుద్ధివివేకలక్ష
ణాదిగుణమున కాటపట్టయినవాని
శిష్యు బుధలోకసంభావ్యుఁ జేరి గురుఁడు
ముందఱికి ద్రోబ్బి తండ్రికి మ్రొక్క మనుచు. 160

టీ. గురుఁడు = ప్రహ్లాదుని చదువులయ్యవారు, మాధవా...మునన్ = విష్ణుధ్యాన మనునమృతముతీయఁదనముచే, మేను = శరీరము, అంభోజగర్భాదులు = బ్రహ్మమొదలగువారును, అభ్యసింపఁగన్ = నేర్చుటకు, లేనిహరిభక్తి = చాలనివిష్ణుభక్తి, పుంభావము = పురుషాకారమును దాల్చుట, మాతృగర్భము = తల్లికడుపు, చొచ్చి = దూఱి, మన్నది మొదలుగాన్ = బ్రతికినదాదిగా, అచ్యుతుమీఁదన్ = విష్ణువుమీఁద, అంకించి = యోచించి, తనలోనన్ = తనమనస్సులోపల, అఖిలప్రపంచంబు = ఎల్లజగత్తు, శ్రీవిష్ణుమయము= విష్ణుస్వరూపము, చెలఁగువానిన్ = సంతసముతో నుండువానిని, వినయ... గుణములకున్=అడఁకువ భూతదయ తెలివి తేటలు మొదలగు మంచిగుణముల కన్నిటికిని, ఆటపట్టు = విహారస్థానము, బుధలోకసంభావ్యున్ = జ్ఞానులచే గౌరవింపఁదగినవాఁడు, శిష్యున్ = శిష్యుఁడగు ప్రహ్లాదుని, చీరి = పిలిచి.

తా. ప్రతిక్షణమునను విష్ణువునుధ్యానించి మైమఱచువాఁడును, బ్రహ్మాదులకును లభ్యముకాని విష్ణుభక్తియొక్క పురుషాకృతివలె నున్నవాఁడును, తల్లికడుపులోఁ బ్రవేశించినది మొదలు విష్ణువునందు మనస్సు నిల్పినవాఁడును, చక్కఁగా విచారించి తనమనస్సులో నీయెల్లలోకములు విష్ణురూపములే యని దృఢముచేసికొన్నవాఁడును, అడఁకువ దయమొదలగు నెల్లగుణములకు నిల్లైన పండితమాన్యుఁడైనయాశిష్యుఁ డగు ప్రహ్లాదునిఁ బిలిచి, ముందుకు నెట్టి, మీనాయనకు నమస్కారముఁ జేయుమా యని చెప్పుచు.

క. శిక్షించితి మన్యము లగు
పక్షంబులు మాని నీతిపారగుఁ డయ్యెన్
రక్షోవంశాధీశ్వర
వీక్షింపుము నీకుమారువిద్యాబలమున్. 161

టీ. రక్షోవంశాధీశ్వర = రాక్షసకులమునకుఁ బ్రభువైనవాఁడా! వీనిని, శిక్షించితిమి = చక్కఁగా బోధించితిమి, అన్యములు=శత్రువులవగు, పక్షం

ములు = త్రోవలు, మాని = విడిచి, నీతిపారగుఁడు = నీతిశాస్త్రమునం దుద ముట్టినవాఁడు, నీకుమారువిద్యాబలముఁ = నీకొడుకు చదువుల పసను, వీక్షిం పుము = పరిశీలింపుము.

తా. రాక్షసరాజా! నీకుమారుని చక్కఁగా శిక్షించి, చదివించినారము. శత్రుపక్షముల మానినాఁడు. ఎల్లవిద్యలలో గొప్పపండితుఁడైనాఁడు. పరిశీ లింపుఁడు.

వ. అని పలికిన శుక్రకుమారకువచనంబు లాకర్ణించి దానవేం ద్రుండు దనకు దండప్రణామంబు చేసి నిలుచున్నకొడు కును దీవించి బాహుదండంబులు సాఁచి దిగ్గనఁ దగ్గఱం దిగిచి గాఢాలింగనము సేసి తనతొడలమీఁద నిడుకొని చుంచుదువ్వి చిబుకంబుఁ బుడికి చెక్కిలి ముద్దుగొని శిరంబు మూర్కొని ప్రేమాతిరేకసంజనితబాష్పసలిలబిందుసందో హంబుల నతనివదనారవిందంబు దడుపుచు మందమధురా లాపంబుల ని ట్లనియె. 162

టీ. శుక్రకుమారకువచనంబులు=శుక్రునికొడుకుమాటలు, ఆకర్ణించి= విని, చాఁచి = చాఁపి, దిగ్గనఁ=వేగముగా, దగ్గఱఁ తిగిచి = చేరఁదీసికొని గాఢాలింగనంబు = బిగి కౌఁగిలింతను, చుంచు = జులపాలు, చిబుకంబు = గడ్డము, పుడికి = తడివి, మూర్కొని = వాసనచూచి, ప్రేమా...సంతోషంబు లఁ = అతిసంతోషమువలనఁ బుట్టిన కన్నీళ్లధారలచే, వదనారవిందంబు = మోముదమ్మిని, మందమధురాలాపములఁ = మెల్లని తీయనిమాటలతో.

శా. చోద్యంబయ్యెడి నింతకాల మరిగెఁ శోధించి యేమేమిసం
వేద్యాంశంబులు చెప్పిరో గురువు లేవెంటం బఠింపించిరో
విద్యాసార మెఱుంగఁ గోరెద భవద్విజ్ఞాతశాస్త్రంబులోఁ
బద్యంబొక్కటిచెప్పిసార్థముగఁదాత్పర్యంబు భాషింపుమా.

టీ. చోద్యంబు = చిత్రము, అరిగెన్ = కడచెను, శోధించి = పరిశీలించి, సంవేద్యాంశంబులు = తెలియఁదగినసంగతులు, విద్యాసారము = విద్యల సారాంశము, భవద్విజ్ఞాతశాస్త్రంబులలోన్ = నీకుఁదెలిసినశాస్త్రములలోని, పద్యంబు, సార్థముగన్ = అర్థముతోఁగూడ, తాత్పర్యంబు, భాషింపుమా = చెప్పుమా.

తా. కుఱ్ఱా! చిత్రమయ్యెడిని, ఎంతకాలమయినదోయీ నీవు చదువసాగి? చక్కఁగాఁ దఱచి యేమేమినేర్చితివో మీగురువు లెట్లుచదివించినారో నీచదువులసారము వినఁగోరెదను. నీవు చదివినశాస్త్రములలో నొక్కమంచి పద్యమునకు అర్థముచెప్పి, తాత్పర్యముగూడ చెప్పుము.

శా. నిన్నున్ మెచ్చరు నీతిపారమహిమన్ నీతోడిదైత్యార్భ
కుల్, గన్నా రన్నియుఁ జెప్ప నేర్తురుగదా గ్రంథార్థముల్
దక్షులై, యన్నా యెన్నఁడు నీవు నీతివిదుఁ డౌదంచున్
మహావాంఛతో, నున్నాఁడన్ నన్నుఁగన్నతండ్రి భవదీయో
త్కర్షముం జూపవే. 164

టీ. అన్నా = నాయనా ప్రహ్లాదా! నీతోడిదైత్యార్భకుల్ = నీయీడు జోడగు రాక్షసుల పిల్లకాయలు, నీతిపారమహిమన్ = నీతిశాస్త్రములు చదువుకొన్న ప్రభావముచేత, నిన్నున్, మెచ్చరు = మెచ్చుకొనరు, గ్రంథార్థముల్ = గ్రంథముల సారాంశములు, అన్నియున్, కన్నారు = నేర్చుకొన్నారు, దక్షులై = సమర్థులై, చెప్పనేర్తురుగదా, నీవు, ఎన్నఁడు, నీతివిదుఁడు = నీతికోవిదుఁడవు, ఔదువో, మహావాంఛతోన్ = అత్యాశతో, భవదీయోత్కర్షమున్ = నీ గొప్పతనమును, చూపవే.

తా. కుమారా! నీతోఁ జదువమొదలిడిన యీడు పిల్లకాయలందఱు చదువులలో నీకన్నఁ బ్రబలులైరి. వారు నిన్ను మెచ్చుకోరుగదా. వారన్ని గ్రంథములను జక్కఁగాఁజదువుకొనిరి. అన్నియు విప్పిచెప్పఁగలరు. నాయనా! నీ వెన్నఁడు పండితుఁడ వౌదువో యని నేను మిగుల నాశతో నువ్విళ్లూరు

వ. అనినం గన్నతండ్రికిం బ్రియనందనుండయినప్రహ్లాదుం డి ట్లనియె. 165

టీ. ప్రియనందనుండు = ముద్దులకొమారుఁడు, ఇట్లు అనియెన్.

క. చదివించిరి నను గురువులు
చదివితి ధర్మార్థముఖ్య శాస్త్రంబులు నేఁ
జదివినవి గలవు పెక్కులు
చదువులలో మర్మమెల్లఁ జదివితిఁ దండ్రీ. 166

టీ. తండ్రీ = నాయనా! ననున్, గురువులు, చదివించిరి, ధర్మార్థ ముఖ్యశాస్త్రంబులు = ధర్మశాస్త్రము తర్కశాస్త్రము మొదలైనవి, పెక్కులు= అనేకములు, మర్మము = రహస్యము.

తా. నాయనా! నాకు గురువులు, బాగుగాఁ జెప్పిరి. అన్ని శాస్త్రములు జదివినాను. నేను జదివినవి పెక్కులు గలవు. ఇదియడియననేల? చదువులలోని సారమంతయు గ్రహించితిని.

మ. తనువాఙ్మానసల సఖ్యముఁ శ్రవణముఁ దాసత్వముఁ
వందనార్చనముల్ సేవయు నాత్మలో నెఱుకయుఁ సంకీర్త
నల్ చింతనం, బనునీతొమ్మిది భక్తిమార్గముల సర్వాత్ముఁ
హరిఁ నమ్మి సుజ్ఞుఁడై యుండుట భద్ర మంచుం దలఁతుఁ
సత్యంబు దైత్యోత్తమా. 167

టీ. దైత్యోత్తమా = రాక్షసులకు రాజైనయోతండ్రీ! తనువాఙ్మా నసలన్ = మనోవాక్కాయములచేత, సఖ్యమున్ = ప్రేమించుటయుం, శ్రవ ణమున్ = వినికియుం, దాసత్వమున్ = కైంకర్యమును, వందనార్చనముల్ = మ్రొక్కుటలు పూజించుటలును, సేవయున్ = పరిచర్యయుం, ఆత్మలో=తన యందు, ఎఱుకయున్ = తెలివియు, సంకీర్తనల్ = పాడుటలును, చింత నంబు=ధ్యానమును, తొమ్మిది, భక్తిమార్గములన్ = భక్తిమార్గములచేత, సర్వా

త్మున్ = సర్వస్వరూపియగు, సజ్జనుఁడు = సాధువు, భద్రము = శ్రేయము, సత్యంబు=నిజము.

తా. రాక్షసరాజా ! సర్వాంతర్యామి యగు శ్రీహరిని నమ్మి, మనోవాక్కాయములచేఁ బ్రేమించుట, వినుట, భృత్యుఁడగుట, మ్రొక్కుట, పూజించుట, పరిచరించుట, తనలో నెఱుక గలిగియుండుట, కీర్తనము, ధ్యానము, అనునట్టి భక్తిమార్గములు తొమ్మిదిచేతను సేవించుచుఁ గాలము ద్రోయుట శ్రేయస్కర మని నాయభిప్రాయము.

శా. అంధేందూదయముల్ మహాబధిరశంఖారావముల్ మూకస
ద్గ్రంథాఖ్యాపనముల్ నపుంసకవధూకాంక్షల్ కృతఘ్నావ
ళీబంధుత్వంబులు భస్మహవ్యములు లుబ్ధద్రవ్యముల్ క్రోడస
ద్గంధంబుల్ హరిభక్తివర్జితులరిక్తవ్యర్థసంసారముల్. 168

టీ. హరి...సంసారముల్ = విష్ణుభక్తిలేనివారి శూన్యములై ప్రయోజనహీనములైన యాసంసారములు, అంధేందూదయముల్ = గ్రుడ్డివాని పాలి వెన్నెలలు, మహా...ముల్ = చెవిటివానిచెంత శంఖధ్వనులు, మూక...ముల్ = మూఁగవానికిఁ జెప్పిన మంచిగ్రంథములబోధలు, నపుంసకవధూకాంక్షల్ = మగతనములేనివానికి మగువలపొందుగోరుటలు, కృత...బులు= మేలుమఱచువారితోడి చుట్టఱికములు, భస్మహవ్యములు = బూడిదలోని హోమములు, లుబ్ధద్రవ్యముల్ = లోభివానికలిమిలు, క్రోడసద్గంధంబుల్= పందులకుఁ గలుసువాసనలు.

తా. తండ్రీ ! సర్వగతుఁ డగువిష్ణుని దెలియలేనివారుగనుక విష్ణుభక్తిలేనివారి యీవ్యర్థసంసారవిడంబనములు గ్రుడ్డివానికి గలవెన్నెలవంటివి. చెవిటివానిచెంత శంఖధ్వనులవంటివి. మూఁగవానికి శాస్త్రార్థములు చెప్పుట వంటివని. ఉొబవాఁ డువిదలఁ గోరుటవంటివి. చేసినమేలును మఱచిపోవువారి చుట్టఱికములవంటివి. బూడిదలోని హోమములవంటివి. లోభివాని సొమ్ములవంటివని, పందికి దొరికిన పన్నీరువంటివి.

సీ. కమలాక్షు నర్చించుకరములు కరములు
శ్రీనాథు వర్ణించు జిహ్వ జిహ్వ
సురరక్షకుని జూచుచూడ్కులు చూడ్కులు
శేషశాయికి మ్రొక్కుశిరము శిరము
విష్ణు నాకర్ణించువీనులు వీనులు
మధువైరిఁ దవిలినమనము మనము
భగవంతు వలఁగొనుపదములు పదములు
పురుషోత్తమునిమీఁదిబుద్ధి బుద్ధి
తే. దేవదేవుని జింతించుదినము దినము
చక్రహస్తునిఁ బ్రకటించుచదువు చదువు
కుంభినీధవుఁ జెప్పెడిగురుఁడు గురుఁడు
తండ్రి హరిఁ జేరు మనియెడితండ్రి తండ్రి. 169

టీ. కమలాక్షున్ = (తామరలవంటికన్నులుగల) విష్ణుని, అర్చించుకరములు = పూజించెడుహస్తములు, కరములు = చేతులు, శ్రీనాథున్ = లక్ష్మీపతిని, వర్ణించుజిహ్వ = స్తోత్రముచేయునాలుక, సురరక్షకునిన్ = దేవతలఁ గాచువానిని, చూచుచూడ్కులు=చూచెడుకన్నులు, శేషశాయికిన్= ఆదిశేషువు పానుపుగాఁగలవానికి, మ్రొక్కుశిరము = మ్రొక్కెడు నొసల, ఆకర్ణించువీనులు వినుచెవులు, మధువైరిన్=మధు వనువానికి శత్రువగువిష్ణుని, తవిలినమనము = కూడినచిత్తము. భగవంతున్ = షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁ డగువానిని, వలగొనుపదములు = ప్రదక్షిణముచేయుపాదములు, పురుషోత్తమునిమీఁదిబుద్ధి = విష్ణునిమీఁది తలఁపు, దేవదేవునిన్, చింతించుదినము = ధ్యానించురోజు, చక్రహస్తుని = సుదర్శనధారియగువిష్ణుని, ప్రకటించుచదువు=వెల్లడించెడి చదువు, కుంభినీధవున్ = భూపతియగు విష్ణువును, హరిన్=విష్ణువును, చేరుమనియెడితండ్రి=చేరుమనిబోధించుతండ్రియే, తండ్రి.

తా. తండ్రీ! విష్ణుని బూజించునవియే చేతులు. వట్టిచేతులు చేతులు గావు. ఆయనను స్తోత్రము చేయునదియేనాలుక. హరినిగాంచునవియే కన్నులు. నారాయణునకు మ్రొక్కునదియే శిరస్సు. విష్ణుకథలు వినునవియే చెవులు. హరియందు లగ్నమైనదే చిత్తమనవలెను. ఆయనకు ప్రదక్షిణము చేయునవియే పాదములు. ఆయనమీఁదిబుద్ధియే బుద్ధి. ఆదేవుని ధ్యానముదొరకినదే సుదినము. ఆయనగాథలు గలదే మంచిచదువు. ఆమహానుభావుని దెలియఁజెప్పువాఁడే గురువు. నాయనా హరిని బొందు మని బోధించువాఁడే తండ్రిగాని యితరులు తండ్రులా? కారు.

సీ. కంజాక్షునకుఁ గానికాయంబు కాయమే
పవనగుంభితచర్మభస్త్రి గాక
వైకుంఠుఁ బొగడనివక్త్రంబు వక్త్రమే
ఢమఢమధ్వనితోడిఢక్క గాక
హరిపూజనము లేనిహస్తంబు హస్తమే
తరుశాఖనిర్మితదర్వి గాక
కమలేశుఁ జూడనికన్నులు కన్నులే
తనుకుడ్యజాలరంధ్రములు గాక
ఆ. చక్రిచింత లేనిజన్మంబు జన్మమే
తరళసలిలబుద్బుదంబు గాక
విష్ణుభక్తి లేనివిబుధుండు విబుధుఁడే
పాదయుగముతోడిపశువుగాక. 170

టీ. కంజాక్షునకున్ = కమలములఁ బోలుకన్నులు గల విష్ణువునకు, కానికాయంబు = ఉపయోగింపనిశరీరము, కాయమే = శరీరమా, పవనగుంభితచర్మభస్త్రి = గాలిచే నిండిన తోలుసిద్దె, వైకుంఠున్ = విష్ణుని, పొగడనివక్త్రంబు = స్తుతింపనినోరు, ఢమఢమధ్వనితోడిఢక్క = ఢమఢమ యని

మ్రోఁగుఁడంటా, హరిపూజనములేనిహస్తంబు = విష్ణుపూజ యెఱుఁగనిచేయి, తరు...దర్వి=చెట్టుకొమ్మచేఁజేసిన తెడ్డు, కమలేశుఁ = శ్రీనాథుని, తను...ములు=శరీర మనుగోడయందలి కిటికీలు, తరళసలిలబుద్బుదంబు = కదలుచున్న నీరుబుగ్గ, విబుధవరుఁడు = విద్వాంసుఁడు, పాదయుగముతోడిపశువు = రెండు కాళ్లు గలగొడ్డు.

తా. రాక్షసరాజా! విష్ణువునకుఁ బనికిరానిశరీరమును ఒకశరీరమేనా? కాదు. అది గాలినిండిన యొకతోలుసిద్దె యనవలెను. హరి నామకీర్తన లేనిది నోరా? ఢమఢమ యని మ్రోఁగు నొకవాద్యమే. హరిని పూజింపనిది చేయియా? అది యొకకొయ్యతెడ్డు. శ్రీనారాయణుని చూడనివి కన్నులా? ఈశరీరమను గోడలోని కిటికీలే. విష్ణుధ్యాన మెఱుఁగని జన్మము నొక జన్మమేనా? అది నీటిమీఁదఁ గదలు బుగ్గయే. వైష్ణవభక్తి లేనివాఁడును నొకపండితుఁడా? వాఁడు రెండుకాళ్ల దున్నపోతనియే చెప్పవలెను.

సీ. సంసారజీమూతసంఘంబు విచ్చునే
చక్రిదాస్యప్రభంజనము లేక
తాపత్రయాభీలదావాగ్ని లాఱునే
విష్ణుసేవామృతవృష్టి లేక
సర్వంకషాఘౌఘజలరాసు లింకునే
హరిమనీషాబడబాగ్ని లేక
ఘనవిపద్గాఢాంధకారంబు లడఁగునే
పద్మాక్షునుతిరవిప్రభలు లేక
తే. నిరుపమాపునరావృత్తినిష్కళంక
ముక్తినిధిఁ గాన వచ్చునే ముఖ్యమైన
శార్ఙ్గకోదండచింతనాంజనము లేక
తామరసగర్భునకు నైన దానవేంద్ర. 171

టీ. దానవేంద్ర = రాక్షసరాజా! తామరసగర్భునకున్ ఐనన్ = బ్రహ్మకైనను, చక్రిదాస్యప్రభంజనము = విష్ణుకైంకర్యమను నెత్తుగాలి, లేక, సంసారజీమూతసంఘంబు = సంసార మనుమేఘములప్రోవు, విష్ణుసేవామృత వృష్టి = శ్రీహరిసేవ యనునమృతపువాన, తాప...గ్నులు = మూఁడు తాపము లనుభయంకరములైన కాఱుచిచ్చులు, హరి...బాగ్ని = విష్ణుచింత యనుసముద్రవహ్ని, సర్వం...రాసులు = ఎల్లెడలనిండియున్న సముద్రములు, పద్మా...భలు = విష్ణుస్తోత్రము లనుయెండలు, ఘన...రంబులు = ఆపద లను దట్టపుఁజీఁకటులు, అడఁగునే=నశించునా, ముఖ్యము = ప్రధానము, శార్ఙ్గ... జనము = విష్ణుధ్యానమనుకాటుక, నిరుపమా...నిధిన్ = సాటిలేని నిర్మలమైన మోక్షపదవిని, కానన్ వచ్చునే = చూడనలవియా?

తా. నాయనా! బ్రహ్మకైననుసరే విష్ణుసేవలేక సంసారమేఘముల విముక్తికలుగునా? విష్ణుసేవ యనువానలేక తాపత్రయ మనుకాఱుమంటలు చల్లారునా? భగవత్కైంకర్య మనుబడబాగ్ని లేక ఎచ్చటఁజూచినను తప్పలు తెప్పలుగా నిండిన పాపసముద్రములు ఎండిపోవునా? విష్ణుసేవ యనుయెండలు గాయక ఆపద లనుకటికిచీఁకటులు విచ్చునా? విష్ణుధ్యాన మనుకాటుకలేక పునరావృత్తిలేని విమలమైన కైవల్యము దొరకునా? దొరకదు.

వ. అని యివ్విధంబున వెఱపుమఱపు నెఱుంగక యులుకు చెడి పలికెడికొడుకు నుడువులు చెవులకు ములుకులక్రియ నొదవినఁ గటము లదరఁ బెదవులం గఱచుచు నదరిపడి గురుసుతునిం గనుంగొని వికటకథనంబులు గఱపినాఁడ వని దానవేంద్రుం డిట్లనియె 172

టీ. దానవేంద్రుఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, వెఱపు=భయము, మఱపు= విస్మృతి, ఉలుకుచెడి = లెక్కసేయక, నుడువులు = మాటలు, ఒదవినన్ = కాఁగా, కటములు = కణఁతలు, కఱచుచున్ = కొఱుకుచు, అదరిపడి =

మిడిసిపడి, గురుసుతుఁడా = శుక్రపుత్రునికొడుకును, విమతకథనంబులు = పగవారి కథలు, కఱపినాఁడవు=నేర్పినావు.

చ. పటుతరనీతిశాస్త్రచయపారగుఁ జేసెద నంచు బాలు నీ
వటు గొనిపోయి వానికి ననర్హము లైనవిరోధిశాస్త్రముల్
కుటిలతఁ జెప్పినాఁడవు భృగుప్రవరుండ వటంచు నమ్మితిం
గటకట బ్రాహ్మణాకృతివిగాక యథార్థపుబ్రాహ్మణుండవే.

టీ. నీవు, బాలుఁడా, పటు...పారగుఁడా = అనింద్యమైన నీతిశాస్త్రము చివరదాఁకఁ జదివినవానిఁగా, అనర్హములు = తగనివి, విరోధిశాస్త్రముల్ = శత్రువులచదువులు, కుటిలతన్ = కపటములో, భృగుప్రవరుండవు = భృగువంశపు బ్రాహ్మణులలో మేటివి, కటకట = అయ్యో, బ్రాహ్మణాకృతివి= బ్రాహ్మణవేషములో నున్నవాఁడవు, యథార్థపు బ్రాహ్మణుండవే = నిజమైన బాపఁడవా.

తా. గురుపుత్త్రా! పిల్లకాయను దీసుకొనిపోయి నేను చక్కఁగా శిక్షించి యన్నిచదువులు బాగుగ నేర్పి తెచ్చెదనని కొనిపోయి, వానికి మాకుఁ గానివారిచదువులను నేర్పి మోసముచేసితివి. దుర్మార్గుఁడా! నీవు భృగువంశమునఁ బుట్టిన సచ్ఛ్రోత్రియుఁడవుగదా యని మోసపోయితిని. ఓరీ! నీవు బ్రాహ్మణవేషము వేసికొన్నావే కాని నిజముగా బ్రాహ్మణుఁడవా?

క. ధర్మేతరవర్తనులును
దుర్మంత్రులు నైనజనులదురితము లొందన్
మర్మములు గలఁచి కల్మష
కర్ముల రోగములు నొందుకై వడి విప్రా. 174

టీ. విప్రా = బ్రాహ్మణా! కల్మషకర్ములన్ = పాపపుఁ బనులఁ జేసిన వారిని, మర్మములు = ఆయువుపట్టులు, కలఁచి = పీడించి, రోగములు నొందుకైవడిన్, ధర్మేతరవర్తనులు = అన్యాయమార్గమున జనువారు, దుర్మంత్రులు = చెడతలఁపులు గలవారు. [illegible]

తా. బ్రాహ్మణా ! పరదారగమనాది పాపకర్మములు జేసిన వారిని మర్మములకెక్కి రోగములు పీడించినట్లు, అన్యాయమార్గములో మెలఁగిన కుత్సితబుద్ధిగలజనులను బాపములు చుట్టుకొనుట నిశ్చయము. నీవు నన్ను మోసముచేసి, నాకొడుకును జెడఁగఱపి పాపి వైతివి.

వ. అనిన రాజునకుఁ బురోహితుం డిట్లనియె. 175

ఉ. తప్పులు లేవు మావలన దానవనాథ విరోధిశాస్త్రముల్
చెప్పము క్రూరులై పరులు చెప్పరు మీచరణంబులాన సు
మ్మెప్పుడు మీ కుమారునకు నింతయు నైజమనీష యెవ్వరుం
జెప్పెడిపాటి గాదు ప్రతిచింతఁ దలంపుము నేర్పుకైవడిన్.

టీ. దానవనాథ = రాక్షసులఱేఁడా ! మావలన, తప్పులు = దోషములు, విరోధిశాస్త్రములు = శత్రులవిద్యలు, క్రూరులు=దుర్మార్గులు, పరులు = కానివారు, మీచరణంబులానసుమ్ము = మీ పాదములానసుమీ, ఇంతయున్ = ఇదియంతయు, నైజమనీష = తనంతగలిగిన బుద్ధియే, చెప్పెడిపాటి = నేర్పవీలైనది, కాదు, నేర్పుకైవడిన్ = నీ ప్రజ్ఞకొలఁది, ప్రతిచింతన్ = ప్రతిక్రియ, తలంపుము = యోజింపుము.

తా. రాక్షసరాజా ! మే మెుక్కతప్పిదము నెఱుఁగము నీపాదములాన సుమా. నీకొడుకునకు మేము దుర్బోధములు చేయలేదు. ఏవిరోధులును వానికి బోధింపలేదు. ఇవి వానికొకరు నేర్పినట్టివిగావు. వానికిఁ బుట్టుకతోఁగలిగినవే. ఇఁక నీశక్తికొలఁది వాని కాబుద్ధి తిరుగునట్లు చేయవలసినదేకాని మమ్ము నిందించి లాభములేదు. మా శక్తికొలఁది పోరాడితిమి.

క. మిత్రులము పురోహితులము
పాత్రుల మే మదియుఁ గాక భార్గవులము నీ
పుత్రుని నిటువలెఁ జేయఁగ
శత్రులమే దైత్యజలధిచంద్రమ వింటే. 177

టీ. దైత్యజలధిచంద్రమ = రాక్షసకులమను పాలవెల్లికిఁ జంద్రునివంటి వాఁడా! వింటే = వింటివా, ఏము, మిత్రులము = నీకుఁ గూర్చినవారము, పాత్రులము = బోధించుపనికిఁ దగినవారము, భార్గవులము = భృగుకులమునఁ బుట్టినవారము, శత్రులమే = నీకు విరోధులమా?

తా. రాక్షసరాజా! విన్నావా? మేము నీకు నెయ్యులము. పురోహితులము, యోగ్యులము. ఇన్నిటికి పైన భృగువంశజాతులము. అట్టిమేము మా కన్నివిధముల ప్రేమింపఁదగిన దొరవగునీకొడుకును జెడఁగ అపుటకు నీకేమి మేము విరోధులమా? అట్లు తలఁపకుము.

వ. అనిన గురునందనుం గోపింపక దైత్యవల్లభుండు గొడుకు నవలోకించి యిట్లనియె. 178

టీ. గురునందనున్=శుక్రుని కొడుకును, కోపింపక, దైత్యవల్లభుండు= హిరణ్యకశిపుఁడు, అవలోకించి=చూచి.

క. ఒజ్జలు సెప్పనియీమతి
మజ్జాతుఁడ వైననీకు మఱియెవ్వరిచే
నుజ్జాత మయ్యె బాలక
తజ్జనులం జెరుకొనుము తగ నామ్రోలన్. 179

టీ. బాలక = కుఱ్ఱా! మజ్జాతుఁడవు = సురవిరోధినైన నాకుఁ బుట్టినవాఁడవు, (ఇట్టివానికి విరోధులనీతులు పట్టువడుట దుర్లభము) ఐన నీకున్, ఒజ్జలు=గురువులు, చెప్పనియీమతి=బోధింపని యీబుద్ధి, మఱియెవ్వరిచేన్ = ఇంక నెవరిచేత, ఉజ్జాతము = పుట్టినది, తజ్జనులన్ = వారిని, నామ్రోలన్ = నాయెదుట, పేరుకొనుము = చెప్పుము.

తా. కుఱ్ఱా! నాకుఁ బుట్టిననీకు ఈబుద్ధి గురువులుచెప్పక మఱియెవ్వరు చెప్పిరి? వారిని నాయెదుటఁ జెప్పుము.

వ. అనినఁ దండ్రికిఁ బ్రహ్లాదుం డిట్లనియె. 180

ఉ. అచ్చపుఁజీఁకటిం బడి గృహవ్రతులై విషయప్రవిష్టులై
చచ్చుచుఁ బుట్టుచున్ మరలఁ జర్వితచర్వణు లైనవారికిం
జెచ్చెరఁ బుట్టునే పరులు సెప్పిన నైన నిజేచ్ఛనైన నే
మిచ్చిన నైనఁ గానలకు నేఁగిన నైన హరిప్రబోధముల్.

టీ. అచ్చపుఁ జీఁకటిన్=గాఢాంధకారములో, పడి, గృహవ్రతులై = కాఁపుఁదనముగలవారై, విషయప్రవిష్టులై = విషయములలో దిగి, చర్వితచర్వణులు = తిన్నదే మరలతినువారు, హరిప్రబోధముల్ = విష్ణుని జ్ఞానమును, పరులు = ఇతరులు, నిజేచ్ఛనైనన్ = తమంతటనైనను, ఏమిఇచ్చిననైనన్ = ఏదియిచ్చినను గాని, కానలకున్ = అడవులకు, ఏఁగిననైనన్ = వెళ్లినను, చెచ్చెరన్=శీఘ్రముగా, పుట్టునే=పుట్టునా?

తా. తండ్రీ! అజ్ఞానపుఁ జీఁకటిలోఁ బడి, కాఁపురము చేయుచు, విషయలోలురై, తేపతేపకుఁ జచ్చిపుట్టుచు, అనుభవించినదానినే మరల ననుభవించు నీమనుజపశువులకు ఒకరు చెప్పిగానీ తమకుఁ దోఁచిగానీ ఎంతో వ్యయము చేసినఁగానీ అడవులలోఁ బడి తిరిగినఁగానీ విష్ణుభక్తిసంబంధమైన జ్ఞానములు అట్టె ఒక్కనాఁడే కలుగునా? ఎంతవెఱ్ఱి? దానికి బహుజన్మసంసిద్ధి యుండవలెను.

ఉ. కానని వానినూఁతఁగొని కాననివాఁడు విశిష్టవస్తువుల్
గాననిభంగిఁ గర్మములు గైకొని కొందఱు కర్మబద్ధులై
కానరు విష్ణుఁ గొందఱటఁ గందు రకించనవైష్ణవాంఘ్రిసం
స్థానరజోభిషిక్తు లగుసంహృతకర్ములు దానవేశ్వరా. 182

టీ. దానవేశ్వరా = రాక్షసరాజా! కొందఱు, కాననివాఁడు = గ్రుడ్డివాఁడు, కాననివానిన్ = గ్రుడ్డిని, ఊఁతఁగొని = ఆధారము చేసికొని, విశిష్టవస్తువుల్ = కావలసినపదార్థములను, కాననిభంగిన్ = చూడలేనివిధమున, కర్మములు, కైకొని = తెచ్చుకొని, కర్మబద్ధులై = తాము చేసినవానికిఁ గట్టువడి, విష్ణున్ = శ్రీహరిని, కానరు = చూడఁజాలరు, కొందఱు, అకించ

స...క్షిక్తులు = కేవలమైన విష్ణుపాదధూళిచే నిండిన, అగు, సంహృతకర్ములు = విడువఁబడినకర్మలు గలవారు, అటన్ = తర్వాత, కందురు = విష్ణుని బొందెదరు.

తా. రాక్షసరాజా! కొందఱుమానవులు ఒకగ్రుడ్డివాఁడు గ్రుడ్డివానిఁ దోడుకొని కోరినదానిని దెచ్చుకొనలేనట్లు కర్మములఁజేయుచు, ఆకర్మముల చేతనే బద్ధులయి విష్ణువును గాంచఁజాలరు. కొందఱు విష్ణుపాదధూళిచేఁ బరిపూతచిత్తులయి కర్మలను త్యజించి, యామీఁద విష్ణుసాయుజ్యమును బొందెదరు.

మ. శోధింపంబడె సర్వశాస్త్రములు రక్షోనాథ వేయేటికిన్
గాథల్ మాధవసేముషీతరణిసాంగత్యంబునం గాక దు
ర్మేధన్ దాఁటఁగ వచ్చునే సుతవధూమీనోగ్రవాంఛామద
క్రోధోల్లోలవిశాలసంసృతిమహాఘోరామితాంభోనిధిన్.

టీ. రక్షోనాథ = రాక్షసరాజా! వేయు, గాథల్ = కథలు, ఏటికిన్, సర్వశాస్త్రములు, శోధింపంబడెన్ = పరిశీలించినాను, సుత...నిధిన్ = బిడ్డలు పెండ్లముఅను జలజంతువులు తీవ్రమైన కోరికలు గర్వము కోపము అను తరంగములు గలపెద్దఘోరమైన యీ కడలేనిసంసారసముద్రమును, మాధవ ...బునన్=విష్ణుచింత యనునోడచిక్కినఁగాని, దుర్మేధన్ = దుష్టబుద్ధితో, దాఁటఁగ వచ్చునే=తరింపనలవియగునా? కాదు.

తా. తండ్రీ! లోకములోఁ గలయన్నిశాస్త్రములు చదివినాను. ఏవి కొఱవడవు. పీఁకి తినివేయుఁబిడ్డలు పెండ్లము అనుజలచరములు గలిగి, కోరిక గర్వము కోపము నను పెద్ద పెద్ద యలలు నిండియున్న యీమహాఘోరమై హద్దులేనిసంసారసముద్రమును, విష్ణుభక్తి యనునోడ యుండిననే దాఁటనగును గాని ఈలాటిదుర్మేధవలన నలవియగునా? కాదు.

వ. అని పలికిన కొడుకును ధిక్కరించి మక్కువ సేయక రక్క
సులతేఁడు తనతొడలపై నుండనీక గొబ్బున దిగద్రొబ్బి

నిబ్బరంబగు కోపంబు దీపింప వేఁడిచూపుల మింట మంట
లెగయ మంత్రులం జూచి యి ట్లనియె. 184

టీ. మక్కువ = ప్రేముడి, గొబ్బునన్ = వేగముగా, దిగద్రొబ్బి = పడఁద్రోసి, నిబ్బరంబు = మిక్కుటము, దీపింపన్ = జ్వలింపఁగా, మింటన్ = ఆకసమున.

శా. క్రోడంబై పినతండ్రిఁ జంపె నని తాఁ గ్రోధించి చిత్తంబులోఁ
పీడం జేయఁడు బంటుభంగి హరికిన్ విద్వేషికిన్ భక్తుఁడై
యోడం డక్కట ప్రాణవాయువులువీఁడొప్పించుచున్నాఁడు
నా, తోడన్ వైరమువట్టె నిట్టిజనకద్రోహిన్ మహింగంటిరే.

టీ. క్రోడంబై = పందియై, క్రోధించి = పగపట్టి, విద్వేషికిన్ = శత్రువునకు, ఓడండు=సిగ్గుపడఁడు, అక్కట = అయ్యో, వీఁడు, ప్రాణవాయువులు, వైరము = పగ, మహిన్=భూమిలోఁ, ఇట్టి జనకద్రోహిన్=ఈలాటి తండ్రితోఁ బగబెట్టుకొనువానిని, కంటిరే=చూచితిరా.

తా. మంత్రులారా! విష్ణువు మాయపందియై తనచిన్నయ్యను జంపినాఁడనియైనను వానిని పీడక నాకు నిత్యశత్రు వగువిష్ణువునకు భక్తుఁడై వానిబంటువలె వానితలఁపు వీడఁడు. వీనికి సిగ్గులేదు. ఇట్లు వినాశమునకు సిద్ధమైనాఁడు. నాతోఁ బగఁబూనినాఁడు. ఇట్టిపాపాత్ముని దండ్రికి ద్రోహముఁ జేయు వానిని భూమిమీఁద మీ రెచ్చటనైనఁ జూచినారా?

వ. అని రాక్షసవీరుల నీక్షించి యిట్లనియె. 186

శా. పంచాబ్దంబులవాఁడు తండ్రి నగు నాపక్షంబు నిందించి య
త్కించిద్భీతియు లేక విష్ణు నహితుం గీర్తించుచున్నాఁడు వ
ల్దంచుం జెప్పినమానఁ డంగమునఁ బుత్రాకారతన్ వ్యాధిజ
న్మించెన్ వీని వధించిరండు దనుజుల్ మీమీపటుత్వంబులన్.

టీ. దనుజులార = రాక్షసులారా! పంచాబ్దాంబులవాఁడు=ఐదేండ్లయీడు గలవాఁడు, నాపక్షంబు = నామతము, యత్కించిద్భీతి = ఏకొంచెమైనభయ మును, అహితుఁడు=శత్రువగు, అంగమునన్ = శరీరమందు, పుత్రాకారతన్= కొడుకనురూపముతో, వ్యాధి = రోగము, జన్మించెన్ = పుట్టెను. వీనిన్, మీమీపటుత్వంబులన్=మీ బలముకొలఁది, వధించి = చంపి, రండు.

తా. రాక్షసులారా! వీఁడు చూడ నయిదేండ్లకూన. తండ్రి నగునన్ను ధిక్కరించి, నాశత్రు వగువిష్ణుని నాయెదుర నవఁడు బెదరు లేక పొగడు చున్నాఁడు. వలదనిన నూరకుండఁడు. ఇఁకఁ జింతించి లాభములేదు నాశరీర మందు కొడుకను పేరుతో వీఁ డొకరోగముగాఁ బుట్టినాఁడు. వీనిని మీపరా క్రమముకొలఁది కొనిపోయి హతముగావించి రండు. పొండు.

శా. అంగవ్రాతములోఁ జికిత్సకుఁడు దుష్టాంగంబు ఖండించి శే
షాంగశ్రేణికి రక్ష సేయుక్రియ నీయజ్ఞుం గులద్రోహి దు
స్సంగుం గేశవపక్షపాతి నధముం జంపించి వీరవ్రతో
త్తుంగఖ్యాతిఁ జరించెదం గులము నిర్దోషంబు గావించెదన్.

టీ. చికిత్సకుఁడు = శస్త్రవైద్యుఁడు, అంగవ్రాతములోన్ = అవ యవములగుంపులో, దుష్టాంగంబు = చెడిన యవయవమును, ఖండించి = కోసి వైచి, శేషాంగశ్రేణికిన్ = మిగిలిన యన్నియవయవములకును, రక్ష = కాపుదల, చేయుక్రియన్, కులద్రోహిన్=వంశమునకు హాని గావించువానిని, దుస్సంగున్=చెడ్డచెలిమిగలవానిని, కేశవపక్షపాతిన్ = విష్ణుపక్షమును బొందిన వానిని, అధమున్ = నీచుని, ఈయజ్ఞున్=ఈజ్ఞానశూన్యుని, వీర...ఖ్యాతిన్= శూరకర్మముగలవాఁ డనుపెద్ద కీర్తితో, చరించెదన్ = తిరిగెదను, కులము = వంశము, నిర్దోషంబు = కళంకము లేనిదానినిగా, కావించెదన్ = చేసెదను.

తా. మంత్రులారా! వైద్యుఁడు శరీరములోఁ జెడిపోయినదాని గోసి వైచి, మిగిలిన యవయవములకు క్షేమము గలుగఁజేసినట్లు, కులనాశకుఁడు,

దుస్సంగతి గలవాఁడు, కేశవపక్షపాతముగలవాఁడు, నీచుఁడు నైనఈమూర్ఖుని జంపించి, మహావీరుఁ డనుకీర్తితోఁ దిరిగెదను. నావంశము పవిత్రముఁ జేసి కొందును.

క. హంతవ్యుఁడు రక్షింపను
మంతవ్యుఁడు గాఁడు యమునిమందిరమునకున్
గంతవ్యుఁడు వధమున కుప
రంతవ్యుం డనక చంపి రం డీపడుచున్. 189

టీ. హంతవ్యుఁడు = చంపఁదగినవాఁడు, మంతవ్యుఁడు = యోచింపఁదగినవాఁడు, కాఁడు. గంతవ్యుఁడు = పొందఁదగినవాఁడు, వధమునకున్ = హింసకు, ఉపరంతవ్యుఁడు = మానఁదగువాఁడు, అనక, ఈపడుచున్=ఈచిన్ని వానిని, చంపిరండు.

తా. వీఁడు చంపఁదగినవాఁడే. ఇఁక నాలోచన లేదు. యమునియింటి కంపఁదగినవాఁడే. విడువఁ దగఁడు. శీఘ్రమే చంపిరండు.

వ. అని దానవేంద్రుం డానతిచ్చిన వాఁడికోఱలు గలరక్కసులు పెక్కండ్రు శూలహస్తులై వక్త్రంబులు దెఱచికొని యుబ్బి బొబ్బలిడుచు ధూమసహితదావదహనంబునుంబోలెఁ దామ్ర సంకాశంబు లయినకేశంబులు మెఱయ భేదనవాదనచ్ఛేదనంబులు సేయుచు. 190

టీ. దానవేంద్రుండు = హిరణ్యకశిపుఁడు, ఆనతి = ఆజ్ఞ, వాఁడికోఱలు = పదును గలదంతములు, పెక్కండ్రు = అనేకులు, శూలహస్తులు= శూలమును ధరించినవారు, వక్త్రంబులు = నోరులు, ఉబ్బి=పొంగి, బొబ్బలు= కేకలు, ధూమ...బోలెన్=పొగతోడి కారుచిచ్చువలె, తామ్రసంకాశంబులు = రాగి వలెనొప్పుచున్నవి, కేశంబులు = వెండ్రుకలు, మెఱయన్=ప్రకా

శింపఁగా, భేద...నంబులు=పగులకొట్టుటలు, వాద్యపుమ్రోఁతలు, నయికులు, చేయుచున్.

ఉ. బాలుఁడు రాచబిడ్డఁడు కృపాళుఁడు సాధుఁడు లోకమాన్య
సంశీలుఁడు వీఁ డవధ్యుఁ డనిచిక్కక స్రుక్కక క్రూరచిత్తులై
శూలములం దదంగముల సుస్థిరులై ప్రహరించి రుగ్రవా
చాలత నందఱున్ దివిజశత్రుఁడు వల్దన డయ్యె భూవరా.

టీ. భూవరా = ధర్మరాజా! బాలుఁడు = కుఱ్ఱవాఁడు, రాచబిడ్డఁడు= రాజుకొడుకు, కృపాళుఁడు = దయగలవాఁడు, సాధుఁడు = సజ్జనుఁడు, లోకమాన్యసంశీలుఁడు = లోకులచే నెన్నఁదగిన నైజముగలవాఁడు, అవధ్యుఁడు= చంపఁదగనివాఁడు, చిక్కక = వెఱవక, స్రుక్కక = బడలక, క్రూరచిత్తులై= కఠినపు మనస్సు గలవారై, సుస్థిరులై = చక్కఁగా నిలచినవారై, తదంగములన్ = వాని యవయవములను, అందఱున్, ఉగ్రవాచాలతన్ = తీవ్రమైన వాఁగుబోతుతనముతో, ప్రహరించిరి = కొట్టిరి, దివిజశత్రుఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, వలదు అనఁడు అయ్యెన్=వల దని చెప్పలేదు.

తా. రాజా! అంతట రాక్షసు లందఱు ఒకటై శూలములు దీసికొని వానిని పిల్లకాయ యనియు, రాజుకొడుకనియు, దయగలవాఁడనియు, సాధువనియు, లోకులచే మన్నింపఁబడినవాఁ డనియు, చంపఁదగఁ డనియు నను మానింపక, నిర్దయులై క్రూరముగాఁ గొట్టిరి. హిరణ్యకశిపుఁ డాఘోరకృత్యమును జూచుచు వేడుకపడుచున్నాఁడే కాని వలదని చెప్పలేదు.

చ. పలువురుదానవుల్ పొడువ బాలునిదేహము లేశమాత్రము
న్నొలియదులోపలన్ రుధిర ముబ్బదుకందదుశల్యసంఘమున్
నలియదుదృష్టివైభవమునష్టముగాదుముఖేందుకాంతియున్
బొలియదు నూతనశ్రమము పుట్టదు పట్టదు దీనభావమున్.

టీ. బాలునిదేహము = ప్రహ్లాదుని శరీరము, పలువురు = అనేకులు, దానవుల్ = రాక్షసులు, పొడువన్ = శూలములతోఁ గ్రుచ్చినను, లేశ మాత్రమున్ = కొంచెమైనను, ఒలియదు = తరుగదు, లోపలన్, రుధిరము = రక్తము, శల్యసంఘమున్ = ఎముకలమోపును, నలియదు = తునుగదు, దృష్టి వైభవము = చూపులనీటు, నష్టము = నాశ మొందినది, కాదు, ముఖేందు కాంతియున్ = మోముచందురుని వన్నెయు, పొలియదు=నశింపదు, నూతన శ్రమము = క్రొత్తయలఁత, దీనభావమున్ = దిక్కులేమివలననైన భీరుత్వ మున్ను, పట్టదు = చెందదు.

తా. ఈలాగున అనేకులు రాక్షసు లొక్కటై వానిశరీరము గ్రుమ్ము చున్నను అది కొంచెమును నలుగదు. నెత్తురు గ్రమ్మదు. కందదు. ఎముకలు నుగ్గు గావు. చూపులపస చెడదు. మొగమువన్నెయుం మాఱదు. క్రొత్తయలఁత జనింపదు. దైన్యము గలుగదు.

ఉ. తన్ను నిశాచరుల్ పొడువ దైత్యకుమారుఁడుమాటిమాటికిన్
పన్నగశాయి యోదనుజభంజన యోజగదీశ యోమహా
పన్నశరణ్య యోనిఖిలపావన యంచునుతించుఁ గాని తాఁ
గన్నులనీరు దేఁడు భయకంపసమేతుఁడు గాఁడు భూవరా.

టీ. భూవరా = ధర్మరాజా! దైత్యకుమారుఁడు = ప్రహ్లాదుఁడు, తన్ను, నిశాచరుల్ = రాక్షసులు, పొడువన్ = క్రమ్మఁగా, ఓపన్నగశాయి=ఓశేష శాయీ, దనుజభంజనా = రాక్షససంహారా, జగదీశ = లోకనాయకా, మహా పన్నశరణ్యా = అతిదీనులకు రక్షకుఁడా, నిఖిలపావన = అన్నిటినిఁ బవిత్రము సేయువాఁడా, నుతించున్ = స్తోత్రముచేయునుగాని, భయకంపసమేతుఁడు= జడుపువణఁకుతోఁ గూడినవాఁడును, కాఁడు.

తా. ధర్మరాజా! ఇట్లు రాక్షసులు తన్నెంత క్రుమ్మినను లెక్కకు నోశేష శయనా! ఓరాక్షసధ్వంసకా! ఓలోకనాయకా! ఓదీనరక్షకా! ఓసర్వపవిత్రుఁ

డా! అని దెబ్బ కొకవన్నెగా హరిస్తుతి చేయునుగాని కండ్లను నీళ్లు పెట్టు కొనఁడు. భయ మందఁడు. వణఁకఁడు.

ఉ. పాఱఁడు లేచిదిక్కులకు బాహువులొడ్డఁడుబంధురాజిలోఁ
దూఱఁడుఘోరకృత్యమని దూఱఁడుతండ్రిని మిత్రవర్గముం
జీరఁడు మాతృసంఘమువసించు సువర్ణగృహంబులోనికిం
దాఱఁడుకావరే యనఁడు తాపమునొందఁడు కంటగింపఁడున్.

టీ. లేచి, దిక్కులకున్ = పలుకెలంకులకు, పాఱఁడు = పరుగెత్తఁడు, బాహువులు=చేతులు, ఒడ్డఁడు=అడ్డము పెట్టఁడు, బంధురాజిలోన్ = చుట్టముల మఱుఁగున, తూఱఁడు, ఘోరకృత్యము = పాపపుఁబని, అని, తండ్రిని దూఱఁడు = తిట్టఁడు, మిత్రవర్గమున్=స్నేహితుల సమూహమును, పిరఁడు= పిలువఁడు, మాతృసంఘము = తల్లులసమూహమును, వసించు...లోనికిన్ = ఉండుబంగారు మేడలోనికి, తాఱఁడు = దాఁగఁడు, కావరే=రక్షింపుఁడా, అనఁడు, తాపము నొందఁడు=సంతాపము జెందఁడు, కంటగింపఁడున్ = ఎవ రిని విరోధింపఁడు.

తా. రాక్షసు లెంతైన హింసపెట్టనీ పీఘులవెంటఁ బరుగెత్తఁడు. కొట్ట రాఁగాఁ జేతు లడ్డ మిడఁడు. చుట్టములచాటునకుఁ బోఁడు. ఇదిపాప మని తండ్రిని నిందింపఁడు. సావాసకాండ్రను బిలువఁడు. తల్లిమేడలోనికిఁబోయి దాఁగఁడు. నన్ను రక్షింపుఁడీ యని ఎవరిని అడుగఁడు. వేదన నొంగఁడు ఎవరితోను విరోధము పెట్టుకొనఁడు.

వ. ఇట్లు సర్వాత్మకంబై యిట్టి దట్టి దని నిర్దేశింపరాని పర బ్రహ్మంబు దాన యై యమ్మహావిష్ణునియందుఁ జిత్తంబుఁ జేర్చి తన్మయుం డయి పరమానందంబును బొందియున్న ప్ర హ్లాదునియందు రాక్షసేంద్రుండు దనకింకరులచేతం జేయిం చుచున్న మారణకర్మంబులు పాపకర్మునియందుఁ బ్రయుక్తం బు లైనసత్కారంబులుం బోలె విఫలంబు లగుటం జూచి

టీ. సర్వాత్మకంబు = సర్వరూపము, నిర్దేశింపరాని = చెప్పనలవికాని, రాక్షసేంద్రుండు = హిరణ్యకశిపుఁడు, తనకింకరులచేతన్ = తనభటులచేత, మారణ కర్మంబులు = చంపించుటలు, పాపకర్మునియందున్ = పాపాత్ముని యందు, ప్రయుక్తంబులు = చేయఁబడినవి, సత్కారంబులు = ఉపకారములు, విఫలంబులు = వ్యర్థములు.

ఉ. శూలములన్ నిశాచరులు స్రుక్కక దేహము నిగ్రహింపఁగా
బాలుఁడు నేలపైఁబడఁడు పాఱఁడు చావఁడు తండ్రినైననా
పాలికి వచ్చి చక్రధరుపక్షము మానితి నంచుఁ బాదముల్
ఫాలముసోఁక మ్రొక్కఁడనపాయతనొందుటకేమి హేతువో.

టీ. నిశాచరులు=రాక్షసులు, శూలములన్ = మూఁడుకొనల బరిసెల చేత, స్రుక్కక = వెనుదీయక, నిగ్రహింపఁగాన్ = దండింపఁగా, ప్రహరింపఁగా, బాలుఁడు = ప్రహ్లాదుఁడు, నేలపైన్=భూమిమీఁద, పాఱఁడు = పరుగిడఁడు, నాపాలికిన్ = నాయొండకు, చక్రధరుపక్షము = విష్ణునిపక్షమును, మానితిన్ = విడిచిపెట్టితిని, ఫాలము=నొసలు, సోఁకన్=తగులునట్లు, మ్రొక్కఁడు = నమస్కరింపఁడు, అనపాయతన్ = ఉపద్రవము లేమిని, ఒందుటకున్ = పొందుటకు, ఏమిహేతువో = ఏమికారణమో ?

తా. వీఁడు ఇంతమంది శూలములతోఁ బొడుచుచున్నను క్రిందఁబడఁడు, పరుగెత్తఁడు. ప్రాణములను విడువఁడు. తండ్రినైన, నాదగ్గఱకైనను వచ్చి నాయనా యిఁక విష్ణుని దలఁపను రక్షించుమని కాళ్లమీఁదఁబడఁడు. ఇంత ధైర్యముతో నేయాపద లేకుండ నుండుట కేమికారణమో తెలియదు.

వ. అని శంకించుచు. 197

సీ. ఒకమాటు దిక్కుంభియూథంబుఁ దెప్పించి
కెరలి డింభకునిఁ ద్రొక్కింపఁ బంపు

నొకమాటు విషభీకరోరగశ్రేణులఁ
గడువడి నర్భకుఁ గఱవఁ బంపు
నొకమాటు హేతిసంఘోగ్రానలములోన
విసరి కుమారుని వ్రేయఁ బంపు
నొకమాటు కూలంకషోల్లోలజలధిలోఁ
మొత్తించి బాలకు ముంపఁ బంపు
తే. విషముఁ బెట్టఁ బంపు విదళింపఁగాఁ బంపు
దొడ్డకొండచఱులఁ ద్రోయఁ బంపుఁ
బట్టి కట్టఁ బంపు బాధింపఁగాఁ బంపు
బాలుఁ గినిసి దనుజపాలుఁ డధిప. 198

టీ. అధిప = ధర్మరాజా! దనుజపాలుఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు కినిసి = కోపించి, ఒకమాటు, దిక్కుంభియూథంబున్ = దిగ్గజముల గుంపును కెరలి = చెలరేఁగి, డింభకునిన్ = ప్రహ్లాదకుమారుని, త్రొక్కింపన్ పంపున్, విష...శ్రేణులన్ = విషముచే భయప్రదములైన త్రాఁచుపాము లను, అర్భకున్ = బాలుని, కడువడిన్ = మిగులవేగముతో, కుమారునిన్ = ప్రహ్లాదుని, హేతి...లోనన్ = మంటలచే బెడిదమైన నిప్పులో, కూలంకషోల్లోలజలధిలోన్=దరులమీఁదికి బొరలు గొప్పయలలు గల సముద్రములో బాలకున్ = కుఱ్ఱని, మొత్తించి = కొట్టించి, ముంపన్ = ముంచుటకు పంపును, విదళింపఁగాన్ = చీల్చివేయుటకై, దొడ్డకొండచఱులన్=పెద్దపె కొండలసురంగములలో, బాధింపఁగాన్=పీడించుటకై, బాలున్=ప్రహ్లాదుని పంపును.

తా. అంత హిరణ్యకశిపుఁడు మఱింత కోపించి, వానిని ఒకసారి దిగ్గజముల క్రిందవేసి త్రొక్కించును. ఒకసారి పాములచేఁ గఱపించును. ఒ మాటు మంటలెగయునిప్పులో విసరివేయించును. ఒకతేప పొంగిపొరలు సము

ద్రములోఁ ద్రోయించును. ఒకసారి విషము బెట్టించును. ఒకసారి చీల్చి పాఱవేయుం మనును. ఒకసారి కొండచఱియలో ద్రోపించును. ఒకప్పుడు బంధింపఁ జేయును.

సీ. ఒకవేళ నభిచారహోమంబు చేయించు
నొకవేళ నెండల నుండఁ బంచు
నొకవేళ వానల నుపహతి నొందించు
నొకవేళ రంధ్రంబు లుక్కఁ బట్టు
నొకవేళఁ దనమాయ నొదవించి బెగడించు
నొకవేళ మంచున నొంటి నిలుపు
నొకవేళఁ బెనుగాలి కున్ముఖుఁ గావించు
నొకవేళఁ బాఁతించు నుర్వియందు
తే. నీరు నన్నంబు నిడనీక నిగ్రహించు
గశల నడిపించు ఱువ్వించు గండశిలల
గదల వ్రేయించు నేయించు ఘనశరములఁ
గొడుకు నొకవేళ నమరారి క్రోధి యగుచు. 199

టీ. అమరారి = హిరణ్యకశిపుఁడు, క్రోధి = అతికోపముగలవాఁడు, అభిచారహోమంబు=మారణహోమమును, రంధ్రంబులన్=తొమ్మిది రంధ్రములను, ఉక్కఁబట్టున్ = ఊఁపిరిసలుపకుండ బిగఁబట్టును, తనమాయన్ = తన ప్రతారణవిద్యను, ఒదవించి = ఉపయోగించి, బెగడించున్ = భయపెట్టును, ఉన్ముఖున్ = ఎదురైనవానినిగా, ఉర్వియందున్=భూమిలో, పాఁతించున్= పూడిపించును, ఇడనీక = పెట్టనీయక, నిగ్రహించున్ = దండించును, కశలన్ = కొరడాలతో, చబుకులతో, అడిపించున్ = కొట్టించును, గండశిలలన్ = పెద్దపెద్దఱాళ్లను, ఱువ్వించున్ = విసరివేయించును, కదలన్ = దొర్లునట్లు, ఘనశరములన్ = వాఁడిబాణములచేత.

తా. హిరణ్యకశిపుఁడు, మేరమీఱినకోపముగలవాఁడై, కుమారుని ఒకప్పుడు చచ్చుటకై మారణహోమము సేయించును. ఒకప్పుడు ఎండలో నిలువఁబెట్టును. ఒకవేళ వానలో నిలుపును. ఒకవేళ ఊపిరి సలుపుటకు వీలు గాకుండ నవరంధ్రములు బిగించును. ఒకసమయమున తనమాయచేత జ పించును. ఒకవేళ మంచులో నుంచును. ఒక్కసారి బోరుగాలికి నెదురుగ నిలుపును. ఒకసమయమున నేలలోఁ బాఁతిపెట్టించును. నీళ్లుపోయనీయఁడు అన్నము బెట్టనీయఁడు. చబుకులతోఁ గొట్టించును. రాళ్లు ఱువ్వించును. ఎ[illegible] క్రిందఁ బడవేయించును. వాఁడిబాణములతోఁ గొట్టించును.

వ. మఱియు ననేకమారణోపాయంబులఁ బాపరహితుం డై
పాపని రూపుమాపలేక యేకాంతంబున దురంతచింతాప
శ్రాంతుం డయి రాక్షసేంద్రుండు దన మనంబున. 20

టీ. రాక్షసేంద్రుఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, అనేకమారణోపాయబులన్ = అనేకములైన చంపెడు నుపాయములచేత, పాపరహితుండు పాపమెఱుఁగనివాఁడు, పాపని రూపుమాపలేక=బాలుని జంపింపలేక, ఏకాంతంబునన్ = రహస్యమందు, దురంత...శ్రాంతుండు = కష్టకారణమైనదుఃఖముతోఁగూడినవాఁడు, తనమనంబునన్ = తనచిత్తములో.

ఉ. ముంచితి వార్ధులన్ గదల మొత్తితి శైలతటంబులందు ద్రొ
బ్బించితి శస్త్రరాజిఁ బొడిపించితి మీఁద నిభేంద్రపంక్తిఁ ద్రొ
ప్పించితి ధిక్కరించితి శపించితి ఘోరదవాగ్నులందుఁ ద్రో
యించితి బెక్కుపాట్ల నలయించితిఁ జావఁ డిదేమిచిత్రమో

టీ. వార్ధులన్ = సముద్రములలో, మొత్తితి = కొట్టినాను. శైలతటంబులందున్ = పర్వతపుంజఱియలలో, ద్రొబ్బించితిన్ = త్రోయించితిని, శస్త్రరాజిన్ = కత్తులచేత, ఇభేంద్రపంక్తి = ఏనుఁగులబంతి, ద్రొప్పించితిన్=పరుగెత్తించితిని, ధిక్కరించితిన్ = బెదరించినాను, శపించితిన్

తిట్టినాను, ఘోరదవాగ్నులందున్ = భయంకరమైన కాఱుచిచ్చులలో పెక్కు-పాట్లన్ = అనేకవిధములుగా, అలయించితిన్ = కష్టపెట్టినాను.

తా. వీనిని సముద్రములలో ముంచితిని. చావమోఁదించితిని. పర్వత కందరములలో నెట్టించితిని. కత్తులతోఁ బొడిపించినాను. క్రిందఁబడఁ ద్రోసి పైన యేనుఁగుల నడిపించితిని. బెదరించితిని. నిప్పులలోఁ ద్రోయించితిని. ఎన్నివిధములనో హింసించినాను. వీఁడు చావఁడు. ఇదేమి వింతయో తెలియదు.

ఉ. ఎఱుఁగఁడు జీవనౌషధము లెవ్వరు భర్తలు లేరు బాధలం
దరలఁడు నైజతేజమునఁ దథ్యము జాడ్యము లేదుమిక్కిలిన్
మెఱయుచునున్నవాఁడొకని మేషము దైన్యమునొందఁడింక నే
తెఱఁగున ద్రుంతు వేసరితి దివ్యము వీనిప్రభావ మెట్టిదో.

టీ. జీవనౌషధములు=చావకుండ బ్రతుకుటకైనమందులు, భర్తలు = రక్షించువారు, బాధలన్ = కష్టములలో, నైజతేజమునన్ = తన ప్రకాశము నుండి, తరలఁడు = చావఁడు, తథ్యము = నిజము, జాడ్యము = మోహము, మెఱయుచున్=ప్రకాశించుచు, ఉన్నవాఁడు, ఒకనిమేషము = ఒకనిమిష మైనను, దైన్యమున్=కృపణత్వమును, ఏతెఱఁగునన్=ఏలాగున, ద్రుంతున్= చంపుదును. వేసరితిన్=విసిగిపోతిని, ప్రభావము = సామర్థ్యము, దివ్యము = అమానుషము.

తా. ప్రాణములు పోకుండఁజేయుమందు లెఱుఁగడు, రక్షించు వారా ఎవ్వరును లేరు. ఎన్నియిడుమలఁ బెట్టినను తనప్రకాశము విడువఁడు. ఏమోహమును జెందఁడు. అంతకంతకు మఱింత యుల్లాసముతో నున్నవాఁడు. ఒకక్షణమైనను భయమునొందఁడు. ఇఁక వీని నెట్లుచంపుదును? వీనిమహిమ అసాధారణముగా నున్నది. ఇదియేమో యెఱుఁగరాదుగదా.

వ. అదియునుం గాక తొల్లి శునశ్శేపుం డనుమునికుమారుండు దండ్రిచేత యాగపశుత్వంబునకు దత్తుం డయి తండ్రి తనకు నపకారి యని తలంపక బ్రదికినచందంబున. 203

టీ. తొల్లి = మునుపు, యాగపశుత్వంబునకున్ = యజ్ఞమందు విక సింపఁదగినపశువునకుఁగా, దత్తుండు = ఇయ్యఁబడినవాఁడు, అపకారి = ద్రోహకారి.

క. ఆగ్రహమున నేఁ జేసిన
నిగ్రహములు పరులతోడ నెఱి నొకనాఁడున్
విగ్రహము లనుచుఁ బలుకఁ డ
నుగ్రహములుగా స్మరించు నొవ్వఁడు మదిలోన్. 204

టీ. ఆగ్రహమునన్ = కోపముతో, నిగ్రహములు = దండనములు, పరులతోడన్ = ఇతరులతో, నెఱిన్ = పరుసగా, విగ్రహములు = విరోధ ములు, అనుగ్రహములు=సత్కారములుగా, నొవ్వఁడు=దుఃఖపడఁడు.

తా. ఇదిగాక నేను మహాకోపముతో నెన్నివిధముల హింసించినను దానిని ఇతరులతోఁ గొండెముగాఁ జెప్పఁడు. అవన్నియు తనకు హితములు గానే తలఁచును. తనలోనైనను కష్టమని యెన్నఁడు.

వ. కావున వీఁడు మహాప్రభావసంపన్నుండు వీని కెందును భయంబు లేదు వీనితోడి విరోధంబునం దనకు మృత్యువు సిద్ధించు నని నిర్ణయించి చిన్నఁబోయి ఖిన్నుండై ప్రస న్నుండు గాక క్రిందు సూచుచు విషణ్ణుండై చింతనంబు సేయుచున్న రాజునకు మంతనంబునఁ జండామర్కు లిట్లనిరి.

టీ. మహాప్రభావసంపన్నుండు=గొప్పమహిమ గలవాఁడు, మృత్యువు= చావు, చిన్నఁబోయి=సిగ్గుపడి, ఖిన్నుండు=దుఃఖించినవాఁడు, ప్రసన్నుండు= సంతోషముగలవాఁడు, విషణ్ణుండు = దుఃఖముచెందినవాఁడు, చింతనంబు = యోచన, మంతనంబునన్ = ఏకాంతమందు.

శా. శుభ్రఖ్యాతివి నీప్రతాపము మహాచోద్యంబు దైత్యేంద్ర రో
ష భ్రూయుగ్మవిజృంభణంబున దిగీశ వ్రాతముం బోరులన్
విభ్రాంతంబుగఁ జేసి యేలితి గదా విశ్వంబు వీఁ డెంత యీ
దభ్రోక్తుల్ గుణదోషహేతువులు చింతం బొంద నీకేటికిన్.

టీ. దైత్యేంద్ర=రాక్షసోత్తమా ! నీవు, శుభ్రఖ్యాతివి = నిర్మలమైన కీర్తిగలవాఁడవు, నీప్రతాపము=నీపరాక్రమము, మహాచోద్యంబు = మిగులఁ జిత్రము, రోష...బునన్=క్రోధముచే ముడివడిన కనుబొమల యాటోపముచేత, పోరులన్=యుద్ధములలో, దిగీశవ్రాతమున్ = దిక్పాలురసమూహమును, విభ్రాంతము = కలగుండుపడినది, విశ్వంబు = ప్రపంచము, వీఁడెంత = ఈప్రహ్లాదుఁ డనఁగా నీ కేపాటివాఁడు, ఈదభ్రోక్తుల్ = ఈయల్పపుఁ గూఁతలు, గుణదోషహేతువులు = మంచిచెడ్డతనములె మూలముగాఁ గలవి.

తా. రాక్షసేంద్రా! నీవు నిర్మలమైన వింతగొలుపు కీర్తిగలవాఁడవు. నీవు యుద్ధములో నొక్కమాఱు కనుబొమలు చిట్లించుకొన్నచో దిక్పతులెల్లరు ఓడిపోవుదురు. ఇట్లీప్రపంచమునంతయు నిరంకుశముగా నేలిన నీబోఁటి వీరునకు నీపిల్లకాయ యనఁగా నెంత ? ఈమాత్రమునకే యేల యిట్లు విచారపడెదవు ? ఇంతకు వానికి జ్ఞానములేనికారణమున నట్లు పల్కుచున్నాఁడు. మంచిగుణములున్న మంచిమాటలు చెడ్డగుణములున్న చెడ్డమాటలు నని యెఱుఁగవా? మంచిబుద్ధి గలిగినవాఁడే బాగుపడును. లేకున్నఁ జెడిపోవును. నీకేల వృథాయాసము.

శా. వక్రుం డైనజనుండు వృద్ధగురుసేవం జేసి మేధానయో
పక్రాంతిన్ విలసిల్లు మీఁదట వయఃపాకంబుతో బాలకున్
శక్రద్వేషణబద్ధుఁ జేయుము మదిం జాలింపుమీ రోషమున్
శుక్రాచార్యులువచ్చునంతకితఁడున్ సుశ్రీయుతుండయ్యెడున్

టీ. వక్రుండు=దుర్నీతిగలవాఁడు, వృద్ధగురుసేవం జేసి=పెద్దలను గురువులను సేవించుటవలన, మేధానయోపక్రాంతిన్ = బుద్ధి నీతి గలుగుటచే,

విలసిల్లుచున్ = ప్రకాశించుచు, మీఁదట = తర్వాత, వయఃపాకంబుతోన్= వయస్సుయొక్క పాకమునుబట్టి, బాలకున్=ప్రహ్లాదుని, శక్రద్వేషణబద్ధున్ = ఇంద్రునియందలిపగతోఁగూడినవానినిగా, మదిన్ = చిత్తమున, శుక్రాచార్యులు, వచ్చునంతకున్ = వచ్చులోపల, ఇతఁడున్= ప్రహ్లాదుఁడు, సుశ్రీయుతుండు = మంచిజ్ఞానసంపదగలవాఁడు.

తా. రాక్షసరాజా! ఎట్టివాఁడైనను పుట్టుకలోఁ గొంచెము వక్రబుద్ధిగానున్నను పెద్దలు గురువులు వీరలసేవచే జ్ఞానవంతుఁడగును. మన ప్రహ్లాదునికి క్రమముగా వయసు వచ్చినపోలఁది సమయముచూచి, యింద్రునిమీఁద విరోధము గలుగునట్లుబోధింతము. ఇప్పుడు వానిమీఁదవృథాకోపము మానుము. మాయయ్య శుక్రాచార్యులు వచ్చులోపల వాఁడుమిగులఁ దెలివికలవాఁడగును. పైపెచ్చాయనయుఁ జక్కఁగా శిక్షించి జ్ఞానవంతునిగాఁ జేయును.

వ. అని గురుపుత్త్రులు పలికిన రాక్షసేశ్వరుండు గృహస్థులైన రాజులకు నుపదేశింపఁదగిన ధర్మార్థకామంబులు ప్రహ్లాదునకు నుపదేశింపుం డని యనుజ్ఞ సేసిన వారు నతనికిఁ ద్రివర్గంబు నుపదేశించిన నతండు రాగద్వేషంబులచేత విషయాసక్తులైనవారలకు గ్రాహ్యంబు లైనధర్మార్థకామంబులు దనకు నగ్రాహ్యంబు లనియును వ్యవహారప్రసిద్ధికొఱకైన భేదంబుగాని యాత్మభేదంబు లే దనియును ననర్థంబులయందర్థకల్పన సేయుట దిగ్భ్రమం బనియును నిశ్చయించి గురూపదిష్టశాస్త్రంబులు మంచి వని తలంపక గురువులు దమ గృహస్థకర్మానుష్ఠానంబులకుం బోయినసమయంబున. 203

టీ. ఉపదేశింపఁదగిన=నేరుపఁదగిన, అనుజ్ఞ = ఉత్తర్వు, త్రివర్గంబు= ధర్మార్థకామములను, రాగద్వేషంబులచేతన్ = అనురాగముచేత, విరోధముచేత, విషయాసక్తులు = ఇంద్రియములకు లోనైనవారు, గ్రాహ్యంబులు = అభ్యసింపఁదగినవి, అగ్రాహ్యములు = నేర్చుకోఁదగనివి, వ్యవహారప్రసిద్ధి =

వ్యవహారమాత్రము, ఆత్మభేదంబు, అనర్థములు = అశాశ్వతవస్తువులు, అర్థకల్పన = వస్తుభ్రాంతి, దిగ్భ్రమంబు = దిక్కు తెలియకపోవుట, గురూపదిష్టశాస్త్రంబులు = గురువులు నేర్పినశాస్త్రములు, గృహస్థకర్మానుష్ఠానంబులకున్ = గృహస్థులుచేయఁదగిన సంధ్యావందనాదికర్మలు చేయుటకయి పోయినసమయంబునన్.

క. ఆటలకుఁ దన్ను రమ్మని
పాటించి నిశాటసుతులు భాషించిన దో
షాటకులేంద్రకుమారుఁడు
పాటవమున వారిఁ జీరి ప్రజ్ఞాన్వితుఁ డై. 209

టీ. దోషా...రుఁడు = ప్రహ్లాదుఁడు, నిశాటసుతులు = తోడిరాక్షసబాలురు, పాటించి = పట్టుపట్టి, భాషించినన్ = పిలువఁగా, ప్రజ్ఞాన్వితుఁడై = తెలివికలవాఁడై, పాటవమునన్ = నేరుపుతో, వారిన్, చీరి = పిలిచి.

తా. తనతోఁగూడ చదువుకొను రాక్షసులపిల్లకాయలు తనను ఆడుకొందము రమ్మని పిలువఁగా జాగరూకుఁడై వారలను జేరఁదీసికొన్నవాఁడై.

క. చెప్పఁ డొకచదువు మంచిది
చెప్పెడిఁ దగులములు చెవులు చిందఱ గొనఁగాఁ
జెప్పెడు మనయెడ నొజ్జలు
చెప్పెద నొకచదువు వినుఁడు చిత్తము లలరన్. 210

టీ. ఒజ్జలు = మనగురువుగారు, మనయెడన్ = మనకు, ఎప్పుడున్, ఒకచదువు = ఒకచదువును, మంచిది, చెప్పఁడు, చెవులు, చిందఱగొనఁగాన్ = గింగుఱుమనునట్లు, తగులములు = కర్మబంధములు, చెప్పెదున్ = చెప్పును, నేను, ఒకచదువు, చిత్తములు = మీమనస్సులు, అలరన్ = సంతసించులాగున, చెప్పెదన్, వినుఁడు.

తా. ఓస్నేహితులారా! మనయయ్యవారు మనకెప్పుడును ఒక్కటియైనఁ మంచిచదువు చెప్పఁడుగదా! ఎప్పుడు చూచినను చెవులు చిల్లులుపోవఁ గర్మ

బంధములను గూర్చి చెప్పను. ఈలాగున రండు. నే నొకమంచిచదువు చెప్పెదను. దాన మీకందఱకు పరమానందము కలుగును.

వ. అని రాజకుమారుండు గావునఁ గరుణించి సంగడికాండ్ర
తోడ నగియెడిచందంబునఁ గ్రీడలాడుచు సమానవయస్కు
లైన దైత్యకుమారుల కెల్ల నేకాంతంబున నిట్లనియె. 211

టీ. కరుణించి = దయచూచి, సంగడికాండ్రతోడన్ = స్నేహితులతో, సమానవయస్కులు = ఒకయీడువారు, దైత్యకుమారులకున్ = రాక్షస కుమారులకందఱకును, ఏకాంతంబునన్ = రహస్యముగా.

ఉ. బాలకులార రండు మన ప్రాయపుబాలురు కొంద ఱుర్విపైఁ
గూలుట గంటిరే గురుఁడు క్రూరుఁ డనర్థచయంబునందు దు
శ్శీలత నర్థకల్పనముఁ జేసెడి గ్రాహ్యము గాదు శాస్త్ర మే
మే లెఱిఁగించెదన్ వినిన మీకు నిరంతరభద్ర మయ్యెడిన్.

టీ. బాలకులార = ఓపిల్లకాయలారా! ఉర్విపైన్ = భూమిమీఁద, కొందఱు, మన ప్రాయపుబాలురు = మనయీడుజోడుకుఱ్ఱవాండ్రు, కూలుట= చచ్చుట, కంటిరే = చూచినారుగదా, క్రూరుఁడు = దయలేనివాఁడు, దుశ్శీలతన్ = దుర్బుద్ధితో, అనర్థచయంబునందున్ = స్థిరములు కాని దారాపుత్రపశు ధనకనకవస్తువాహనరాజ్యాదులందు, అర్థకల్పనము = స్థిరము లను బుద్ధిని, చేసెడిన్ = చేయును, గ్రాహ్యము = నేర్చుకోఁదగినది, మేలు= క్షేమమైనదానిని, నిరంతరభద్రము = శాశ్వతమైనక్షేమము, అయ్యెడున్.

తా. ఓబాలురారా! యిటురండు. మనతోడిపిల్లకాయలు కొందఱు మనకనులయెదుటఁ జచ్చుటం జూచుచున్నారముకదా. మనగురువు, దయలేనివాఁడై మన కనర్థములైన శాస్త్రములను బోధించి, నిత్యములు కానివానియందు నిత్యము లనుభ్రాంతిని గలిగించుచున్నాఁడు. మన మాచదువులు చదివినచో నన్యాయముగాఁ జెడిపోవుదుము. మీకు నేను శాశ్వతసుఖము నిచ్చు నొకవిద్యను జెప్పెదను. నేర్చుకొనుఁడు.

వ. వినుండు సకలజన్మంబులందును ధర్మార్థాచరణకారణం బైన మానుషజన్మంబు దుర్లభం బందుఁ బురుషత్వంబు దుర్గమం బదియు శతవర్ష పరిమితం బైనజీవితకాలంబున నియతంబై యుండు నందు సగ మంధకారబంధురం బయి రాత్రిరూపం బున నిద్రాదివ్యవహారంబుల నిరర్థకం బయి చను చిక్కిన పంచాశద్వత్సరంబులందును బాల్యకౌమారకైశోర యౌవనవయోవిశేషంబుల వింశతిహాయనంబులు గడుచు కడమ ముప్పదియబ్దంబులు నింద్రియంబులచేతఁ బట్టువడి దురవగాహంబు లయిన కామక్రోధలోభమోహమదమత్సరంబులనుపాశంబులం గట్టువడి విడువ సమర్థుండుగాక ప్రాణంబులకంటె మధురాయమాణ యైనతృష్ణకులోనై భృత్యతస్కరవణిక్కర్మంబులఁ బ్రాణహాని యైన నంగీకరించి పరార్థంబుల నర్థించుచు రహస్యసంభోగ చాతుర్యసౌందర్యవిశేషంబుల ధైర్యవల్లికాలవిత్రంబులయిన కళత్రంబులను మహనీయమంజులమధురాలాపంబులు గలిగి వశులైన శిశువులను శీలవయోరూపధన్య లగుకన్యలను వినయవివేకవిద్యాలంకారులయిన కుమారులను గామితఫలప్రదాత లగుభ్రాతలను మమత్వప్రేమదైన్యజనకు లయినజననీజనకులను సకలసౌజన్యసింధువు లయినబంధువులను ధనకనకవస్తువాహనసుందరంబు లయినమందిరంబులను సుకరంబులైనపశుభృత్యనికరంబులను వంశపరంపరాయత్తంబు లైన విత్తంబులను వర్జింపలేక సంసారంబు నిర్జించునుపాయంబుఁ గానక తంతువర్గంబున నిర్గమద్వారశూన్యం బయినమందిరంబుఁ జేరి చిక్కువడి వెడలెడిపాటవంబుసాలక తగులువడు

కీటకంబుచందంబున గృహస్థుండు స్వయంకృతకర్మబద్ధుండై శిశ్నోదరాదిసుఖంబులఁ బ్రమత్తుండయి నిజకుటుంబపోషణ పారవశ్యంబున విరక్తిమార్గంబుఁ దెలియ నేరక స్వకీయ పరకీయభిన్నభావంబునఁ నంధకారంబునం బ్రవేశించుం గావునఁ గౌమారసమయంబున మనీషాగరిష్ఠుండై పరమ భాగవతధర్మంబు ననుష్ఠింపవలయు దుఃఖంబులు వాంఛితం బులు గాక చేకురుభంగి సుఖంబులును గాలానుసారం బులై లబ్ధంబు లగుంగావున వృథా ప్రయాసంబున నాయు ర్వ్యయంబు సేయం జనదు హరిభజనంబున మోక్షంబు సిద్ధించు విష్ణుండు సర్వభూతంబులకు నాత్మేశ్వరుండు ప్రియుండు ముముక్షు వైనదేహికి దేహావసానపర్యంతంబు నారాయణచరణారవింద సేవనంబు కర్తవ్యంబు 213

టీ. సకలజన్మంబులందును = అన్ని పుట్టుకలయందును, ధర్మార్థాచరణ కారణంబు = ధర్మార్థములఁ జేయుటకు హేతువైనది, దుర్లభంబు = పొంద రానిది, పురుషత్వంబు = మగవాఁడౌట, దుర్గమంబు = పొందనలవికానిది, శతవర్ష పరిమితంబు = నూఱేండ్లపరిమాణముకలది, నియతంబు = నిర్ణయింపఁ బడినది, అంధకారబంధురంబు = చీఁకటిచేనిండినది, నిరర్థకంబు=పనికిమాలినది, పంచాశద్వత్సరంబులందును = ఏఁబదియేఁడులయందును, బాల్య = చిన్నతనము, కౌమార = కౌమారము, కైశోర = కిశోరవయస్సు, యౌవన = నడిమివయసు, వయోవిశేషంబులన్ = వయస్సుయొక్క భేదములచేత, వింశతిహాయనంబులు = ఇరువదియేండ్లు, అబ్దంబులు = ఏండ్లు, దురవగాహంబులు = తెలిసి కట్టునఁ బడనీయని, పాశములన్ = త్రాళ్లచేత, మధురాయమాణ = తీయనిదానివలె నుండునది, తృష్ణ = ఆశ, భృత్య = భటులు తస్కర = దొంగలు, వణిక్ = వర్తకులు, ప్రాణహాని=చావు,పరార్థంబులన్=పరులసొమ్ములను, అర్థించుచున్ = కోరుచు, చాతుర్య = నేరుపు, సౌందర్యము, విశేష = అతిశయము, ధైర్య వల్లికాలవిత్రంబులు = ధైర్య మనుతీఁగలకుఁ గొడవండ్లు, కళత్రములను =

భార్యలను, మహనీయ...లాపంబులు = గొప్పలైనొగసైన తీయనైనమాటలు, వశులు = స్వాధీనులు, శిశువులు = బిడ్డలు, శీల...ధన్యులు = నైజము వయస్సు రూపము వీనిచే కృతార్థులు, వినయ...కారులు = అడఁకువ తెలివి చదువు ఇవి యలంకారముగాఁగలవారు, కామితఫలప్రదాతలు = కోరినకోర్కె లిచ్చువారు, భ్రాతలు = సోదరులు, మమత్వ = మమకారము, ప్రేమ = ప్రీతి, దైన్య = కరుణ, జననీజనకులు = తల్లిదండ్రులు, సకలసౌజన్యసింధువులు = ఎల్ల సాధుత్వమునకు నెలవైనవారు, మందిరంబులు = ఇండ్లు, సుకరంబులు = సుఖముగా నార్జింపఁదగినవి, పశుభృత్యనికరంబులును = పశువులు సేవకులు వీరలసమూహములును, వంశపరంపరాయత్తంబులు = వంశక్రమము గావశమైన, విత్తంబులు = ధనములను, వర్జింపలేక విడువఁజాలక, నిర్జించు = జయించునుపాయము, తంతువర్గంబునన్ = దారములచిక్కులో, నిర్గమద్వారశూన్యంబు = వెడలి వచ్చుటకు వాకిలిలేనిది, వెడలెడి పాటవంబు = వెలువడుబలము, తగులువడు కీటకంబుచందంబునన్ = చిక్కుకొనినపురుగువలె, గృహస్థుండు = ఇంటనుండి కాఁపురముచేయువాఁడు, స్వయంకృతకర్మబద్ధుండు = తాఁజేసినకర్మలకుఁ జిక్కినవాఁడై, శిశ్నోదరాదిసుఖంబులన్ = మైథునము భోజనము మొదలగు గ్రామ్యసుఖములచేత, ప్రమత్తుండు = ఒడలెఱుఁగనివాఁడు, నిజ...మార్గంబునన్ = తనకుటుంబమును రక్షించుకొనుదానిని, స్వకీయ...బునన్ = తనది ఇతరునిది అనుభేదబుద్ధితో, అంధకారంబునన్ = చీఁకటిలో, కౌమారసమయంబునన్ = కుమారత్వదశలో, మనీషాగరిష్ఠుండై = బుద్ధిబలముగలవాఁడై, పరమభాగవతధర్మంబుల్ = మేలైనభక్తులధర్మమును, అనుష్ఠింపవలయున్ = చేయవలెను, వాంఛితంబులు కోరఁబడినవి, చేకుఱుభంగిన్ = దొరకునట్లు, సుఖంబులున్ = సుఖములును, కాలానుసారంబులు = కాలమునకుఁ దగినవి, లబ్ధంబులు పొందఁబడినవి, వృథాప్రయాసంబునన్ = వ్యర్థమైనశ్రమతో, ఆయుర్వ్యయంబు = ఆయువుయొక్కపోకను, హరిభజనంబునన్ = విష్ణునిసేవవలన, సర్వభూతంబులకున్ = ఎల్లభూతములకు, ఆత్మేశ్వరుండు = ఆత్మా

-ధిష్ఠాత, ప్రియుండు = ఇష్టుఁడు, ముముక్షువు= మోక్షేచ్ఛగలవాఁడు, దేహావసానపర్యంతంబు = దేహము తీఱునంతవఱకు, నారాయణచరణారవిందసేవనంబు = విష్ణుపాదకమలముల కైంకర్యము, కర్తవ్యంబు = చేయఁదగినది.

సీ. కంటిరే మనవారు ఘనులు గృహస్థులై
 విఫలులై కైకొన్న వెఱ్ఱితనము
భద్రార్థులై యుండి పాయరు సంసార
 పద్ధతి నూరక పట్టువడిరి
కలయోనులం దెల్ల గర్భాద్యవస్థలఁ
 బురుషుండు దేహియై పుట్టుచుండుఁ
దన్నెఱుంగఁడు కర్మతంత్రుఁడై కడపట
 ముట్టఁడు భవశతములకు నయిన

ఆ. దీన శుభము లేదు దివ్యకీర్తియు లేదు
జగతిఁ బుట్టి పుట్టి చచ్చి చచ్చి
పొరల నేల మనకుఁ బుట్టని చావని
త్రోవ వెదకికొనుట దొడ్డబుద్ధి. 214

టీ. కంటిరే = చూచితిరా, ఘనులు = దొడ్డవారు, గృహస్థులు = కాఁపులు, విఫలులు = పనికిమాలినవారు, కైకొన్న వెఱ్ఱితనము = పూనిన మూఢత్వము, భద్రార్థులై = క్షేమముఁగోరినవారై, సంసారపద్ధతిన్ = సంసారమార్గమున, పట్టువడిరి = చిక్కుకొనిరి, కలయోనులందు = లోకముననున్న యన్ని యోనులయందును, గర్భాద్యవస్థలన్ = గర్భవాసము మొదలైన పాట్లచే, దేహి = శరీరి, కర్మతంత్రుఁడై = కర్మములకు వశమైనవాఁడై, భవశతములకునైనన్ = వందలసంవత్సరములకైనను, శుభము = క్షేమము, దివ్యకీర్తి = చావుపుట్టుకలులేని యశస్సు, పొరలనేల = ఏలపొర్లవలెను, దొడ్డబుద్ధి = శ్రేయమైన బుద్ధి.

తా. బాలకులారా! చూచినారుగదా! మనవారందఱు బలదర్పసంపన్నులును గొప్పవారు నయ్యును వెఱ్ఱివారలై జన్మమును వ్యర్థము చేసికొనుచున్న వారలు. తమకు మేలే కావలెనని కోరియుం దానికిఁ దగినట్లు సంసారబంధవిముక్తినిఁ జేసికొనక దీనిలో నింకను జిక్కుకొనుచున్నారు. ఈజీవుఁడు లోకములో నెన్నిరకములజంతువులు గలవో అన్నిటియోనులయందును బుట్టి చచ్చుచుండును. కర్మవశుఁడై తన్నుదాఁ దెలిసికొనలేకున్నాఁడు. ఇఁక వేయి జన్మములెత్తియుం నీసంసారగమునుండి గట్టునఁబడు నుపాయ మెఱుఁగఁడు. కాన దీనివలన మనకు శ్రేయస్సులేదు. మంచికీర్తియూ అదియునులేదు. వ్యర్థముగాఁ బుట్టుచుఁ జచ్చుచు నేల బాధచెందవలెను. మనము పుట్టుక చావును లేని యొకమార్గము వెదకికొనవలయును.

శా. హాలాపానవిజృంభమాణమదగర్వాతీతదేహోల్లస
ద్బాలాలోకనశృంఖలానిచయసంబద్ధాత్ముఁడై లేశముక్
వేలానిస్సరణంబు గానక మహావిద్వాంసుఁడుం గామినీ
హేలాకృష్టకురంగశాబక మగుక్ హీనస్థితిక్ వింటిరే.

టీ. మహావిద్వాంసుఁడుక్=గొప్పపండితుఁడైనను, హాలా...త్ముఁడై = కల్లుద్రాగుటచే మేరమీఱిన గర్వముచేఁ బ్రకాశించు జవ్వని చూపులనుగొలుసులచేఁ గట్టువడినవాఁడై, లేశముక్ = కొంచెమును, వేలానిస్సరణంబు = గట్టునకుఁజేరుటను, కామినీ...శాబకము = స్త్రీయొక్కవిలాసములచే లాగఁబడిన లేడిపిల్ల, హీనస్థితిక్ అధోగతిని, వింటిరే = విన్నారా.

తా. బాలురారా! ఎంతగొప్పపండితుఁడైనను కల్లుద్రాగి ఒడలెఱుంగక పెచ్చుపెరుఁగునందము గర్వము వీనిచే వెలయుం స్త్రీలవాలుఁజూపు లనుగొలుసులచేఁ గట్టఁబడి కొంచెమైన దరిచేరుమార్గ మెఱుఁగక, ఆఁడువార లాడుకొను లేడిపిల్లమాదిరి నుండును. ఇదియెంతదుర్గతియో యోచించుకొనుఁడు.

ఆ. విషయసక్తులైనవిబుధాహితులతోడి
మనికి వలదు ముక్తిమార్గవాంఛ

నాదిదేవు విష్ణు నాశ్రయింపుఁడు ముక్త
సంగజనులఁ గూడి శైశవమున. 216

టీ. విషయసక్తులు = ఇంద్రియార్థములయందుఁ దవిలినవారు, విబుధాహితులతోడిమనికి = రాక్షసులతోడిపొత్తు, ముక్తిమార్గవాంఛన్ = మోక్షమార్గమందలి కోరికతో, శైశవమునన్ = బాల్యమందు, ముక్తసంగ జనులన్ = వదలఁబడినసంగముగలమహాత్ములను, ఆదిదేవున్ = దేవతలకు మొదటిదేవుఁడైన, విష్ణున్, ఆశ్రయింపుఁడు.

తా. బాలకులారా! వ్యర్థముగాఁ జెడవలదు. నామాట విని యీచిన్నతనమునందే రాక్షసులతోఁగూడి చెడక సంగవర్జితు లైనమహాత్ములను సేవించి వారిద్వారమున విష్ణుసాయుజ్యమును బొందుఁడు.

వ. కావున విషయంబులం జిక్కువడిన రక్కసులకు హరిభజనంబు శక్యంబుగాదు రమ్యమయ్యును బహుతరప్రయాసగమ్యమని తలంచితిరేనిఁ జెప్పెద సర్వభూతాత్మకుం డై సర్వదిక్కాలసిద్ధుండై బ్రహ్మ కడపలగాఁగలచరాచరస్థూలసూక్ష్మజీవసంఘంబులందును నభోవాయు కుంభినీ సలిలతేజంబు లనియెడు మహాభూతంబులయందును భూతవికారంబు లయినఘటపటాదులయందును గుణసామ్యం బయినప్రధానమందును గుణవ్యతికరంబైన మహత్తత్త్వాదియందును రజస్సత్త్వతమోగుణంబులయందును భగవంతుఁడవ్యయుం డీశ్వరుండు పరమాత్మ పరబ్రహ్మ మనియెడువాచకశబ్దంబులు గల్గి కేవలానుభవానందస్వరూపకుండు లవికల్పితుండు ననిర్దేశ్యుండు నయినపరమేశ్వరుండు త్రిగుణాత్మకంబైనతనదివ్యమాయచేత నంతర్హితైశ్వర్యుం డై వ్యాప్యవ్యాపకరూపంబులం జేసి దృశ్యుండును ద్రష్టయుభోగ్యుం

డును భోక్తయు నయి నిర్దేశింపం దగి వికల్పితుం డై
యుండు. దత్కారణంబున నాసురభావంబు విడిచి సర్వభూ
తంబులందును దయాసుహృద్భావంబులు కర్తవ్యంబులు
దయాసుహృద్భావంబులు గల్గిన నధోక్షజుండు సంతసించు
ననంతుం డాద్యుండు హరి సంతసించిన నలభ్యం బెయ్య
దియు లేదు. జనార్దనచరణసరసీరుహయుగళస్మరణసుధా
రసపానపరవశుల మైతిమేని మనకు దైవవశంబున నకాంక్షి
తంబులై సిద్ధించు ధర్మార్థకామంబులుఁ గాంక్షితం బై సిద్ధించు
మోక్షం బన నేల త్రివర్గంబును నాత్మవిద్యయుం దర్క
దండ నీతి జీవికాదు లన్నియును త్రైగుణ్యవిషయంబు లైన
వేదంబులవలనం బ్రతిపాద్యంబులు నిస్త్రైగుణ్యలక్షణం
బునం బరమపురుషుం డైనహరికి నాత్మసమర్పణంబు సేయు
టయ మేలు పరమాత్మ తత్త్వజ్ఞానోదయంబునం జేసి స్వపర
భ్రాంతి చేయక పురుషుండు యోగావధూతత్త్వంబున
నాత్మవికల్పభేదంబునం గలలోఁ గన్నవిశేషంబులభంగిం
దథ్యం బనక మిథ్య యని తలంచు నని మఱియుఁ
బ్రహ్లాదుం డి ట్లనియె. 217

టీ. విషయంబులన్ = ఇంద్రియములలో, శక్యము = అలవియైనది, రమ్యము=సొంపైనది, బహు...గమ్యము = చాలకష్టపడినఁగాని దొరకనిది, సర్వభూతాత్మకుండు = సర్వభూతస్వరూపము గలవాఁడు, సర్వదిక్కాల సిద్ధుండు = ఎల్లదేశములయందు కాలములయందు నుండువాఁడు, చరా... సంఘంబులందును = స్థిరములు చరములు చిన్నవి పెద్దవియగు ప్రాణికోటుల యందు, నభః=ఆకాశము, వాయుః=గాలి, కుంభినీ = పృథివి, సలిల=ఉదకము, తేజః = అగ్ని, మహాభూతములు భూమి మొదలగు మహాభూత

ములు, భూతవికారములు=భూతములవలనఁ బుట్టినవి, ఘటపటాదులు=కుండ గుడ్డ మొదలయినవి, గుణసామ్యంబు = గుణములను తుల్యముగా నుండునది ప్రధానము=ప్రకృతి, గుణవ్యతికరంబు = గుణముల యెచ్చుతగ్గులు గలది, మహాత్తత్త్వాదియందును = మహత్తత్త్వమందును, రజస్సత్త్వతమోగుణంబుల యందును, భగవంతుండు = షడ్గుణైశ్వర్యములు కలవాఁడు, అవ్యయుండు= నాశములేనివాఁడు, ఈశ్వరుండు = సర్వశక్తుఁడు, కేవలా...రూపకుండు= కేవలమై యనుభవగోచరమైనయానందరూపము గలవాఁడు, అవికల్పితుఁడు= మాఱుపడనివాఁడు, అనిర్దేశ్యుండు = చెప్పనలవి కానివాఁడు, త్రిగుణాత్మకంబు=సత్త్వరజస్తమోగుణస్వరూపము, అంతర్హితైశ్వర్యుండై = మఱుఁగుపడిన వైభవము గలవాఁడై, వ్యాప్యవ్యాపక రూపంబులం జేసి, దృశ్యుండు= చూడఁదగినవాఁడు, ద్రష్ట=చూచువాఁడు, భోగ్యుండు = అనుభవింపఁదగినవాఁడు, భోక్త = అనుభవించువాఁడు, నిర్దేశింపన్ = నిర్ణయించుటకు, వికల్పితుండు =రూపకల్పన చేయఁబడినవాఁడు, అసురభావంబు రాక్షసత్వము, సర్వభూతంబులందును = ఎల్లజంతువులయందును, దయ = కరుణ, సుహృద్భావము=చెలిమి, కర్తవ్యంబులు = చేయదగినవి, అధోక్షజుండు= (ఇంద్రియజన్యజ్ఞానమును క్రిందుపఱచువాఁడు) ఇంద్రియాగోచరుఁడగు విష్ణువు, అనంతుండు = తుదలేనివాఁడు. అద్యుండు=మొదటివాఁడు, అలభ్యుండు=పొందరానివాఁడు. జనా...పశులము = శ్రీహరి పాదకమలముల జంటయొక్క స్మరణ మను నమృతద్రవమును ద్రాగి మై మఱచిన వారము, ఆకాంక్షితంబులు = కోరఁబడనివి, సిద్ధించున్ = దొరకును, ఆత్మవిద్య = బ్రహ్మవిద్య, తర్క = న్యాయశాస్త్రము, దండనీతి = కామందకాది శిక్షాస్మృతి, జీవికాదులు = బ్రతుకుదెరువులైనవార్తాదులు, త్రైగుణ్యవిషయంబులు = త్రిగుణస్వరూపములను జెప్పునట్టివి, ప్రతిపాద్యంబులు = చెప్పఁదగినవి, నిస్త్రైగుణ్యలక్షణంబునన్ = త్రిగుణాతీతుఁడను గుర్తుచేత, ఆత్మసమర్పణంబు = బ్రహ్మార్పణము, పరమాత్మ తత్త్వజ్ఞానోదయంబు = ఆత్మతత్త్వము యొక్క పుట్టుకను, స్వపరభ్రాంతి = నేను అన్యుఁడు అను పొరపాటు, ఆత్మ

వికల్పభేదంబునన్ = ఆత్మయందలి యుపాధిభేదముచేత, కన్నవిశేషములు = చూచిన సంగతులు, తథ్యాబు = నిజము, మిథ్య=బూటకము, తలంచున్ = తలపోయును.

మ. నరుఁడుం దానును మైత్రితో మెలఁగుచున్ నారాయణుం డింతయున్, వరుసన్ నారదసంయమీశ్వరునకున్ వ్యాఖ్యా నముం జేసె మున్, హరిభక్తాంఘ్రిపరాగశుద్ధతను లేకాం తుల్ మహాకించనుల్. పరతత్త్వజ్ఞులు గాని నేరరు మదిన్ భావింప నీజ్ఞానమున్. 218

టీ. నరుఁడు=నరుఁడనుఋషి, మైత్రి = చెలిమి, మెలఁగుచున్=సంచరించుచు. నారాయణుండు = నారాయణుండు అనుఋషి, ఇంతయున్=దీనినంతయును, వరుసన్=క్రమముగా, మున్ = పూర్వము, నారదసంయమీశ్వరునకున్ = నారదమహామునికి, వ్యాఖ్యానమున్ చేసెన్=విప్పిచెప్పెను. ఈజ్ఞానమున్ = ఈబ్రహ్మజ్ఞానమును, హరి...తనులు = విష్ణుభక్తులకాళ్లదుమ్ములచేఁ బావనములైన శరీరముగల, ఏకాంతుల్ = అంతరంగభక్తులు, మహాకించనుల్ = సర్వసంగవర్జితులు, పరతత్త్వజ్ఞులు = ఉత్తమతత్త్వమును దెలిసినవారు, మదిన్=చిత్తములో, భావింపన్ = మననముచేయుటకు, నేరరు = సమర్థులు కారు.

తా. బాలకులారా! ఇప్పుడు నేఁ జెప్పిన యీపరతత్త్వమును నరనారాయణులు నారదమహామునికుపదేశము చేసినారు. దీనిని ఎంతయో అనుభవము గలవైష్ణవసేవాపరులగుతత్త్వవేత్తలుగాని సామాన్యులు తెలిసికోఁజాలరు.

వ. తొల్లి నేను దివ్యదృష్టి గలనారదమహామునివలన సవిశేషంబయిన యీజ్ఞానంబును బరమభాగవతధర్మంబులు వింటి ననిన వెఱఁగుపడి దైత్యబాలకు లద్దనుజరాజకుమారున కిట్లనిరి. 219

టీ. తొల్లి=మునుపు, దివ్యదృష్టి = అతీంద్రియవిషయములను తెలిసి కొనుజ్ఞానము, సవిశేషంబు = ఎల్లరహస్యములతోఁగూడిన, పరమభాగవత ధర్మంబుల్ = మేలైనభాగవతులధర్మమును, తెలుఁగుపడి = విన్నఁబోయి.

ఉ. మంటిమి కూడి భార్గవకుమారకులొద్ద ననేకశాస్త్రముల్
వింటిమి లేఁడు సద్గురుఁడు వేఱొకఁడెన్నఁడు రాజశాలము
క్కంటికి నైన రాదు చొరఁగా వెలికిం జనరాదు నీకు ని
ష్కంటకవృత్తి నెవ్వఁడు ప్రగల్భుఁడు చెప్పె గుణాఢ్య చెప్పుమా.

టీ. గుణాఢ్య=మంచిగుణములచే నిండియున్న యో ప్రహ్లాదా! కూడి = కలిసి, మంటిమి = పెరిఁగితిమి, కూడి, భార్గవకుమారకులొద్దన్ = శుక్రుని కొడుకులకడ, అనేకశాస్త్రముల్ = చాలచదువులు, సద్గురుఁడు = మంచి యుపాధ్యాయుఁడు, రాజశాల = మనరాజునిల్లు, ముక్కంటికిన్=మూఁడవ కన్నుగల యీశ్వరునకును, చొరన్=చొచ్చుటకు, వెలికిన్ = వెలుపలికి, చనన్=పోవుటకు, రాదు = వీలుకాదు, నిష్కంటకవృత్తిన్ = టొంకులేని నడవడితో, ప్రగల్భుఁడు=నేర్పరి, చెప్పుమా.

తా. ప్రహ్లాదా! మనమందఱము నొక్కచోఁ బుట్టి పెరిఁగితిమి. అంద అము శుక్రుని కొడుకులవలననే చదివినంతవఱకుఁ గూడి చదివితిమి. మన పట్టణములోని కాచండశాసనుఁ డగునీతండ్రికిఁ దెలియకుండఁ గ్రొత్తమానిసి వచ్చువీలులేదు. నీ వావెలుపలి కెన్నఁడు మమ్ము విడిచిపోయినవాఁడవుకావు, నీ కేపుణ్యాత్ముఁ డయ్యా యీజ్ఞానోపదేశము చేసినవాఁడు? ఆయన యెంతటి యుపాయశాలియోకదా!

క. సేవింతుము నిన్నెప్పుడు
భావింతుము రాజ వనుచు బహుమానములం
గావింతుము తెలియము నీ
కీవింతమతిప్రకాశ మేక్రియఁ గలిగెన్. 221

టీ. సేవింతుము = సేవించుచునే యుంటిమి, భావింతుము = ధ్యానించము, తెలియము=ఎఱుఁగము, వింతమతిప్రకాశము = ఆశ్చర్యమైన జ్ఞానోదయము, ఏక్రియన్=ఎట్లు, కలిగెన్?

తా. ప్రహ్లాదా! మేము నిన్నెప్పుడు పరివేష్టించియే యున్నాము. ఎపు మాకు రాజ వని బహువిధముల గౌరవించుచునే యున్నాము. కాని ఇంతటి మహానీయుండ వై యింతజ్ఞానము నార్జించియున్న సంగతి మేమెఱుఁగము. నీ కీజ్ఞాన మెట్లు లభించెను ?

వ. అని యిట్లు దైత్యనందనులు తన్నడిగినఁ బరమభాగవతకులాలంకారుండైన ప్రహ్లాదుండు నగి తనకుఁ బూర్వంబునందు వినంబడిననారదుమాటలు దలంచి యిట్లనియె. 222

టీ. దైత్యనందనులు = రాక్షసుల పిల్లకాయలు, పరమ...రుండు = భాగ్యులగుహరిదాసులగుంపునకు వన్నె వెట్టువాఁ డగు, నగి=నవ్వి.

శా. అక్షీణోగ్రతపంబు మందరముపై నర్థించి మాతండ్రి శు
ద్ధక్షాంతిం జనియుండఁ జీమగమిచేతన్ భోగిచందంబునన్
భక్షింపంబడెఁ బూర్వపాపములచేఁ బాపాత్మకుండంచుమున్
రక్షస్సంఘముమీఁద నిర్జరులు సంరంభించి యుద్ధార్థులై.

టీ. మాతండ్రి=మాయయ్య, అక్షీణోగ్రతపంబు=కొఱంతలేనిభయంకరతపస్సును, అర్థించి=కోరి, శుద్ధక్షాంతిన్ = పరమశాంతితో, మందరముపైన్ = మందరగిరిమీఁద, చని యుండన్ = వెళ్లియుండఁగా, చీమగమి చేతన్=చీమలబారులచేత, భోగిచందంబునన్ = పామువలె, పూర్వపాపములచేన్ = పూర్వజన్మమందు సంపాదించుకొన్న పాపములచేత, పాపాత్మకుఁడు=పాపస్వరూపి, భక్షింపంబడెన్ = తినఁబడెను (నశించెను), నిర్జరులు=వేల్పులు, రక్షస్సంఘముమీఁదన్ = రాక్షసుల సమూహముమీఁద, సంరంభించి = ఆటోపము చేసి, యుద్ధార్థులై=యుద్ధముఁ జేయువారై.

తా. బాలకులారా! పూర్వము మా తాయన గొప్పతపముఁ జేయఁ గోరి మందరపర్వతము మీఁదికిఁ బోయి, చాలకాలము రాక అచ్చటనే యుండఁగా, దేవతలందఱు ఇఁక హిరణ్యకశిపుఁడు చీమలబారిని బడినపాముపలె తనపాపములచేఁ దానే దగ్ధుఁడైనాఁడు. ఇఁక రాక్షసుల రూపుమాపుద మని మహోత్సాహముతో నందఱుఁ గలిసి యుద్ధము చేయఁ దలఁచి (వైపద్యముతో నన్వయము.)

శా. ప్రస్థానోచితభేరిభాంకృతులతోఁ బాకారియుం దారు శౌ
ర్యస్థైర్యంబుల నేఁగుదెంచినఁ దదీయాటోపవిభ్రాంతులై
స్వస్థేమల్ దిగనాడి పుత్ర ధన యోషా మిత్ర సంపత్కళా
ప్రస్థానంబులు డించి పాఱి రసురల్ ప్రాణావనోద్యుక్తులై.

టీ. ప్రస్థానో...లతోన్=యుద్ధనిర్యాణమునకుఁ దగిన భేరులభంభం అను మ్రోఁతలతో, పాకారియున్=ఇంద్రుఁడును, తారున్ = దేవతలును. శౌర్యస్థైర్యంబులన్ = విక్రమముతోడను స్థైర్యముతోడను, ఏఁగుదెంచినన్= రాఁగా, అసురల్, తదీయాటోపవిభ్రాంతులై=వారి సంరంభమునకు వెఱచినవారై, స్వస్థేమల్=తమ స్థైర్యములను, దిగనాడి=వీడి, పుత్ర...బులు=బిడ్డలు ధనము భార్యలు నెచ్చెలులు ఐశ్వర్యములు తేజములు తావులును, డించి= దిగవిడిచి, ప్రాణావనోద్యుక్తులై = ప్రాణములఁ గాపాడుకొనఁ గోరినవారై, పాఱిరి = పలాయనమైరి.

తా. యుద్ధయాత్రకుఁ దగినసన్నాహముతో భేరులు మ్రోయించుకొనుచు నింద్రుఁడును దామును తగుపాటి యుత్సాహస్థైర్యములతో దండువెడలి రాఁగా నది రాక్షసులు గని వారియాడంబరమునకు వెఱచి, స్థైర్యము వదలి తమయాలుబిడ్డలు ధనసంపదలు నైజతేజము గృహములు విడిచి, ప్రాణములు దక్కించుకొనఁ జూచి యెచ్చటివా రచ్చటనుండి పాఱిపోయిరి.

మత్తకోకిల. ప్రల్లదంబున వేల్పులుద్ధతిఁ బ్రాఁటి రాజనివాసముం
గొల్లవెట్టి సమస్తవిత్తముఁ గ్రూరతం గొని పోవఁగా
నిల్లుసొచ్చి విశంకుఁడై యమరేశ్వరుం డదలించి మా
తల్లిఁ దాఁ జెఱపట్టి సిగ్గునఁ దప్తయై విలపింపఁగాన్. 225

టీ. వేల్పులు = దేవతలు, ప్రల్లదంబునన్ = కలహకారణముతో, ఉద్ధతిన్ = గర్వముతో, ప్రాఁటి = దుమికి, రాజనివాసమున్ = రాజునగరమును, కొల్లవెట్టి=చూఱగొని, క్రూరతన్=కాఠిన్యముతో, సమస్తవిత్తమున్ = సకలధనమంతయును, కొనిపోవఁగాన్ = తీసికొని పోవుచుండఁగా, అమరేశ్వరుఁడు=ఇంద్రుఁడు, విశంకుఁడై=జంకులేనివాఁడై, ఇల్లు, చొచ్చి, అదలించి=భయపెట్టి, తాన్, సిగ్గునన్, తప్తయై = క్రాఁగినదై, విలపింపఁగాన్ = ఏడువఁగా, మాతల్లిన్ = మాయమ్మయగు లీలావతిని, చెఱపట్టెన్=చెఱఁ గొనిపోయెను.

తా. ఇట్లు దేవతలందఱు దౌష్ట్యముమీఱఁ బట్టణము పైకుఱికి దయమాలి పట్టణమును కొల్లగొనుచుండఁగా, నింద్రుఁడు సాహసముతో నంతఃపురముఁ జొచ్చి సిగ్గున క్రుంగి కుములుచున్న మాయమ్మను జంకు విడిచి చెఱఁగొని పోయెను.

వ. ఇట్లు సురేంద్రుండు మాతల్లిం జెఱగొని పోవుచుండ న
మ్ముగుద కురరి యను పులుఁగుక్రియ మొఱలిడినఁ దెరువున
దైవయోగంబున నారదుండు పొడగని యిట్లనియె. 226

టీ. కురరి = ఆఁడులకుముకి, పులుఁగు = పిట్ట, మొఱలిడినన్ = పరిదేవనము చేయుచుండఁగా, తెరువునన్=త్రోవఁగో, దైవయోగంబునన్ = దైవవశముచేత, నారదుండు = నారదమహాముని, పొడగని = చూచి.

ఉ. స్వర్భువనాధినాథ సురసత్తమ వేల్పులలోన*మిక్కిలిన్
నిర్భరపుణ్యమూర్తివి సునీతివి మానినిఁ బట్ట నేల యీ

* 'నెంతయున్' అని కొన్నిప్రతులు.

గర్భిణి నాతురన్ విడువు కల్మషమానసురాలు గాదు నీ
దుర్భరరోషమున్ నిలుపు దుర్జయుఁ డైననిలింపవైరిపై.

టీ. స్వర్భువనాధినాథ=స్వర్గలోకమునకు ప్రభువగునో యింద్రా! సురసత్తమ=దేవతలలో శ్రేష్ఠుఁడా! వేల్పులలోనన్ = దేవతలలోపల, మిక్కిలి, నిర్భరపుణ్యమూర్తివి=కొదువలేని పుణ్యము గలవాఁడవు, సునీతివి=మంచినీతి గలవాఁడవు, మానినిన్= కులశీలాదులు గాపాడుకొను యిల్లాలిని, పట్టన్, ఏల, ఆతురన్=శోకముచెందిన, ఈగర్భిణిన్ = గర్భవతి యగు నీమెను విడువు, కల్మ...రాలు = పాపచిత్తముగలది కాదు, దుర్జయుండు=నీవు గెలువశక్యము కాని, నిలింపవైరిపైన్ = హిరణ్యకశిపునిమీఁద, నీదుర్భరరోషమున్ = నీపట్టరానికోపమును, నిలుపుము.

తా. ఓయింద్రా! నీవెల్లదేవతలలో మేటివి. గొప్పపుణ్యము గలవాఁడవు. మంచిధర్మముగలవాఁడవు. మంచిమనస్సు గలయిల్లాలిని ఎందులకుఁ బట్టుకొనెదవు? ఈమెయెడఁ బాపము లేదు. ఇదిగాక గర్భవతి. దీనియందు దయయున్నచో విడువుము. రాక్షసరాజుపై నీపట్టరానివ్యర్థపుఁ గోపము చూపుము. దాని కెవఁడైన నవతారమూర్తి కావలెఁ గాని నీకు హిరణ్యకశిపుని జయింప సామర్థ్యము చాలదు. ఊరకుండుము(=ఇంద్రుఁడు).

వ. అనిన వేల్పుఁదపసికి వేయిగన్నులప్రోడ యిట్లనియె. 228

టీ. వేల్పుఁదపసికిన్ = దివ్యర్షి యగు నారదునకు, వేయికన్నులప్రోడ= వేయికన్నులు గలపెద్ద (=ఇంద్రుఁడు).

ఉ. అంతనిధాన మైనదివిజాహితువీర్యము దీనికుక్షి న
త్యంతసమృద్ధి నొందెడి మహాత్మక కావునఁ దత్ప్రసూతిప
ర్యంతము బద్ధఁ జేసి జనితార్భకు వజ్రముధారఁ ద్రుంచి ని
శ్చింతుఁడ నై తుదిన్ విడుతు సిద్ధము దానవరాజవల్లభన్.

టీ. మహాత్మక = ఓనారదమహాముని! దీనికుక్షిన్ = ఈమె గర్భ

మున. అంతనిధానము – ...

హిరణ్యకశిపునిరేతస్సు, అత్యంతసమృద్ధిక్ = మిగులవృద్ధిని, ఒందెడిక్, కాపునక్, తత్ప్రసూతిపర్యంతము=ఆబిడ్డను గనునంతదాఁక, బద్ధఁజేసి = చెఱఁ బెట్టి, జనితార్భకుక్=పుట్టినపట్టిని, వజ్రముధారక్=వజ్రాయుధమునంచుతో, త్రుంచి=నఱికి, నిశ్చింతుఁడక్ = దిగులుబాసినవాఁడను, ఐ, తుదిక్=చివరను, దానవరాజవల్లభక్ = హిరణ్యకశిపునిభార్యను, విడుతుక్, సిద్ధము = నిజము.

తా. నారదా! లోకములకు దుస్సహమైన రాక్షసునివీర్య మీమెకడుపులో నున్నదని నేనుపట్టితిని. ఈమె బిడ్డను గనుదాఁకఁ జెఱఁబెట్టి యాబిడ్డను వజ్రముచేఁ జంపి పిమ్మట నీమెను విడిచెదఁగాక యని నానిశ్చయము.

వ. అని పలికిన వేల్పులఱేనికిం దపసి యి ట్లనియె. 230

టీ. వేల్పులఱేనికిక్=ఇంద్రునకు, తపసి=నారదుఁడు.

శా. నిర్భీతుండు ప్రశస్తభాగవతుఁడుక్ నిర్వైరి జన్మాంతరా
విర్భూతాచ్యుతపాదభక్తిమహిమావిష్టుండు దైత్యాంగనా
గర్భస్థుండగు బాలకుండు బహుసంగ్రామాద్యుపాయంబులక్
దుర్భావంబునఁ బొంది చావఁడు భవద్దోర్దర్పవిభ్రాంతుఁడై.

టీ. దైత్యా...స్థుండు = ఈలీలావతి కడుపులోనున్నవాఁడు, అగు బాలకుండు, నిర్భీకుండు = ఎవరివలనను భయములేనివాఁడు, ప్రశస్తభాగవతుఁడుక్ = శ్రేష్ఠుఁడైన హరిదాసుఁడు, నిర్వైరి = శత్రుత్వములేనివాఁడు, జన్మా...విష్టుండు = పూర్వజన్మమునఁ బుట్టినహరిపాదభక్తి ప్రభావముతోఁగూడినవాఁడు, భవ...తుఁడై = నీచేతిలావునకు లోఁగి తికమక నొందినవాఁడై, బహు...బులక్ = నానావిధములైన యుద్ధము మొదలగును పాయంబులచే, దుర్భావంబునక్ = నికృష్టత్వమును, పొంది, చావఁడు.

తా. ఇంద్రా! ఈమెకడుపులోనిబాలుఁడు అకుతోభయుఁడు, పరమ భాగవతోత్తముఁడు, ఎవరియెడలను విరోధము లేనివాఁడు, బహుజన్మాభ్యస్త

మైనవిష్ణుభక్తిచే రూఢమైన చిత్తముగలవాఁడు. నీవెంత విక్రమించి [illegible] చేసినను నీకు లోఁగి చచ్చువాఁడు గాఁడు.

వ. అని దేవముని నిర్దేశించిన నతనివచనంబులు మన్నించి తానును హరిభక్తుండు గావున దేవేంద్రుండు భక్తిబాంధవంబున మాయవ్వను విడిచి వలగొని సురలోకంబునకుం జనియె మునీంద్రుండును మజ్జననియందుం బుత్రికాభావంబు సేసి యూఱడించి నిజాశ్రమంబునకుం గొనిపోయి నీవు పతివ్రతవు. నీ యుదరంబునం బరమభాగవతుం డయిన ప్రాణి యున్నవాఁడు తపోమహత్త్వంబునం గృతార్థుండై నీపెనిమిటి రాఁగలం డందాఁక నీ విక్కడ నుండు మనిన సమ్మతించి. 232

టీ. దేవముని, నిర్దేశించినన్ = వాస్తవము చెప్పఁగా, భక్తిబాంధవంబునన్ = నాకును ఆయనకుం గలహరిభక్తి మూలకమైన చుట్టఱికము వలన, మాయవ్వను = మాయమ్మను, వలగొని = ప్రదక్షిణము చేసి, సురలోకంబునకున్ = స్వర్గమునకు, మజ్జననియందున్ = మాయమ్మయందు, పుత్రికాభావంబు = బిడ్డయనుతలఁపును, ఊఱడించి = బుజ్జగించి, నిజాశ్రమంబునకున్ = తనయాశ్రమమునకు, నీయుదరంబునన్ = నీకడుపులో, పరమభాగవతుఁడు = యోగ్యుండైన హరిదాసుఁడు, అయిన ప్రాణి = అయిన జీవుఁడు, తపోమహత్త్వంబునన్ = తపస్సుయొక్క గొప్పతనముచే, కృతార్థుండై = నెఱవేర్చఁబడిన యిష్టముగలవాఁడై, ఇక్కడ = నాదగ్గఱ, సమ్మతించి.

శా. యోషారత్నము నాథదైవత విశాలోద్యోగ మాతల్లి ని
ర్వైషమ్యంబున నాథు రాక కుదిలో వాంఛించి నిర్దోషయై
యీషద్భీతియు లేక గర్భపరిరక్షేచ్ఛన్ విచారించి శు
శ్రూషల్ చేయుచునుండె నారదునకున్ సుస్నిగ్ధశీలంబునన్.

టీ. యోషారత్నము = అన్నుఁగమిన్నయు, నాథదైవత = మగఁడే దేవుఁడు గాఁగలదియు, విశాలోద్యోగ = గొప్పయత్నముగల, మాతల్లి, సద్వైషమ్యంబునన్ = సాధుభావముతో, నాథురాకన్ = మాయయ్యరాకను, వాంఛించి = కోరి, నిర్దోషయై = ఏలాటిపాపము నెఱుఁగనిదై, ఈషద్భీతియున్ = కొంచెము భయమును, లేని, గర్భపరిరక్షేచ్ఛన్ = గర్భమునుగాపాడుకొనుతలఁపు చేత, విచారించి = యోజించుకొని, నారదునకున్, సువ్యక్తశీలంబునన్ = నిష్కపటమైన భక్తివిశదమైన చిత్తముతో, శుశ్రూషల్ = సేవలు, చేయుచున్, ఉండెన్.

తా. పతివ్రతయు కులాంగనలలో శిరోరత్నము వంటిదగు మాయమ్మయు భర్తరాకఁ గోరుచు భయము వీడి నిర్మలచిత్తముతో నారదునకుఁ బరిచర్య సేయుచు నాయనచేఁ బోషింపఁబడుచుండెను.

వ. ఇట్లు దనకుం బరిచర్య చేయుచున్న దైత్యరాజకుటుంబినికి నాశ్రితరక్షావిశారదుండైననారదుండు నిజసామర్థ్యంబున నభయం బిచ్చి గర్భస్థుండనైననన్ను నుద్దేశించి ధర్మతత్త్వంబును నిర్మలజ్ఞానంబును నుపదేశించిన నమ్ముద్దియ తద్దయుం బెద్దకాలంబునాఁటివినికి గావున నాఁటది యగుటం జేసి పరిపాటి దప్పి సూటిలేక మఱచె నారదుండు నాయెడఁగృప గలనిమిత్తంబున. 234

టీ. పరిచర్య = సేవ, దైత్యరాజకుటుంబినికిన్ = హిరణ్యకశిపుని భార్య లీలావతికి, ఆశ్రితరక్షావిశారదుఁడు = తన్నాశ్రయించినవారిని రక్షించు పూనికగల, నిజసామర్థ్యంబునన్ = తనశక్తిచేత, అభయంబు = అభయదానము, ఇచ్చి, గర్భస్థుండు = ఆమెకడుపులో నున్న, నన్నున్, ఉద్దేశించి = గుఱించి, ఆమెతో, ధర్మతత్త్వంబును = న్యాయస్వరూపమును, నిర్మలజ్ఞానంబును = రాగాదికలుషముకాని జ్ఞానమును, ఉపదేశించినన్ = బోధింపఁగా, అమ్ముద్దియ = ఆమాయమ్మ, తద్దయున్ = మిగుల, పెద్దకాలంబునాఁటి వినికి గావునన్ = చాల.

కాలమునాఁడు విన్నసంగతిగనుక, ఆఁటది = స్త్రీ, అగుటంజేసి, పరిపాటి = అభ్యాసము, తప్పి, సూటి=గుఱి, జ్ఞప్తి, లేక, మఱచెన్.

తా. నారదుఁడు ఇట్లు తనకు సేవసేయుచున్న మాయమ్మకు దనశక్తి కొలఁది కడుపులోఁ బెట్టికొని కాపాడుటయేగాక నాయందును మిగుల దయ గలవాఁడుగనుక నాకుఁ జెప్పవలె ననుతలఁపుతో నన్నుద్దేశించి మాయమ్మకు అనేకతత్త్వరహస్యములఁ జెప్పెను. మాయమ్మ స్త్రీగనుకను చాలరోజులక్రింద విన్నసంగతి యగుటచేతను దానియభ్యాస మంతగా లేక ఇప్పుడాయుపదేశములన్నియుం మఱచిపోయినది.

క. వెల్లిగొని నాఁటనుండియు
నుల్లసితంబైనదైవయోగంబున శో
భిల్లెడు మునిమతి మంతయు
నుల్లంబున మఱపుపుట్టదొకనాఁడైనన్. 235

టీ. నాఁటన్ ఉండియుం = నారదుఁడు ఉపదేశించినది మొదలుగా, ఉల్లసితము=ప్రకాశింపఁ జేయఁబడినది, ఐనదైవయోగంబునన్ = ఐనయదృష్ట సంయోగముచే, మునిమతము అంతయుఁన్ = నారదుని క్లిష్టమైనతత్త్వార్థ మంతయు, వెల్లిగొని=అంతటనుండి, శోభిల్లెడున్ = ప్రకాశించుచున్నది, ఒక నాఁడైనన్, ఉల్లంబునన్=చిత్తములో, మఱపు, పుట్టదు.

తా. బాలురారా! నాకుమాత్రము నారదుఁ డుపదేశించినది మొద లుగా నాయుపదేశములు చక్కఁగా మనస్సుననాఁటి దినదినప్రవర్ధమాన మగు చున్నదే కాని ఒక్కనాఁడును మఱపునకు రాదు.

ఆ. వినుఁడు నాదుపలుకు విశ్వసించితిరేని
సతుల కయిన బాలజనుల కయినఁ
దెలియ వచ్చు మేలు దేహాద్యహంకార
దళననిపుణమైన తపసిమతము. 236

టీ. నాదుపలుకు, విశ్వసించితిరి ఏనిన్ = నమ్మితిరేని, వినుఁడు దేహా... నిపుణము = దేహాదులయందలి మమత్వమును బోఁగొట్టునట్టిది, ఐన, తపసిమతము = నారదుని మతము, మేలు = మంచిది, సతులకైనన్ = స్త్రీలకైనను, బాలజనులకైనన్ = బాలురకైనను, తెలియవచ్చున్ = తెలియనగును.

తా. మిత్రులారా! నామాటలయందు మీకు నమ్మక మున్నచో వినుఁడు చెప్పెదను. దేహాదులయందలి మమకారముఁ బోఁదోలి తత్త్వజ్ఞానము విష్ణుభక్తిని గలిగించునారదునిమతము వారు వీరనక స్త్రీలకు బాలురకుఁ గూడ విశదముగాఁ దెలియును.

వ. అని నారదోక్తప్రకారంబున బాలకులకుఁ బ్రహ్లాదుం డిట్లనియె నీశ్వరమూర్తి యైనకాలంబునం జేసి వృక్షంబు గలుగుచుండ ఫలంబునకు జన్మసంతానవర్ధనాపక్షీణత్వ పరిపాక నాశంబులు ప్రాప్తంబు లయిన తెఱంగున దేహంబునకుంగాని షడ్భావవికారంబు లాత్మకు లేవాత్మ నిత్యుండు క్షయరహితుండు శుద్ధుఁడు క్షేత్రజ్ఞుండు గగనాదులకు నాశ్రయుండు క్రియాశూన్యుఁడు స్వప్రకాశుండు సృష్టిహేతువు వ్యాపకుండు నిస్సంగుండుఁ బరిపూర్ణుండు నొక్కండు నని వివేకసమర్థంబు లగునాత్మలక్షణంబులు బండ్రెండు నెఱుంగుచు దేహాదులందు మోహజనకంబు లగునహంకారమమకారంబులు విడిచి పసిండిగనులు గలనేలవున విభ్రాజమానకనకలేశంబు లైనపాషాణాదులందుఁ బుటంబువెట్టి వహ్నియోగంబునఁ గరంగ నూఁది హేమకారకుండు పాటవంబున హాటకంబు వడయుభంగి నాత్మకృతకార్యకారణంబుల నెఱింగెడి నేర్పరి దేహంబునం దాత్మసిద్ధికొఱకు నయిన యుపాయ ప్రకృతియు మహదహంకారంబులును బంచతన్మాత్రంబులు నివి యెనిమిదియుం బ్రకృతులనియును రజస్సత్త్వతమంబులు

మూఁడును బ్రకృతిగుణంబు లనియును గర్మేంద్రియంబు లయిన వాక్పాణిపాదపాయూపస్థంబులును జ్ఞానేంద్రియంబులైన శ్రవణనయనరసనాత్వగ్ఘ్రాణంబులును మనంబును మహీసలిల తేజోవాయుగగనంబులును నివి పదాఱును వికారంబు లనియును గపిలాదిపూర్వాచార్యులచేతఁ జెప్పంబడియె సాక్షిత్వంబున నీయిరువదేడింటిని నాత్మ గూడియుండుఁ బెక్కుంటికూటువ దేహ మదియు జంగమస్థావరరూపంబుల రెండువిధంబు లయ్యె మూలప్రకృతిమొదలయినసర్గంబునకు వేఱె మణిగణంబులం జొచ్చియున్న సూత్రంబువందంబున నాత్మ యిన్నింటియందును జొచ్చి దీపించు నాత్మకు జన్మస్థితిలయంబులు గలవంచు విఖ్యాతత్పరులుగాక వివేక శుద్ధమైన మనంబునం జేసి విచారించి దేహంబునం దాత్మ వెదక వలయు నాత్మకు నవస్థలు గలయట్లుండుఁ గాని యవస్థలు లేవు జాగరణస్వప్నసుషుప్తు లనువృత్తు లెవ్వానిచేత నెఱుంగంబడు నతం డాత్మ యెట్లు కుసుమధర్మంబు లయిన గంధంబులచేత గంధాశ్రయుండయిన వాయువు నెఱింగెడు భంగిం ద్రిగుణాత్మకంబులయి కర్మజంబు లయిన బుద్ధిభేదంబుల నాత్మ నెఱుంగం దగు నని చెప్పి. 237

టీ. నారదోక్త ప్రకారంబునన్ = నారదుఁడు చెప్పినచొప్పున, ఈశ్వరమూర్తి = ఈశ్వరాత్మకము, ఏనకాలంబునం జేసి = ఏనకాలమువలన, వృక్షము = చెట్టు, కలుగుచుండఁగన్, ఫలంబునకున్ = దానిపండునకు, జన్మసంతాన...బులు=పుట్టుట కాయయగుట పెరుగుట ముదురుట పండుట నశించుటలు, ప్రాప్తంబులు, ఏనతెఱంగునన్ = కలిగినట్లు, షడ్భావవికారంబులు=

జన్మ సంస్థాన వర్ధన అపక్షయ పరిపాక నాశము లను నాఱుమార్పులు, దేహం బునకుఁ గాని = దేహమునకే గాని, ఆత్మకున్ = పరమాత్మకు, లేవు, ఆత్మ, నిత్యుండు=ఎల్లప్పుడు నుండువాఁడు, క్షయరహితుండు = నాశములేనివాఁడు, శుద్ధుఁడు = నిర్మలుఁడు, క్షేత్రజ్ఞుండు = మాయ నెఱిఁగినవాఁడు, గగనాదు లకున్ = ఆకాశాది భూతపంచకమునకు, ఆశ్రయుండు = నెలవైనవాఁడు, క్రియాశూన్యుండు = ఏపనులును లేనివాఁడు, స్వప్రకాశుండు = తనకుఁ దాఁ బ్రకాశించువాఁడు, సృష్టిహేతువు = ఉత్పత్తికిఁ గారణమైనవాఁడు, వ్యాపకుండు = అంతట వ్యాపించువాఁడు, నిస్సంగుండు = దేనితోఁడను సంబంధములేనివాఁడు, పరిపూర్ణుండు=అంతట నిండియున్నవాఁడు, ఒక్కండు కేవలుఁడు, అని, వివేకసమర్థంబులు = జ్ఞానము నీయఁగలవైన, ఆత్మలక్షణంబులు=పరమాత్మకుఁ గలయీనిత్యత్వాదిలక్షణములచు, పండ్రెండున్, గుచున్, దేహాదులయందున్ = దేహ గేహ పుత్ర మిత్ర కళ... యందు, మోహకనకంబులు = తగులమును గలిగించునవి, అగునహం కారంబులు = నేను నాది యనుభావములను, విడిచి, పసిండిగనులం = గనులు, కల నెలవునన్=ఉండుచోట, విభ్రాం...బులు=మెఱయుచు గరు తునకలు గలవి, ఏనపాషాణాదులందున్=ఏన ఱాళ్లు ఇసుక మొ 238
వానియందు, పుటంబు వెట్టి = పుటము వేసి, కరంగన్ = ద్రవముగఁ శుద్ధి చే యుదివి, హేమకారకుండు = అగసాలెవాఁడు, పాటవంబునన్ = నేరుపుతోఁ హాటకంబున్ = బంగారమును, పడయుభంగిన్ = పొందులాగున, ఆత్మ... బులన్=పరమాత్మచేఁ గలిగిన కార్యకారణములను, ఎఱిఁగెడి నేర్పరి= తెలియఁ గలయుపాయశాలి, దేహంబునందున, ఆత్మసిద్ధిఁ గొఱకున్ = పరమాత్మ తాదాత్మ్యముఁ గొఱకు, ఏనయుపాయంబునం జేసి, బ్రహ్మభావంబున్ = బ్రహ్మాత్వ మును, పడయున్=పొందును, మూలప్రకృతియున్ = మాయయును, మహ దహంకారములును=బుద్ధ్యహంకారములు, పంచతన్మాత్రంబులున్ = శబ్దస్పర్శ రూపరసగంధములైనను, కర్మేంద్రియంబులు=పనులు చేయు నవయవములు,

ఐనవాక్పాణిపాద పాయూపస్థంబులును=మాట (నోరు) చేతులు కాళ్లు గుదము
భగమును, జ్ఞానేంద్రియంబులు = తెలిసికొను సాధనములైన యవయవము లు
శ్రవణ...లును = చెవులు కన్నులు నాలుక తోలు ముక్కును మనంబును.
మహీ...బులును = నేల నీళ్లు నిప్పు గాలి బయలును, ఇవిపదాఱును, వికారం
బులు, అనియును, కపిలా... చేతన్ = కపిలుఁడు మొదలగు వెనుకటి గురువుల
చేత, చెప్పంబడియెన్, ఆత్మ, సాక్షిత్వంబునన్ = తటస్థలక్షణముచేత, ఈ
యిరువదేడింటినిన్, కూడియుండున్, పెక్కింటికూటువ = ఇట్టివి అనేక
ములు గలసినది, దేహము, = శరీరము, అదియున్, జంగమస్థావరరూపం
బులన్ = కదలునది కదలనిది యను నాకారములచేత, రెండువిధంబులు,
దగున్, ఆత్మ, మూలప్రకృతి = అవిద్య (మాయ) మొదలయిన, వర్గంబు
జన = సమూహమునకు, వేఱై=విలక్షణమై, మణిగణంబులన్ = రత్నముల
శుక చొచ్చియున్న సూత్రంబు చందంబునన్ = దూఱినదారమువలె,
వెదక యందును చొచ్చి = చేరి, దీపించున్ = వెలుఁగును, ఆత్మకున్,
సల బులు = పుట్టుట వెలయుట చచ్చుటలు, కలవు, అంచున్ =
నె తలఁచుచు, మిథ్యాతత్పరులు = అసత్యమును నమ్మినవారు, కాక,
గ శుద్ధము = జ్ఞానముచే నిర్మలమైన, మనంబుచంజేసి = చిత్తమువలన.
హరించి, ఆత్మను; వెదకవలయున్ ఆత్మకున్, అవస్థలు = మేలుకొనుట
నిద్రించుట కలఁగాంచుట యనుమార్పులు, కలయట్లు = ఉండునట్లు, ఉండుఁ
గాని, అవస్థలు, లేవు, జాగరణ స్వప్నసుషుప్తులు = మేలుకొనుట కలఁగాం
చుట నిద్రించుట, అనువృత్తులు = వ్యాపారములు. ఎవ్వనిచేతన్, ఎఱుంగఁ
బడున్ = తెలియఁబడునో, కుసుమధర్మంబులు = పూవులకు సహజగుణ
ములు, అయినగంధంబులచేతన్ = అయినవాసనలవలన, గంధాశ్రయుండు =
పరిమళము వహించువాఁడు, అయినవాయువున్ = అయినగాలిని, ఎఱింగెడు.
భంగిన్ = తెలిసికొనునట్లు, త్రిగుణాత్మకంబులు = సత్త్వరజస్తమోగుణ.

రూపములు, అయి, కర్మజన్యంబులు = కర్మవలనఁ బుట్టునవి, అయినబుద్ధి భేదంబులన్ = చిత్తవృత్తులచేత, ఆత్మను, ఎఱుఁగక, తగును, అని = ఇట్లని, చెప్పి.

సీ. సంసార మిది బుద్ధిసాధ్యము గుణకర్మ
గణబద్ధ మజ్ఞానకారణంబు
గలవంటి దింతియ కాని నిక్కము గాదు
సర్వార్థములు మనస్సంభవములు
స్వప్నజాగరములు సమములు గుణశూన్యుఁ
డగుపరమునికి గుణాశ్రయమున
భవవినాశంబులు వాటిల్లిన ట్లుండుఁ
బట్టిచూచిన లేవు బాలురార
తే. కడఁగి త్రిగుణాత్మకము లైనకర్మములకు
జనక మై వచ్చు నజ్ఞానసముదయమును
ఘనతరజ్ఞానవహ్నిచేఁ గాల్చి పుచ్చి
కర్మవిరహితు లై హరిఁ గనుట మేలు. 238

టీ. ఓబాలురారా! ఇది = ఈ, సంసారము, బుద్ధి సాధ్యము = బుద్ధిచే సాధింపఁదగినది, గుణ...బద్ధము = సత్త్వరజస్తమోగుణ మూలములైన (నానావిధ) కర్మలచేఁ గల్పింపఁబడినది, అజ్ఞానకారణంబు = తెలివిలేమికి హేతువైనది, కలవంటిది, ఇంతియకాని, నిక్కము = నిజము, కాదు, సర్వార్థములు = ఎల్లవిషయములు, మనస్సంభవములు = మనస్సులోఁ బుట్టినవి, స్వప్నజాగరములు = స్వప్నమును మెలఁకువయు, సమములు, గుణశూన్యుఁడు=గుణములచే రహితుఁడైన, పరమునికిన్ = పరమాత్మకు, గుణాశ్రయంబునన్ = సత్త్వాదిగుణముల సంగముచేత, భవవినాశంబులు = జన్మమరణములు, పాటిల్లినట్లు = కలిగినట్లు, ఉండున్, పట్టిచూచినన్=విచారించి చూడఁగా, లేవు, కడఁగి = ప్రయత్నపడి, త్రిగుణాత్మకములు = సత్త్వర

జస్తమోగుణరూపములు, ఐనకర్మములకున్, జనకము = జన్మకారణము, ఐ వచ్చు, అజ్ఞానసముదయమును=అజ్ఞానముయొక్కసమూహమును, ఘనతరజ్ఞాన వహ్నిచేఁ = గొప్పజ్ఞాన మనునిప్పుచేత, కాల్చిపుచ్చి, కర్మవిరహితులు = కర్మబంధములు లేనివారు, ఐ, హరిఁ = విష్ణువును, కనుట = చూచుట్ మేలు.

తా. బాలురారా! ఈసంసారము తెలివితోఁ బరిశీలింపఁదగినది. గుణకర్మల ననుసరించి యున్నది. అవివేకమునకు మూలమైనది. కలవంటిది. ఇంతియేగాని నిజము కాదు. ఎల్లవిషయములును మనమనస్సులోనే పుట్టినవి. స్వప్నమును మేలుకొనుటయు నొక్కటే. గుణవర్జితుఁడైనయాత్మకు గుణములకూటమింజేసి జన్మలయములు గలిగిన ట్లుండుగాని చక్కఁగా విచారించితిమా లేవు. ఇట్లు త్రిగుణరూప మైనకర్మబంధములను గలిగించు నీయజ్ఞానపుఁ బోదను గొప్పదైన జ్ఞానాగ్నిచేఁ గాల్చివేసి ఎల్లకర్మములను బాపికొని విష్ణునిఁ జేరినయెడల మే లగును.

వ. అది గావున గురుశుశ్రూషయు సర్వలాభసమర్పణంబులు సాధుజనసంగమంబును నీశ్వరప్రతిమాసమారాధనంబును హరికథాతత్పరత్వంబును వాసుదేవునియందలి ప్రేమయు నారాయణగుణకర్మకథానామకీర్తనంబును వైకుంఠచరణకమలధ్యానంబును విశ్వంభరమూర్తివిలోకనపూజనంబులును మొదలయిన విజ్ఞానవైరాగ్యలాభసాధనంబు లైన భాగవత ధర్మంబులపై రతి గలిగి సర్వభూతంబులయందు నీశ్వరుండు భగవంతుం డాత్మ గలం డని సమ్మానంబు సేయుచుఁ గామక్రోధలోభమోహమదమత్సరంబులం గెలిచి యింద్రియవర్గంబును బంధించి భక్తి చేయుచుండ నీశ్వరుం డయిన విష్ణుదేవునియందలిగతి సిద్ధించును. 239

టీ. అనిగావునన్ = అట్టిపటవలన, గురుశుశ్రూషయున్ = గురువును సేవించుటయు, సర్వలాభసమర్పణంబును = కర్మములను ఈశ్వరార్పణము చేయుటయు, సాధుజనసంగమంబును = ఉత్తములచెలిమియు, ఈశ్వరప్రతిమాసమారాధనంబును = దేవునివిగ్రహముం బూజించుటయు, హరికథాతత్పరత్వంబును = భగవంతునికథలయందుఁ దదేకనిష్ఠ గలిగి యుండుటయు, వాసుదేవునియందలి ప్రేమయును, నారాయణ...బును = శ్రీహరిగుణములు కర్మములు కథలు నామములు కీర్తించు (పాడు) టయు, వైకుంఠ...బును = విష్ణుపాదకమలములను ధ్యానించుటయు, విశ్వంభర...ములును = సర్వప్రపంచమును భరించువాఁడైన శ్రీహరియాకారమును గాంచుటయుంబూజించుటయుం మొదలయిన, విజ్ఞాన...బులు = ఉత్తమజ్ఞానము విషయవైముఖ్యము వీనికి సాధనములు, ఐన, భాగవత ధర్మంబులపైనన్ = భాగవతధర్మములమీఁద, రతి = మక్కువ, కలిగి, సర్వభూతంబులయందున్ = చరాచరములైనయెల్లజంతువులయందును, ఈశ్వరుండు = సర్వలోక నియామకుఁడును, భగవంతుండు = షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడయిన, ఆత్మ = పరమాత్మ, కలండు, అని, సమ్మానంబు = (ఎల్లజంతులయెడల) గౌరవమును, చేయుచు, కామక్రోధలోభమోహమదమత్సరంబును, గెలిచి, ఇంద్రియవర్గమును = అంతరింద్రియబాహ్యేంద్రియములను, బంధించి = వానియిచ్ఛ చొప్పునఁ బోనీయకుండునట్లు చేసి, భక్తి = పూజ్యులయందుఁ గావింపఁదగుభావమును, సేయుచుండన్, ఈశ్వరుండు = సర్వనియామకుఁడు, అయిన విష్ణుదేవునియందలి, గతి = చేరిక, సిద్ధించును.

సీ. దనుజారిలీలావతారంబులందలి
శౌర్యకర్మంబులు సద్గుణములు
విని భక్తుఁ డగువాఁడు వేడ్కతోఁ బులకించి
కన్నుల హర్షాశ్రుకణము లొలుక
గద్గదస్వరముతోఁ గమలాక్ష వైకుంఠ
వరద నారాయణ వాసుదేవ

యనుచు నొత్తిలి పాడు నాడు నాక్రోశించు
నగుఁ జింతనము సేయు నతి యొనర్చు
తే. మరులుకొనియుండుఁ దనలోన మాటలాడు
వేల్పు సోఁకినపురుషునివృత్తిఁ దిరుగు
బంధములఁ బాసి యజ్ఞానపటలిఁ గాల్చి
విష్ణుఁ బ్రాపించుఁ దుది భక్తివివశుఁ డగుచు. 240

టీ. భక్తుఁడు = ప్రపన్నుఁడు, అగువాఁడు = అయినపురుషుఁడు, దనుజారి = విష్ణునియొక్క, లీలా = వేడుకకొఱకైన, అవతారంబులందలి, శౌర్యకర్మంబులు = పరాక్రమపుఁజేఁతలు, సద్గుణములు = మంచిగుణములును, విని, వేడ్కతోన్ = కౌతుకముతోడ, పులకించి = గగురుపాటుజెంది, కన్నులయందున్, హర్షాశ్రుకణములు=ఆనందబాష్పముల బిందువులు,ఒలుకన్= జాలువాఱఁగా. గద్గదస్వరముతోడన్ = డగ్గుత్తికపడినయెలుఁగుతోడ, కమలాక్ష = కమలములవంటి కన్నులుగలవాఁడా! వైకుంఠా! వరద=కోరిన దానినెల్ల నిచ్చువాఁడా! నారాయణ = ఉదకమందు వసించువాఁడా! వాసుదేవ=వసుదేవునికొడుకా! అనుచున్, ఒత్తిలి = బిగ్గరగా, పాడున్ = గానముచేయును, ఆడున్, ఆక్రోశించున్ = పెద్దగా నఱచును, నగున్ = నవ్వును, చింతనము = ధ్యానము, చేయును, నతి = మ్రొక్కు, ఒనర్చున్ = చేయును, మరులు = మోహము, కొనియుండున్ = పొందియుండును, తనలోనన్, మాటలాడును, వేల్పు = దయ్యము, సోఁకినపురుషునివృత్తిన్ = పట్టినవానిలాగున, తిరుగున్, బంధములన్ = కర్మసంసారబంధములను, పాసి = తొలఁగించికొని, అజ్ఞానపటలిన్ = అవివేకపుఁ జిక్కును, కాల్చి = మసిచేసి, తుదిన్ = అంతమున, భక్తివివశుఁడు = అనురాగబంధురుఁడు, అగుచున్, విష్ణుని, ప్రాపించున్ = పొందును.

తా. విష్ణుభక్తుఁడు అనవరతము శ్రీహరియొక్క అవతారములయందలి పరాక్రమకర్మములను విని మేను గగుర్పొడువ నానందబాష్పముల విడుచుచు డగ్గుత్తికతో కమలాక్షా! వైకుంఠా! వరదా! నారాయణా! వాసుదేవా!

ఒరి పేరెలుంగుతోఁ గొంతదడవు పాడును. కొంతసే పాడును. కొంతసే వఱ
చును. కొంతకాలము నవ్వును. కొంతసేపు తదేకనియతితో ధ్యానించును.
మ్రొక్కును. ఎప్పుడును నాదేవునిమీఁద మోహము కలిగియుండును. తనలోఁ
దానే మాటలాడుకొనును. కొంతసేపు దయ్యము పట్టినట్లు తిరుగును,
ఇట్లు తత్పరుండై యుండి చివరకు కర్మబంధములను విడిచి యజ్ఞానముఁ
బోలఁగఁ ద్రోసికొని భక్తిపరవశుండై విష్ణువునం దైక్య మొందును.

వ కావున రాగాదియుక్తమునస్కుం డయినశరీరికి సంసారచక్ర
నివర్తకం బయిన హరిచింతనంబు బ్రహ్మమందలి నిర్వాణ
సుఖం బెట్టి దట్టి దని బుధులు తెలియుదురు హరిభజనంబు
దుర్గమంబు గాదు హరి సకలప్రాణిహృదయంబులయందు
నంతర్యామియై యాకాశంబుభంగి నుండువిషయార్జనంబుల
నయ్యెడిది లేదు నిమిషభంగురప్రాణులైన మర్త్యులకు మను
తాప్పదంబులును జంచలంబులును నైన పుత్త్ర మిత్త్ర కళత్ర
పశు భృత్యబలబంధురాజ్యకోశమణిమందిరమంత్రిమాతంగ
మహీప్రముఖవిభవంబులు నిరర్థకంబులు యాగప్రముఖ
పుణ్యలబ్ధంబులైన స్వర్గాదిలోకభోగంబులు పుణ్యానుభవ
క్షీణంబులుగాని నిత్యంబులు గావు నరుండు విద్వాంసుండ
నని యభిమానించి కర్మంబు లాచరించి యమోఘంబులయిన
విపరీతఫలంబుల నొందుఁ గర్మంబులు గోరక చేయవలయు
కోరిచేసిన దుఃఖంబులు ప్రాపించుఁ బురుషుండు దేహంబుకొ
ఱకు భోగంబుల నపేక్షించు దేహంబు నిత్యంబుగామతోడ
రాదు మృతంబయినదేహమును శునకాదులు భక్షించు
దేహి కర్మంబు లాచరించి కర్మ బద్ధుం డయి క్రమ్మఱం
గర్మానుకూలంబయిన దేహంబుఁ దాల్చు నజ్ఞానంబునం జేసి

పురుషుండు గర్మదేహంబుల విస్తరించు నజ్ఞానతంత్రంబులు ధర్మార్థకామంబులు జ్ఞానలభ్యంబు మోక్షంబు మోక్షప్రదాతయగు హరి సకలభూతంబులకు నాత్మేశ్వరుండు ప్రియుండు దనచేతనయిన మహాభూతంబులతోడ జీవసంజ్ఞితుండయి యుండు నిష్కాములై హృదయగతుం డయినహరిని నిజభక్తిని భజింపవలయు. 241

టీ. కావునన్, రాగాది యుక్త మనస్కుండు = రాగద్వేషాదులతోఁ గూడినచిత్తము గలవాఁడు, అయిన, శరీరికిన్ = దేహధారికి, సంసార... కంబు = సంసారజాలమును బాపునది, అయిన, హరి చింతనంబు = విష్ణుధ్యానము, బ్రహ్మమందలి, నిర్వాణ = మోక్షముయొక్క, సుఖంబు, ఎట్టిదో, అట్టిది, అని, బుధులు = పండితులు, హరిభజనంబు = విష్ణుసేవ, దుర్గమంబు = పొందరానిది, కాదు, హరి, సకల...యందున్ = ఎల్లజీవులమనస్సులయందు, అంతర్యామి = లోన నున్నవాఁడు, ఐ, ఆకాశంబుభంగిన్, ఉండున్, విషయార్జనంబులన్ = ఇంద్రియార్థములను సాధించుటవలన, అయ్యెడిది = కలుగు లాభము, లేదు, నిమిష... ప్రాణులు = రెప్పపాటులోఁ జెడిపోవు ప్రాణముగలవారు, మర్త్యులకున్ = (చచ్చుస్వభావముగల) మానవులకు, మమతాస్పదంబులును = నాది యనుభావమునకుఁ జోటైనవియు, చంచలంబులును, ఐన పుత్త్ర... బులు = బిడ్డలు నెచ్చెలులు భార్యలు గొడ్లు నౌకరులు సేనలు చుట్టములు ఏనుఁగులు భూములు (రాజ్యము) మొదలగు సంపదలు, నిరర్థకంబులు = ప్రయోజనములేనివి, యాగ...బులు = యజ్ఞములు మొదలగు పుణ్యకార్యములచేత దొరకిన స్వర్గాది భోగంబులుగాని, పుణ్యానుభవక్షీణంబులు = పుణ్యముల ననుభవించుటవలనఁగాని నిత్యంబులు = కలకాలముండునవి, కావు, నరుండు విద్వాంసుఁడన్ = తెలిసినవాఁడను, అని, అభిమానించి = అహంకారపడి, కర్మంబులు, ఆచరించి, అమోఘంబులు = రిత్తలుగానివి, ఐన, విపరీతఫలంబులన్ = కోరుకొన్నదానికి ప్రతికూలమైన ఫలములను, ఒందున్, కర్మంబులు, కోరక = ఫలాపేక్షలేక, చేయవలయును. కోరి = ఫలమపేక్షించి, చేసినన్, దుఃఖంబులు ప్రాపించున్ =

పొందును, పురుషుండు, దేహంబుకొఱకు, భోగంబులన్ = స్రక్చందన వని
తాదులను, అపేక్షించుచున్ = కోరును, దేహంబు, నిత్యంబు = నిజము, కాదు,
తోడన్ = లోకాంతరమునకుఁబోవు జీవునివెంబడిని, రాదు, మృతంబు =
ప్రాణములఁ బాసినది, అయిన దేహమును, శునకాదులు = కుక్కలు మున్నగు
నవి, భక్షించున్ తినును. దేహి, కర్మంబులు, ఆచరించి = చేసి, కర్మ
బద్ధుండు=కర్మలచేఁ గట్టఁబడినవాఁడు, అయి, క్రమ్మఱన్ = మరల, కర్మాను
కూలంబు = తనకర్మకుఁ దగినది, అయిన దేహంబును, తాల్చును = పూనును,
పురుషుండు, అజ్ఞానంబునం జేసి = అజ్ఞానమువలన, కర్మదేహంబులన్ విస్త
రించున్=కర్మలను వానినిబట్టి దేహములను పెంచుకొనును. అజ్ఞానతంత్రంబులు
=అజ్ఞానముచే సాధింపఁబడునవి ధర్మార్థకామంబులు=ధర్మము అర్థము కామము
(అనఁగా నజ్ఞానముతోడ నిత్యసంబంధముగలవి), మోక్షము, జ్ఞానలభ్యము =
జ్ఞానముచే సాధింపఁదగినది, మోక్షప్రదాత= మోక్ష మిచ్చువాఁడు, అగుహరి
సకలభూతంబులకున్ = ఎల్లజంతువులకు. ఆత్మేశ్వరుండు = ఆత్మరూపుఁడైన
ప్రభువు, ప్రియుండు = అన్నిటికంటె నిష్టమయినవాఁడు, తనచేతన్ = తన
వలన, అయినమహాభూతంబులతోడన్ = కల్పితమైన పంచమహాభూతముల
కలయికతోడ్పాటున, జీవసంజ్ఞితుండు = జీవుఁడని పేరుగలవాఁడు, అయి,
ఉండున్, నిష్కాములు = కోరికలేనివారు, ఐ, హృదయంగతుండు=హృద
యమును బొందినవాఁడు, అయిన హరిని, నిజభక్తిని = రాగద్వేషకలితముగాని
అచ్చపు భక్తిచేత భజింపవలయున్ = సేవింపవలయును.

క. దానవ దైత్య భుజంగమ
మానవ గంధర్వ సుర సమాజములో ల
క్ష్మీనాథుచరణకమల
ధ్యానంబున నెవ్వఁ డయిన ధన్యత నొందున్. 212

టీ. దానవ...సమాజములోన్ = దనుజులు దితిజులు (రాక్షసులు) నాగులు మనుజులు గంధర్వులు దేవతలు మొదలగు సంఘములోన్, ఎవ్వఁడు= ఏలాటిజీవుఁడు, అయినన్, లక్ష్మీనాథుచరణకమలధ్యానంబునన్ = శ్రీహరి పాదకమలముల చింతనముచేత, ధన్యతన్=కృతార్థత్వమును, ఒందును.

తా. మానవ రాక్షస గంధర్వ సర్పాదియోనులయందుఁ బుట్టిన యే జీవుఁడైనను శ్రీహరిపదధ్యానముచే ధన్యత్వముఁ జెందును.

క. చిక్కఁడు వ్రతములఁ గ్రతువులఁ
చిక్కఁడు దానముల శౌచశీలతపములం
జిక్కఁడు యుక్తిని భక్తిని
జిక్కినక్రియ నచ్యుతుండు సిద్ధము సుండీ. 243

టీ. అచ్యుతుండు=శ్రీవిష్ణుమూర్తి, భక్తిని=భక్తిచేత, చిక్కినక్రియన్= దొరికినట్లు, వ్రతములన్=వ్రతములచేతను, క్రతువులన్=యజ్ఞములచేతను, దానములన్ = దానములచేతను, శౌచశీలతపములన్ = సదాచారము మంచి నైజములచేతనుతపస్సుచేతను, యుక్తిని=శాస్త్రతర్కము చేతను, చిక్కఁడుసుండీ.

తా. బాలురారా ! శ్రీహరి భక్తికి వశమైనట్లు ఇఁక నేనోములకు యాగములకు దానములకు శుచిత్వమునకు మంచినడవడికి తపస్సునకు యుక్తి కిని స్వాధీనము గాఁడుసుమా.

క. చాలదు భూదేవత్వము
చాలదు దేవత్వమధిక శాంతత్వంబుం
జాలదు హరి మెప్పింప వి
శాలోద్యములార భక్తి చాలినభంగిన్. 244

టీ. విశాలోద్యములార = గొప్పయత్నముకల రాక్షస బాలురారా ! హరిన్ = శ్రీవిష్ణువును, మెప్పింపన్ = మెచ్చఁజేయుటకు, భక్తి, చాలిన

భంగిఁ = చాలినట్లు, భూదేవత్వము = బ్రాహ్మణత్వము, చాలదు, దేవత్వము= దేవతత్వము, చాలదు, అధిక శాంతత్వంబుఁ = మిగుల నెమ్మదియు, చాలదు.

తా. గొప్పయత్నము గల యోరాక్షసబాలురారా! శ్రీవిష్ణువును మెప్పించుటకు భక్తియనువస్తువు చాలినట్లు ఇంకొకటి యేదియుం జాలదు. ఉత్తమమైన బ్రాహ్మణకులమందుఁ బుట్టినసే ప్రయోజనము లేదు. స్వర్గత దేవతయైనంతనే కార్యములేదు. చాల నెమ్మది గలిగినను, ఫలము లేదు. ఒక్క భక్తియె కావలెను. ఆయన దానికే వశమై యుండును.

ఆ. దనుజభుజగయక్షదైత్యమృగాభీర
సుందరీవిహంగశూద్రశబరు
లైనఁ బాపజీవులైన ముక్తికిఁ బోదు
రఖిలజగము విష్ణుఁ డనుచుఁ దలఁచి. 245

టీ. అఖిలజగము = ప్రపంచమంతయు, విష్ణుఁడు = శ్రీహరియే, అను మను, తలఁచి, దనుజ...లు = రాక్షసులు పన్నగులు యక్షులు దితిజులు మృగములు గొల్లలు స్త్రీలు పక్షులు శూద్రులు ఎఱుకువారును, ఐనను, పాప జీవులు = పాపాత్ములు, ఐనను, ముక్తికిఁ మోక్షమునకు, పోవుదురు.

తా. బాలకులారా! ప్రపంచమంతయుం విష్ణుమయ మని తెలిసికొనిరేని రాక్షసులు, యక్షులు, మృగములు, గొల్లలు, స్త్రీలు, పక్షులు, శూద్రులు, బోయలు మొదలుగా నెంతటి పాపాత్ములైనను మోక్షమందుటకు సందేహము లేదు.

క. గురువులు దమకును లోఁబడు
తెరువులు చెప్పెదరు విష్ణుదివ్యపదవికిం
దెరువులు చెప్పరు చీఁకటిఁ
బరువులు వెట్టంగ నేల బాలకులారా. 246

టీ. బాలకులారా! గురువులు = ఒజ్జలు, తమకును, లోఁబడు తెరు వులు = తెలిసిన (చదువుల) జాడలను, చెప్పెదరు, గాని, విష్ణుదివ్యపదవికిఁ=

శ్రీహరియొక్క దివ్యమైనస్థానమునకు, తెరువులు = త్రోవలు, చెప్పరు, చీఁకటిన్ = చీఁకటిలో, పరువులు పెట్టంగన్ = పరుగులుదీయుట, ఏల = ఎందుకు?

తా. బాలురారా! మనయయ్యవారలు వారికిఁదెలిసినచదువులే చెప్పఁగలరుగాని వాటెఱుఁగఁజాలని విష్ణుపదప్రాప్తి మార్గమైన చదువు చెప్పలేరు. ఇట్లు మనము ఈగుడ్డిచదువు ఎన్నాళ్లు చదివినను ఏమి ప్రయోజన మున్నది?

క. తెం డెల్లపుస్తకంబులు
నిం డాచార్యునకు మరల నేకతమునకున్
రండు విశేషము చెప్పెదఁ
బొం డొల్లనివారు కర్మపుంజముపాలై. 247

టీ. ఎల్లపుస్తకంబులున్ = మీరు బడిలోఁ జదువుకొనవలసిన పుస్తకములన్నియు, తెండు = తీసికొనిరండు, ఆచార్యునకున్ = మనగురువుగారికి, ఇండు, మరలన్ = తిరిగి, ఏకతమునకున్ = ఈలాటి రహస్యదేశమునకు, రండు, విశేషమున్ = ఒకమేలైనవార్త, చెప్పెదను, ఒల్లనివారు = ఇందుల కిష్టపడనివారు, కర్మపుంజముపాలై = కర్మముల సమూహమునకు లోఁబడి, పొండు.

తా. బాలకులారా! ఇటు వచ్చి నేఁ జెప్పెడు మాటలాలింపుఁడు. మీమీపుస్తకాలన్నియు తెచ్చి గురువుగారివాతఁ బడవేసివచ్చి మరల నన్నుఁ గలసికొనుఁడు, మీకు మంచిమార్గముఁ జెప్పెదను. ఇందుల కిష్టపడనివారు కర్మలపాలై పొండు. మీగతి మీది.

క. ఆడుదము మనము హరిరతిఁ
బాడుద మేప్రొద్దు విష్ణుభద్రయశంబుల్
వీడుదము దనుజసంగతిఁ
గూడుదము ముకుందభక్తకోటిన్ సూటిన్. 248

టీ. మనము, హరిరతిన్ = విష్ణువునందలి మక్కువచేత, ఆడుదము, ఏప్రొద్దున్ = ఎల్లప్పుడును, విష్ణుభద్రయశంబుల్ = విష్ణునిమంగళకరములైన కీర్తులు, పాడుదము, దనుజసంగతిన్ = రాక్షసులచెలిమిని, వీడుదము, సూటిన్ =

గూడితోడ, ముకుందభక్తకోటికా = విష్ణుభక్తుల సమూహమును, కూడుదము = చేరుదము.

తా. ఓ బాలులారా! మనము శ్రీహరిమీఁది చిత్తముతో నాడుదము రండు. ఎప్పుడును విష్ణుకీర్తనములను బాడుకొందము. ఈ మాయరాక్షసుల సంబంధము మానుకొందము. శ్రీహరిదాసులచెంతఁ జేరుదము రండు.

క. విత్తము సంసృతిపటలము
వ్రత్తము కామాదివైరివర్గంబుల నేఁ
డిత్తము చిత్తము హరికిని
జొత్తము నిర్వాణపదము శుభ మగు మనకున్. 249

టీ. సంసృతిపటలమును = సంసారసమూహమును, విత్తము = విడఁగొట్టుదము, కామాదివైరివర్గంబులకా = కామక్రోధాది శత్రువులను. వ్రత్తము = చీల్చుదము, నేఁడు = ఈదినము, చిత్తము = మనమనస్సు, హరికిని, ఇత్తము, నిర్వాణపదము = మోక్షపుఁజక్కిని, చొత్తము = చేరుదము, మనకును, శుభము = క్షేమము, అగుకా.

తా. మనము సంసారమును దొలఁగఁ ద్రోయుదము. కామక్రోధాదులను చీల్చి చెండాడుదము. నేఁడు శ్రీహరికి మనచిత్తమర్పించి మోక్షమార్గమున కేఁగుదము. మనకు మే లగును.

వ. అని యిట్లు ప్రహ్లాదుండు రహస్యంబున నయ్యైవేళల రాక్షసకుమారులకు నపవర్గమార్గం బెఱింగించిన వారును గురుశిక్షితంబు లైనచదువులు సాలించి నారాయణభక్తిచిత్తంబులం గీలించి యుండుటం జూచి వారల యేకాంతభావంబు దెలిసి వెఱచి వచ్చి శుక్రనందనుండు శక్రవైరి కిట్లనియె.

టీ. అని, ఇట్లు, ప్రహ్లాదుండు, అయ్యైవేళకా = ఆయాసమయములయందు, సమయము చిక్కినప్పుడెల్లను ననుట, రహస్యంబునకా = ఒంటరిపా

టున, రాక్షస కుమారులకున్, అపవర్గమార్గంబు = మోక్షపుఁదెరువు, ఎఱింగించినన్ = ఉపదేశింపఁగా, వారును=రాక్షసకుమారులును, గురుశిక్షితంబులు= ఉపాధ్యాయులచే నేర్పఁబడిన, చదువులు, చాలించి, చిత్తంబులన్ = తమ మనస్సులలో, నారాయణభక్తి = విష్ణుభక్తి, కీలించి = నాటుకొనఁజేసి, ఉండుటనుచూచి, శుక్రనందనుండు = శుక్రుని కొడుకగు రాక్షసబాలురవిద్యాగురువు, వారలగునేకాంతభావంబు = ఆరక్షోబాలుర యాంతర్యమును, తెలిసికొని, వచ్చి, శక్రవైరికిన్ = ఇంద్రవిరోధియగు హిరణ్యకశిపునకు, ఇట్లనియెను.

శా. రక్షోబాలురనెల్ల నీకొడుకు చేరం జీరి లోలోన నా
శిక్షామార్గము లెల్లఁ గల్ల లని యాక్షేపించి తా నందఱన్
మోక్షాయత్తులఁ జేసినాఁడు మనకున్ మోసంబు వాటిల్లె నీ
దక్షత్వంబునఁ జక్కఁ జేయవలయున్ దైతేయవంశాగ్రణీ.

టీ. దైతేయవంశాగ్రణీ = ఓరాక్షసరాజా! నీకొడుకు = ప్రహ్లాదుఁడు, రక్షోబాలురనెల్లన్ = రాక్షసులబిడ్డలనందఱను, చేరన్ జీరి = రాఁబిలిచి, లోలోనన్ = రహస్యముగా, నాశిక్షామార్గములు ఎల్లన్ = నాయుపదేశపద్ధతు లన్నిటిని, ఆక్షేపించి, తాన్ = ప్రహ్లాదుఁడు, అందఱన్ = రాక్షస కుమారులందఱను, మోక్షాయత్తులన్ = మోక్షమార్గాసక్తులనుగా, చేసినాఁడు, మనకున్, మోసంబు = కీడు వాటిల్లెన్ =కల్గెను. నీదక్షత్వంబునన్ = నీసామర్థ్యమువలన, చక్కఁజేయవలయున్ = ఈదోసగు మానుపవలెను.

తా. రాజా! నీకొడుకు ప్రహ్లాదుఁడు రాక్షసబాలకుల నందఱను జేరఁబిలిచి నేఁ జెప్పినచదువులు కల్ల లని బోధించి తాను వారి కందఱకు మోక్షమార్గము నుపదేశించెను. మనకుఁ జాల ప్రమాదము సంభవించినది. దీనిని నీవు విచారించి చక్కఁబెట్టవలయును.

క.-ఉల్లసితవిష్ణుకథనము
లెల్లప్పుడు మాకుఁ జెప్పఁ డొరుఁడు నని న
న్నుల్లంఘించి కుమారకు
లొల్లరు చదువంగ దానవోత్తమ వింటే. 252

టీ. దానవోత్తమ = రాక్షసశ్రేష్ఠా ! వింటే = వింటివా, కుమారకులు= విద్యార్థులు, ఈగురుండు = ఈయుపాధ్యాయుండు, మాకున్, ఎల్లప్పుడున్, ఉల్లసిత విష్ణుకథనములు = ప్రకాశించువిష్ణునిగాథలను, చెప్పండు, అని, నన్నున్ ఉల్లంఘించి = తిరస్కరించి, చదువంగన్ = నేంజెప్పినచదువులం జదువుటకు, ఒల్లరు = ఇష్టపడరు.

తా. రాక్షసరాజా ! విన్నావా! బాలురెల్లరు ఈగురు వెప్పుడు చూచి నను ఏవోలేనిపోనిగాథలు చెప్పుచుగాని మోక్షైకసాధనములైన విష్ణుచరిత్రములను జెప్పండు అని నన్నధిక్షేపించుచు నేంజెప్పెడుచదువులను గుజియుంచి చదువుకొనరు.

క. ఉడుగండు మధురిపుకథనము
విడివడి జడుపగిదిం దిరుగు వికసనమున నే
నొడివినచదువులు నొడువండు
దుడుకనిం జదివింప మాకు దుర్లభ మధిపా. 253

టీ. అధిపా =రాజా ! మధురిపుకథనము = విష్ణునికీర్తనము, ఉడుగండు= మానండు, జడుపగిదిన్ = మందునివలె, విడివడి = అడ్డువదలి, వికసనమునన్= ఆనందముతో, తిరుగును, నేనొడివినచదువులు = నేంజెప్పినచదువులు, నొడువండు=చదువండు, దుడుకనిన్ = ఇట్టిసిక్కొడుకును, చదివింపన్ = విద్యగఱపుటకుం మాకున్, దుర్లభము = శక్యముకాదు.

తా. రాజా ! మీబాలుండు ఎప్పుడు విష్ణుకథలను బాడుచు అడ్డమాపులులేక పిచ్చివానివలె నానందముతోం దిరుగుచుండును. తనపట్టు వినుండు. నాచదువులు వానికి రుచింపవు. ఇంక వీని జదివించునేర్పు నాకు లేదు.

క. చొక్కపురక్కసికులమున
వెక్కురు జన్మించినాండు విష్ణునియందున్
నిక్కపుమక్కువ విడువం
డెక్కడిసుతుం గంటి రాక్షసేశ్వర వెట్టిన్. 254

టీ. చొక్కపుటక్కసికులమునన్ = మంచిరాక్షసవంశమందు, వెక్కసు = వెఱ్ఱివాఁడు, జన్మించినాఁడు, విష్ణునియందున్, నిక్కపుమక్కువ = అచ్చపు భక్తిని, విడువఁడు, రాక్షసేశ్వరా, వెఱ్ఱిన్, ఎక్కడిసుతున్ = ఎటువంటికొడుకును, కంటివి.

తా. రాజా! పాలవంటి వీరాసులయందు నీవెఱ్ఱి జన్మించినాఁడు. ఎంత చెప్పినను విష్ణునియందు మమత వీడఁడు. ఎంత చక్కని కొడుకును గన్నావయ్యా!

వ. అని యిట్లు గురుసుతుండు చెప్పినఁ గొడుకువలనివిరోధవ్యవహారంబులు గర్ణరంధ్రంబుల ఖడ్గప్రహారంబులయి సోఁకిన బిట్టు మిట్టిపడి పాదాహతంబైన భుజంగంబుభంగిఁ బవనప్రేరితంబైన దవానలంబుచందంబున దండతాడితంబయిన కంఠీరవంబుకైవడి భీషణ రోష రసావేశ జాజ్వల్యమానచిత్తుండును బుత్రసంహారోద్యోగాయత్తుండును గంపమానగాత్రుండును నరుణీకృతనేత్రుండును నై కొడుకును రప్పించి సమ్మానకృత్యంబులు దప్పించి నిర్దయుండై యశనిసంకాశభాషణంబుల నదల్చుచు. 255

టీ. గురుసుతుండు = గురువగుశుక్రునికొడుకు, విరోధ వ్యవహారంబులు = అయిష్టవర్తనములు, కర్ణరంధ్రంబులన్ = చెవిసందులలో, ఖడ్గప్రహారంబులు = కత్తిపోటులు, బిట్టు = మిగుల, మిట్టిపడి = అదరిపడి, పాదాహతంబు = కాలఁదన్నఁబడినది, భుజంగంబుభంగిన్ = పామువలె, పవనప్రేరితంబు = గాలిచే రగుల్కొలుపఁబడిన, దవానలంబు = కార్చిచ్చు, దండతాడితంబు = కఱ్ఱతో మోఁదఁబడిన, కంఠీరవంబు = సింగము, భీషణ...త్తుండు = భయంకరమైన కోపముచే మండుచున్న మనము గలవాఁడు, పుత్ర...చిత్తుండు = కొడుకును జంపుపనియందుఁ దవిలిన మనస్సు గలవాఁడు, కంపమానగాత్రుండు = వడఁకుచున్న మేను గలవాఁడు. అరుణీకృతనేత్రుండు = ఎఱ్ఱగాఁ జేసికొనఁ

బెడిదకన్నులు గలవాఁడు, సమ్మానకృత్యంబులు = గారవంపుఁజేయుదములు, నిర్దయుండై = కరుణమాలినవాఁడై, అశని...బులన్ = పిడుగులంబోనిమాటలతో అదల్పుచున్ = బెదరించుచు, (ప్రైపద్యముతో నన్వయము.)

శా. సూనున్ శాంతగుణప్రధాను నతిసంశుద్ధాంచితజ్ఞాను న
జ్ఞానారణ్యకృశాను నంజలిపుటీసంభ్రాజమానున్ సదా
శ్రీనారాయణపాదపద్మయుగళీచింతామృతాస్వాదనా
ధీనున్ ధిక్కరణంబు చేసి పలికెన్ దేవాహితుం డుగ్రతన్.

టీ. దేవాహితుండు = రాక్షసుఁడు, ఉగ్రతన్ = క్రౌర్యముతో శాంతగుణప్రధానున్ = తిన్ననిగుణములె ముఖ్యముగాఁ గలవాఁడును, అతిశుద్ధాంచితజ్ఞానున్ = మిగులదోషరహితమై యొప్పు తెలివిగలవాఁడును, అజ్ఞానారణ్యకృశానున్ = తెలివిలేమి యనునడవికిఁ జిచ్చువంటివాఁడును, అంజలిపుటీసంభ్రాజమానున్ = ప్రణామాంజలి (దోసిలి) చేఁ బ్రకాశించువాఁడును, సదా...ధీనున్ = ఎప్పుడును శ్రీహరిపాదకమలములజంటను జింతించుట యనునమృతమురుచికి లోనైనవాఁడునునగు, సూనున్=కొడుకును, ధిక్కరణంబు = తిరస్కారము, చేసి, పలికెను.

తా. హిరణ్యకశిపుఁడు బలుక్రౌర్యముతో, నతిశాంతుఁడు, నిర్మలమైన జ్ఞానము గలవాఁడు, అవివేకము లేనివాఁడు, వినేయత యెఱుకపడులాగున నంజలిపట్టికొనియున్నవాఁడును, సర్వకాల సర్వావస్థలయందును శ్రీమన్నారాయణచరణసరసిజములధ్యాన మనునమృతమును ద్రావుటయందుఁ దవిలియున్నవాఁడును నగుకొడుకును ధిక్కరించి మాటలాడఁ దొడఁగెను.

సీ. అస్మదీయం బగు నాదేశమునఁ గాని
మిక్కిలి రవి మింట మెఱయ వెఱచు
నన్నికాలములందు ననుకూలుఁడై కాని
విద్వేషి నై గాలి వీవ వెఱచు

మత్ప్రతాపానలమందీకృతార్చియై
విచ్చలవిడి నగ్ని వెలుఁగ వెఱచు
నతితీక్ష్ణ మైననాయాజ్ఞ నుల్లంఘించి
శమనుండు ప్రాణులఁ జంప వెఱచు
తే. నింద్రుఁ డౌఁదల నామ్రోల నెత్త వెఱచు
నమర కిన్నర గంధర్వ యక్ష విహగ
నాగ విద్యాధరావళి నాకు వెఱచు
నేల వెఱవవు పలువ నీ కేది దిక్కు. 257

టీ. ఓపలువ = తులువ వగునోబాలకా! రవి సూర్యుఁడు, అస్మదీయంబు = నాసంబంధము, అగునాదేశమునఁగాని = ఆజ్ఞవలనఁగాక, మింటన్ = గగనమందు, మిక్కిలి=మిగుల, మెఱయన్ వెఱచున్ = ప్రకాశింపనోడును. గాలి, అన్నికాలములందున్ = ఎల్లవేళలయందును, అనుకూలుఁడు ఐ కాని = నాయిచ్చచొప్పున మెలఁగువాఁడు కాక, విద్వేషియై = అహితుఁడై, వీవన్ = వీచుటకు, వెఱచున్, అగ్ని, మత్ప్రతాపానల మందీకృతార్చియై = నా పరాక్రమమనుమంటలచేత జబ్బుపడినవేఁడిమి గలవాఁడై, విచ్చలవిడిన్=తన యిచ్చకొలఁది, వెలుగన్ = మండుటకు, వెఱచున్, శమనుండు = యముఁడు, అతిశాత = మిగులతీవ్రమయిన, నాయాజ్ఞన్ = నాయానతిని, ఉల్లంఘించి = దాఁటి, ప్రాణులన్ = జంతువులను, చంపన్, వెఱచును, ఇంద్రుఁడు, నామ్రోలన్ = నాసమ్ముఖమున, ఔఁదలన్=తలను, ఎత్త వెఱచున్, అమర... రావళి = దేవతలు, కిన్నరులు, గంధర్వులు, యక్షులు, పక్షులు, నాగులు, విద్యాధరులు వీరలపంక్తి, నాకున్, వెఱచున్, నీవు, ఏల, వెఱవవు? నీకు, దిక్కు = నాయనుగ్రహమునకుఁ బాసినవెనుక రక్షింపఁగలప్రాపు, ఏది = ఎవరు?

తా. ఓరీ తులువా! నాకు వెఱచి సూర్యుఁడు మిక్కిలియెండఁగాయ జంకును. గాలి గట్టిగాఁ గొట్టనోడును. నాప్రతాపమునకు వెఱచి అగ్నియు భగ్గుని మండ నోడును. నాతీక్ష్ణ మైనయాజ్ఞకు భయపడి యముఁడును

ప్రాణులఁ జంప నోడుదు. ఇంద్రుఁడో నాయెదుట తల యెత్తనే లేఁడు. ఇఁక తక్కిన దేవతలు కిన్నరులు యక్షులు పక్షులు నాగులు విద్యాధరులు మొదలగు వారిమాట చెప్పనేల. ఓరీ! యిట్లు మానవుల కుపాసింపఁదగిన దేవులే నాకు వెఱచుచుండఁగా నీ వేల భయపడవు? నాయాగ్రహమునకు లోనై నీ వెవ్వని యండఁజేరి బ్రతుకఁగలవురా చెప్పుము?

శా. ప్రజ్ఞావంతులు లోకపాలకులు శుంభద్ద్వేషు లయ్యుఁ గామదీ
యాజ్ఞాభంగము చేయనోడుదురు రోషాపాంగదృష్టిన్ వివే
కజ్ఞానచ్యుత మై జగత్త్రితయముం గంపించు నీ విట్టిచో
నాజ్ఞోల్లంఘన మెట్లు చేసితివి సాహంకారతన్ దుర్మతీ. 258

టీ. దుర్మతీ = ఓ చెడుబుద్ధి గలవాఁడా! ప్రజ్ఞావంతులు = శక్తియుక్తులు గలిగిన, లోకపాలకులు = ఇంద్రుఁడు మొదలగువారు, శుంభద్ద్వేషులు = వృద్ధినొందుచుగ గలవారు, అయ్యున్, మదీయాజ్ఞాభంగమున్ చేయన్ ఓడుదురు = నాయాజ్ఞను దాఁటవెఱతురు, జగత్త్రితయమున్ = ముల్లోకములును, వివేకజ్ఞానచ్యుతము = ముందు వెనుక లరయు తెలివితోడి జ్ఞానమును వీడి, కంపించున్ = వణఁకును. నీవు, ఇట్టిచోన్ = ఇప్పట్టున, సాహంకారతన్ = పొగరుఁబోతుఁదనముతో, ఆజ్ఞోల్లంఘనము = నాయాజ్ఞ మీఱుట, ఎట్లు, చేసితివి.

తా. ఓరీ చెడ్డబాలుఁడా! గప్పసామర్థ్యము గలిగి నిక్కంట ఎన్నిరెట్లో బలవంతులైన యింద్రాదులు నాయం దెప్పుడు ఈర్ష్యగలవారై యుండియు, నాకు వెఱచి నా కయిష్టము చేయలేరు. నేనొక్కతేప గ్రుడ్లెఱ్ఱఁగా జేసి చూడఁగానే ముల్లోకములును తెలివిమాలి గడగడ వణఁకును. ఇట్టి నా యాజ్ఞ నెట్లు మీఱఁ గలిగితివి చెప్పుము?

శా. కంఠక్షోభము గాఁగ నొత్తిలి మహాగాఢంబుగా డింభ వై
కుంఠుం జెప్పెదు దుర్జయుండనుచు వైకుంఠుండు వీరవ్రతో
త్కంఠాబంధుఁడె చెవి నే నమరులన్ ఖండింప దండింపఁగాఁ
గుంఠీభూతుఁడు గాక రావలదె మద్ఘోరాహవక్షోణికిన్.

టీ. డింభ = ఓయిబిడ్డా! వైకుంఠుఁ = విష్ణుని, దుర్జయుండు. అనుచున్ = ఇతరులకు ఓడింప శక్యముకానివాఁడని, కంఠక్షోభముగాఁగన్ = గొంతు నొప్పియెత్తునట్లు, ఒత్తిలి = బిగ్గఱగా, మహాగాఢంబుగాన్ = మిగుల పూనికతో, చెప్పెదు, వైకుంఠుండు, వీర్యప్రతాపోత్కంఠుఁడు వినిక్ = శూరత్వము వెల్లడించుటయందు కోరికగలవాఁ డైనచో, నేను, అమరులన్=దేవతలను, ఖండింపన్=నఱుకఁగా, దండింపన్ = శిక్షింపఁగా, కుంఠీభూతుఁడు = మూలముటుంగువాఁడు, కాక, మద్ఘోరాహవక్షోణికిన్ = నాభయంకరమైన యుద్ధరంగమునకు, రావలదె = రావలయునేకదా?

తా. కుఱ్ఱా! ప్రహ్లాదా! విష్ణువు చాల దొడ్డవాఁడు, మహాశూరుఁడు. అని నీవు గొంతుపగల నఱచెదవుగదా! అతఁడు నీ వనుకొనినట్లు, అంతమేర మీఱి దుర్జయమైన పరాక్రమము గలవాఁ డైనచో నేను దేవతలనందఱను ముక్కలుగాఁ గోసి చీకాకుచేయునప్పుడు యుద్ధరంగమున నాయెదుటికి రావలసినదే నే ఏల రాలేదు చెప్పుము?

శా. ఆచార్యోక్తము గాక బాలురకు మోక్షాసక్తిఁ బుట్టించి నీ
వాచాలత్వముఁ జూపి విష్ణు నహితుం వర్ణించి మద్దైత్యవం
శాచారంబులు నీఱు చేసితివి మూఢాత్ముం గులద్రోహినిన్
నీచుం జంపుట మేలు చంపి కులముం నిర్దోషముం జేసెదన్.

టీ. బాలురకున్ = రాక్షసుల పిల్లకాయలకు, ఆచార్యోక్తము = గురువుచెప్పినది, కాక, మోక్షాసక్తిన్ = ముక్తియందలి ప్రేమను, పుట్టించి= కలిగించి, నీవాచాలత్వము = నీవదరుబోతుఁదనమును, చూపి = అగపఱిచి, అహితున్ = నాపగవాఁడగు, విష్ణున్, వర్ణించి=పొగడి, మద్దైత్యవంశాచారంబులు = నారక్కసి కులపు మర్యాదలు, నీఱు చేసితివి = బూడిదగా నొనర్చితివి. మూఢాత్మున్ = మూర్ఖుఁడును, కులద్రోహినిన్ = వంశమునకు చెడుగొనర్చినవానిని, నీచున్ = నీచుఁడవైన నిన్ను, చంపుట, మేలు = క్షేమము,

నిన్ను, చంపి, కులముక్=నావంశమును, నిర్దోషమున్=దోషము లేనిదానినిగా, చేసెదను.

తా. నీవు గురువు చెప్పునిదే పిల్లకాయల కందఱకు మోక్షమం దాశను బుట్టించి నీనోరికోలంది నాశత్రు వగువిష్ణునిం బొగడి నాకులాచారములు బూడిదపాలుచేసితావు. ఇట్టిమూర్ఖుని వంశమునకు చెఱుపు చేసినవాని నికృష్టుని నిన్ను జంపి నావంశము పావనము చేసికొందును.

క. దిక్కులు గెలిచితి నన్నియు
దిక్కెవ్వఁడు రోరి నీకు దేవేంద్రాదుల్
దిక్కులరాజులు వే ఱొక
దిక్కెఱుఁగక కొలుతు రితఁడె దిక్కని నన్నున్. 261

టీ. దిక్కులు అన్నియును, గెలిచితిని, ఓరీ, నీకు, దిక్కు = శరణు, ఎవ్వఁడురా, దిక్కులరాజులు = దిక్కులకుఁ బ్రభువులైన, దేవేంద్రాదులు = దేవేంద్రుఁడు మొదలగువారు, వేఱొకదిక్కు = మఱియొకదిక్కు, ఎఱుఁగక= లేక, ఇతఁడు అని = వీడే మనకు దిక్కు అని, నన్నున్, కొలుతురు.

తా. బాలకా ! ఎల్లదిక్కులకు ప్రభువు లగుఇంద్రాదులుగూడ వేఱే దిక్కు గానక నేనే దిక్కని నన్ను సేవించుచుందురు. ఇట్లందఱు నన్నుఁగొలుచుచుండఁగా నీవు తిరస్కరించుచున్నావే నీ కెవఁడురా దిక్కు?

క. బలవంతుఁడ నే జగముల
బలములతోఁ జనక వీరభావమున మహా
బలుల జయించితి నెవ్వని
బలమున నాడెదవు నాకుఁ బ్రతివీరుఁడ వై. 262

టీ. నేను, జగములన్ = లోకములయందు, బలవంతుఁడన్ = సామర్థ్యము గలవాఁడను, బలములతోన్ = సేనలతోడ, చనక = కూడి వెళ్లక వీరభావమునన్ = శూరత్వమున, మహాబలులన్ = గొప్పబలము గలవీరు

లను, జయించితిని, నీవు, నాకు, ప్రతిపీరుండవై = శత్రువవై, ఎవ్వనిబల మునన్ = ఎవనియండచేత, ఆడెదవు.

తా. బాలకా! ఎల్లలోకములలో నేన బలవంతుఁడను. నన్ను మించినవా రెందును లేరు. సేన లేకయే ఒంటరిగా నేఁగి యెందరో శూరులను జంపితిని. నీ వీఁక నెవరిప్రాపు చూచుకొని నాకుఁ బ్రతిఘటించెదవో యెఱుఁగఁ జెప్పుము.

వ. అనినఁ దండ్రికి మెల్లన వినయంబునఁ గొడుకిట్లనియె. 263

టీ. మెల్లనన్ = తిన్నగా, వినయంబునన్=అడఁకువతో.

క. బలయుతులకు దుర్బలులకు
బల మెవ్వఁడు నీకు నాకు బ్రహ్మాదులకున్
బల మెవ్వఁడు ప్రాణులకును
బల మెవ్వఁ డట్టివిభుఁడు బల మసురేంద్రా. 264

టీ. అసురేంద్రా = రాక్షసులరాజా! బలయుతులకున్ = బలముగల వారికి, దుర్బలులకున్ = బలము లేనివారికి, నీకున్, నాకున్, బ్రహ్మాదులకున్= బ్రహ్మమొదలగువారికిని, ఎవ్వఁడు=ఏదేవుఁడు, బలము=ప్రాపో, ప్రాణులకును= ఎల్లజంతువులకును, బలము = అండ, ఎవఁడో, అట్టివిభుఁడు = అలాటిదేవుఁడు, బలము = నాకు దిక్కు.

తా. రాజా! బలము గలవారికి, లేనివారికి, నీకు, నాకు, బ్రహ్మ మొదలగువారికిని, ఇంత యేల యెల్లజీవులకు, ఎవఁడు జీవనాధారుఁడో వాఁడే నాకు రక్షకుఁడు.

క దిక్కులు గాలముతో నే
దిక్కున లేకుండుఁ గలుగు దిక్కుల మొదలై
దిక్కు గల లేనివారికి
దిక్కయ్యెడువాఁడు నాకు దిక్కు మహాత్మా. 265

సంహారించును, అవ్యయుండు=నాశములేని, ఆతండు, అన్నిరూపములందున్ = ఎల్లబింబములయందు, కలఁడు, చిత్తంబు = నీమనము, సమముకాన్ = రాగద్వేషసుఖదుఃఖాదిద్వంద్వగతము కాకుండ నన్నిటియందుఁ దుల్యరూప మగునట్లు, చేయుము, మార్గంబు=మంచిత్రోవ, తప్పి=తొలఁగి, వర్తించుచిత్తంబు కంటెన్ = తిరుగుమనసుకంటె, వైరులు = శత్రువులు, ఎవ్వరు, చిత్తంబు, వైరి = నీకు విరోధముగానుండునది, కాక, చిత్తము, నీకున్, వశముకాన్ = స్వాధీనమగునట్లు, చేయవయ్యా, మద...వంబు = పొగరుబోతురాక్షసధర్మమును, మానవయ్యా, జనులు = నీ ప్రజలందఱు, నీమ్రోలన్ = నీయెదుట, మేలు=మంచి, ఆడరయ్యా=చెప్పఁజాలరు.

తా. తండ్రీ! ఆయాకాలముల నాయారూపములయందుఁ గ్రమముగా వర్తించుచు సర్వగుణాధారుఁడైన యాపరమేశ్వరుఁడు సాత్త్వికత్వము బలము ఇంద్రియము పుట్టుకతోఁబుట్టినగొప్పమహిమయు గలవాఁడై లీలార్థము ఈప్రపంచమును బుట్టించి పెంచి నశింపఁజేయుచు తా నాశములేక యెల్లబింబములలోఁ బ్రతిబింబితుఁడై యుండును. నాయనా నీచిత్తమున రాగద్వేషములఁ జొరనీయక సమబుద్ధితోఁ జూడుము. ఇప్పుడు నీచిత్తము తప్పుదారిని బడిపోవుచున్నది. త్రోవదప్పినడచు మనమనస్సుకంటె మనకు శత్రువు గలదే? చిత్తమును ప్రతికూలముగా కుండ స్వాధీనపఱుచుకొమ్ము. ఈ పొగరుబోతు రాక్షసధర్మము వదలుము. నీయాశ్రితు లందఱు నీకు వెఱచి మోమోటపడుదురుగాని నీయోగ్యాయోగ్యులను విచారించి నీశక్తి యుక్తుల గమనించి నీకు కొంచె మప్రియమైనను హితమైనమాటఁ జెప్పఁజాలరు.

ఉ. లోకములన్నియుఁ గడియలోనజయించినవాఁడవింద్రియా
నీకముఁ జిత్తముఁ గెలువ నేరవు నిన్ను నబద్ధుఁ జేయునీ
భీకరశత్రు లార్వురఁ బ్రభిన్నులఁజేసినఁ బ్రాణికోటిలో
నీకు విరోధి లేఁ డొకఁడు నేర్పునఁ జూచుము దానవేశ్వరా.

టీ. దానవేశ్వరా = రాక్షసరాజా! లోకములన్నియున్ = ఎల్లలోకములు, గడియలోనన్ = అర్ధముహూర్తమాత్రమున, జయించినవాఁడవు,

ఇంద్రియానీకమున్ = యింద్రియములసమూహమును, చిత్తమున్, గెలువ నేరవు, నిన్ను, నిబద్ధున్ = సంసారమునఁ జిక్కుకొనువానినిగా, చేయం, ఈ, అవ్వారు, భీకరశత్రులు = భయంకరమైన విరోధులను, ప్రభిన్నులన్ = ఓడినవారిగా, చేసితన్ = చేసితివేని, ప్రాణికోటిలోన్ = జీవసమూహములో, నీకు, ఒకఁడును, విరోధి=శత్రువు, లేఁడు, నేర్పునన్ తెలివితో, చూడుము=యోజింపుము.

తా. నాయనా ! నీవు లోకములన్నియు ఒక గడియలో జయించిన గొప్పవాఁడవు. ఈనీచములైనయింద్రియములను మనస్సును జయింపఁజాల కున్నావు. ఇవియే ఇంతటి బలవంతుఁడైననిన్ను గట్టివేయును. నీవు ఈక్రూర శత్రువులనార్వురను జయింపఁగలిగెదవేని ఇఁక వేఱుగా నీకుఁ గానివా రుండరు. తెలివితో గమనించి చూడుము.

క. పాలింపుము శేముషి ను
న్మూలింపుము కర్మబంధముల సమదృష్టిం
జాలింపుము సంసారముఁ
గీలింపుము హృదయమందుఁ గేశవభక్తిన్. 268

టీ. శేముషిన్=బుద్ధిని, పాలింపుము = కలుషము గాకుండ రక్షించుము, సమదృష్టిన్ = సమానభావముతో, కర్మబంధములన్ = కర్మములకట్టులను, ఉన్మూలింపుము=త్రెంచివైచికొమ్ము, సంసారము, చాలింపుము,హృదయమందున్= చిత్తమున, కేశవభక్తిన్ = నారాయణునియందలి భక్తిని, కీలింపుము=నాఁటు కొనఁజేయుము.

తా. తండ్రీ! తెలివి పెచ్చుకొనుము. అన్నిటియందు సమభావముగలిగి కర్మబంధములఁ దొలఁగించుకొనుము. సంసారసంబంధముఁ బాపుకొనుము. మనస్సునందు శ్రీమన్నారాయణభక్తిని దృఢముగాఁ బాదుకొల్పుము.

వ. అనినఁ బరమభాగవతశేఖరునకు దోషాచరశేఖరుం డి ట్లనియె. 269

టీ. దోషాచరశేఖరుండు=రాక్షస (రాత్రులందిరుగువారు) రాజు, పరమ భాగవతశేఖరుండు=ఉత్తము లైనహరిభక్తులలో మేలైనవాఁడు.

క. చంపినఁ జచ్చెద ననుచును
గంపింపక యోరి పలువ కఠినోక్తుల నన్
గుంపించెదు చావునకుం
దెంపరి వై వదరువాని తెఱఁగునఁ గుమతీ. 270

టీ. ఓరి, పలువ = తులువా ! కుమతీ = ఓరి దుర్బుద్ధిగలవాఁడా ! చంపినన్ = చంపెదవేని, చచ్చెదను, అనుచును = అని తలఁచుకొనుచు, కంపింపక=బెదరక, చావునకున్, తెంపరివై =తెగించినవాఁడవై, వదరువాని తెఱఁగున్ =నోరికొలది ప్రేలువానివలె, కఠినోక్తులన్ = గడుసుమాటలచేత, ననున్, కుంపించెదు=మీఱెదవు.

తా. ఓరీ దురాత్మా ! ఒకవేళ చంపినను జత్తము. ఇంతకంటె వీఁడేమి చేయఁను లెమ్మని తెగఁబడి రాజదండాదులచేఁ జావనున్నవాఁడు ఎవరిని లెక్కచేయక నోరికొలది ప్రేలినట్లు, నదురు బెదురు లేక ఈవిధముగా కారు లఱచి నన్నుఁ దిరస్కరించుచున్నావురా మూర్ఖా!

శా. నాతోడం బ్రతిభాష లాడెదు జగన్నాథుండ నాకంటె నీ
భూతశ్రేణికి రాజు లేఁ డొకఁడు సంపూర్ణప్రభావుండు మ
ద్భ్రాతం జంపిన మున్న నేవెదకితిం బల్మారు నారాయణుం
డేతద్విశ్వములోన లేఁడు మఱి వాఁ డెందుండురా దుర్మతీ.

టీ. దుర్మతీ = చెడ్డబుద్ధిగలవాఁడా ! నీవు, నాతోడన్, ప్రతిభాషలు= ఎదురువాదములు, ఆడెదవు, నేను, జగన్నాథుండను = లోకములకుఁ బ్రభుఁడను, ఈభూతశ్రేణికిన్, నాకంటెన్, సంపూర్ణప్రభావుండు = నిండిన (ఎక్కువ) మహిమగల, ఒకఁడు, వేఱొక, రాజు = దొర, లేఁడు, నారాయణుఁడు, మున్న, మద్భ్రాతన్=నాతమ్ముని, చంపినన్ = చంపఁగా, నేను,

పల్లాఱు, వెదకితిని, వాఁడు, ఆవిష్ణువు. ఏతద్విశ్వములోనన్ = ఈప్రపంచములో, లేఁడు. మఱి=ఇఁకను, ఎందుఁడ రా=ఎక్కడ నున్నాఁడురా.

తా. ఓరీదుర్బుద్ధీ! నీవు నాకేమో యెదురు చెప్పెదవు. నేన యీయెల్ల ప్రపంచమునకు దొరను. నాకు మించినరాజు లేఁడు. నీవు లేనిది నారాయణుఁ డొక్కఁడున్నాఁడని ప్రేలెదవు. వాఁడు నాతమ్ముని జంపినాఁడని వానిఁ జంపుదు నని నేను ఎల్లతావులు వెదకి విసికితిని, ఎక్కడను లేఁడు. ఇఁక వాఁ డెక్కడ నున్నాఁడురా మూఢా!

క. ఎక్కడఁ గలఁ డేక్రియ నే
చక్కటి వర్తించు నెట్టిజాడను వచ్చుం
జక్కడఁతు నిన్ను విష్ణునిఁ
బెక్కులు ప్రేలెదవు వానిభృత్యునిపగిదిన్. 272

టీ. విష్ణుఁడు, ఎక్కడన్, కలఁడు, ఏక్రియన్=ఏవిధముగా, ఏచక్కటిన్ = ఏస్థలమందు, వర్తించుచు, ఎట్టిజాడను = ఏలాటిత్రోవను, వచ్చును, నిన్నున్, నీవిష్ణుని, చక్కడఁతున్ = సంహరింతును, వానిభృత్యునిపగిదిన్ = వానిబంటువలె, పెక్కులు = పలుమాటలు, ప్రేలెదవు = కూసెదవు,

తా. ఓరీ! విష్ణు వెక్కడ నున్నాఁడు? అతఁ డెచ్చోట నేవిధముగా నుండును, ఏమార్గమున వచ్చును? చూపుము. నిన్ను వానినిగూడ రూపుమాపెదను. వానిబంటువలె చాలఁ బ్రేలుచున్నావు.

వ. అనిన హరికింకరుండు శంకింపక హర్షపులకాంకురసంకలిత విగ్రహుండై యాగ్రహంబు లేక హృదయంబున హరిం దలంచి నమస్కరించి బాలవర్తనంబున నర్తనంబు నేయుచు నిట్లనియె. 273

టీ. హరికింకరుండు = నారాయణునిదాసుఁడు, శంకింపక = జంకక, హర్ష...హుండై = సంతోషముచేతన నయినగగుర్పాటు గలిగిన మేనుగలవాఁడై, బాలవర్తనంబునన్ = పిల్లతనముతో, నర్తనంబు = నాట్యము.

మ. కలఁడంభోధిఁ గలండు గాలిఁగలఁడాకాశంబునం గుంభినిం
గలఁ డగ్నిన్ దిశలం బగళ్ల నిశలన్ ఖద్యోతచంద్రాత్మలం
గలఁడోంకారమునం ద్రిమూర్తులఁ ద్రిలింగవ్యక్తులందంతటం
గలఁ డీశుండు కలండు తండ్రి వెదకంగా నేల నీయాయెడన్.

టీ. తండ్రి = నాయనా! ఈశుండు = దేవుఁడు, అంభోధిన్ = సముద్రమందు, కలఁడు, గాలిన్ = వాయువునందు, కలఁడు, ఆకాశము నందు, కలఁడు, కుంభినిన్ = భూమియందు, కలఁడు, దిశలన్ = దిక్కుల యందు, పగళ్లన్ = దినములలో, నిశలన్ = రాత్రులలో, ఖద్యోతచంద్రాత్మలన్ = సూర్యచంద్ర ఆత్మలయందును, ఓంకారమునన్, త్రిమూర్తులన్ = బ్రహ్మ విష్ణు శివస్వరూపములలో, త్రిలింగవ్యక్తులన్ = ఆఁడుది మగవాఁడు నపుంసకములందును, అంతటను, కలఁడు, ఈయాయెడన్ = ఇక్కడ అక్కడ, వెదకంగాన్ ఏల = వెదకుట యెందులకు?

తా. నాయనా! యీశ్వరుఁ డెల్లప్రపంచమందు నిబిడముగా నావరించియున్నాఁడు. నీళ్లు, గాలి, ఆకాశము, భూమి, అగ్ని, పగలు, రాత్రి, సూర్యుఁడు, చంద్రుఁడు, ఆత్మ, ఓంకారము, బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులు, స్త్రీపున్నపుంసకవ్యక్తులు, ఇవి బ్రహ్మ మొదలు పరమాణువుదాఁక ఎల్ల పదార్థములలోఁ గలఁడు. అట్టి సర్వపూర్ణుని ఇక్కడ నక్కడ నేల వెదకవలెను?

క. ఇందుఁ గలఁ డందు లేఁ డని
సందేహము వలదు చక్రి సర్వోపగతుం
డెందెందు వెదకి చూచిన
నందందే కలఁడు దానవాగ్రణి వింటే. 275

టీ. దానవాగ్రణి = రాక్షసరాజా! చక్రి = విష్ణువు, ఇందున్ = ఇక్కడ, కలఁడు = ఉన్నాఁడు, అందున్, లేఁడు, అని, సందేహము = అను

హాసము, వలను, అతఁడు, సర్వోపగతుండు = అన్నిటియం దుండువాఁడే, ఎందెందున్, వెదకి, చూచినను, అందందే, కలఁడు, వింటివా.

తా. రాక్షసరాజా! శ్రీహరి యిం దుండును; అం దుండఁడు. అని వ్యవస్థ లేదు. ఆయన సర్వోపగతుఁడు. కాన మన మెందుఁ జూచిన నందు కనఁబడును. ఇందుల కేసంశయమును లేదు.

వ. అని యివ్విధంబున. 276

మ. హరి సర్వాకృతులం గలం డనుచుఁ బ్రహ్లాదుండు భాషింపస
త్వరుఁడై యెందును లేఁడు లేఁడనిసుతున్దైత్యుండుతర్జింపశ్రీ
నరసింహాకృతి నుండె నచ్యుతుఁడు నానాజంగమస్థావరో
త్కరగర్భంబుల నన్ని దేశముల నుద్దండప్రభావంబునన్.

టీ. హరి = విష్ణువు, సర్వాకృతులన్ = ఎల్లరూపములయందును, కలఁడు అనుచున్, ప్రహ్లాదుండు, భాషింపన్ = పలుకఁగా, సత్వరుఁడై = తొందర గలవాఁడై, ఎందును, లేఁడు, లేఁడు, అని, దైత్యుండు = రాక్షసుఁడగు హిరణ్యకశిపుఁడు, తర్జింపన్ = బెదరింపఁగా, అచ్యుతుఁడు = నాశములేని శ్రీమన్నారాయణుఁడు, శ్రీనరసింహాకృతిన్ = సంపదగల నరసింహరూపము తోడ, నానా...బులన్ = పలుదెఱఁగులగు చరాచరజంతువుల గర్భము లందును, అన్నిదేశంబులన్=ఎల్లచోటులయందును, ఉద్దండప్రభావంబునన్= గొప్పమహిమతో, ఉండెను.

తా. ఇట్లు ప్రహ్లాదుఁడు దేవుఁ డంతట నున్నాఁ డనియు, హిరణ్యకశిపుఁడు లేఁ డనియు, వాదించుచుండఁగా నప్పుడు శ్రీహరి నరసింహరూపముతో సర్వత్ర నిండి యుండెను.

వ. అయ్యవసరంబున నద్దానవేంద్రుండు. 278

టీ. దానవేంద్రుండు=రాక్షసరాజు.

క. డింభక సర్వస్థలముల
నంభోరుహనేత్రుఁ డుండు ననుచు మిగుల సం
రంభంబునఁ బలికెద వీ
స్తంభంబునఁ జూపఁ గలవె చక్రిఁ గిక్రిన్. 279

టీ. డింభక = ఓరికుఱ్ఱా! అంభోరుహనేత్రుఁడు విష్ణువు, సర్వస్థలములన్ = అన్నిచోటులను, ఉండును, అనుచును, మిగుల సంరంభమునన్ = ఆటోపముతోడ, పలికెదవు. ఈ స్తంభంబునన్ = ఈయగపడు స్తంభమున, చక్రిన్, గిక్రిన్, చూపఁజాలుదువా?

తా. ఓరీ! విష్ణుఁ డెల్లెడలఁ గలఁ డని మహాహంకారముతోఁ జెప్పుచున్నావు. ఈ స్తంభములలోఁ జూపించఁ గలవా?

క. స్తంభమునఁ జూప వేనిం
గుంభిని నీశిరముఁ ద్రుంచి కూల్పఁగ రక్షా
రంభమున వచ్చి హరి వి
స్రంభంబున నడ్డపడఁగ శక్తుం డగునే. 280

టీ. స్తంభమునన్ = ఈ స్తంభమందు, చూపవేనిన్ = చూపించఁజాలవేని, నీశిరము=నీతల, త్రుంచి = నఱికి, కుంభినిన్ = నేలయందు, కూల్పఁగన్ = కూలఁజేయఁగా, హరి = విష్ణువు, రక్షారంభమునన్ = కాపాడు పూనికతో, వచ్చి, విస్రంభంబునన్ = నమ్మకముతో, అడ్డపడఁగన్ = అడ్డపడుటకు, శక్తుండు = చాలినవాఁడు, అగునా.

తా. ఈ స్తంభములోఁ జూపించకపోయిన నీతల నఱికి నేలఁ గూల్చెదను. అప్పుడు విష్ణువు సమయమున వచ్చి యడ్డపడి నిన్ను గాపాడఁగలఁడా? అట్టి నీకు నమ్మకము గలదా చెప్పుము.

వ. అనిన భక్తవత్సలునిభటుం డిట్లనియె. 281

టీ. భక్తవత్సలునిభటుండు = తనను నమ్మకొనినభక్తులయందు ప్రీతిగల శ్రీహరియొక్కదాసుఁడు.

శా. అంభోజాసనుఁ డాదిగాఁగఁ దృణపర్యంతంబు విశ్వాత్ముఁడై
సంభావంబున నుండుప్రోడ విపుల స్తంభంబునం దుండఁడే
స్తంభాంతర్గతుఁడయ్యు నుండుటకు సందేహంబుఁ లేదు ని
ర్దంభత్వంబున నేఁడు గానఁబడుఁ బ్రత్యక్షస్వరూపంబునన్.

టీ. అంభోజాసనుఁడు = విష్ణువు, ఆదిగాఁగన్ = మొదలుగా, తృణపర్యంతంబు = గడ్డిపోఁచలదాఁక, విశ్వాత్ముఁడై = సర్వప్రపంచరూపముగలవాఁడై, సంభావంబునన్ = ఆదరముతో, ఉండుప్రోడ = ఉండునట్టి నేర్పరి కాఁడు, విపుల స్తంభంబునందున్ = పెద్ద స్తంభమున, ఉండఁడే, స్తంభాంతర్గతుఁడు అయ్యున్ = స్తంభములో నున్నవాఁడుగాఁగూడ, ఉండుటకున్, సందేహముక్ = సంశయము, లేదు, నేఁడు = ఈదినమున, నిర్దంభత్వంబునన్ = టక్కులేక, ప్రత్యక్షస్వరూపంబునన్ కనులకగపడు నిజరూపముతో, కానఁబడును.

తా. తండ్రీ! బ్రహ్మమొదలు తృణము (లేక పరమాణువు) దాఁక వ్యాపించియుండుస్వామి ఇంత పెద్ద స్తంభములో నుండుట ఒక ఆశ్చర్యమా! ఈ స్తంభములోను తప్పక ఉండియే తీరును. ఇందు కనుమానపడవలదు. ఆదేవుఁడు నేఁడు మోసములేక మనకు నిజరూపముతోఁ బ్రత్యక్షము కాఁగలఁడు.

వ. అనిన విని కరాళించి గ్రద్దన లేచి గద్దియడిగ్గ నుఱికి యొఱఁ
బెట్టినఖడ్గంబు వెఱికి కేల నమర్చి జళిపించుచు మహాభాగ
వతశిఖామణి యైనప్రహ్లాదుని ధిక్కరించుచు. 283

టీ. కరాళించి = బొబ్బరిల్లి (గద్దించి), గ్రద్దనన్ = తటుక్కున, లేచి, గద్దియ = సింహాసనము, డిగ్గన్ ఉఱికి = దిగ దుమికి, ఒఱన్ = గవుసెనలో, పెట్టిన ఖడ్గంబున్. వెఱికి = దూసి, కేలన్ = చేతియందు, అమర్చి = పట్టుకొని, జళిపించుచున్ = త్రిప్పుచు, మహాభాగవతశిఖామణి = గొప్పహరిదాసులలో శ్రేష్ఠుఁడైన, ప్రహ్లాదుని, ధిక్కరించుచున్ = తిరస్కరించుచు, (వైపద్యముతోఁ గలియును.)

మ. వినరా డింభక మూఢచిత్త గరిమన్ విష్ణుండు విశ్వాత్మకుం
డని భాషించెద వైన నిందుఁ గలఁడే యంచున్ మదోద్రేకియై
దనుజేంద్రుం డఱచేత వ్రేసెను మహోదగ్ర ప్రభాశుంభమున్
జనదృగ్భీషణదంభమున్ హరిజనుస్సంరంభమున్ స్తంభమున్.

టీ. దనుజేంద్రుండు = రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడు, డింభక = ఓరికుఱ్ఱా! మూఢచిత్త= తెలివిమాలినవాఁడా! గరిమన్ =గొప్పతనముతో, విష్ణుండు=హరి, విశ్వాత్మకుఁడు = సర్వప్రపంచరూపుఁడు, అని, భాషించెదవు = పలికెదవు, ఐనన్=అలాగైనచో, ఇందున్ = ఈ స్తంభమున, కలఁడే, అంచున్. మదోద్రేకియై=గర్వాతిశయముగలవాఁడై, మహో...భమున్=గొప్పకాంతులచే ప్రకాశించుచున్న, జనదృగ్భీషణదంభమున్ = ప్రజలచూపులకు భయముఁ బుట్టించునట్టి, హరి జనుస్సంరంభమున్ = (నృసింహరూపుఁడగు) విష్ణువు యొక్క ఆవిర్భావముయొక్క ఆటోపముగల, స్తంభమున్, అఱచేతన్, వ్రేసెన్ = గుద్దెను.

తా. ఆహిరణ్యకశిపుఁడు, ఓరీ వెఱ్ఱిబాలుఁడా! విష్ణు వంతటఁ గలఁడని మిగుల దొడ్డగాఁ జెప్పుచున్నావు. కాని యీ స్తంభమునఁ గలడా అని మదాంధుఁడై దివ్యములైన ప్రకాశములతో వెలుఁగుచు, చూచువారలకు భయమును గలిగించుచున్నదియు నృసింహమూర్తి ఆవిర్భవింపఁబోవుచున్న ఆసభయందలి స్తంభమును అఱచేత గ్రుద్దెను.

వ. ఇట్లు దానవేంద్రుండు పరిగృహ్యమాణవైరుండును వైరానుబంధజాజ్వల్యమానరోషానలుండును రోషానలజంఘన్యమానవిజ్ఞానవినయుండును వినయగాంభీర్యధైర్యజేగీయమానహృదయుండును హృదయచాంచల్యమానతామసుండును దామసగుణచంక్రమ్యమాణస్థైర్యుండును నై విస్రంభంబున హుంకరించి బాలుని ధిక్కరించి హరి నిందుఁ

జూపు మని కనత్కనకమణిమయకంకణ క్రేంకారశబ్దపూర్వకంబుగా దిగ్దంతిదంతభేదనపాటవప్రశస్తంబగు హస్తంబున సభామండపస్తంభంబు వ్రేసిన వ్రేటుతోడన దనదశదిశలను మిణుంగురులుచెదరం జిటిలి పెటిలిపడి బంభజ్యమానంబగు నమ్మహాస్తంభంబువలనం బ్రళయ వేళాసంభూతసప్తస్కంధబంధురసమీరణసంఘటితఘోరజోఘుష్యమాణ మహావలాహకవర్గనిర్గతనిబిడనిష్ఠుర దుస్సహనిర్ఘాతసంఘనిర్ఘోషనికాశంబులైన ఛటచ్ఛటస్ఫటస్ఫటధ్వనిప్రముఖ భయంకరారావపుంజంబులు జంజన్యమానంబు లయి యెగసి యాకాశకుహరాంతరాళంబు నిరవకాశంబు చేసి నిండినం బట్టు చాలక దోధూయమానహృదయంబు లయి పరవశంబులైన పితామహ మహేంద్ర వరుణ వాయుశిఖి ప్రముఖ చరాచరజంతుజాలంబులతోడ బ్రహ్మాండకటాహంబు పగిలి పరిస్ఫోటితంబుగాం బ్రఫుల్లపద్మయుగళ సంకాశ భాస్వర చక్రచాప హలికులిశజలచరరేఖాంకితచారుచరణతలుండును జరణచంక్రమణఘనవినమిత విశ్వంభరాభార ధౌరేయ దిక్కుంభికుంభీనస కుంభినీధర కూర్మకులశేఖరుండును దుగ్ధజలధిజాత శుండాల శుండాదండమండిత ప్రకాండ ప్రచండ మహోరుస్తంభయుగళుండును ఘుణఘుణాయమాన మణికింకిణీగణముఖరిత మేఖలావలయ వలయిత పీతాంబరశోభితకటిప్రదేశుండును నిర్జరనిమ్నగావర్తవర్తుల కమలాకర గంభీరనాభివివరుండును ముష్టిపరిమేయ వినుతతనుతరస్నిగ్ధమధ్యుండును గులాచల సానుభాగ సదృశ కర్కశ విశాలవక్షుండును మర్దనదనుజభటధైర్యలతికాలవిత్రాయమాణ రక్షో రాజ

వక్షోభాగవిశంకటక్షేత్రవిలేఖన చుంచులాంగలాయమాన
ప్రతాపజ్వలన జ్వాలాయమాన శరణాగతనయన చకోరచం
ద్రరేఖాయమాణ వజ్రాయుధ ప్రతిమానభాసమాననిశాత
నఖరతరముఖనఖరుండును శంఖచక్రగదాఖడ్గకుంతతోమర
ప్రముఖ నానాయుధ మహిత మహోత్తుంగ మహీధర
శృంగసన్నిభవీరసాగరవేలాయమాన మాలికావిరాజమాన
నిరర్గళానేకశతభూజార్గళుండును మంజుమంజీర మణిపుంజరం
జితమంజులహారకేయూరకంకణ కిరీటమకరకుండలాదిభూష
ణభూషితుండును త్రివళీయుతశిఖరాభపరిణద్ధబంధురకంధ
రుండును ప్రకంపనకంపితపారిజాతపాదపపల్లవప్రతీకాశకో
పావేశసంచలితాధరుండును శరత్కాలమేఘజాలమధ్యధగద్ధ
గాయమానతటిల్లతాసమాన దేదీప్యమానదంష్ట్రాంకురుండు
ను కల్పాంతకాల సకలభువనగ్రసనవిలసన విజృంభమాణ
సప్తజిహ్వాజిహ్వాతులిత తరళతరాయమాణ విభ్రాజమాన
జిహ్వుండును మేరుమందరమహాగుహాంతరాళవిస్తారవిపులవ
క్త్రనాసికావివరుండును నాసికావివరనిస్సరన్నిబిడనిశ్వాసని
కరసంఘట్టనసంక్షోభితసంతప్యమానసప్తసాగరుండును పూర్వ
పర్వతవిద్యోతమాన ఖద్యోతమండలసదృక్షసమంచితలోచ
నుండును లోచనాంచలసముత్కీర్యమాణవిలోలకీలాభీలవి
స్ఫులింగవితానరోరుధ్యమానతారకాగ్రహమండలుండును
శక్రచాపసురుచిరోదగ్ర మహాభ్రూలతా బంధబంధురభయం
కరవదనుండు ఘుమఘుమతరగండశైలతుల్యకమనీయగండభాగుం
డును సంధ్యారాగ రక్తధారాధరమాలికా ప్రతిమమహాభ్రం
కషతంతన్యమానపటుతరసటాజాలుండును సటాజాలసంచా

లనసంజాతవాతడోలాయమానవైమానికవిమానుండును నిష్కంపితశంఖవర్ణమహోర్ధ్వకర్ణుండును మంథదండాయమానమందరవసుంధరాధరపరిభ్రమణవేగసముత్పద్యమానవియన్మండలమండిత సుధారాశికల్లోలశీకరాకారభాసురకేసరుండును బర్వాఖర్వశిశిరకిరణమయూఖగౌరతనూరుహుండును నిజగర్జానినదనిర్దళితకుముదసుప్రతీకవామనైరావణసార్వభౌమప్రముఖదిగిభరాజకర్ణకోటరుండును ధవళధరాధరదీర్ఘదురవలోకనీయదేహుండును దేహప్రభాపటలనిర్మథ్యమానపరిపంథియాతుధాననికురుంబగర్వాంధకారుండును బ్రహ్లాదహిరణ్యకశిపురంజనభంజననిమిత్తాంతరంగబహిరంగజేగీయమానకరుణావీరరససంయుతుండును మహాప్రభావుండును నయిన శ్రీనరసింహదేవుం డావిర్భవించినం గనుంగొని. 285

టీ. దానవేంద్రుండు = రాక్షసరాజు, పరిగృహ్యమాణవైరుండును = చలపట్టినవాఁడును, వైరా...లుండును = విరోధముయొక్క సంబంధముచేత మండుచున్న కోపాగ్నిగలవాఁడును, రోషా...వినయుండును = కోపాగ్నిచేఁ గొట్టఁబడిన వివేకము అడఁకువ గలవాఁడును, వినయ...హృదయుండును = అడఁకువ గంభీరత ధైర్యము వీనిచేఁ బోగడఁబడిన మనస్సుగలవాఁడును, హృదయ...నుండును = మనస్సున రేఁగుచున్న తమోవృత్తిగలవాఁడును, తామస...స్థైర్యుండును = తమోగుణముచేతఁ గ్రమ్ముకొనఁబడిన దిట్టతనము గలవాఁడును, ఐ, విస్రంభంబునన్ = దేవుఁడు కానరాఁడనునమ్మకముతో, హుంకరించి = హుం అని కేకవెట్టి, బాలుని = ప్రహ్లాదుని, ధిక్కరించి = తిరస్కరించి, హరిన్ = విష్ణుని, ఇందు = ఈ స్తంభమున, చూపింపుము, అని, కన...పూర్వకంబుగాన్ = మెఱయుచున్న రత్నఖచితములైన మురుఁగుల క్రేంకారముపుట్టునట్టుగా, దిగ్దంతి...ప్రశస్తంబు = దిగ్గజములను బగులమోఁదు

బలిమిచేఁ జేరుపడసిన, అగు, హస్తంబునన్ = చేతితో, సభామంటపస్తం
భంబు = కొలువుకూటమున నున్న ఆ స్తంభమును, వ్రేసినన్ = కొట్టఁగా,
వ్రేటుతోడన = దెబ్బవెంబడినే, దశదిశలను = పదిదిక్కులయందును, మిడుం
గుఱులు = నిప్పు కణికలు, చెదరన్, పెటిలిపడి=చిట్లిపడి, బంభజ్యమానంబు=
బ్రద్దలుకొట్టఁబడినది, అగు నమ్మహాస్తంభంబునన్ = అయిన యా గొప్ప స్తంభ
మందు, ప్రళయ...నికాశంబులు = ప్రళయకాలమందుఁబుట్టిన యేడు మొత్త
ముల నిబిడ వాయువులచేఁ గూర్పఁబడిన భయంకరముగా గర్జిల్లుచున్న గొప్ప
మేఘముల సమూహములనుండి వెడలిన దట్టములై కఠినములై సహింపరాని
పిడుగుల మొత్తముల మ్రోఁతతో సమానములు, ఐన, ఛట...పుంజంబులు =
ఛటఛట ఫటఫటధ్వనులు మొదలగు భయంకరములైన మ్రోఁతలసమూహ
ములు, జంజన్యమానంబులు = ఎడలేక పుట్టుచున్నవి, అయి, ఎగసి, ఆకాశకుహ
రాంతరాళంబు = మిన్నురంధ్రముయొక్క మధ్యభాగమును, నిరవకాశంబు=
సందులేనిదానినిగా చేసి, నిండినన్, పట్టు = ఊఁత, చాలక, దోధూయమాన
హృదయంబులు = బెదరుగుండెకలవి, అయి, పరవశంబులు = తమస్వాధీన
మందులేని, ఐన, పితామహ...తోడన్ = బ్రహ్మ ఇంద్రుఁడు వరుణుఁడు
వాయువు అగ్ని మొదలుగా జంగమస్థావరములైన జంతుసమూహములతోఁ
గూడ, బ్రహ్మాండ కటాహంబు = బ్రహ్మాండ మనుగంగాళము, పగిలి, పరిస్ఫోటి
తంబుకాన్ = చెక్కలగునట్లుగా, ప్రఫుల్ల...తలుండును = విరియఁబూచిన
తామరదోయివంటి మెఱయుచున్న చక్రము ధనుస్సు నాఁగలి వజ్రము చేఁప
పీనిరేఖలతోఁ గూడిన యఱకాళ్లుకలవాఁడును, చగణ...శేఖరుండును=అడుగు
నూఁదుటచేత మిగుల క్రుంగిన సమస్తభూమండలమును మ్రోయుదిగ్గజములు
ఆదిశేషుఁడు కులపర్వతములు ఆదికూర్మము గలవాఁడును, దుగ్ధ...యుంగ
ళుండును = పాలసముద్రమునఁ బుట్టిన ఐరావతముయొక్క తుండమువలె
మెఱయు మధ్యభాగముగల ఉగ్రములైన పెద్దస్తంభములవంటి తొడల
జంట గలవాఁడును, ఘణ...శుండును = ఘణఘణమ్రోఁగుచున్న రత్నపుగజ్జెల
సమూహముచేత ధ్వనించుచున్న మొలత్రాటిచుట్లచేఁ జుట్టఁబడిన పట్టు

భోవతిచేఁ బ్రకాశించుమొలగలవాఁడును, నిర్ఝర...వివరుండును = ఆకాశ గంగానది సుడివలె సుందరమై సరస్సువలె లోఁతైన బొడ్డురంధ్రము గలవాఁడును, ముష్టి...మధ్యుండును = పిడికిట నిముడ్పఁదగి పొగడఁబడిన మిగుల సన్నని నున్నని నడుముగలవాఁడును, కులా...వక్షుండును=కులగిరులచరులతోఁ సమాన మైన వెడఁదపుఱొమ్ము గలవాఁడును, దుర్జన...నఖరుండును = దుష్టులైన రాక్షసభటుల క్రౌర్యము లనుతీఁగలకు కొడవండ్లవంటివియు హిరణ్యకశిపునిఱొమ్మను విశాలమైనభూమిని బగులదున్నుటయందు మిన్నలైననాఁగేళ్లవంటివియు శౌర్యాగ్నిమంటలవలె నున్ననివియు శరణముగోరి వచ్చినవారిని చూపును చకోరములకు వెన్నెలలవంటివియు వజ్రాయుధమువంటివియు నైన మెఱయుచున్న కాంతులయందు మిగులవాఁడిగల కొనలుగల గోళ్లుగలవాఁడును, శంఖ ...భుజాగ్రసుండును = శంఖము చక్రము గద ఖడ్గము కుంతము తోమరము మొదలగు పలువిధములైన శస్త్రములచే నొప్పు గొప్పకొండ కొమ్ములవంటి క్షీరసముద్రము చెలియలికట్టలవంటి బాహులుతీఱి మెఱయుచున్న (పూలదండలుగల) అడ్డులేనిపలునాఱుల గడియమ్రానులవంటిబాహువులు గలవాఁడును, మంజు...భూషితుండును = సొగసైనయం చెలు రత్నసమూహములచే నలంకరించఁబడి హారములు భుజకీర్తులు కిరీటము మకరకుండలములు (మొసలినోరువలెఁ జేయఁబడిన పోఁగులు) మొదలగుసొమ్ములచే నలంకరింపఁబడినవాఁడును, త్రివళీ...కంధరుండును = మూఁడు రేఖలతోఁ గూడి కొండనెత్తమువలె విశాలమైన చక్కనిమెడగలవాఁడును, ప్రకంపన...ధరుండును = గాలిచేఁ గదలు పారిజాతపుఁ జిగురుటాకువంటి కోపవేగముచే వణఁకుచున్న క్రిందిపెదవి గలవాఁడును, శరత్కాల...రుండును=శరదృతువునందలి మేఘములకడమనున్న ధగధగలాడు మెఱపుఁదీఁగెలతో సమానములయి ప్రకాశించుచున్న మొలకదంతములు గలవాఁడును, కల్పాంత...జిహ్వుండును = ప్రళయకాలమం దెల్లలోకములను మ్రింగువేడుకతోఁ దేలుచున్న కాలాగ్ని నాలుకలతోఁ బోల్పఁబడిన కోరాడుచుఁ బ్రకాశించుచున్న మెఱయునాలుక గలవాఁడును, మేరు...వివరుండును = మేరుపర్వతము

మందరపర్వతము వీనిపెద్దగుహల నడిమిభాగములవలె విశాలములయిననోరు ముక్కురంధ్రములు గలవాఁడును, నాసికా...సాగరుండును = ముక్కురంధ్రములనుండి వెడలు దట్టమైన నిశ్వాస వాయువులగుంపుల తాఁకుడుచేఁ గలఁచఁబడి కాఁచఁబడుచున్న యేడుసముద్రములుగలవాఁడును, పూర్వ... లోచనుండును = తూరుపుకొండమీఁద వెలుఁగు సూర్యమండలమువలె నున్న యందములైన కన్నులుగలవాఁడును, లోచనాంచల...మండలుండును = కనుగొనలనుండి రాల్పఁబడుచున్న చలించుచున్న మంటలచే భయంకరములైన మిణుఁగురుల మొత్తములచే నడ్డపెట్టఁబడిన నక్షత్రములు గ్రహములుఁ గలవాఁడును, శక్ర...వదనుండును = ఇంద్రధనుస్సులవలె నందములై యుగ్రములైన పెద్దకనుబొమలముడిచే డిటవై భీతిని గలిగించు మొగము గలవాఁడును, ఘనతర...భాగుండును = పెద్దకొండ గుండులవంటి సుందరము లయిన చెక్కిలిపట్టులు గలవాఁడును, సంధ్యా...జాలుండును = సంధ్యాకాలమందలి యెఱ్ఱఁదనముచే నెఱ్ఱనైన మేఘపంక్తులవంటి మబ్బునోరయుచున్న వెల్లివిరియుచున్న మిక్కిలి స్ఫుటములైన జడలమొత్తములు గలవాఁడును, సటా... విమానుండును=జడలమొత్తమును జాడించుటవలనఁ బుట్టినగాడ్పులచే నుయ్యేల లూఁగుచున్న దేవతలవిమానములు గలవాఁడును, నిష్కం...కర్ణుండును = త్రిప్పఁబడిన పెద్దశంఖములవంటి చెవులుగలవాఁడును, మంథ...కేసరుండును= కవ్వముగానైన మందరపర్వతముయొక్క తిరుగుటయందైన తొందరచేఁ బుట్టుచున్న ఆకాశముననిండి ప్రకాశించుచున్న పాలసముద్రపుతరంగముల తుంపురులవలె ప్రకాశించు నందములైన వెండ్రుకలు గలవాఁడును, పర్వ...డును= పున్నమనాఁటిచంద్రునికిరణమువలె తెల్లనైన జూలుగలవాఁడును, నిజ... కోటరుండును = తనగర్జితధ్వనులచేఁ జీల్పఁబడిన కుముదసుప్రతీకవామనాది అష్టదిగ్గజముల కర్ణరంధ్రములుగలవాఁడును, ధవళ...దేహుండును=తెల్లనైన కొండవలె (కైలాసమువలె) పొడవై చూడసలవికానిదేహము గలవాఁడును, దేహ...కారుండును = శరీరమందలికాంతులచేఁ గలఁపఁబడిన శత్రురాత్రి

...ల సమూహములగర్వ మడఁచునట్టి గలవాఁడును, ప్రహ్లాద...సంధియించు ...ను = ప్రహ్లాదుని సుఖింపఁజేయుటకును, హిరణ్యకశిపునిఁ జంపుటకుఁ గారణము ...యిన లోపల వెలుపఁ నున్న పొగడఁబడిన కరుణారసము పేరరసముగలవాఁ ...డును, మహాప్రభావుండును=గొప్పమహిమ గలవాఁడును, అయిన శ్రీనృసింహ దేవుండు = దివ్యప్రకాశముగల నృసింహస్వామి, ఆవిర్భవించినన్=పుట్టఁగా, ...కనుంగొని = చూచి.

క. నరమూర్తిగాదు కేవల
హరిమూర్తియుఁ గాదు మానవాకారముఁ గే
సరియాకారము నున్నది
హరిమాయారచిత మగు యథార్థము చూడన్. 236

టీ. నరమూర్తి=మనుష్యరూపము, కాదు, కేవలహరిమూర్తియున్ = పట్టి సింగపురూపును, కాదు, మానవాకారము = మనుజరూపమును, కేసరి = సింహముయొక్క, ఆకారమును, ఉన్నది, చూడన్ = విచారింపఁగా, ఇది, హరిమాయారచితము = విష్ణుమూర్తిమాయచే నిర్మింపఁబడిన యొక అపూర్వ భూతము, అగును, యథార్థము = నిజము.

తా. ఈపొడకట్టినరూప మచ్చము మనుష్యరూపమునుగాదు; పట్టి సింహరూపమునుగాదు. నరసింహరూపములు గలిసియున్నది. ఇది తప్పక విష్ణుమాయచే నాకారమేర్పడిన యొకవింతజంతువు గానోపును.

ఉ. తెంపున బాలుఁ డాడినసుధీరత సర్వగతత్వముం బ్రతి
ష్ఠింపఁ దలంచి యిందు నరసింహశరీరముఁ దాల్చి చక్రి శి
క్షింపఁగవచ్చినాఁడు హరిచే మృతి యంచుఁ దలంతు నైననా
సొంపును బెంపు నందఱును జూడఁ జరింతుహరింతు శత్రువున్.

టీ. తెంపునన్ = సాహసముతో (నిశ్చయముతో), బాలుఁడు = ప్రహ్లాదకుమారుఁడు, ఆడినసుధీరతన్ = పలికిన సత్యవాక్యబలమున, సర్వ

గతత్త్వమున్ = సర్వభూతాంతర్యామియగుటను, ప్రతిష్ఠింపన్ తలంచి = స్థాపించఁగోరి, చక్రి = విష్ణువు, ఇందు = ఈ స్తంభమునఁ, నరసింహశరీరమున్ = నరసింహరూపమును, తాల్చి = ధరించి, శిక్షింపఁగన్ = దండించుటకు, వచ్చినాఁడు, హరిచేన్ = విష్ణువుచేత, నాకు, మృతి = చావు కలుగును. అంచున్ తలంతున్ = అని తలఁచెదను, వినను, అందఱును = ఈచూపరులందఱు, నాసొంపును = నాయందమును, పెంపున్ = బలము... చూడన్ = చూచు నట్లుగా, చరింతున్ = తిరుగుదును, శత్రువున్ = ...డైన యీమృగ మును, హరింతున్ = సంహరింతును.

తా. తనభక్తుఁడైన ప్రహ్లాదుఁడు స్థైర్యముతో విష్ణువు సర్వగతుఁడని చెప్పినమాటను, నిజముసేయఁదలఁచి, యీవిష్ణువే యిట్లు నరసింహరూపమును వెలుచ వచ్చినాఁడు. నాకిఁక వీనిచేతఁ జావక తప్పదు. అయినను ఎల్లరును నాశౌర్యధైర్యములు జూచి మెచ్చుకొనునట్లు పోరి యీమృగమును జంపఁ జూచెదను.

చ. అని మెత్తంబడనిచిత్తంబున గద రొ...ని త త్తఱంబునఁ
నార్చుచు నకుంఠితకంఠీరవంబు డగ్గఱుగంధసింధురంబుచం
దంబున నక్తంచరకుంజరుండు నరసింహదేవున కెదురునడచి
తదీయదివ్యతేజోజాలసన్నికర్షంబునం జేసి దవానలంబు
డగ్గఱిన ఖద్యోతంబునుం బోలెఁ గర్తవ్యాకర్తవ్యంబులు
దెలియక నిర్గతప్రభుం డయి యుండె నప్పుడు. 288

టీ. అని పలుకుచు, మెత్తంబడని చిత్తంబునన్ = సడలనిమనముతో, తత్తఱంబునన్ = తొందరపాటుతో, ఆర్చుచున్ = కేక లిడుచు, అకుం ఠిత కంఠీరవంబున్ = వెనుబడని పరాక్రమము గల సింహమును, డగ్గఱు గంధసింధురంబు చందంబునన్ = సమీపించు మదపుటేనుఁగువలె, నక్తం చరకుంజరుండు = రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడు. నరసింహదేవునకున్ = నరసింహమూర్తికి, ఎదురు నడిచి, తదీయ దివ్యతేజోజాల సన్నికర్షంబునం జేసి = ఆనర

సింహమూర్తియొక్క అమానుష్యమైన ప్రకాశసమూహము దాపువలన, దవానలంబు = కార్చిచ్చును, డగ్గఱిన, ఖద్యోతంబునుంబోలెన్ = మిణుఁగురుఁగుఁ బుర్వులాగున, కర్తవ్యాకర్తవ్యంబులు = చేయఁదగినదియు చేయఁదగ నిదియు, తెలియక = తెలిసికోనేరక, నిర్గతప్రభుండు = పోయినతేజస్సు గలవాఁడు.

మ. ప్రకటంబై ప్రళయావసానమున ముక్ బ్రహ్మాండభాండావరో
ధకమైయున్న తమిస్రముఁ జగమును త్పాదించుచోఁ ద్రావిసా
త్త్వికతేజోనిధి యైనవిష్ణునెడ నుద్దీపించునే నష్టమై
వికలంబై చెడుఁగాక తామసులప్రావీణ్యంబు రాజోత్తమా.

టీ. రాజోత్తమా = ధర్మరాజా! తామసులప్రావీణ్యంబు = తమోగుణప్రధానులనేర్పు, మున్ = మునుపు, ప్రళయావసానమునన్ = ప్రళయాంతమందు, జగమున్ = లోకమును, ఉత్పాదించుచోన్ = పుట్టించునప్పుడు, ప్రకటంబై = బయలుపడినదై, బ్రహ్మాండభాండావరోధకమై = బ్రహ్మాండ మనుకటాహమును గ్రమ్ముకొన్నదై, ఉన్నతమిస్రమున్ = ఉన్న చీఁకటిని త్రావి = మ్రింగి, సాత్త్వికతేజోనిధి = సత్త్వగుణసంబంధమైన తేజస్సుతోఁ గూడినవాఁడు, ఐన విష్ణునెడన్ = అయిన శ్రీహరివిషయమై, నష్టము = నశించినది, ఐ, వికలము = చెదిరినది, ఐ, చెడును గాక = చెడిపోవునేగాని, ఉద్దీపించునే = తలచూపునా, చూపదు.

తా. ధర్మరాజా! పూర్వము ప్రళయావసానమున మరలప్రపంచసృష్టి చేయునప్పుడు బ్రహ్మాండమంతటను గ్రమ్ముకొన్న కటికిచీఁకటిని మ్రింగివైచి తనసత్త్వమును వెల్లడించిన ఆవిష్ణువుముందఱ ఈలాటి తమోగుణప్రధానుల నేర్పు లేమిలెక్క? ఎందుకును గొఱగావు.

వ. అంత నద్దానవేంద్రుండు మహోద్దండంబగు గదాదండంబు గిరగిరం ద్రిప్పి నరమృగేంద్రుని వ్రేసిన నతండు దర్పంబున సర్పంబు నొడిసిపట్టుసర్పపరిపంథినేర్పున దిటిపట్టిం బట్టికొనిన

మిట్టి పడి దట్టించి బిట్టుకట్టలుక నయ్యసురవరుండు దృఢ
బలంబున నిట్టట్టు మిడిసి పట్టుదప్పించుకొని విడివడిదిటవు
దప్పక కుప్పించి యుప్పరం బెగసి విహంగకులరాజచరణ
నిర్గళితభుజంగంబు తెఱంగునం దలంగ నుఱికిఁ దనభుజాటో
పంబున నరకంఠీరవుండు గుంఠితుం డయ్యెడి నని తలంచి
కలంగక చెలంగుచుం దన్ను నిబిడనీరదనికరంబులమాటున
నిలింపులు గుంపులు గొని డాఁగి మూఁగి క్రమ్మఱ నాత్మీయ
జీవన శంకాకళంకితులై మంతనంబులం జింతనంబులు
సేయుచు నిరీక్షింప నక్షీణ సమరదక్షతావిశేషం బుపల
క్షించి ఖడ్గవర్మంబులు ధరియించి భూనభోభాగంబుల
వివిధవిచిత్రలంఘనాలాఘవంబులం బరిభ్రమణభేదంబులం
గరాళవదనుం డయి యంతరాళంబునం దిరుగు సాళువపు
డేగచందంబున సంచరించిన సహింపక. 290

టీ. అద్దానవేంద్రుండు = ఆహిరణ్యకశిపుఁడు, మహోద్దండంబు = మిక్కిలిభీషణమగు, గదాదండంబు, గిరగిరన్, త్రిప్పి, నరమృగేంద్రునిన్ = నరసింహమూర్తిని, వ్రేసినన్ = కొట్టఁగా దర్పంబునన్ = గర్వముతోడ, సర్పంబున్ = పామును, ఒడిసి, పట్టు, సర్పపరపంథినేర్పునన్ = గరుత్మంతునివలె, దితిపట్టిన్ = దితికొడుకును (హిరణ్యకశిపుని), మిట్టిపడి = ఎగిరిపడి, అయ్యసురవరుండు = ఆరాక్షసశ్రేష్ఠుఁడు, దట్టించి = అదలించి, బిట్టుకట్టలుకన్ = మించినరోషాతిశయముచేత, దృఢబలంబునన్ = మిక్కిలి యుక్కుతో, ఇట్టట్టు మిడిసి = ఎగిరి, పట్టు తప్పించుకొని, విడివడి = తెగఁబడి, దిటవు = ధైర్యము, తప్పక = వీడక, కుప్పించి=దుమికి, ఉప్పరంబుఎగసి = పైకెగిరి, విహంగ... తెఱంగునన్ = గరుత్మంతుని కాళ్లసందుననుండి తప్పించుకొన్న పామువలె, తలంగన్ ఉఱికి = తొలఁగఁబాఱి, తనభుజాటోపంబునన్ = తనబాహుబలముచేత, నరకంఠీరవుండు = నరసింహమూర్తి, కుంఠి

కుండు = ఓడిపోయినవాఁడు, అమ్రేడిక్ = ఆగుము, అని, తలంచి, కలంగక = బెదరక, చెలంగుచున్ = ప్రకాశించుచు, తన్ను, నిబిడ... మాటునన్ = దట్టములైన మబ్బుతుట్టెలచాటున, నిలింపులు = దేవతలు, గుంపులుగొని = గుట్టలుపడి, డాఁగి = దాఁగుకొని, మూగి = ముసురుకొని, క్రమ్మఱన్ = మరల, ఆక్షీయ... తులై = తమబ్రతుకుపజడియందు అనుమానపడినవారై, మంతకంబులన్ = తమహృదయములయందు, చింతనంబుసేయుచున్ = యోచించుచు, నిరీక్షింపన్ = మాడఁగా, అక్షీణ... విశేషంబు = తగ్గిపోవని యుద్ధకౌశలము యొక్క అతిశయమును, ఉపలక్షించి = చూచి, ఖడ్గవర్మంబులు = కత్తిని జోడును, ధరియించి, భూనభోభాగంబులన్ = నేలను ఆకసమునను, వివిధ... లాఘవంబులన్ = పలుతెఱఁగులైన ఆశ్చర్యములైన దూఁకుటయందలి నేర్పులతోడను, పరిభ్రమణఖేదంబులన్ = మండలగతి విశేషంబులచేతను, కరాళవదనుండు = భయంకరమైనముఖము గలవాఁడు అయి, అంతరాళంబునన్ = ఆకాశమున, తిరుగు, సాళువపుడేగచందంబునన్ = అణుజూవలె, చరించినన్ = తిరుగాడఁగా, సహించక = ఓర్వక.

సీ. పంచాననోద్ధూతపావకజ్వాలలు
భూనభోంతర మెల్లఁ బూరితముగ
దంష్ట్రాంకురాభీలధగధగాయితదీప్తి
నసురేంద్రునేత్రము లందములుగఁ
గంటకసన్నిభోత్కటకేసరాహతి
నభ్రసంఘము భిన్నమై చలింపఁ
బ్రళయాభ్రచంచలాప్రతిమభాస్వరములై
ఖరనఖరోచులు గ్రమ్ముదేర

తే. సటలు జళిపించి గర్జించి సంభ్రమించి
దృష్టి సారించి బొమలు బంధించి కెరలి

జిహ్వ యాడించి లంఘించి చేత నొడిసి
పట్టె నరసింహుఁ డాదితిపట్టి నధిప. 291

టీ. అధిప=రాజా ! నరసింహుఁడు, ఆదితిపట్టిన్ = దితికొడుకగు నా హిరణ్యకశిపుని, పంచా...జ్వాలలు=ఐదు మొగములనుండి పుట్టిననిప్పుమంటలు, భూనభోంతరము ఎల్లన్ = భూమి ఆకాశములసందున, పూరితము కన్ = నిండుకొనఁగా, దంష్ట్రా...దీప్తిన్ = మొలకకోరలయొక్క ధగధగమనుకాంతి చేత, అసురేంద్రు నేత్రములు = హిరణ్యకశిపునికన్నులు, అందములు కన్, కంటక...హతిన్ = ముండ్లవంటి వాఁడిరోమముల తాఁకున, అభ్రసంఘము = మబ్బుగమి, భిన్నమై=విరిసినదై, చలింపన్ = తిరుగఁగా, ప్రళయాభ్ర... భాస్వరములు=ప్రళయకాలమందలి మేఘములయందలి మెఱుపులవలె సాటి లేక ప్రకాశించునవి, ఐ, ఖరనఖరోచులు = వాఁడిగోళ్ల కాంతులు, క్రమ్మ దేరన్=వ్యాపింపఁగా, సటలు = జూలు, జళిపించి=జాడించి, గర్జించి, సంభ్రమించి=రేఁగి, దృష్టి=చూపు, సారించి = నిగిడించి, బొమలు, బంధించి=ముడి వైచి, కెరలి = కోపించి, జిహ్వ = నాలుక, ఆడించి, లంఘించి = పైకుఱికి, చేతన్=చేతితో, ఒడిసి పట్టెను.

తా. ధర్మరాజా! అంతట నృసింహమూర్తి తనయైదు మొగములయం దుండి బయలువెడలిన మంటలు భూమిని ఆకాశమును క్రమ్ముకొనఁ గా,భయం కరమైన కోఱల కాంతులచే హిరణ్యకశిపుని కనులు మిఱుమిట్లు గొనఁగా, ముండ్లవంటి రోమముల తాకుడుచే మేఘములన్నియు పటాపంచలు కాఁగా ప్రళయకాలమేఘములయందలి మెఱుపులవలె గోళ్ల కాంతులు మెఱయఁగా, జూలు విదిర్చి గర్జించి ఆటోపమొంది దృష్టి నిగుడించి కనుబొమలుముడివైచి నాలుక అల్లలనాడించి ఆహిరణ్యకశిపునిమీఁది కుఱికి ఒడిసి పట్టుకొనెను.

క. సరకుగొనక లీలాగతి
నురగేంద్రుఁడు మూషికంబు నొడిసినపగిదిన్

నరకేసరి దను నొడిసిన
సురవిమతుఁడు ప్రాణభీతి సుడివడియె నృపా 292

టీ. నృపా=రాజా ! సురవిమతుఁడు = దేవతల శత్రువైన హిరణ్యకశిపుఁడు, నరకేసరి = నరసింహమూర్తి, సరకుకొనక=లెక్కసేయక, లీలాగతిన్=విలాసముగా, ఉరగేంద్రుఁడు=సర్పరాజము, మూషికంబున్ = ఎలుకను, ఒడిసినపగిదిన్ = పట్టుకొనినట్లు, తనున్, ఒడిసినన్ = పట్టుకొనఁగా, ప్రాణభీతిన్=ప్రాణభయముచేత, సుడివడియెన్=కలఁగెను.

తా. హిరణ్యకశిపుఁడు ఇట్లు పాము ఎలుకను బట్టుకొన్నట్లు తనను ఒకలెక్కసేయక చమత్కారముగా ఒడిసిపట్టఁగాఁ బ్రాణభయముచే మిగుల కొట్టుకాడెను.

క. సురరాజవైరి లోఁబడెఁ
బరిభావితసాధుభక్తపటలాంహునకున్
నరసింహునకు నుదంచ
త్ఖరతరజిహ్వునకు నుగ్రతరరంహునకున్. 293

టీ. పరిభావిత...హునకున్ = క్రిందుజేయఁబడిన సజ్జనులైన భక్తసంఘముల పాపములు గలవాఁడును, ఉదంచత్...జిహ్వునకున్=మెఱయుచున్న గఱుకు నాలుకగలవాఁడును, ఉగ్రతరరంహునకున్ = భయంకరమైన వేగముగల, నరసింహునకున్ = నరసింహమూర్తికి, సురరాజవైరి=దేవేంద్రుని విరోధి యగుహిరణ్యకశిపుఁడు, లోఁబడెను=లొంగెను.

తా. పోఁగొట్టఁబడిన భక్తుల పాపములుగలవాఁడును, మెఱయుచున్న గఱుకునాలుక గలవాఁడును, భీకరబలసంపన్నుఁ డైన ఆనరసింహమూర్తికి హిరణ్యకశిపుఁడు లోఁబడెను.

వ. అంత. 294

మ. విహగేంద్రుం డహి వ్రచ్చుకై వడి మహోద్వృత్తిన్ నృసిం
హుండు సాగ్రహుఁడై యూరువులందుఁ జేర్చి నఖసంఘా

తంబులఁ బ్రచ్చె దు, స్సహుఁడంభోళికఠోరదేహుఁ డచలో
త్సాహుఁడ్ మహాబాహు నిం, ద్రహుతాశాంతకభీకరుఁ
ఘనకరుఁ దైత్యాన్వయశ్రీకరున్. 295

టీ. నృసింహుండు = నృసింహమూర్తి, దుస్సహ...దేహుఁడు = ఓర్వ రాని వజ్రాయుధమువలె కఠినమైనశరీరముగలవాఁడును, అచలోత్సాహుఁడ్ = కదలనిపూనికగలవాఁడును, మహాబాహుఁడ్ = గొప్పభుజములు గలవాఁడును, ఇంద్ర...భీకరుఁ = ఇంద్రుఁడు అగ్ని యముఁడు వీరికి భయముపుట్టించు వాఁడును, ఘనకరుఁ = బల్లిదమైనచేతిలావుగలవాఁడును, దైత్యాన్వయశ్రీ కరుఁ=రాక్షసవంశమునకు వన్నెవెట్టువాఁడును అగుహిరణ్యకశిపుని, సాగ్ర హుఁడై=రోషముతోఁ గూడినవాఁడై, విహంగేంద్రుఁడు = గరుత్మంతుఁడు, అహిఁ = పామును, వ్రచ్చుకైవడిఁ = చీల్చులాగున, మహోద్వృత్తిఁ = గొప్పగర్వముతో, ఊరువులందుఁ = తొడలమీఁద, చేర్చి, నఖసంఘాతం బులఁ=గోటిపోటులచేత, వ్రచ్చెఁ=చీల్చెను.

తా. నరసింహమూర్తి గరుత్మంతుఁడు పామును జీల్చినట్లు ఓర్వరాని పరాక్రమము గలవాఁడును, చలింపనిపూనికగలవాఁడును, గొప్పభుజములు గలవాఁడును, ఇంద్రుఁడు అగ్ని యముఁడు వీరికి భయము గలిగించువాఁడును, బలశాలియు నగుహిరణ్యకశిపుని మిక్కుటమైన కోపముతోఁ బట్టి తొడల మీఁదఁ బెట్టికొని క్రోధముతోఁ దనవాఁడిగోళ్లకొలఁదిని జీల్చివైచెను.

శా. చించుఁ హృత్కమలంబు శోణితము వర్షించుఁ ధరామండ
లిం, ద్రెంచుం గర్కశనాడికావళులు ఛేదించుఁ మహావక్షు
ముం, ద్రుంచుఁ మాంసము సూక్ష్మఖండములుగా దుష్టా
సురుఁ వ్రచ్చి ద, ర్పించుం బ్రేవులు కంఠమాలికలు
గల్పించుఁ నఖోద్భాసి యై. 296

టీ. నరసింహమూర్తి, హృత్కమలంబు = హిరణ్యకశిపుని కమలము వంటిహృదయమును, చించుఁ = పగులఁ జీల్చును, ధరామండలిఁ=భూవల

యఁమునిపైఁద, శోణితము = నెత్తురు, వర్షించుక్ = కురియును, కర్కశనాడికావళులక్ = కఠినములైన నరములను, త్రెంచును, మహావక్షముక్ = వెడఁదఱొమ్మును. భేదించుక్ = బ్రద్దలుచేయును. మాంసము, సూక్ష్మఖండములుగాక్ = సన్ననిముక్కలుగా, త్రుంచుక్ = తునుకలుచేయును, నఖోచ్ఛాసియై = గోళ్లచే మెఱయువాఁడై, దుష్టాసురుక్ = పాపిరక్కసుని, ప్రచ్చి = చీల్చి, దర్పించుక్ = గర్వపడును, ప్రేవులు, కంఠమాలికలు = మెడలో హారములుగా, కల్పించుక్ = నిర్మించును.

తా. నరసింహమూర్తి గోళ్లచే మెఱయుచు ఇట్లు హిరణ్యకశిపుని చీల్చి కొంతసేపు హృదయము చించును, నేల నిండ నెత్తురు చల్లును, కఠినములైన నరములను త్రెంచును, పెద్దదైనఱొమ్ము బగులఁగొట్టును, మాంసము చిన్న చిన్న ముక్కలుగాఁ జేయును, పేగులు హారములుగా మెడలో వేసికొనును, ఇట్లు నానావిధములుగా హింసించెను.

సీ. వక్షఃకవాటంబు వ్రక్కలు చేయుచో
ఘనకుఠారంబులకరణి నొప్పు
గంభీరహృదయపంకజము భేదించుచోఁ
గుద్దాలములభంగిఁ గొమరుమిగులు
ధమనీవితానంబు దవిలి ఖండించుచోఁ
బటులవిత్రంబులపగిది మెఱయు
జఠరవిశాలాంత్రజాలంబుఁ ద్రెంచుచోఁ
గ్రకచసంఘంబులగరిమఁ జూపు
తే. నంకగతుఁ డైనదైత్యుని నాగ్రహమున
శస్త్రచయముల నొంపక సంహరించి
యమరునరసింహునఖరంబు లతివిచిత్ర
సమరముఖరంబు లై యుండె జనవరేణ్య. 297

టీ. జనవరేణ్యా = నరోత్తమా ! అంకగతుఁడు = తొడయందున్నవాఁడు, ఐన, దైత్యునిక్ = హిరణ్యకశిపుని, ఆగ్రహమునక్ = కోప

ముతో, శస్త్రచయములన్ = బాణపరంపరలచే, నొంపక = ప్రుక్కఁజేయక, సంహారించి = చంపి, అమరు...బులు = ఒప్పుచున్న నరసింహామూర్తిగోళ్లు, వక్షఃకవాటంబు = వానితలుపువంటి ఱొమ్మును, వ్రక్కలుచేయుచోన్ = ముక్కలుగాఁ జేయునప్పుడు, ఘనకుఠారంబులకరణిన్ = పెద్దగొడ్డండ్లవలె, ఒప్పున్ = ప్రకాశించును, గంభీరహృదయపంకజము = లోఁతైనకమలము వంటిహృదయమును, భేదించుచోన్ = బ్రద్దలుచేయునప్పుడు కుద్దాలముల భంగిన్=గుద్దళ్ళవలె, కొమరుమిగులున్=అందములగును, ధమనీవితానంబున్= నరములను, తవిలి=పూని, ఖండించుచోన్=కోయునప్పుడు, పటులవిత్రంబుల పగిదిన్ = గట్టికొడవండ్లవలె, మెఱయున్ ప్రకాశించును, జఠర.. జాలంబున్ = కడుపులోనిపొడవైన ప్రేవులపోగులను, త్రెంచుచోన్=తును మునపుడు, క్రకచసంఘంబులగరిమన్=రంపములపోలికను, చూపును, ఇట్లు, అతివిచిత్రసమరముఖరంబులు=మిగుల నబ్బురమైనయుద్ధమున నాశ్చర్యకరము లైనయుద్ధసాధనములుగా నుండెను.

తా. రాజా! ఇట్లు ఒక్కఆయుధమును లేకయే తొడమీఁదఁ బెట్టుకొని హిరణ్యకశిపుని జీల్చుచున్న ఆనరసింహమూర్తిగోళ్లు వాని ఱొమ్ము చెక్కలుచేయునప్పుడు గొడ్డండ్లవలె నుండెను. లోఁతైనహృదయమును బ్రద్దలు జేయునప్పుడు గుద్దళ్ళవలె నుండెను. నరములను ద్రెంచునప్పుడు గట్టికొడవండ్లవలె నుండెను. కడుపునందలి ప్రేగులను ద్రెంచునప్పుడు రంపములవలె నుండెను. ఇట్లు ఆయాపనులకుఁ దగిన విచిత్రములైన ఆయుధములుగా నొప్పుచుండెను.

క. స్ఫురితవిబుధజనముఖములు
పరివిదళితదనుజనివహాపతితనుముఖముల్
గురురుచిజితశిఖిశిఖములు
నరహరిఖరనఖము లమరు నతజనసఖముల్. 298

టీ. స్ఫురిత...ముఖములు = ఆనందముచేఁ బ్రకాశింపఁ జేయఁబడిన దేవతలముఖములు గలవియు, పరి...ముఖముల్ = చీల్చఁబడిన రాక్షస సమూహమునకు రాజైన హిరణ్యకశిపుని శరీరమును ముఖమును గలవియు,

గురు...ములు=గొప్పకాంతిచే నోడింపఁబడిన యగ్నిజ్వాలలు గలవియుఁ, నతజనసఖములే = మ్రొక్కెడువారలకు హితములైన, నరహరి ఖరనఖములు= నరసింహునివాఁడిగోళ్లు, అమరుక్ = ప్రకాశించును.

తా. దేవతా (పండిత) ముఖములను వికసింపఁజేయునవియు, రాక్షస రాజుయొక్క ముఖమును దేహమును జీల్చునవియు, గొప్పకాంతిచేత జయింపఁ బడిన అగ్నిజ్వాలలు గలవియు, నమస్కరించినవారికి పరమహితములైన నర సింహునిగోళ్లు మిగులఁ బ్రకాశించుచుండెను.

వ. ఇట్లు కేవలపురుషరూపంబును మృగరూపంబునుం గాని నర సింహరూపంబున రేయునుం బవలునుం గాని సంధ్యాసమ యంబున నంతరంగంబును బహిరంగంబునుం గానిసభాద్వా రంబున గగనంబును భూమియునుం గానియూరుమధ్యంబునఁ బ్రాణసహితంబులును బ్రాణరహితంబులునుం గాని నఖంబు లం ద్రైలోక్యజనహృదయభల్లుం డయినదైత్యమల్లుని వధి యించి, మహాదహనకీలాభీలవక్త్రుండును గరాళవదనుం డును లేలిహానభీషణజిహ్వుండును శోధితపంకాంకితకేస రుండును నై ప్రేవులు కంఠమాలికలుగ ధరించి కుంభికుంభ విదళనంబు చేసి చనుదెంచుపంచాననంబునుంబోలె దనుజ కుంజరహృదయకమలవిదళనంబు నేసి తదీయరక్తసిక్తంబు లయిననఖంబులు సంధ్యారాగరక్తచంద్రరేఖలచెలువు వహింప సహింపక లేచి తనకట్టెదుర నాయుధంబు లెత్తుకొని తత్తఱంబున రణంబునకు నురవడించు రక్కసులం బెక్కు సహస్రంబులం జక్రాదికనిర్వక్రసాధనంబుల నొక్కనిఁ జిక్క కుండం జక్కడిచె నివ్విధంబున. 299

టీ. కేవలపురుషరూపము = పట్టిమానవాకారము, మృగరూపంబు = మెకముపోలుపు, కాని, నరసింహరూపంబునక్ = నరసింహరూపముతో,

రేయును = రాత్రియును, పగలును, అంతరంగంబున = ఇంటిపడుమను, బహి రంగంబున=వెలుపలను, కాని, సభాద్వారంబునన్=కొలువుకూటము వాకిటిలో, గగనంబున=ఆకాశమును, భూమియందు, కాని, ఊరుమధ్యంబునన్=తొడల నడుమను, ప్రాణసహితములు = ప్రాణముతోఁగూడినవి, ప్రాణరహితములు= ప్రాణములులేనివి, నఖంబులన్ = గోళ్లచేత, త్రైలోక్య...భల్లుండు=ముల్లోక ములయందలిజనుల హృదయములకుబల్లెమువంటివాఁడు, అయినదైత్యమల్లునిన్= అయినరాక్షసశ్రేష్ఠుని, వధియించి=చంపి, మహా...దర్శనుండును = పెద్ద అగ్ని యొక్కమంటలవలె భయంకరమైనచూపులు గలవాఁడును, కరాళవదనుండును= భయంకరమైన ముఖముగలవాఁడును, లేలిహానభీషణజిహ్వుండు=నాఁకుచున్న ఘోరమైన నాలుకగలవాఁడును, శోణిత...కేసరుండును = నెత్తురుబురదచేఁ బూయఁబడినజూలుగలవాఁడును, అయి, ప్రేవులు, కంఠమాలికలుగన్=మెడ లోని హారములుగా, ధరించి, కుంభి...నంబు=ఏనుఁగు కుంభస్థలపాటనమును, చేసి, చనుదెంచు పంచాననంబునుంబోలెన్ = వచ్చుసింగమువలె, దనుజ... నంబు=రాక్షస రాజుయొక్కఱొమ్ము చీల్చుటను, చేసి, తదీయరక్తసిక్తంబులు= వానినెత్తురుచేఁ దడిసినవి ఐన నఖంబులు=గోళ్లు, సంధ్యా...రేఖలచెలువునన్= సంధ్యాకాలమందలి యెఱ్ఱఁదనముచే నెఱ్ఱనైనచంద్రకళలయందమును, వహింపన్=తాల్పఁగా, సహింపక=ఓర్వక, కట్టెదురన్=కన్నులముందఱ, తత్త ఱంబునన్ = సంరంభముతో, రణంబునకున్ = యుద్ధమునకు, ఉరవడించు= దుముకుచున్న, రక్కసులన్=రాక్షసులను, పెక్కుసహస్రంబులన్=అనేకము లైనవేలను, చక్రాది...బులన్=చక్రముమొదలగు అకుంఠితములైన ఆయుధ ములతో, ఒక్కనినైనను. చిక్కకుండన్=మిగులనట్లు, చక్కడిచెన్=చంపెను.

శా. రక్షోవీరుల నెల్లఁ ద్రుంచి రణసరంభంబు చాలించి గృ
ష్టిక్షేపంబు భయంకరంబుగ సభాసింహాసనారూఢుఁడై

యతీక్ష్ణాగ్రహుఁడై నృసింహుఁడు కరాళాస్యంబుతో నొ
ప్పెఁ దగ, వీక్షింపం బలికింప నోడి యితరుల్ విభ్రాంతులై
డాఁగఁగన్. 300

టీ. నృసింహుండు = నరసింహమూర్తి, రక్షోవీరులన్ = రాక్షసుల
యందలిశూరులను, ఎల్లన్, త్రుంచి = చంపి, రణసంరంభంబు=యుద్ధమందలి
యాటోపమును, చాలించి, దృష్టిక్షేపంబు = చూపుల నిగుడ్చుట, భయంక
రంబుగన్ = బెదురుగలుగునట్లుగా, సభా...ఘుఁడై = సభయం దున్న సింహా
సనమందుఁ గూర్చున్నవాఁడై, అతీక్ష్ణాగ్రహుఁడై = తగ్గనికోపముగలవాఁడై
తనను, ఇతరులు, వీక్షింపన్ = చూచుటకును, పలికింపన్ = మాటలాడించుట
కును, ఓడి = భయమంది, విభ్రాంతులై = భ్రమచెందినవారై, డాఁగఁగన్ =
దాఁగుకొనఁగా, కరాళాస్యంబుతోన్ = భయంకరమైన మొగముతోడ,
ఒప్పెన్=ప్రకాశించెను.

తా. ఇట్లు నరసింహమూర్తి రాక్షసులలో నెవ్వికగలవా రందఱను
మందునకైన లేకుండఁ జంపి యుద్ధసంరంభము చాలించి భయంకరముగాఁ
జూచుచు నాసభయందలి సింహాసనమందుఁ గూర్చుండి కోపము విడువక ఇత
రులు తన్నుచూచుటకు పలుకరించుటకుఁగూడ శక్తులు కాక దాఁగుకొనఁగా
భయంకరముఖముతో నుండెను.

క. సురచారణవిద్యాధర
గరుడోరగయక్షసిద్ధగణములలో నొ
క్కరుఁ డైన డాయ వెఱచును
నరహరి నయ్యవసరమున నరలోకేశా. 301

టీ. నరలోకేశా=మనుష్యలోకమునకు నాథుఁడవైన యోధర్మరాజా!
అయ్యవసరమునన్=ఆసమయమున, సుర...గణములలోన్ = దేవతలు, చార
ణులు, విద్యాధరులు, గరుడులు, నాగులు, యక్షులు, సిద్ధులు వీరిసమూహము
సప్తమ—13

లలో, ఒక్కరుండైనను, నరహరిన్=నరసింహమూర్తిని, డాయన్=సమీపించు టకు, వెఱచును=భయమందును.

తా. ఓధర్మరాజా! అట్లు కోపోద్రేకముతో నున్న ఆనరసింహమూర్తిని సుర చారణ విద్యాధరాది దేవతలలో నొక్కండైన సమీపమునకుం బో వెఱచెను.

క. తర్షంబుల నరసింహుని
హర్షంబులఁ జూచి నిర్జరాంగనలు మహో
త్కర్షంబులఁ గుసుమంబుల
వర్షంబులు గురిసి రుత్సవంబుల నధిపా. 302

టీ. అధిపా = రాజా! నిర్జరాంగనలు=దేవవనితలు, తర్షంబులన్ = ఆదరములతో, హర్షంబులన్=ఆనందములతో, నరసింహుని, చూచి, మహోత్కర్షంబులన్ = మిక్కిలి గొప్పతనములతో, ఉత్సవంబులన్ = సంతోషములతో, కుసుమంబుల వర్షంబులు=పూలవానలు, గురిసిరి.

తా. రాజా! దేవతాస్త్రీలు, ఆనరసింహమూర్తిని ప్రేమమీఱం జూచి ఆనందముతో నతిశయముగా వేడుకపడి పూలవానలు గురిసిరి.

వ. మఱియు నయ్యవసరంబున మింట ననేక దేవతావిమానంబులును గంధర్వగానంబులును నప్సరోగణనర్తనసంవిధానంబులును దివ్యకాహళ భేరీపటహమురజాదిధ్వానంబులును బ్రకాశమానంబు లయ్యె సునందకుముదాదు లయినహరిపార్శ్వచరులును మహేశ్వర విరించి మహేంద్రపురస్సరు లగు త్రిదశకిన్నర కింపురుష పన్నగ సిద్ధసాధ్య గరుడ గంధర్వ చారణ విద్యాధరాదులును బ్రజాపతులును నరకంఠీరవదర్శనోత్కంఠు లయి చనుదెంచి. 303

టీ. అయ్యవసరంబునన్ = ఆసమయమందు, మింటన్ = ఆకాశమున, అనేక దేవతావిమానంబులును = లెక్కలేని దేవతల ఆకాశయానములును,

గంధర్వ గానంబులును = గంధర్వులపాటలును, అప్సరో...బులును = అచ్చరలగుంపుల ఆటలతీరులును, దివ్య...బులును = దేవసంబంధములైన కాహాళలంభేరులు తప్పెటలు మద్దెలలు మొదలగువాని చప్పుడులును, ప్రకాశమానంబులు = వెలుఁగుచున్నవి, అయ్యెను, సనందనముదాములు = సనందుఁడు సముఁదుఁడు మొదలైనవారు, అగు, హరి పార్శ్వచరులును = విష్ణుని పరిచారకులును, మహేశ్వర ...రులు = శివుఁడు బ్రహ్మ ఇంద్రుఁడు మొదలగు వారు, అగు, త్రిదశ...లును=దేవతలు అశ్వముఖులు అశ్వదేహులు నాగులు సిద్ధులు సాధ్యులు గరుడులు గంధర్వులు చారణులు విద్యాధరులు మొదలగు వారును, ప్రజాపతులును=బ్రహ్మలును, నర...సుబు=నరసింహమూర్తిని చూచు వేడుకగలవారై, చనుదెంచి=వచ్చి.

క. కరకమలయుగళకీలిత
శిరులై డగ్గఱక భక్తిఁ జేసిరి బహుసం
సరణాబ్ధితరికి నఖరికి
నరభోజనహస్తిహారికి నరకేసరికిన్. 304

టీ. కర...శిరులై = కేలుఁదామరలజంటలచే ధరింపఁబడిన ఔఁదలలుగలవారై, డగ్గఱక=దగ్గఱఁజేఱక, బహు...తరికిన్=విస్తారమైన సంసారసముద్రమునకు నావయగువాఁడును, నఖరికిన్ = గోళ్లుగలవాఁడును, నర...రికిన్ = మనుష్యులను జంపి తిను క్రూరరాక్షసుఁడను నేనుఁగునకు సింహమువంటివాఁడగు, నరకేసరికిన్ = నరసింహస్వామికి, భక్తిన్=ప్రపత్తిని చేసిరి=చూపిరి.

తా. ఆయింద్రాదులు అంజలులు ఫాలమునఁ జేర్చుకొని దగ్గఱకు రా వెఱచి దూరమునుండి అపారమైన సంసారసముద్రమునకు ఓడవంటివాఁడును, గోళ్లుగలవాఁడును, మనుష్యభక్షకుఁ డగు నాహిరణ్యకశిపుఁ డను నేనుఁగునకు సింహమువంటివాఁడగు నరసింహస్వామికి ప్రసన్నులై మ్రొక్కు లిడిరి.

వ. ఆసమయంబున దేవతలందఱు వేఱువేఱ వినుతించి రంధు
కమలాసనుం డి ట్లనియె. 305

టీ. వినుతించిరి=పొగడిరి, కమలాసనుండు=బ్రహ్మ.

మ. ఘనలీలాగుణచాతురిన్ భువనముల్ గల్పించి రక్షించి భే
దనముం జేయుదురంతశక్తికి ననంతజ్యోతికిం జిత్రవీ
ర్యునికిన్ నిత్యపవిత్రకర్మునికి నే నుత్కంఠతో నవ్యయా
త్మునికిన్ వందన మాచరించెదఁ గృపాముఖ్యప్రసాదార్థినై.

టీ. నేను, ఘన లీలాగుణచాతురిన్ = గొప్పవైన వేడుకగాఁ దాల్చఁబడి సత్త్వాదిగుణముల నేర్పుచేత, భువనముల్=లోకములను, కల్పించి = సృజించి, రక్షించి = కాపాడి, భేదనముఁన్ = నాశమును, చేయు, దురంతశక్తికిన్ = గొప్పసామర్థ్యముగలవాఁడును, అనంతజ్యోతికిన్ = పరిమితిలేని దివ్య తేజముగలవాఁడును, చిత్రవీర్యునికిన్ = ఆశ్చర్యమైన పరాక్రమము గలవాఁడును, నిత్యపవిత్రకర్మునికిన్ = ఎప్పుడు పావనములైన కర్మలు గలవాఁడును నగు; అవ్యయాత్మునికిన్ = నాశములేని యీ యాత్మస్వరూపునికి, కృపా ముఖ్య ప్రసాదార్థినై = దయచేత ప్రధానమైన అనుగ్రహమును గోరినవాఁ డనై, ఉత్కంఠతోన్=వేడుకతోడ, వందనమాచరించెదన్=నమస్కారముం జేయుచున్నాను.

తా. గొప్పవిలాసగుణముల మహిమచేత లోకములు పుట్టించి పెంచి తమయించుమహాసామర్థ్యము గలవాఁడును వర్ణింపశక్యముగాని దివ్యతేజము గలవాఁడును, విచిత్రమైన పరాక్రమముగలవాఁడును, శాశ్వతమై పావనమైన కర్మలుగలవాఁడును, నాశరహితుఁడు నగు పరమాత్మరూపునకు నే నాయన యనుగ్రహమును గోరి మ్రొక్కుచున్నాను.

వ. రుద్రుం డి ట్లనియె. 307

చ. అమరవరేణ్య మీఁదట సహస్రయుగాంతమునాఁడు గాని
కోపమునకు వేళ గాదు సురబాధకుఁడై నతమస్వినీచరున్

సమరమునన్ వధించితివి చాలుఁ దదాత్మజుఁ డైనవీఁడు స
ద్విమలుఁడు నీకు భక్తుఁడుపవిత్రుఁడు కావుము భక్తవత్సలా.

టీ. అమరవరేణ్య = దేవతలలో మేలైన యోస్వామీ! మీఁదటన్ = ఉత్తరకాలమున, సహస్ర...నాఁడుగాని = సహస్రయుగములు కడచినవె వెనుకగాని, (నేఁడే) కోపమునకు, వేళ = సమయము, కాదు, సురబాధకుఁడు = దేవతలను గారించువాఁ డగు, ఐన, తమస్వినీచరున్ = రాక్షసుని, సమరమునన్ = యుద్ధమందు, వధించితివి = చంపితివి, చాలును, తదాత్మజుఁడు = వానికొడుకు, ఐన, వీఁడు = ప్రహ్లాదుఁడు, సద్విమలుఁడు = మంచినిర్మలుఁడు, నీకు, భక్తుఁడు = దాసుఁడు, పవిత్రుఁడు = పావనుఁడు, కావున, భక్తవత్సలా = భక్తులయందు దయగలవాఁడా, వీనిని, కావుము, రక్షింపుము.

తా. దేవతలకెల్ల మేలైన యోదేవుఁడా! సహస్రమహాయుగములు గడచినమీఁదటఁగాని యిప్పుడు కోపించి జగత్సంహారము సేయుటకు సమయము కాదు. నీ వెవనికొఱకు కావిర్భవించినావో ఆదేవతల శత్రువును జంపితివికదా ఇఁక నీకుఁ జంపఁదగినవా రెవ్వరును లేరు. వాని కొడుకైన ఈప్రహ్లాదుఁడు అత్యుత్తముఁడు నీకుభక్తుఁడునుగాన భక్తులయందు పుత్రప్రేమగల యోస్వామీ నీని రక్షింపుము.

వ. ఇంద్రుం డిట్లనియె. 309

సీ. ప్రాణిసంఘములహృత్పద్మమధ్యంబుల
నివసించి భాసిల్లు నీవ యెఱుఁగు
దింతకాలము దానవేశ్వరుచే బాధ
పడి చిక్కి యున్నయాపన్నజనుల
రక్షించితివి మమ్ము రాక్షసేశ్వరుఁ జంపి
క్రతుహవ్యములు మాకుఁ గలిగె మర-

మంటిమి నీసేవ మరగినవారలు
కైవల్యవిభవంబు కాంక్ష సేయ
ఆ. రితరసుఖములెల్ల నిచ్ఛగింపఁగ నేల
యస్థిరంబు లివి యనంతభక్తిఁ
గొలువనిమ్ము నిన్ను ఘోరదైత్యానీక
చిత్తభయదరంహ శ్రీనృసింహ. 310

టీ. ఘోర...రంహ = క్రూరులైన రాక్షసుల మందలకు భయమును బుట్టించుసంరంభము గల, శ్రీనృసింహ=నృసింహస్వామీ! ప్రాణి...బులన్ = జీవకోటుల హృదయకమలములనడుమ, నివసించి, భాసిల్లు నీవ = ప్రకాశించు నీవే, ఎఱుఁగుదువు, ఇంతకాలము, దానవేశ్వరుచేన్ = హిరణ్యకశిపునిచేత, బాధపడి, చిక్కి=తగులుకొని, ఉన్న, ఆపన్నజనులన్=ఆపాయపడినవారలను, మమ్మును, రాక్షసేశ్వరున్ = హిరణ్యకశిపుని, చంపి, రక్షించితి, మాకున్, మరలన్, క్రతుహవ్యములు = యజ్ఞములయందలి హవిర్భాగములు, కలిగెను, మంటిమి=(నీదయచేత) బ్రతికినాము, నీసేవ, మరగినవారలు = అలవడినవారు, కైవల్యవిభవంబు = మోక్షసామ్రాజ్యము, కాంక్షసేయరు = కోరరు, ఇతరసుఖములు ఎల్లన్ = తదితరసుఖములన్నియు, ఇచ్ఛగింపఁగన్ = కోరఁగా, ఏల=ఎందులకు, ఇవి=ఈ తక్కిన అల్పసౌఖ్యములు, అస్థిరంబులు=చపలములు, నిన్నున్, అనంతభక్తిన్ = తెంపులేని భక్తితో, కొలువనిమ్ము = సేవించునట్లు చేయుము.

తా. దుష్టరాక్షసులకు భయంకరమైన విక్రమము గల ఓనరసింహస్వామీ! ఇన్నాళ్లనుండి, మేము ఈహిరణ్యకశిపునివలనఁ బడినబాధలు సర్వుల చిత్తములలో నివసించియుండు మీకు మాత్రము తెలియదా. ఆదుర్మార్గునిజంపి వానికి వశమై బాధపడుచున్న మమ్మందఱను రక్షించితివి. మరల మాకు యజ్ఞములలో హవిర్భాగములు దొరకఁగలవు. నీదయవలన బ్రతికినాము. నీకైంకర్య మలవడినవారు కైవల్యమునుసయితము కోరరు. ఇక నితరములైన

తుచ్ఛములైన పార్థివాదిసౌఖ్యములఁ జెప్పనేల ? ఇవన్నియు స్థిరములు కావు. కావున మా కివి యెవ్వియు వలదు. నీపాదములయందలి దృఢమైన భక్తిని ప్రసాదించినఁ జాలును.

వ. ఋషు లిట్లనిరి. 311

మ. భవదీయాదరలీల లోకముల నుత్పాదించి రక్షింప నేఁ
డవి దైత్యేశునిచేత ఖేదితములై హ్రస్వంబులై యుండ నీ
యవినీతుక్ నరసింహరూపమున సంహారంబు నొందించి వే
దవిధిం గ్రమ్మఱ నుద్ధరించితిగదా ధర్మానుసంధాయివై 312

టీ. భవదీయాదరలీలన్=నీసంబంధమైన ఆదరముతోడి విలాసముచేత, లోకములను, ఉత్పాదించి=పుట్టించి, రక్షింపన్=కాపాడఁగా, నేఁడు, అవి=ఆలోకములు, దైత్యేశునిచేతన్=హిరణ్యకశిపునిచేత, ఖేదితములు=చెఱుపఁబడినవి, ఐ, హ్రస్వంబులు=క్షీణమైనవి, ఐ, ఉండన్=ఉండఁగా, ఈయవినీతున్, ఈదుర్మార్గుని (హిరణ్యకశిపుని), నరసింహరూపమునన్, సంహారంబునొందించి=చంపి, ధర్మానుసంధాయివి ఐ=ధర్మమును అనుసరించువాఁడవై, వేదవిధిన్ = వేదములలో నున్న ధర్మమును, క్రమ్మఱన్=మరల, ఉద్ధరించితిగదా =నిలువఁబెట్టినావుగదా.

వ. పితృదేవత లిట్లనిరి. 313

టీ. పితృదేవతలు=అగ్నిష్వాత్తాదులు.

శా. చండక్రోధముతోడ దైత్యుఁడు వడిన్ శ్రాద్ధంబులన్ మత్సు
తుల్, పిండంబుల్ సతిలోదకంబులుగ సర్పింపంగ మాకీకయు
ద్దండత్వంబునఁ దాన కైకొనుమహోదగ్రుండు వీఁడిక్కడన్
ఖండింపంబడె నీనఖంబుల నుతుల్ గావింతు మాత్మేశ్వరా.

టీ. ఆత్మేశ్వరా=పరమాత్మరూపుఁడవైన ఓదేవా ! దైత్యుఁడు=హిరణ్యకశిపుఁడు, చండక్రోధముతోడన్ = దారుణమైనకోపముతోడ, వడిన్=వేగ

ముగా, మత్సుతుల్ = మాసంతతులు, శ్రాద్ధంబులన్ = ఆబ్దికము మొదలైన పితృకర్మములలో, సతిలోదకంబులుగన్=నువ్వులనీళ్లతోఁగూడ, సమర్పింపన్= మమ్ముఁగూర్చి విడువఁగా, మాకున్, ఈయక, ఉద్దండత్వంబునన్=ధార్ష్ట్యము తోడ, తానే, కైకొనును, మహోగ్రుండు = మిక్కిలిక్రూరుఁడు, వీఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, ఇక్కడన్ = ఇచ్చోట, నీ నఖంబులన్ = నీగోళ్లచేత, ఖండింపంబడెన్ = చీల్పఁబడెను, నుతుల్ = స్తోత్రములను, కావింతుము = చేయుదుము.

తా. ఓనృసింహ పరమాత్మా! ఈదుష్టరాక్షసుఁడు మాకొడుకులు మాకు తిలోదకముతోఁగూడ పిండప్రదానము చేయఁగా నవి మాకు చెందనీయక గడుసుఁదముతో నవి తానే అపహరించి మమ్ము పెట్టినబాధలు ఇన్ని యని చెప్ప వీలుగాదు. ఇట్టి పరమదుర్మార్గుఁడు నేఁడు నీగోళ్లవాతఁబడి ప్రాణములు విడిచినాఁడు. ఓస్వామీ నీకు వేనవేలు నమస్కారములు.

వ. సిద్ధు లిట్లనిరి. 315

క. క్రుద్ధుండై యణిమాదిక
సిద్ధులుగైకొనినదైత్యుఁ జీఁచితివి మహా
యోద్ధవు నీకృప మాకును
సిద్ధులు మరలంగఁ గలిగె శ్రీనరసింహా. 316

టీ. శ్రీనరసింహా = సంపద గల ఓనరసింహస్వామీ ! క్రుద్ధుండు = కోపగించుకొనినవాఁడు, ఐ, అణిమాదికసిద్ధులు = అణిమ మొదలగు సిద్ధులను, కైకొనినదైత్యున్ = తీసికొన్న హిరణ్యకశిపుని, చీఁచితివి = చీల్చిచంపితివి, మహాయోద్ధవు = నీవుగొప్పయోధుఁడవు, నీకృపన్ = నీదయవలన, మాకున్, మరలన్, సిద్ధులు = అణిమాదిసిద్ధులు. మరలంగన్ = మళ్లివచ్చుటకు, కలిగెను.

తా. ఓనరసింహస్వామీ ! ఈదుర్మార్గుఁడు అకారణముగా కోపపడి

మా అణిమాదిసిద్ధులను అపహరించెను. ఇట్టివానిని జంపితివి. నీవు మిగుల గట్టి వాఁడవు. నీదయవలన మాసిద్ధులు మాకు దక్కినవి.

వ. విద్యాధరు లి ట్లనిరి. 317

క. దానవునిఁ జంపి యంత
ర్ధానాదికవిద్య లెల్ల దయతో మరలం
గా నిచ్చితివి విచిత్రము
నీనిరుపమవైభవంబు నిజము నృసింహా. 318

టీ. నృసింహా=నరసింహస్వామీ! దానవునిన్ హిరణ్యకశిపుని, చంపి, అంత...విద్యలు ఎల్లన్ = మాటుపడుట మొదలగు మావిద్యలన్నియు, దయతోన్=కరుణతోడ, మరలంగాన్ = తిరుగ, ఇచ్చితివి, నీ నిరుపమవైభవంబు=సాటిలేని నీప్రభావము, విచిత్రము=ఆశ్చర్యకరమైనది.

తా. ఓనృసింహస్వామీ! ఈ హిరణ్యకశిపు దురాత్ముని జంపి వీనిచే నింతకుపూర్వ మపహరింపఁబడిన మాయంతర్ధానము మొదలైనవిద్యల నన్నియు మరల మాకు స్వాధీనముగాఁ జేసితివి. నీప్రభావము అప్రమేయము.

వ. భుజంగు లి ట్లనిరి. 319

టీ. భుజంగులు=సర్పములు (నాగులు.)

క. రత్నములను మత్కాంతా
రత్నంబులఁ బుచ్చికొన్న రక్కసునురమున్
యత్నమున వ్రచ్చి వైచితి
పత్నులు రత్నములుఁ గలిగి బ్రదికితి మీశా. 320

టీ. ఈశా=ఓజగన్నాయకా! రత్నములను=మణులను, మత్కాంతారత్నంబులన్ = మాభార్యలను, పుచ్చికొన్న రక్కసునురమున్ = ఆఁచికొన్న రాక్షసుని ఱొమ్మును, యత్నములన్ = ప్రయత్నముతోడ, వ్రచ్చివైచితి= చీల్చివేసితివి, పత్నులు=భార్యలును,రత్నములు=మణులును, కలిగి=మరలఁజిక్కి, బ్రదికితిమి.

తా. దేవా! ఈపాపాత్ముఁడు మారత్నములను పెండ్లాలను దోఁచుకొని పీడిపించుచుండెను. అతిప్రయత్నముతో నెట్టో పట్టుపట్టివీనిఁజంపితివి. నీదయ వలన మాపెండ్లాలు మామణులు మాకు తిరుగలభించినవి అంతియచాలును.

వ. మనువు లి ట్లనిరి. 321

క. దుర్ణయుని దైత్యుఁ బొరిగొని
వర్ణాశ్రమధర్మసేతువర్గము మరలం
బూర్ణము సేసితి వే మని
వర్ణింతుము కొలిచి బ్రదుకువారము దేవా. 322

టీ. దుర్ణయునిన్=దుర్నీతిగలవాఁడగు, దైత్యున్ = హిరణ్యకశిపుని, పొరిగొని=చంపి, వర్ణా...వర్గము=వర్ణములయు ఆశ్రమములయు ధర్మములను వంతెనల సమూహమును, మరలన్, పూర్ణము చేసితివి=లోపించినభాగములను బాగుచేసినావు, నిన్ను, ఏ మని, వర్ణింతుము=పొగడుదుము, నిన్ను కొలిచి బ్రతుకువారము.

వ. ప్రజాపతు లి ట్లనిరి. 323

మ. ప్రజలం జేయుటకై సృజించితి మముం బాటించి దైత్యాజ్ఞ చేఁ
బ్రజలం జేయక యింతకాలము మహాభారంబుతో నుంటిమిా
కుజనున్ వక్షముఁ జీఱి చంపితివి సంకోచంబు లే కెల్లచోఁ
బ్రజలం జేయుచు నుండువారము జగద్భద్రాయమాణోదయా.

టీ. జగద్భద్రాయమాణోదయా = లోకక్షేమకరమైన యవతారముగల యోస్వామిా! మముఁన్=మమ్మును, ప్రజలన్=లోకములను, చేయుటకున్ ఐ, పాటించి=పూని, సృజించితివి, దైత్యాజ్ఞచేన్=హిరణ్యకశిపు నుత్తరువు చేత, ఇంతకాలము, ప్రజలను, చేయక = పుట్టింపక, మహాభారంబుతోన్ = గొప్ప దుఃఖభారముతోడ, ఉంటిమి=కాలముద్రోయుచుంటిమి, ఈకుజనున్ =

ఈదుర్మార్గుని, పత్తము=అొమ్ము, చీఱి=చీల్చి, చంపితివి, ఇఁక సంకోచంబు= అనుమానము, లేక ఎల్లచోన్ = అంతటను, ప్రజలను, చేయుచున్, ఉందు వారము=ఉందుము.

తా. స్వామీ ! మమ్ము లోకములు నిర్మింపుఁ డని మక్కువతో సృజించితివి. మేమును అట్లె నీయాజ్ఞచొప్పునఁ బ్రవర్తించు చుంటిమి. ఇంతలో ఈ మిడిమేలపురక్కసుఁ డొకఁ డడ్డపడి మాయత్నముల సాగనీయఁ డయ్యెను. ఇద్దురాత్ముని జంపి మాయడ్డు దీర్చితివి. ఇఁక నన్నిశంకలు బాసి నీదయవలన మాసృష్టి మేము చేసికొనుచుందుము.

వ. గంధర్వు లి ట్లనిరి. 325

క. ఆడుదుము రేయుఁ బగలుం
బాడుదుము నిశాటునొద్ద బాధించు దయం
జూడఁడు నీచే జమునిం
గూడె మహాపాతకునకుఁ గుశలము గలదే. 326

టీ. రేయుఁబగలున్=రాత్రియుపగలును, నిశాటునొద్దన్=హిరణ్యకశిపుని కొలువున, ఆడుదుము, పాడుదుము, ఆయినను ఎప్పుడును బాధించును. దయఁ జూడఁడు. వీఁడు నీచేత, జమునిన్ = యముని, కూడెను=చేరెను, మహాపాతకునకున్=అతిపాపాత్మునకు, కుశలము=క్షేమము, కలదే=లేదు.

తా. అయ్యా ! మే మందఱము ఆహిరణ్యకశిపునొద్ద రేయుంబవలు విశ్రామములేక నిర్బంధముతో నాడుచుఁబాడుచు నుందుము. అట్లైనను వాఁడు మాయుసురులు తీయుచుండును. నీదయచే ఆదుర్మార్గుఁడు యమునిదగ్గఱఁజేరెను. అబ్బో లేకున్న అంతటిదురాత్ముఁడు క్షేమపడునా? పడఁడు.

వ. చారణు లి ట్లనిరి. 327

క. భువనజనహృదయభల్లుఁడు
దివిజేంద్రవిరోధి నేఁడు దెగె నీచేతన్
భవరోగనివర్తక మగు
భవదంఘ్రియుగంబుఁ జేరి బ్రదికెద మీశా. 328

టీ. ఈశా! భువనజనహృదయభల్లుఁడు = లోకమందలి ప్రజల హృదయములకు బల్లెమువంటివాఁ డగు, దివిజేంద్ర విరోధి=ఇంద్రశత్రు వగు హిరణ్యకశిపుఁడు, నేఁడు, నీచేతన్, తెగెను = చచ్చెను. ఇఁకను, భవ... వర్తకము = సంసారతాపనివారకము అగు, భవదంఘ్రియుగంబున్ = నీపాద యుగమును, చేరి, బ్రతికెదము.

తా. స్వామీ! త్రిలోకములయందలి జనులకు హృదయశూలమైన యీరాక్షసుఁడు నీచేతఁ జచ్చెను. ఇఁక మే మందఱము సంసారనాశక మగు నీపాదద్వంద్వముఁ జేరి బ్రతుకుదుము.

వ. యక్షు లి ట్లనిరి. 329

ఉ. భ్రంశము లేనినీభటుల భంగవిముక్తుల మమ్ము నెక్కి ని
స్సంశయవృత్తి దిక్కులఁ బ్రచారము చేయుచునుండు వీఁడు ని
స్త్రింశముతోడ వీనిఁ గడతేర్చితి వాపద మానె నోచతు
ర్వింశతితత్త్వశాసక త్రివిష్టపముఖ్యజగన్నివాసకా. 330

టీ. ఓచతు...శాసక = ఇరువదినాలుగు తత్త్వములను బాలించునో స్వామీ! త్రివి...వాసకా = స్వర్గము మొదలుగా నెల్లలోకములయందు వసించువాఁడా! వీఁడు = హిరణ్యకశిపుఁడు, భ్రంశము = కలఁత, లేని, నీభటులన్ = నీకింకరులమైన, భంగవిముక్తులన్ = పరాభవ మెఱుఁగని, మమ్మున్, ఎక్కి, నిస్సంశయవృత్తిన్ = అనుమానములేని గతితో, దిక్కుల యందున్, ప్రచారము చేయుచునుండున్=సంచరించుచుండును, నిస్త్రింశము తోడన్=కత్తితో (కత్తినిబోలుగోళ్లతో), వీనిని, కడతేర్చితివి = చంపినావు, ఆపద మానెన్=మాకష్టమిది దేఱినది.

తా. స్వామీ ! చతుర్వింశతి తత్త్వస్వరూపా ! స్వర్గాదిలోకములలో సంతటు నివసించువాడా ! ఎన్నఁడు ఆపదయనునది యెట్టిదో యెఱుఁగని పీదాసులమైన మాపై నెక్కి నిర్భయముగా నెల్లచోటుల స్వారిచేయుచుండును, నీకత్తిగోరులచే వీనిఁ జంపి మాసూడు దీర్చితివి. స్వామీ మాకష్టములు కడముట్టినవి.

వ. కింపురుషు లిట్లనిరి. 331

క. పురుషోత్తమ నేరము కిం
పురుషుల మల్పులము నిన్ను భూషింపఁగ దు
ష్పురుషుఁ సకలసుజనహృ
త్పరుషుం జంపితివి జగము బ్రదికె నధీశా. 332

టీ. పురుషోత్తమ=ఓవిష్ణూ ! కింపురుషులము = కింపురుషజాతివారము (నీచమానవులము), అల్పులము = అధములము, నిన్నుఁ భూషింపఁగఁ=పొగడుటకు, నేరము=ఎఱుఁగము, అధీశా=సర్వజగన్నాయకా! సకల...పరుషుఁ= ఎల్లజనులహృదయములకు, కఠినుఁడైన, దుష్పురుషుఁ=దురాత్ముని, చంపితివి, జగము, బ్రతికెను.

తా. స్వామీ ! అధములైన కింపురుషులము మేము నిన్నే మిపొగడఁ గలము. మాకు యోగ్యత లేదు. సమస్తజనులను బాధించుచున్న యాక్రూరుని జంపితివి. లోకములు నిలచెను.

వ. వైతాళికు లిట్లనిరి. 333

టీ. వైతాళికులు=మేలుకొలుపులు బాడువారు.

క. త్రిభువనశత్రుఁడు వడియెను
సభలందును మఖములందు జగదీశ్వర నీ
శుభగీతములు పఠించుచు
నభయుల మై సంచరింతు మార్తశరణ్యా. 334

టీ. జగదీశ్వర = లోకనాయకా! త్రిభువనశత్రుఁడు = మూఁడులోకములకు భయంకరమైన శత్రువు, పడియెను = చచ్చెను. ఆర్తశరణ్యా = ఓదీన రక్షకా! సభలయందును, మఖములందును = యజ్ఞములయందును, నీశుభగీతములు = నీమంగళగానములను, పఠించుచుఁ బాడుచు, అభయులము = భయము లేనివారము, ఐ, సంచరింతుము = తిరిగెదము.

తా. దేవా! ముల్లోకములకు శత్రువైన యీదుర్మార్గుఁడు నీచేతఁ జంపఁబడెను. ఇక మేము ఎల్లచోటులను జంకులేక నీపావనగీతములను బాడుకొనుచు తిరిగెదము.

వ. కిన్నరు లి ట్లనిరి. 335

క. ధర్మము దలఁపఁడు లఘుతర
కర్మము చేయించు మమ్ముఁ గలుషాత్మకు దు
ష్కర్ముని జంపితి వున్నత
శర్ములమై నీదుభక్తి సలిపెదము హరీ. 336

టీ. హరీ! ధర్మము = న్యాయము, తలఁపఁడు = విచారించఁడు, మమ్మును, లఘుతరకర్మము = నీచపుఁబనిని, చేయించును, కలుషాత్మకుఁ = పాపాత్ముఁడైన, దుష్కర్మునిఁ = క్రూరకర్ముఁడైన రాక్షసుని, చంపితివి, ఉన్నతశర్ములమై = గొప్పసుఖముగలవారమై, నీదుభక్తి, సలిపెదము = చేసెదము.

తా. శ్రీహరీ! న్యాయము విచారింపక మమ్ము బహుబాధలఁ బెట్టిన దుష్టరాక్షసుని జంపి మేలొనర్చితివి. నీదయవలన నిఁక నిశ్చింతముగా బ్రతికి నీభక్తి గలిగియుండెదము.

వ. విష్ణుసేవకు లి ట్లనిరి. 337

ఉ. సంచితవిప్రశాపమునఁ జండనిశాచరుఁడైనవీని శి
క్షించుట కీడు గాదు కృప చేసితి వీశ్వర భక్తితోడ సే

వించుటకంటె వైరమున వేగమ చేరఁగ వచ్చు నిన్ను నీ
యంచితనారసింహతనువద్భుత మాపదఁ బాసి రందఱున్.

టీ. సంచితవిప్రశాపమునన్=పూర్వజన్మమందు ఆర్జించఁబడిన బ్రాహ్మణశాపముచేత, చండనిశాచరుఁడు=క్రూరరాక్షసుఁడు, ఐనవీనిన్, శిక్షించుట=దండించుట, కీడు=అపకారము, కాదు, కృపచేసితివి=దయఁజూచితివి, ఈశ్వర=ఓప్రభూ! నిన్నున్, భక్తితోడ, సేవించుటకంటెన్, వైరమునన్=శత్రుత్వముచేత, వేగమే, చేరఁగన్ వచ్చున్=పొందవచ్చును, నీఅంచితనారసింహతనువు=ఒప్పుచున్న నరసింహరూపము, అద్భుతము=ఆశ్చర్యము, అందఱును, ఆపద=అపాయమును, పాసిరి=తొలంగిరి.

తా. నారాయణా ! సనకాదులశాపముచేత రాక్షసుఁడై పుట్టినవీనినీవు దండించుట వానికి క్షేమమేకాని ఎగ్గుగాదు. నిన్ను భక్తి గలిగి సేవించిన వారికంటె విరోధమును సాధించినవారే త్వరగా కడతేఱుదురు. ఈ నీ నరసింహరూపము ఎందును కని విని యెఱుఁగని ఆశ్చర్యకరమైనది. నీకృపచేత అందఱికష్టములును తీఱినవి.

వ. ఇట్లు బ్రహ్మరుద్రేంద్రసిద్ధసాధ్యపురస్సరులైన దేవముఖ్యులందఱు నెడ గలిగి యనేకప్రకారంబుల వినుతించి రందు రోషవిజృంభమాణుం డయిననరసింహ దేవునిడగ్గఱఁ జేర వెఱచి లక్ష్మీదేవిం బిలచి యి ట్లనిరి. 339

టీ. బ్రహ్మ...పురస్సరులు=బ్రహ్మ ఈశ్వరుఁడు మొదలగువారు, ఐన, దేవముఖ్యులు = దేవశ్రేష్ఠులు, అందఱును, ఎడకలిగి=దూరముగానుండి, అనేకప్రకారంబులన్=నానావిధములుగా, వినుతించిరి=పొగడిరి. అందున్=వారలలో,ఒక్కఁడైనను, రోషవిజృంభమాణుండు=కోపముచేఁజెలరేగియున్నవాఁడు, అయిన, నరసింహదేవుని, డగ్గఱన్ చేరన్ వెఱచి=దగ్గఱకుఁ బోవ భయపడి లక్ష్మీదేవిని, పిలచి, ఇట్లనిరి.

క. హరికిం బట్టపుదేవివి
హరిసేవానిపుణమతివి హరిగతివి సదా
హరిరతివి నీవు చని నర
హరిరోషము డింపవమ్మ హరివరమధ్యా. 340

టీ. హరివరమధ్యా = సింహమునడుమువంటి నడుముగల ఓలక్ష్మీ! హరికిన్ = విష్ణువునకు, పట్టపుదేవివి, హరి...మతివి=విష్ణుకైంకర్యమున నేర్పరియైనదానవు, హరిగతివి=శ్రీహరియేదిక్కుగాఁ గలదానవు, నీవు, చని, హరి రోషము=విష్ణునికోపమును, డింపవమ్మ=తగ్గించవమ్మా.

తా. ఓలక్ష్మీ! నీవు శ్రీహరికి ప్రియభార్యవును, ఆయనను సేవించి మెప్పువడసినదానవును, ఆహరియే దిక్కైనదానవును, హరియందే చిత్తముంచినదానవు గనుక ఇప్పుడు కోపముచేత అత్యుగ్రరూపుఁడైన ఈనరసింహాకృతిని దాల్చిన విష్ణుకోపమును మెల్లఁగా తగ్గించుము అని వేడిరి.

వ. అనిన నియ్యకొని మహోత్కంఠతోడ నాకలకంఠకంఠి నర కంఠీరవునియుపకంఠంబునకుం జని. 341

టీ. ఇయ్యకొని = ఒప్పుకొని, మహోత్కంఠతోడన్ = గొప్పకౌతుకముతో, కలకంఠకంఠి = కోకిలపలుకులవంటి పలుకులుగల ఆలక్ష్మీదేవి, నర ...కంఠంబునకున్=నరసింహస్వామిసమీపమునకు, చని=పోయి, (కోకిలపలుకులనుటచే దుఃఖక్రోధాదిసమయములందును మనోహరము అని భావము.)

సీ. ప్రళయార్కబింబంబుపగిది నున్నది గాని
నెమ్మోము పూర్ణేందునిభము గాదు
శిఖిశిఖాసంఘంబుచెలువు చూపెడుఁగాని
చూడ్కి ప్రసాదభాసురము గాదు
వీరరౌద్రాద్భుతవేళ మెప్పెడుఁ గాని
భూరికృపారసస్ఫూర్తిగాదు

భయదదంష్ట్రాంకురప్రభలు గప్పెడుఁగాని
దరహాసితాంబుజాతంబు గాదు

తే. కఠినఖరనారసింహవిగ్రహము గాని
కామినీజనసులభవిగ్రహము గాదు
విన్నదియుఁ గాదు తొల్లి నే విష్ణువలనఁ
గన్నదియుఁ గాదు భీషణాకార మనుచు. 342

టీ. వక్త్రము = నిండుమొగము, ప్రళయార్కబింబంబుపగిదిన్ = అంతకాలమందలి సూర్యునివలె, ఉన్నదికాని, పూర్ణేందునిభము = పూర్ణచంద్రునివలె ప్రసన్నముగాలేదు. చూడ్కి = చూపు, శిఖి...చెలువు = నిప్పుమంటల ప్రోవులపోలికను, చూపెడున్ = చూపించును, గాని, ప్రసాదభాసురము = చల్లఁదనముచేఁ బ్రకాశించునది, కాదు. వీర...వేశము = వీరరసముచేత భయజనకమై ఆశ్చర్యమైన సంరంభము, ఒప్పెడున్ = కనుపట్టును, కాని, భూరికృపారసస్ఫూర్తి = మెండైన దయయొక్కపొందు, కాదు = లేదు, భయద...ప్రభలు = భయము బుట్టించు మొలకకోఱల కాంతులు, కప్పెడున్ = చుట్టుకొనును, కాని, దరహాసితాంబుజాతంబు = కొంచెముగాఁ బూచి యున్నకమలమువంటిది, కాదు, కఠిన...హము = క్రూరము ఘోరమునైన నరసింహరూపము, కామినీ...గ్రహము = స్త్రీలకు వశమైన విలాసరూపము, తొల్లి = ఇంతకుముందు, నేను, విష్ణువలనన్ = విష్ణుమూర్తివలన, విన్నది, కన్నది = చూచినదియు, కాదు, భీషణాకారము = ఇది యొకభయంకరమైన క్రొత్తరూపము, అనుచు=అనిచెప్పుచు.

తా. ముఖము ప్రళయకాలమందలిసూర్యునివలె నున్నది కాని పూర్ణచంద్రునివలె లేదు. చూపు మంటలు క్రక్కుచున్నదేకాని చల్లఁగా నుండదు. భయంకరమైన శౌర్యరస మున్నది గాని ఎచ్చటను దయారసము గనఁబడదు. క్రూరములైన కోఱలు గనవచ్చును గాని నగుమోము గానరాదు. క్రూరమైన నరసింహరూపముగాని ఆఁడువారు దగ్గఱకుఁ బోఁదగిన స్థితి

లేదు. ఇట్టి యవతారభేదము తన కున్న దని నాకు విష్ణుమూర్తియు ఎన్నఁడు చెప్పియుండలేదు. ఇది విన్నది చూచినది కాని క్రొత్త వింతజంతువు. అని జంకుచు.

క. పలికెద నని గమకముఁ గొనుఁ
బలికినఁ గడు నలుగు విభుఁడు ప్రతివచనములం
బలుకఁ డని నిలుచు శశిముఖి
బలువిడి హృదయమునఁ జనవు భయమును గదురన్. 343

టీ. శశిముఖి = చంద్రునివంటి మోముగల లక్ష్మీదేవి, పలికెదను = మాటలాడెదను, అని, గమకముఁగొనుక్ = తలఁచును. పలికినక్ = మాటాడి నచో, విభుఁడు = పతియైన హరి, కడుక్ = ఇంకను ఎక్కువగా, అలుగుక్ = కోపించును, ప్రతివచనంబుల్ = మాఱుమాటలు పలుకఁడు. అని, హృదయమునక్ = మనస్సులో, బలువిడి = ఒకవిధముగా, చనవు = మచ్చికయు, భయమును, కదురక్ = అతిశయించఁగా, నిలుచుక్ = నిలచి యుండును.

తా. లక్ష్మీదేవి యిట్లు సమీపించి ఆ భయంకరరూపము చూచి మాట లాడిన నేమో మాటలాడకున్న నేమో? మఱల మాటలాడునో లేదో ఏమి చెప్పిన నేమి కసరునో యని భయపడి సందేహపడి మనస్సున నయభయములు దోఁపఁగా నూరకుండెను.

వ. ఇట్లు నరహరిరూపంబు వారిజనివాసిని వీక్షించి శంకించి శాంతుం డైన వెనుక డగ్గఱెద నని చింతించు చున్న వారిజ సంభవుం డద్దేవునిరోషంబు నివారింప నితరుల కలవి గాదని ప్రహ్లాదుం జీరి యి ట్లనియె. 344

టీ. ఇట్లు, వారిజనివాసిని=లక్ష్మీదేవి, నరహరిరూపంబు=నరసింహమూర్తి ఆకారము, వీక్షించి = చూచి, శంకించి = అనుమానపడి, శాంతుండు = నెమ్మదినొందినవాఁడు, ఐనవెనుక, డగ్గఱెదను = సమీపింతును, అని,

చింతించుచున్నన్ = ఆలోచించుచుండఁగా, వారిజసంభవుండు = బ్రహ్మ, అద్దేవునిరోషంబు = ఆ నరసింహమూర్తి యాకారము, నివారింపన్ = శమింపఁజేయుటకు, ఇతరులకు, అలవి కాదు అనితలఁచి, ప్రహ్లాదుని, చీరి = చేరఁబిలచి.

క. తీంద్ర మగురోషమున మీ
తండ్రినిమిత్తమునఁ జక్రి దారుణమూర్తిన్
వేంద్రము విడువఁడు మెల్లన
తండ్రీ శీతలునిఁ జేసి దయ చేయఁగదే. 315

టీ. తండ్రీ = నాయనా ప్రహ్లాదా! తీంద్రము = దారుణము, అగు, రోషమునన్ = కోపముచేత, మీతండ్రినిమిత్తమునన్ = మీయయ్య హిరణ్యకశిపునికారణమున, చక్రి = విష్ణువు, దారుణమూర్తిన్ = భయంకరమైన రూపముతో, వేంద్రము = కోపమువేఁడి, విడువఁడు = మానఁడు, మెల్లనన్ = తిన్నగా, శీతలునిన్ = చల్లనివానిఁగా, చేసి, దయసేయఁగదే = అనుగ్రహించుమా.

తా. నాయనా ప్రహ్లాదా! విష్ణువు, మీతండ్రికారణమున అత్యుగ్రరూపము దాల్చి వాని జంపియుం ఇప్పటికిని తనకోపమును జాలింపఁడు. వత్సా! నీవు తిన్నగా దగ్గఱజేరి శాంతిపఱుపుము. మమ్మందఱను రక్షింపుము. ఇప్పుడు నీకంటె నితరులు నరసింహుని కోపమును జల్లార్చువారు లేరు.

వ. అనిన నట్లగాక యని మహాభాగవతశేఖరుం డయినబాలకుండు కరకమలంబులుముకుళించి మందగమనంబున నమందవినయవివేకంబుల నరసింహదేవునిసన్నిధికిం జని సాష్టాంగదండప్రణామంబు చేసిన భక్తపరాధీనుం డగు నయ్యీశ్వరుం డాలోకించి. 316

టీ. మహాభాగవతశేఖరుండు = గొప్ప విష్ణుభక్తులలో మేలైన వాఁడు, బాలకుండు = ప్రహ్లాదకుమారుఁడు, కరకమలంబులు = తామరల వంటి చేతులను, మందగమనంబునన్ = తిన్నని నడకతో, అమందవినయ వివేకంబులన్ = తక్కువపడని అడఁకువచేతను తెలివిచేతను, నరసింహ దేవుని సన్నిధికిన్ = నరసింహమూర్తిదగ్గఱకు, చని, సాష్టాంగదండ ప్రణామంబు = కాలుజేతులు ఱొమ్ము నొసలు భుజములు నేల దాఁకునట్లు కఱ్ఱవలె సాగిలఁబడి మ్రొక్కుటను, చేసినన్, భక్తపరాధీనుఁడు = సేవకులకు వశమైనవాఁడు, అగు, అయ్యీశ్వరుండు = ఆనరసింహమూర్తి, ఆలోకించి = చూచి.

ఉ. ప్రాభవ మొప్ప నుత్కట కృపామతియై కదియంగఁ జీరి సం
శోభితదృష్టిసంఘములఁ జూచుచు బాలునిమౌళియందు లో
కాభినుతుండు పెట్టె నసురాంతకుఁ డుద్భటకాలసర్పభీ
తాభయదానశస్తము ననర్గళమంగళహేతుహస్తమున్.

టీ. ప్రాభవము = శేవి, ఒప్పన్ = మెఱయఁగా, ఉత్కటకృపామతి = అతిశయమైన దయగలవాఁడు, ఐ, కదియంగన్ = దగ్గఱగా, చీరి = పిలిచి, సంశోభితదృష్టిసంఘములన్ = ఇంపుగాఁ బ్రకాశించు కన్నులతో, చూచుచు, లోకాభినుతుండు = లోకములచేఁ బొగడఁబడిన, అసురాంతకుఁడు = రాక్షసుల సంహరించు శ్రీనరసింహమూర్తి, బాలునియందు = ప్రహ్లాదుని తలమీఁద, ఉద్భట...శస్తము = క్రూరమైనకాలమనుపామునకు భయపడినవారికి అభయమిచ్చుటయందు శ్రేష్ఠమైన, అనర్గళ...హస్తమున్ = అడ్డులేని శుభమునకు కారణమైన హస్తమును, పెట్టెను.

తా. రాజసముమీఱ చేరఁబిలచి అతిశయమైన కరుణగలవాఁడై చల్లనిచూపులఁ జూచుచు, సర్వలోకములచేతను పొగడఁబడిన ఆనరసింహ

మూర్తి సంసారభయభ్రాంతులకు అభయదానము చేయునట్టి తనపావనహస్తమును ప్రహ్లాదునిశిరమం దుంచెను.

వ. ఇట్లు హరికరస్పర్శనంబున భయవిరహితుండును బ్రహ్మజ్ఞానసహితుండును బులకితదేహుండును సముత్పన్నసంతోషబాష్పసలిలధారాసమూహుండును బ్రేమాతిశయగద్గదభాషణుండును వినయవివేకభూషణుండును నేకాగ్రచిత్తుండును భక్తిపరాయత్తుండును నయి యద్దేవునిచరణకమలంబులు దనహృదయంబున నిలిపికొని కరకమలంబులు ముకుళించి యిట్లని వినుతించె. 343

టీ. హరికరస్పర్శనంబునన్ = నరసింహునిచేతి తాఁకుడువలన, భయవిరహితుండును = భయములేనివాఁడును, బ్రహ్మజ్ఞానసహితుండును = బ్రహ్మస్వరూపమును దెలిసినవాఁడును, పులకితదేహుండును = గగుర్పాటు చెందిన శరీరముగలవాఁడును, సముత్పన్న...హుండును = పుట్టిన ఆనందబాష్ప జలములధారలగుంపు కలవాఁడును, ప్రేమాతి...ణుండును = భక్తివిశేషముచేత డగ్గుత్తికవడిన మాటలు గలవాఁడును, వినయ వివేకభూషణుండును = అడఁకువ జ్ఞానము అలంకారములుగాఁ గలవాఁడును, ఏకాగ్రచిత్తుండును = విష్ణువునుండి తొలఁగనిమనస్సుగలవాఁడును, భక్తిపరాయత్తుండును = భక్తికి వశమైనవాఁడును, అయి, అద్దేవునిచరణకమలంబులు = ఆస్వామియడుగుఁదామరలు, తనహృదయంబునన్ = తనమనస్సులో, నిలిపికొని = ఉంచుకొని, కరకమలంబులు = కేలుఁదామరలు ముకుళించి = దోయిలించి, వినుతించెన్ = పొగడెను.

మ. అమరుల్ సిద్ధులు సంయమీశ్వరులు బ్రహ్మాదుల్ సతాత్పర్యచి,త్తములన్ నిన్ను బహుప్రకారముల నిత్యంబున్ విచారించి పారము ముట్టన్ నుతిసేయ నోపరఁట నే రక్షస్తనూజుండ గర్వమదోద్రిక్తుఁడ బాలుఁడన్ జడమతిన్ వర్ణింప శక్తుండనే. 349

టీ. అమరుల్ = దేవతలు, సిద్ధులు, సంయమీశ్వరులు = మునిశ్రేష్ఠులు బ్రహ్మాదుల్ = బ్రహ్మమొదలగువారు, సతాత్పర్యచిత్తములన్ = ఏకాగ్రతగల మనస్సులతో, బహుప్రకారములన్ = పలువిధములచే, నిన్ను, విచారించి, పారముముట్టన్ = తుదిదాఁక, నుతి, స్తోత్రము, సేయ నోపరఁట = నేను, (ప్రహ్లాదుఁడు) రజస్తమోజుండన్ = తమోగుణప్రధానుఁడైన రాక్షసునికొడుకును; బాలుఁడన్ = కుఱ్ఱవాఁడను, జడమతిన్ = మూర్ఖుఁడను, వర్ణింపన్ = పొగడుటకు, శక్తుండనే = సమర్థుఁడనా? (కాను.)

తా. స్వామీ! నిన్ను ఎల్లదేవతలు సిద్ధులు మునులు బ్రహ్మాదులుగూడ చక్కఁగా తెలిసి తుదముట్ట వర్ణింపఁ జాలకుండఁగా రాక్షసబాలుఁడను పొగడుబోతుఁదనమునుం గలవాఁడను శిశువును మూర్ఖుఁడను నేను నిన్ను చక్కఁగాఁ బొగడ నేరుతునా దేవా కరుణింపుము.

మ. తపముల్ వంశముఁ దేజముల్ శ్రుతము సౌందర్యంబు ను
ద్యోగముల్,నిపుణత్వంబుఁ బ్రతాపపౌరుషములున్ నిష్ఠాబల
ప్రజ్ఞలున్, జపహోమంబులుఁ జాల వీశ్వర భవత్సంతుష్టికై
దంతియూథపుచందంబున భక్తిచేయవలయుం దాత్పర్య
సంయుక్తుఁడై. 310

టీ. ఈశ్వర=ఓప్రభూ! భవత్సంతుష్టికై = నిన్ను మెప్పించుటకొఱకు, తపమును, వంశము = కులమును, తేజముల్ = కాంతియును, శ్రుతము = వేదశాస్త్రాధ్యయనమును,సౌందర్యంబు=అందమును, ఉద్యోగముల్ = ప్రయత్నమును, నిపుణత్వంబు = నేర్పరితనమున్ను, ప్రతాపపౌరుషములున్ = పరాక్రమము పురుషకారమును, నిష్ఠాబలప్రజ్ఞలున్=మరణావధి పూనికగలిగి ప్రతచర్యనుండుట, బలము సామర్థ్యమును, జపహోమంబులును, చాలవు = ప్రయోజకములుగావు, తాత్పర్యసంయుక్తుఁడై = తదేకధ్యానము గలవాఁడై, దంతియూథపుచందంబునన్ = గజేంద్రునివలె, భక్తి = పూజ్యానురాగము, చేయవలయును.

తా. దేవా ! నిన్ను మెప్పించి నీదయ సంపాదించుటకు తపస్సు వంశము తేజస్సు శాస్త్రాధ్యయనము అందము ప్రయత్నము నేరుపు పరాక్రమము పౌరుషము వ్రతచర్యలు బలము సామర్థ్యము జపము హోమము ఇట్టి వెన్నియైనను ఉపయోగములు గావు. గజేంద్రునివలె గాఢభక్తి గలిగినచోఁ దప్పక ఫలియించును గాని ఇఁక నేమియుం గొఱగావు.

మ. అమలజ్ఞానసుదానధర్మరతిసత్యక్షాంతి నిర్మత్సరత్వ ములన్
యజ్ఞతపోనసూయలఁగడున్ దర్పించుధాత్రీసురో, త్తము
కంటెన్ శ్వపచుండుముఖ్యుఁడుమనోర్థప్రాణవాక్కర్మముల్,
సమతన్ నిన్నునయించెనేని నిజవంశశ్రీకరుండౌఁదుదిన్.

టీ. అమల...త్వములన్ =నిర్మలమైనజ్ఞానము మంచిదానమునీతి నిజము ఓర్పు ఒకరిపెంపున కసూయపడకుండుట అనుగుణములచేతను, యజ్ఞతపోనసూయలన్ = యాగములు తపస్సు అసూయ లేకుండుట వీనిచేతను, కడున్ = మిగుల, దర్పించుధాత్రీసురోత్తముకంటెన్=గర్వపడు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠునికంటె, మనోర్థప్రాణ వాక్కర్మముల్=మనము ధనము ప్రాణము వాక్కును, నిన్ను, నయించెన్ ఏనిన్=పొందించెనేని, శ్వపచుండు=(కుక్కలఁ జంపి తిను) మాలవాఁడు, ముఖ్యుండు = శ్రేష్ఠుఁడు, తుదిన్=అంతమున, నిజవంశశ్రీకరుండు= తనకులమునకు వన్నెదెచ్చువాఁడు, ఔను.

తా. దేవా! పరిశుద్ధమైనజ్ఞానము, ధర్మము, సత్యము, శమము, ఒకరిమేలునకు వగవకునికి, యాగములు, తపస్సు, అసూయ లేకుండుట అను సద్గుణములు గలవాఁడఁగదా యని గర్వపడు బ్రాహ్మణునికంటె మనస్సు ప్రాణను ధనము వాక్కు నీయధీనము లని నమ్మి భక్తిపరుఁడైన మాలవాఁడు మేలు. అట్టి యెడతెగని భక్తిగలవాఁడు తాను తరించి తనవంశమునకు గీర్తి తెచ్చును.

సీ. అజ్ఞుండు చేసినయపరాధములను జే
పట్టఁ డీశ్వరుఁడు కృపాళుఁ డగుటఁ

చేపట్టు నొకచోట సిద్ధ మీశ్వరునకు
నర్థంబు లేకుండు నతఁడు పూర్ణుఁ
డైన నర్థము లీశ్వరార్పణంబులు గాఁగఁ
జేయుట ధర్మంబు చేసెనేని
నద్దంబుఁ జూచిననళికలలామంబు
ప్రతిబింబితం బగుపగిది మరల

తే. నర్థములు దోఁచుఁ గావున నధికబుద్ధి
భక్తి చేయంగ వలయును భక్తిగాని
మెచ్చఁ డర్థంబు లొసఁగెడు మేరలందుఁ
బరమకరుణుండు హరిభక్తిబాంధవుండు. 352

టీ. ఈశ్వరుఁడు = దేవుఁడు, అజ్ఞుండు=తెలియనివాఁడు, చేసిన, అప రాధములన్ = తప్పిదములను, చేపట్టఁడు = గ్రహింపఁడు, కృపాళుఁడు = దయగలవాఁడు, అగుటచేత, ఒకచోటన్ = ఒకసమయమందు, ఆమూఢుని, చేపట్టును = చేరఁదీయును (దయసేయును). సిద్ధము = నిజము, ఈశ్వరునకున్ = విష్ణునకు, అర్థంబు=ఒకయర్థమును, లేకుండును, అతఁడు=ఆదేవుఁడు, పూర్ణుఁడు = అంతట నిండియుండువాఁడు, ఐనను, అర్థములు = మనయెల్ల విషయములు, ఈశ్వరార్పణంబులుగాఁగ జేయుట = ఈశ్వరునకు సమర్పించుట, ధర్మంబు = న్యాయము, చేసినన్ = ఇట్లు సమస్తమును ఈశ్వరార్పితము సేయఁగా, అద్దము, చూడఁగా, అళికలలామంబు = నొసటిమీఁది చుక్క, ప్రతిబింబితము = మాఱురూపముగలది, అగుపగిదిన్ = అయినతీరున, మరల, అర్థములు = ఆభగవదర్పితములైన వస్తువులు, తోఁచును=లభించును, కావున, అధికబుద్ధిన్ = మిక్కుటమైన ఆదరభావముతో, భక్తి, చేయంగ వలయును, హరి, అర్థంబులు = పదార్థములు, ఒసఁగెడి మేరలందున్ = సమర్పించుపట్టుల, భక్తిగాని, మెచ్చఁడు = మెచ్చుకొనఁడు, అతఁడు, పరమకరు

ఃయుడు = మిక్కిలి దయగలవాఁడు, భక్తిబాంధవుండు = భక్తికి చుట్టమైన వాఁడు.

తా. తెలియనివాఁడు చేసినతప్పులను దేవుఁ డొక లెక్కగొనఁడు. ఒకప్పుడు అయిన అట్టివానియందు ప్రేమకలవాఁడే యగును. నిజముగా దేవునకు ఒకపదార్థము కావలసినది లేదు. అతఁడు అన్నిటనిండియుండువాఁడు. మనము మాత్రము మనయెల్ల యర్థములు ఈశ్వరార్పణము చేయవలసినదే. అటు చేసితి మేని అవియే మరల మనకు అద్దములోని ప్రతిబింబమువలె లభించును. అనఁగా ఈశ్వరుఁడు సర్వజంతురూపి గనుక మన చేయుకార్యములు మనలోనే మనకు మరల నగపడునని భావము. కనుక కర్మలంచేయుట అవి యీశ్వరునకర్పించుట ఒకపెద్దకాదు. ఎప్పుడును ఆదేవునియెడ భక్తియే చేయవలయును. అతఁడు భక్తికి సంతసించినట్లు మనము ఏది సమర్పించినను సంతసింపఁడు. ఆయన చాల దయగలవాఁడు. భక్తికి చుట్టమైనవాఁడు.

క. కావున నల్పుఁడ సంస్తుతిఁ
గావించెద వెఱపు లేక కలనేరుపునన్
నీవర్ణనమున ముక్తికిఁ
బోవు నవిద్యను జయించి పురుషుఁ డనంతా. 353

టీ. కావునన్=అట్లగుటంజేసి, అల్పుఁడన్=అధముఁడను, నేను, కల నేరుపునన్ = ఉన్నంత చమత్కారముతో, వెఱపు=భయము (సిగ్గు), లేక, సంస్తుతి గావించెదన్ = స్తోత్రము చేయుదును, అనంతా = అవ్యయుఁడగు నోదేవా, పురుషుఁడు, నీవర్ణనమునన్=నిన్నుస్తోత్రము చేయుటచేత, అవిద్యను= అజ్ఞానమును, జయించి, ముక్తిన్=మోక్షమునకు, పోవును.

తా. కనుక ఓయీశ్వరా! మూఢబుద్ధినైన యేను నేర్పుకొలఁదినిన్ను స్తోత్రముచేసెదను. ఏపురుషుఁడైనను నిన్ను త్రికరణశుద్ధిగా స్తోత్రము చేసెనేని ఉత్తమగతి పొందును.

సీ. సత్త్వాకరుఁడ వైనసర్వేశ నీయాజ్ఞ
శిరముల నిడుకొని చేయువారు
బ్రహ్మాదు లమరులు భయ మందుచున్నారు
నీభీషణాకృతి నేఁడు చూచి
రోషంబు మాను నీరుచిరవిగ్రహములు
కల్యాణకరములు గాని భీతి
కరములు గావు లోకములకు వృశ్చిక
పన్నగంబులభంగి భయముఁ జేయు

తే. నసుర మర్దించితివి సాధుహర్షమయ్యె
నవతరించినపని దీఱె నలుక యేల
కలుషహారివి సంతోషకారి వనుచు
నిన్నుఁ దలఁతురు లోకులు నిర్మలాత్మ. 354

టీ. సత్త్వాకరుఁడవు=సత్త్వగుణప్రధానుఁడవు, అయిన, సర్వేశ=సమస్తమునకు ఈశ్వరుఁడవైనయోనరసింహా! నీయాజ్ఞ, శిరములన్=పైఁదలయందు, ఇడుకొని=ఉంచుకొని, చేయువారు, అయిన, బ్రహ్మాదులు=బ్రహ్మమొదలైన, అమరులు=దేవతలు, నేఁడు=ఇప్పేళ, నీభీషణాకృతి=నీభయంకరమైనఆకారము, చూచి, భయమందుచున్నారు = భయపడుచున్నారు, రోషంబు = కోపము, మానుము = విడుము, నీరుచిరవిగ్రహములు = అందములైన నీ యవతారవిశేషములు, కల్యాణకరములు = మంగళప్రదము లైనవి, కాని, భీకరములు = భయమును గలిగించునవి, కావు, లోకములకు, వృ...భంగిన్ = తేళ్లుపాములవలె, భయము=బాధ, చేయు, అసురన్ = రాక్షసుని, మర్దించితివి = చంపినాఁడవు, సాధుహర్షము=సజ్జనులకు సంతోషము, అయ్యెను, అవతరించినపని, తీఱెన్= ముగిసెను, అలుక=కోపము, ఏల=ఎందులకు, నిర్మలాత్మ=పరిశుద్ధ స్వరూపము

గల యోస్వామీ! కలుషహారివి=పాపములనడచువాఁడవు, సంతోషకారివి=ఆనందమునిచ్చువాఁడవు, అనుచును, లోకులు, నిన్ను, దలఁతురు.

తా. దేవా! నీవు రజోగుణము తమోగుణము నెఱుఁగక కేవలసత్త్వగుణమే ముఖ్యముగాఁ గలవాఁడవు. ఎల్లప్పుడు నీయాజ్ఞ యనిన భయముతోఁ జేయు నీబ్రహ్మాదిదేవతలందఱును నేఁడు నీభయంకరరూపము జూచి గడగడ వడఁకుచున్నారు. కావున కోపము ముడుగుము. నీవెప్పుడును శుభకరమై అందమైనరూపము గలవాఁడవుగాని భయంకరుఁడవుగావు. తేల్పిపాములవలె లోకమునకు కంటకుఁడైన మాయయ్యను జంపితివి, సజ్జనులందఱు సంతసించినారు. నీవు ఎందుల కవతరించినావో ఆపని ముగిసినది. ఇంకను క్రోధ మేందులకు? లోకులందఱు నిన్ను క్రోధాదికలుషముల నడఁచువాఁడవనియు, సంతసమును గలుగఁజేయువాఁడవనియు దలఁతురు.

మ. ఖరదంష్ట్రాభ్రుకుటీసటానఖయు నుగ్రధ్వానయుఁ రక్తకే
సరయుఁ దీర్ఘతరాంత్రమాలికయు భాస్వన్నేత్రయు నైన నీ
నరసింహాకృతిఁ జూచి నేవెఱవఁ బూర్ణక్రూరదుర్వారదు
ర్భరసంసారదవాగ్నికిన్ వెఱతు నీపాదాశ్రయుం జేయవే

టీ. ఖర...నఖయుఁన్ = క్రూరములైన కోఱలు బొమముడి జడలు గోరులు గలదియు, ఉగ్రధ్వానయుఁన్=భయంకరమైన గర్జితములు గలదియు, రక్తకేసరయుఁన్=ఎఱ్ఱని జూలుగలదియు, దీర్ఘతరాంత్రమాలికయుఁన్=పొడవైన ప్రేవుల ప్రోవులు గలదియు, భాస్వన్నేత్రయుఁన్=నిప్పులొలుకు కన్నులు గలదియు, ఐన, నీ నరసింహాకృతిన్ = నరసింహరూపమును, చూచి, నేను, వెఱవన్=భయమందను, పూర్ణ...గ్నికిన్=తరుగని ఘోరమై అపరానిదియు నైఁపరానిదైన సంసారమను కార్చిచ్చునకు, వెఱతును, నన్ను, నీపాదాశ్రయుఁన్=నీపాదములే నివాసముగాఁగలవానిఁగా, చేయవే.

తా. ఓనరసింహమూర్తి! భయంకరమైన కోఱలు బొమముడి జడలు గోళ్లు నిప్పులురాలు కన్నులుగల నీ నరసింహరూపముజూచి నే భయమొందుట

లేదు. నా కెప్పుడు ఈపెద్దసంసారమువలననే భయము. కనుక నన్ను నీపాద మూలయందుఁ జేరిచి రక్షింపుము.

వ. దేవా సకలయోనులందును సుఖవియోగదుఃఖసంయోగ సంజనితం బైన శోకానలంబున దందహ్యమానుండ నై దుఃఖనివారకంబు గాని దేహాద్యభిమానంబున మోహి తుండనై పరిభ్రమించు చున్న యేను నాకుం బ్రియుండవు సఖుండవుఁ బరదేవతవు నైననీ వగుబ్రహ్మగీతంబు లయిన లీలావతారకథావిశేషంబులఁ బఠియించుచు రాగాదినిర్ము క్తుండ నై దుఃఖపుంజంబులఁ దరియించి భవదీయచరణ కమలస్మరణసేవానిపుణులైన భక్తులం జేరి యుండెద బాలునిఁ దల్లిదండ్రులును రోగినివైద్యదత్తంబయిన యౌష ధంబును సముద్రంబున మునింగెడివాని నావయును దక్షో కులు రక్షింప నేరని తెఱంగున సంసారతాపసంతప్యమానుం డై నీచేత నుపేక్షితుం డయినవాని నుద్ధరింప నీవుదక్క న న్యుండుసమర్థుండు గాఁడు జగంబుల నెవ్వం డేమికృత్యంబు నెవ్వనిచేతం బ్రేరితుండై యేయింద్రియంబులం జేసి యేమిటి కొఱకు నెవ్వనికి సంబంధియై యే స్థలంబున నేసమయం బునం దేమిరూపంబున నేగుణంబున నపరంబైన జనకాది భావంబు నుత్పాదించి పరం బయిన బ్రహ్మాదిభావంబున రూపాంతరంబు నొందించు నట్టివివిధప్రకారంబు లన్నియు నిత్యముక్తుండవు రక్షకుండవు నైననీవ నీయంశంబైన పురుషునికి నీయనుగ్రహంబునఁ గాలంబుచేతం బ్రేరితయై కర్మమయంబును బలయుతంబును బ్రధానలింగంబును నై మనంబును నీమాయ సృజియించు నవిద్యార్పిత వికారం

బును వేదోక్త కర్మప్రధానంబును సంసారచక్రాత్మకం బైన యీమనమున నిన్ను సేవింపక నియమించి తరియింప నొక్కం డును సమర్థుండు లేఁడు విజ్ఞాననిర్జితబుద్ధిగుణుండవు నీవు నీవలన వశీకృతకార్యసాధనశక్తి యైనకాలంబు మాయ తోడంగూడ షోడశవికారయుక్తంబయిన సంసారచక్రంబుఁ జేయుచుండు సంసారదావదహనతంతప్యమానుండ నగు నన్ను రక్షింపుము. 356

టీ. సకలయోనులయందును = ఎల్లజంతుదేహములయందును, సుఖ... జనితంబు=సుఖముతొలఁగుట కష్టమువచ్చుట చేత పుట్టించఁబడినది, ఐన, శోకానలంబునన్ = దుఃఖాగ్నిచేత, దందహ్యమానుండును = మిక్కిలి కాల్పఁబడినవాఁడును, దుఃఖనివారకంబు = దుఃఖములను మాన్పునది, కాని, దేహాద్యభిమానంబునన్ = దేహము మొదలగువానియందలి మమకారముచేత, మోహితుఁడను=మోసపుచ్చఁబడినవాఁడను, పరిభ్రమించు=తిరుగు, ప్రియుండవు=ఇష్టుఁడవు, సఖుండవు=స్నేహితుఁడవు, పరదేవతవు=ఉత్తమదైవతమవు, బ్రహ్మగీతంబులు=బ్రహ్మదేవునిచేఁ బొగడఁబడినవి, లీలావతారకథావిశేషంబులన్= విలాసముకొఱకైన పుట్టుకలయొక్క వృత్తాంతములు, చరియించుచు=తిరుగుచు రాగాది నిర్ముక్తుండను = రాగద్వేషములు మొదలైనవి లేనివాఁడను, దుఃఖపుంజంబులు=కష్టములసమూహములను, తరియించి=దాఁటి, భవదీయ...నిపుణులు=నీపాదపద్మములను తలఁచుట కొలుచుట వీనియందు నేర్పరులైనవారు, వైద్యదత్తంబు = వెజ్జుచే నీయఁబడినది, తక్కొరులు = ఇతరులు, సంసార...నుండు=సంసారపు వేఁడిమిచే నుడికినవాఁడు, ఉపేక్షితుఁడు=విచారించఁబడని వాఁడు, ఉద్ధరింపన్ = కడతేర్చుటకు, సమర్థుఁడు=చాలినవాఁడు, కృత్యంబు=కార్యము, ప్రేరితుఁడు=పురికొలుపఁబడినవాఁడు, సంబంధి=సంబంధముగలవాఁడు అపరంబు=మఱియొకటి, జనకాదిభావంబు = తండ్రి మొదలగువాని ధర్మము,

ఉత్పాదించి=పుట్టించి, బ్రహ్మాదిభావంబునన్=బ్రహ్మత్వము మొదలగుదానిచేత, రూపాంతరంబు=మఱియొక్క ఆకారము, వివిధప్రకారంబులు=పలువెఱఁగులు, నిత్యముక్తుఁడవు=ఎప్పుడేని విషయములఁ దగులుపడనివాఁడవు, రక్షకుండవు=కాచువాఁడవు, నీయంశము = నీభాగము, నీయనుగ్రహంబునన్=నీదయచేత, ప్రేరిత=ఉత్సహింపఁబడినది, కర్మమయంబు = కర్మరూపము, బలయుతము = బలముతోఁగూడినది. ప్రధానలింగంబు=ముఖ్యమైనగుఱుతుగలది, సృజించున్=పుట్టించును. అవిద్యార్పితవికారంబును = మాయచేత కల్పించిపెట్టఁబడిన మార్పుగలదియు, వేదోక్తకర్మప్రధానంబు=వేదములలోఁ జెప్పఁబడిన కర్మలే ముఖ్యముగాఁగల, సంసారచక్రాత్మకంబు=సంసారసమూహరూపమైనది, నియమించి=కట్టుచేసికొని, సమర్థుఁడు=నేర్చినవాఁడు, విజ్ఞాన...గుణుండవు=విశేషమైనజ్ఞానముచే జయింపఁబడిన బుద్ధికి స్వభావమైనజడత్వముగలవాఁడు, వశీ...శక్తి=స్వాధీనముచేసికోఁబడిన పనులఁ జక్కఁజేయునదియైన సామర్థ్యముగలది, షోడశవికారయుక్తంబు = పదునాఱుమార్పులతోఁ గూడినది, సంసార...నుండన్=సంసారమను కార్చిచ్చుచే మిక్కిలి కాల్పఁబడుచున్న నన్ను రక్షింపుము.

సీ. జనులు దిక్పాలురసంపదాయుర్విభ
వములు గోరుదురు భవ్యంబు లనుచు
నవి యంతయును రోషహాసజృంభిత మైన
మాతండ్రి బొమముడిమహిమఁ జేసి
విహతంబు లగు నట్టివీరుండు నీచేత
నిమిషమాత్రంబున నేఁడు మడిసెఁ
గావున ధ్రువములు గావు బ్రహ్మాదుల
శ్రీవిభవంబులు జీవితమునుఁ
తే. గాలరూపకుఁ డగునురుక్రమునిచేత
విదళితము లగు నిలువవు వేయు నేల

యితర మే నొల్ల నీమీఁదియెఱుకకొంత
గలిగియున్నది గొలుతుఁ గింకరుఁడ నగుచు. 357

టీ. జనులు=ఈలోకములోనివారందఱు, దిక్పాలుర సంపదాయుర్విభవంబులు=ఇంద్రుఁడు మొదలగు దిక్పతుల కలుములు ఆయుఃపరిమాణములు దొరతనములు, భవ్యంబులు=మంచివి, అనుచు, (తాము వానిని) కోరుదురు. అవి అంతయును, రోషహాసజృంభితము=కోపముచేత చేయఁబడినసవ్వుచేత రేపఁబడినది,ఐన,మాతండ్రి బొమముడి మహిమన్=మాయయ్య హిరణ్యకశిపుని మొగము చిట్లించుకొను పాటి ప్రభావముతో, విహతంబులు=నష్టములు, అగును, అట్టి వీరుండు=అంతటివాఁడుగూడ, నీచేత, నిమిషమాత్రంబునన్=రెప్పపాటు కాలములో, నేఁడు, మడిసెన్=చచ్చెను, గనుక, బ్రహ్మాదుల శ్రీవిభవంబులు=బ్రహ్మ మొదలగువారి సంపదలు, దొరతనములు, జీవితములు=బ్రతుకుదెరువులు, ధ్రువములు=నిత్యములు, కావు, కాలరూపకుఁడు=కాలస్వరూపకుఁడు, అగు, ఉరుక్రమునిచేతన్=గొప్పవ్యాప్తిగల విష్ణువుచేత, విదళితములు=కొట్టఁబడినవి, ఇతరము = నీభక్తికంటె ఇతరమైనదానిని, ఏను, ఒల్లను=ఒప్పుకొనను, నీమీఁద యెఱుక = నీయందలి వివేకము, కొంత, కలిగియున్నది. కాన, కింకరుఁడన్= నీకు దాసుఁడను, అగుచును, కొలుతును=సేవింతును.

తా. స్వామీ! లోకులందఱును ఇంద్రాది దిక్పాలురసంపదలు వారి ఆయుఃకాలములు దొరతనములు చాలమేలైనవనియు అవి తమకు లభించిన చాలుననియును తలఁతురు. అది వట్టిపిచ్చి. ఇవన్నియును కన్నులముందఱనే మాతండ్రి కోపముతో ఒక్కవికారపునవ్వు నవ్వి మొగము చిట్లించినతోడనే నాశనమై ఎక్కడ వక్కడపోఁగా మనము చూచియే యున్నాము గదా. ఇఁక అంతటిబలశాలి మాతండ్రియుం చూచుచుండఁగనే గుడిచి కూర్చుండి భవిష్యమును ఎఱుఁగక రెప్పపాటుకాలములో నీచేతిలోఁ జచ్చెను. కనుక బ్రహ్మాదులయుం సంపదలు దొరతనములు మొదలగునవి శాశ్వతములు

కావు. అవన్నియు కాలాత్ముఁడైన సర్వవ్యాపనశక్తియుక్తుఁడైనవిష్ణుని చేతఁ జెఱుపఁబడుచుండునుగాని ఉండవు. వేయి యెందుకు స్వామీ నాకు నీపాదభక్తికంటె మఱియొకటి వలదు. నీదయవలన నీమీఁదితెలివి కొంత సంపాదించుకొనియున్నాను. నీకు దాసుఁడనై కైంకర్యముచేయుచు ఉండునట్లు నన్ను కరుణింపుము.

మత్తకోకిలము.—

ఎండమావులవంటిభద్రములెల్ల సార్థములంచు మ
ర్త్యుండు రోగనిధానదేహముతో విరక్తుఁడు గాక యు
ద్దండమన్మథవహ్ని నెప్పుడు దప్తుడై యొకనాఁడుఁ జే
రండు పారము దుష్టసౌఖ్యపరంపరాక్రమణంబునన్. ౩౫౯

టీ. మర్త్యుండు=మరణమే ధర్మముగాఁ గలమానవుఁడు, ఎండమావుల వంటి భద్రములు ఎల్లన్=ఐహికశుభములన్నియు, సార్థములు=ప్రయోజన సహితములు, అనుచును, రోగనిధానదేహముతోన్ = వ్యాధులకు నెలవైన శరీరముతోడ, విరక్తుండు విరాగము గలవాఁడు, కాక, ఎప్పుడును, ఉద్దండ మన్మథవహ్నిన్=తీవ్రమైన కామాగ్నిచేత, తప్తుఁడు = క్రాఁగినవాఁడు, ఐ, ఒకనాఁడు=ఒకప్పుడు, దుష్ట...ణంబునన్=నీచములైన స్రక్చందన వనితాది సుఖముల సమూహముల గడపుటలోఁ, పారము=తుద, ముట్టనేరఁడు=పొందఁ జాలఁడు.

తా. మరణమే ప్రకృతిగాఁ గలయీదేహి ఎండమావులవలె క్షణభంగుర మైన యీ తుచ్ఛశుభములన్నియు నిజములని భ్రమసి రోగములపుట్టయైన తనదేహస్థితికి వగవక ఎప్పుడు తీఱనికామాగ్నికిఁ గ్రాఁగి నీచములైన వని తాదివిషయముల ననుభవించుచు ఒకప్పుడైనను దరి గాంచఁజాలఁడు.

ఉ. శ్రీమహిళామహేశ సరసీరుహగర్భులకైన నీమహో
ద్దామకరంబుచే నభయదానము చేయవు నేను బాలుఁడం
దామసవంశసంభవుఁడ దైత్యుఁడ నుగ్రరజోగుణుండ ని
స్సీమదయం గరాంబుజము శీర్షముఁ జేర్చుటచోద్యమీశ్వరా.

శ్రీ, ఈశ్వరా = సర్వజగములకు ప్రభువైన ఓనారాయణా! శ్రీమహాత్మా...సత్త్వులకు నిన్ = శక్తిరూపిణియగు పార్వతికి భర్తయగు శివునకును బ్రహ్మకును నీను, నీ...కరంబుచేన్ = నీమహామహిమగల హస్తముచేత అభయదానము = అభయమునిచ్చుటను, చేయవు, నేను, బాలుండను, బాహుజ వంశసంభవుండన్ = మోటురక్కసికులమునఁబుట్టినవాఁడను, దైత్యుండన్ = దితిజులవంశమువాఁడను, ఉగ్రరజోగుణుండన్ = క్రూరమైన రజోగుణము కలవాఁడను, నిస్సీమదయన్ = హద్దులేని కరుణచేత, కరాంబుజము = కేలుఁదామరను, శీర్షమునన్ = నెత్తిని, చేర్చుట = ఉంచుట, చోద్యము = వింత.

వ. మహాత్మా! సుజనులయిన బ్రహ్మాదులందును మత్తులైన దైత్యజనులయందును సేవానురూపంబుగం బక్షపాతంబులు లేక కల్పవృక్షంబుచందంబున ఫలప్రదానంబు సేయుదువు; కంటకసమేతంబగు సంసారరూపంబునం గూలుచున్న మూఢజనులం గూడి కూలెడి నేను భవదీయభృత్యుండగు నారదుని యనుగ్రహంబునం జేసి నీకృపకుం బాత్రుండనైతి; నన్ను రక్షించి మజ్జనకుని వధియించుట నాయందలి పక్షపాతంబుగాదు; దుష్టదనుజసంహారంబును శిష్టభృత్యమునిజనరక్షాప్రకారంబును నీకు నైజగుణంబులు; విశ్వంబు సేవ; గుణాత్మకంబయిన విశ్వంబు సృజియించి యందుం బ్రవేశించి హేతుభూతగుణయుక్తుండవై రక్షకసంహారకాదినానారూపంబుల నుండుదువు; సదసత్కారణకార్యాత్మకం బయిన విశ్వంబునకుం బరమకారణంబు నీవ; నీమాయచేత వీఁడు వాఁడని మెడిబుద్ధివికల్పంబు దోఁచుఁగాని నీకంటె వేఱు ద్రవ్యము లేదు; బీజంబునందు వస్తుమాత్రభావసౌక్ష్మ్యంబును వృక్షంబునందు నీలత్వాదివర్ణంబునుం గలుగు తెఱంగున విశ్వంబునకు నీయంద జన్మస్థితిప్రకాశనాశంబులుం గలుగు

నీచేత నయినవిశ్వంబు నీయంద నిలుపుకొని తొల్లి ప్రళయ
కాలపారావారంబునఁ బన్నగేంద్రపర్యంకంబునఁ గ్రియా
రహితుండ వై నిజసుఖానుభవంబు సేయుచు నిద్రితుని
భంగి యోగనిమీలితలోచనుండవై మెలంగుచుఁ గొంత
కాలంబునకు నిజకాలశక్తిచేతం బ్రేరితంబులై ప్రకృతిధర్మం
బు లయినసత్త్వాదిగుణంబున నంగీకరించి సమాధి చాలించి
వెలుంగుచున్న నీనాభియందు వటబీజంబువలన నుద్భవించు
వటంబు తెఱంగున నొక్కకమలంబు సంభవించె నట్టికమ
లంబువలన నాల్గుమోముల బ్రహ్మ జన్మించి దిశలు వీక్షించి
కమలంబునకు నొండయినరూపంబు లేకుండుటఁ జింతించి
జలాంతరాళంబుఁ బ్రవేశించి జలంబులందు నూఱు దివ్య
వత్సరంబులు వెదకి తనజన్మంబునకు నుపాదానకారణం
బైననిన్ను దర్శింప సమర్థుండు గాక మగిడి కమలంబుకడ
కుం జని విస్మయంబునొంది చిరకాలంబు నిర్భరతపంబు సేసి
పృథివియందు గంధంబు గనుచందంబునఁ దనయందునానా
సహస్రవదనశిరోనయననాసాకర్ణవక్త్రభుజకరచరణుండును
బహువిధాభరణుండును మాయాకలితుండును మహాలక్ష
ణలక్షితుండును నిజప్రకాశదూరీకృతతముండును బురుషో
త్తముండును నయిననిన్ను దర్శించె నయ్యవసరంబున. 360

టీ. సుజనులు = సాధువులు, దుర్జనులు=దుష్టులు, సేవానురూపంబు
గన్ =కైంకర్యమునకుఁ దగినట్టులు, పక్షాపక్షంబులు = స్వీయ పరకీయభావ
ములు, లేక, కల్పవృక్షంబుచందంబునన్ = కల్పవృక్షమువలె, ఫలప్రదా
నము = ఐహికాముష్మికములు (పండ్లను) ఇచ్చుటను, కందర్పసమేతంబు =
మన్మథునితోఁ గూడియున్నది, అగు, సంసారకూపంబునన్ = సంసారమను
నూతియందు, భవదీయభృత్యుండు = నీదాసుఁడు, నీకృపకున్ = నీదయకు,

హేతుప్రౌఢన్ = తగినవాఁడను, మజ్జనకుని = మాయయ్యను, వధియించుట = చం
పుట, పక్షపాతము = మమత్వము, దుష్టదనుజసంహారంబును = క్రూరులగు
రాక్షసులఁ జంపుటయు, శిష్ట...కారంబును = సాధువులైనదాసులు మునులు
వీరిని రక్షించువిధమును, నైజగుణంబులు = స్వభావసిద్ధములైన గుణములు,
విశ్వంబు = ప్రపంచము, గుణాత్మకము = సత్త్వరజస్తమోగుణరూపమైనది.
విశ్వంబు = ప్రపంచము, సృజియించి = పుట్టించి, ప్రవేశించి = చొచ్చి, హేతు
భూతగుణయుక్తుండవు = కారణమైన గుణములతోఁ గూడినవాఁడవు, రక్షక...
రూపంబులన్ = కాపాడువాఁడు చంపువాఁడు మొదలయిన బహుస్వరూప
ములచేత, ఉండుదువు, సద...త్మకంబు = ఉండునది లేనిది కారణము
కార్యము అనురూపముగల, విశ్వంబునకున్ = ప్రపంచమునకు, పరమకార
ణంబు = ముఖ్యహేతువు, పీఁడు = ఇతరుఁడు, తాను, బుద్ధివికల్పంబు = జ్ఞాన
భేదము, ఒండు = వేఱు, బీజంబునందు = విత్తునందు, వస్తుమాత్రసౌక్ష్మ్యం
బులు = అణువుగానైన పదార్థముయొక్క సూక్ష్మత్వమును, నీలత్వాదివర్ణం
బును = నలుపు మొదలగు రంగును, కలుగుతెఱంగునన్ = కలుగునట్లుగా, జన్మ
స్థితిప్రకాశనాశంబులు = పుట్టుట బ్రతుకుట విజృంభించుట నశించుట, తొల్లి =
పూర్వము, ప్రళయకాలపారావారంబునన్ = ప్రళయకాలమందలిసముద్ర
మందు, పన్నగేంద్రపర్యంకంబునన్ = శేషశయ్యయందు, క్రియారహితుం
డవు = పనులు మానినవాఁడవు, నిజసుఖానుభవంబు = ఆత్మసుఖము ననుభవించుట,
నిద్రితునిభంగిన్ = నిద్రపోయినవాని యట్టులు, యోగనిమీలితలోచ
నుండవు = ధ్యానముచేత మూయఁబడిన కన్నులు గలవాఁడవు, కొంతకాలంబు
నకున్ = కొంతసేపటికి, నిజకాలశక్తిచేతన్ = నీసంబంధమైన కాలము
యొక్క ప్రభావముచేత, ప్రేరితంబులు = పురికొలుపఁబడినవి, ప్రకృతిధర్మం
బులు = అవిద్యాగుణములు, సత్త్వాదిగుణంబులన్ = సత్త్వము మొదలగు
గుణములను, అంగీకరించి = ఒప్పుకొని, సమాధి = ఏకాగ్రత, నాభి = బొడ్డు
వటబీజంబు = మఱ్ఱివిత్తు, వటంబు = మఱ్ఱిచెట్టు, ఒక్కకమలంబు = ఒక్కతామర,
నాల్గుమోముల బ్రహ్మ = నాలుగు మొగములు గలసృష్ట్యధిష్ఠానదైవము.

జనియించి = పుట్టి, వీక్షించి = చూచి, కమలంబునకున్ = ఒకనాభియందలి తామరకంటెను, ఒండు, ఇతరము, చింతించి = యోచించి, జలాంతరాళంబు = నీటినడుమ, ప్రవేశించి=చొచ్చి, దివ్యవత్సరంబులు = దేవతాసంవత్సరములు, వెదకి, తనజన్మంబునకున్ = తనపుట్టుకకు, ఉపాదానకారణంబు=ముఖ్యహేతువును, నిన్నున్ (విష్ణుని), దర్శింపన్ = చూచుటకు, సమర్థుండు = చాలినవాఁడు, కాక. మగిడి = మరలి, చని = పోయి, విస్మయంబు = ఆశ్చర్యము. చిరకాలంబు = చాలకాలము, నిర్భరతపంబు = పూర్ణమైన తపస్సు. చేసి, వృథివియందు = భూమిమీఁద, గంధంబు = వాసనను, కనుచందంబునన్ = చూచునట్లు, తనయందున్ = తనలో, నానా...చరణుండు = పెక్కువేలముఖములు తలలు కన్నులు ముక్కులు చెవులు నోరులు బాహువులు చేతులు కాళ్లుగలవాఁడు, బహువిధాభరణుండు = పలువన్నెలసొమ్ములు గలవాఁడు, మాయాకలితుఁడు = మాయతోఁ గూడినవాఁడు, మహాలక్షణ లక్షితుండు= గొప్ప దివ్యలక్షణములచేఁ బ్రకాశించువాఁడు, నిజ...తముండు=తన కాంతిచే పోఁగొట్టఁబడిన అజ్ఞానమను అంధకారముగలవాఁడు, పురుషోత్తముండు = పురుషశ్రేష్ఠుఁడును, ఐన, నిన్ను, దర్శించెన్=చూచెను, అయ్యవసరంబునన్ = ఆసమయమందు.

క. ఘోటకవదనుఁడవై మధు
కైటభులం ద్రుంచి నిగమగణముల నెల్లం
బాటించి యజున కిచ్చిన
కూటస్థుఁడ వీశ్వరుఁడవు కోవిదవంద్యా. 361

టీ. కోవిదవంద్యా = పండితులచేత నమస్కరింపఁదగిన ఓస్వామీ! నీవు, ఘోటకవదనుఁడవు = గుఱ్ఱపుమోముగలవాఁడవు, అయి, మధుకైటభులన్ = మధువు కైటభుఁడు అనురాక్షసులను, త్రుంచి=చంపి, నిగమగణములను = వేదసమూహములను, ఎల్లన్, పాటించి=ఉద్ధరించి, అజునకున్= బ్రహ్మకు, ఇచ్చిన, కూటస్థుఁడవు = సర్వకాల సర్వావస్థలయందు వికారము

కొంచక ఒక్కతీరున శాశ్వతుఁడుగా నుండువాఁడవు, ఈశ్వరుఁడవు = ప్రభుఁడవు.

తా. విద్వాంసులచే స్తోత్రము చేయఁదగిన ఓ నారాయణా! నీవు గుఱ్ఱపు మొగముగలవాఁడవై (హయగ్రీవావతారమెత్తి) మధుకైటభులను రాక్షసులను జంపి, వేదములన్నియు బ్రహ్మకుఁ దెచ్చియిచ్చి అధికారస్వరూపుఁడవై సర్వేశుఁడైన ఈశ్వరుఁడవు నీవేకదా!

వ. ఇవ్విధంబునఁ గృతత్రేతాద్వాపరంబు లనుమూఁడుయుగంబులందును దిర్యఙ్మానవమునిజలచరాకారంబుల నవతరించి లోకంబుల నుద్ధరించుచు ధరించుచు హరించుచు యుగానుకూలధర్మంబులం బ్రతిష్ఠించుచు నుండుదువు దేవా యవధరింపుము. 362

టీ. తిర్య...కారంబులన్=మృగపక్ష్యాదులు మనుజులు మునులు జలజంతువులు వీనిరూపములచేత, అవతరించి=పుట్టి, ఉద్ధరించుచున్=కాపాడుచు, ధరించుచున్ = తాల్చుచు, హరించుచున్=నశింపఁజేయుచు, యుగానుకూలధర్మంబులన్ = యుగములకు అనురూపములైన న్యాయములను, ప్రతిష్ఠించుచున్=పాదుకొలుపుచు, ఉండుదువు, దేవా=క్రీడయే ముఖ్యోద్దేశముగాఁగల యోస్వామీ! అవధరింపుము=చిత్తగింపుము.

సీ. కామహర్షాదిసంకలితమై చిత్తంబు
భవదీయచింతనపదవి చేరదు
మధురాదిరసముల మరగి చొక్కుచు జిహ్వ
నీవర్ణనమునకు నిగుడ నీదు
సుందరీముఖములఁ జూడఁ గోరుచుఁ జూడ్కి
తావకాకృతులపైఁ దగులువడదు

వివిధదుర్భాషలు వినఁ గోరువీనులు
　　వినవు యుష్మత్కథావిరచనములు
తే. ఘ్రాణ మురవడిఁ దిరుగు దుర్గంధములకుఁ
దవులు గొలుపదు వైష్ణవధర్మములకు
నడఁగి యుండవు కర్మేంద్రియములు పురుషుఁ
గలఁచు సవతులు గృహమేధిఁ గలఁచునట్లు. 363

టీ. చిత్తంబు=మనస్సు కామహర్షాది సంకలితము=కోరికలు వేడుకలు మొదలగువానిచేఁ గలఁతపడినది, ఐ, భవదీయచింతనపదవి = నిన్ను చింతించు త్రోవకు, సొరదు=చనదు, జహ్వా=నాలుక, మధురాదిరసములు=తీపి మొదలగు రుచులను, మరగి, చొక్కుచున్=మిథ్యానందమునొందుచు, నీవర్ణనమునకున్= నిన్ను స్తుతించుటకు, నిగుడనీదు=తలయెత్తనీయదు, చూడ్కి=చూపు, సుందరీ ముఖములన్=సొగసుకత్తెలముద్దుమొగములను, చూడన్, కోరుచు, తావకాకృతులపైన్=నీరూపములమీఁద, తగులువడదు = చిక్కదు, వీనులు=చెవులు, వివిధదుర్భాషలన్ = పలుదెఱఁగులచెడ్డమాటలను, వినన్, కోరును, యుష్మత్కథావిరచనములు=నీగాథలవర్ణనలు. వినవు, ఘ్రాణము=ముక్కు, ఉరవడిన్= వేగముగా, దుర్గంధములకున్ = చెడువాసనలకు, తిరుగును, వైష్ణవధర్మములకున్=విష్ణుప్రీతికరములైన ప్రాణాయామాదికృత్యములకు, తగులుకొలుపదు= ఒప్పనీయదు, కర్మేంద్రియములు = వాక్కు చేతులు కాళ్లు గుదము ఉపస్థము అనునింద్రియములు, అడఁగి=వశములై, ఉండవు, సవతులు, గృహమేధిన్ = గృహస్థుని, కలఁచునట్లు=కలఁతనొందించునట్లు, పురుషున్=దేహిని, కలఁచున్= కలియఁబెట్టును.

తా. మనస్సు కోరికలు మొదలగువానిచే కలఁతపడి నిన్ను ధ్యానించు త్రోవ ద్రొక్కదు. నాలుక తీపిమొదలగువానిరుచి మరిగి నీస్తుతి కియ్యకొనదు. చూపు సొగసుకత్తెలఁ జూడ పరువులిడుఁగాని నీ దివ్యమంగళవిగ్రహములఁ జూడనొప్పదు. చెవులు పాడుసోదెలు వినునుగాని నీకథావర్ణనములను విననొల్లవు. ముక్కు దుర్వాసనలకుఁ బోవునుగాని మంచి (ప్రాణాయామాది

కార్యముల) వదలకుండబోదు. కర్మేంద్రియములా సవతులందఱు గృహస్థుని జిక్కులంబెట్టినట్లు పురుషుని వేధించును.

వ. ఇవ్విధంబున నింద్రియంబులచేతం జిక్కువడి స్వకీయపరకీయ శరీరంబులందు మిత్రామిత్రభావంబులు సేయుచు జన్మ మరణంబులు నొందుచు సంసారవైతరణీనిమగ్నం బయిన లోకంబు నుద్ధరించుట లోకసంభవస్థితిలయకారణుండ వైన నీకుం గర్తవ్యంబు భవదీయసేవకుల మయినమాయందుం బ్రియభక్తు లయినవారల నుద్ధరింపుము. 364

టీ. స్వకీయ...బులంబుఁ=తమవి ఇతరులవియునగుదేహములయందు, మిత్రామిత్రభావంబులు=చెలిమియుపగయును, చేయుచుఁ, జన్మమరణంబులన్=పుట్టుచావులను, పొందుచుఁ, సంసారవైతరణీనిమగ్నంబు=సంసారమనునిప్పుల యేఱులోఁబడి మునిఁగినది, లోకంబుఁ=జనమును, ఉద్ధరించుట=కడతేర్చుట, లోక...ణుండవు = లోకములపుట్టుక పెంపు చావులకు హేతువవు, ఐన, నీకుఁ, కర్తవ్యంబు = చేయఁదగినది, భవదీయసేవకులము = నీకింకరులము, అయినమాయందుఁ, ప్రియభక్తులు=ఇష్టభృత్యులు, ఉద్ధరింపుము = గట్టునకుఁ జేర్పుము.

మ. భగవద్దివ్యగుణానువర్తనసుధాప్రాప్త్యైకచిత్తుండ నై బెగడన్ సంసరణోగ్రవైతరణికిన్ భిన్నాత్ములై తావకీ యగుణస్తోత్రపరాఙ్ముఖత్వమునమాయాసౌఖ్యభావంబులన్ సుగతిం గాననిమూఢులంగని మదిన్ శోకింతు సర్వేశ్వరా.

టీ. సర్వేశ్వరా=ఎల్లలోకములకుఁ బ్రభువైనయోదేవా! నేను భగవ...చిత్తుండన్=షడ్గుణైశ్వర్యవంతుండవైన నీయమానుషగుణములఅనుసంధానముచేనైన అమృతమును మరగినమనము గలవాఁడను, సంసరణోగ్రవైతరణికిన్=

సంసారమనుభయంకరమైన నిప్పులయేఱునకు, బెగడన్=భయమందను, భిన్నాత్ములై = భేదబుద్ధిగలవారై, తావకీయ...మునన్ = నీవగుకల్యాణగుణములు మంగళస్తోత్రములు వీనికి వెడమోముపెట్టి, మాయాసౌఖ్యభావంబులన్ = మిథ్యాసుఖముచు సుఖముగాఁ దలఁచుటచేత, సుగతిన్=ఉత్తమగతిని, కానని మూఢులన్ = పొందని అజ్ఞానులను, కని = చూచి, మదిన్ = నామనస్సున, శోకింతున్=దుఃఖపడెదను.

తా. స్వామీ, నీకల్యాణగుణముల చింతనామృతముచేఁ దృప్తచిత్తుండనై నందున నేనంతగా సంసారమను నిప్పులయేఱునకు భీతిల్లను. పాపము ! ఈ మూఢమానవులందఱు భేదబుద్ధితో నీగుణవర్ణనమునకు ద్వేషపడి మిథ్యాసౌఖ్యములను సౌఖ్యము లని నిమ్మఉత్తమగతిని పొందనేరకపోయిరిగదా యని అనిశము చింతనొందువాఁడను.

వ. దేవా! మునీంద్రులు నిజవిముక్తకాములయి విజనస్థలంబులం దపంబు లాచరింతురు కాముకత్వంబు నొల్లక యుండు వారికి నీకంటె నొండు శరణంబు లేదు గావున నిన్ను సేవించెద. కొందఱు కాములు గరద్వయకండూతిచేతం దనియనిచందంబునఁ దుచ్ఛం బయి పశుపక్షిక్రిమికీటసామాన్యం బయిన మైథునాదిగృహమేధిసుఖంబులం దనియక కడపట నతిదుఃఖవంతులగుదురు నీప్రసాదంబు గలుగుటుండు నిష్కాముండయి యుండు మౌనవ్రతజపతపశ్శ్రుతాధ్యయనంబులును నిజధర్మవ్యాఖ్యానవిజనస్థలనివాససమాధులును మోక్షహేతువు లగు నయిన నివి పదియు నింద్రియజయంబు లేనివారికి భోగార్థంబులయి విక్రయించువారికి జీవనోపాయంబు లయి డాంబికులకు వార్తాకరంబు లయి యుండు సఫలంబులు గావు. భక్తిలేక భవదీయజ్ఞానంబు లేదు. రూపరహితుండవైననీవు బీజాంకురంబులకైవడిఁ

గారణకార్యంబులయిన సదసద్రూపంబులు రెండును బ్రకాశ మానంబు లగు నా రెంటియందును శక్తియోగంబున బుద్ధి మంతులు మథనంబున దారువులందు వహ్నిం గనియెడు తెఱంగున నిన్నుఁ బొడగందురు. పంచభూతతన్మాత్రంబు లను బ్రాణేంద్రియంబులును మనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తంబు లును నీవ సగుణంబును నిర్గుణంబును నీవ గుణాభిమాను లయిన జన్మమరణంబుల నొందువిబుధు లాద్యంతంబులు గానక నిరుపాధికుండవైనని న్నెఱుంగరు తత్త్వజ్ఞు లయిన విద్వాంసులు వేదాధ్యయనాదివ్యాపారంబులు మాని వేదాంతప్రతిపాద్యుండ వగునిన్ను సమాధి విశేషంబుల నెఱింగి సేవింతు రది గావున. 366

టీ. నిజవిముక్తకాములు = స్వభావముచేతనే విడువఁబడిన కోరికగల వారు, విజనస్థలంబులన్ = గుంపుచేరని రహస్యదేశములందు, ఆచరింతురు = చేయుదురు, కాముకత్వంబు = కోరికలుగోరువాని ధర్మము, కాముకులు=కోరి కలుగోరువారు, కరద్వయకండూతిచేతన్ = రెండుచేతులదురదచేత, తనియని చందంబునన్ = గోఁకికొనితృప్తిచెందనిలాగున, తుచ్ఛంబు=నీచము, పశు... సామాన్యంబు = గొడ్లు పిట్టలు పురుఁగులు వీనికితుల్యము ఐన,మైథునాదిగృహ మేధిసుఖంబులన్ = సురతము మొదలగు కాఁపుసౌఖ్యములచేత, తనియక = తృప్తిచెందక, కడపటన్= తుదను, అతిదుఃఖవంతులు=మిగులదుఃఖముగలవారు, అగుదురు. తీఁటపట్టినవాఁడు తర్వాతనొప్పి మంటయెత్తునని విచారింపక నెత్తురు గాఱబరికి చివరకు అతిబాధచెందునట్లు ముందువచ్చుకష్టముగానకతుచ్ఛములైన మైథునాదిసుఖములఁజెందువారు ' తుదకుఁ గష్టపడుదు రనిభావము. నీప్రసా దంబున్=నీయనుగ్రహము, కలసుగుణుండు=కలిగినసజ్జనుఁడు, నిష్కాముండు= కోరికలేనివాఁడు, మౌన...నంబులును=మాటలాడకుండుట వ్రతములు జపము తపము వేదశాస్త్రములు చదువుకొనుట, నిజ...సమాధులు = స్వ (నీ) ధర్మ

ములను వివరించుకొనుచు రహస్యమైనతావునఁ గూర్చుండుట చిత్తైకాగ్రత్వ మును, మోక్షహేతువులు=ముక్తిసాధనములు, అగును. ఇంద్రియజయంబు= అంతరింద్రియ బహిరింద్రియనిగ్రహము, లేనివారికి, భోగార్థంబులు=అను భవైకప్రయోజనములు, విక్రయించువారికిన్ = అమ్మువారికి, జీవనోపాయం బులు=బ్రతుకుతెరువులు, డాంబికులకున్ = దంభమును బూనువారికి, వార్తా కరంబులు=జీవనహేతువులు, సఫలంబులు=మోక్షఫలముతోఁగూడినవి, కావు, భవదీయజ్ఞానంబు = నీసంబంధమైనయెఱుక, రూపరహితుండవు=ఏరూపములేని వాఁడవు, బీజాంకురంబులకైవడిన్ = విత్తుమొలకలవలె, కారణకార్యంబులు= హేతుహేతుమత్తులు, సదసద్రూపంబులు=శాశ్వతము భంగురము నైనరూప ములు, ప్రకాశమానంబులు=వెలుఁగుచున్నవి, అగును, ఆరెంటియందును, భక్తి యోగంబునన్ = నిరంతరము భక్తిని అనుసంధించుటచేత, మథనంబునన్=తరు చుటచేత,దారువులందున్=కట్టెలలో,వహ్నిన్=అగ్నిని, కనియెడుతెఱంగునన్ =మాచునట్లు, నిన్ను, పొడగందురు=చూతురు. పంచభూతతన్మాత్రంబులును= పృథివ్యాదుల లేశములైన శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములు, ప్రాణేంద్రియం బులును=ప్రాణములు ఇంద్రియములును, మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములును, నీవే, సగుణంబును=గుణములతోఁగూడినది, నిర్గుణంబు=గుణరహితమైనది, నీవే, గుణాభిమానులు = గుణములయందు తగులుగలిగి, జన్మమరణంబులను = పుట్టు చావులను, ఒందువిబుధులు=పొందువిద్వాంసులు, ఆద్యంతంబులు=మొదలు తుదయు, కానక=చూడక, నిరుపాధికుండు=ఉపాధి (విషయసంగము)లేని, తత్త్వజ్ఞులు=నిజమెఱిఁగినవారు, విద్వాంసులు = పండితులు, వేదాధ్యయనాది వ్యాపారంబులు = వేదములుచదువుటమొదలైనపనులు, వేదాంతప్రతిపాద్యుం డవు=వేదాంతములచే వర్ణింపఁదగినవాఁడవు, సమాధివిశేషంబులన్ = ధ్యాన భేదములచేత, ఎఱింగి=తెలిసికొని, సేవింతురు=పరిచర్య చేయుదురు.

సీ. నీగృహాంగణభూమి నిటలంబు మోవంగ
మోదించి నిత్యంబు మ్రొక్కఁడేని

నీమంగళ స్తవనికరవర్ణంబులు
పలుమాఱు నాలుకఁ బలుకఁడేని
నీయధీనములుగా నిఖిలకృత్యంబులు
ప్రియభావమున సమర్పింపఁడేని
నీపదాంబుజముల నిర్మలహృదయుఁడై
చింతించి మక్కువఁ జిక్కఁడేని

తే. నిన్నుఁ జెవులార వినఁడేని నీకు సేవ
సేయ రాఁడేని బ్రహ్మంబుఁ జెందఁగలఁడె
యోగి యైనఁ దపోవ్రతయోగి యైన
వేదియై మహాతత్త్వవేది యైన. 367

టీ. యోగి=యోగము తెలిసినవాఁడు, ఐనను, తపోవ్రతయోగి=తపము వ్రతములు గలవాఁడైనను, వేది=వేదములు చదివినవాఁడు, ఐనను, మహాతత్త్వవేది=గొప్పపరతత్త్వవేత్త, ఐనను, నీగృహాంగణభూమి=నీగుడిముందటివాకిట, నిటలంబు=నొసలు, మోవంగన్=తాఁకునట్లు, నిత్యంబు=ఎల్లప్పుడు, మోదించి=తాఁకించి, మ్రొక్కఁడేనిన్ = నమస్కరింపఁడేని, నీమంగళ...బులు = నీ శుభములైన స్తోత్రముల సమూహములయందలి అక్షరముల సమూహములు, నాలుకన్ = నాలుక చేత, పలుమాఱు = అనేకపర్యాయములు, పలుకఁడు ఏనిన్, నిఖిలకృత్యంబులు = తాఁజేయు నెల్లపనులు, నీయధీనములుగాన్= నీస్వాధీనములగునట్లు, ప్రియభావమునన్=ప్రేమతో, సమర్పింపఁడు ఏనిన్, నిర్మలహృదయుఁడు ఐ=రాగాదికళంకములు లేనివాఁడై, నీపదాంబుజములన్= నీపాదకమలములను, చింతించి=ధ్యానించి, మక్కువన్=ప్రేమయందు, చిక్కఁడేనిన్=తగులువడఁడేని, నిన్ను, చెవులారన్=చెవులపండువుగా, వినఁడేనిన్, నీకు సేవసేయరాఁడేని, బ్రహ్మంబున్ = బ్రహ్మస్వరూపుఁడైన నిన్ను, చెందఁ గలఁడే=పొందఁగలఁడా? పొందలేఁడు.

తా. స్వామీ! ఎంత యోగియైనను తపము నోములు మొదలగునవి జరపువాఁడైనను, వేదములు చదివినవాఁడైనను, గొప్పతత్త్వవేత్తయైనను, నీ గుడివాకిట నొసలు దాఁకునట్లు పడి దండము పెట్టనివాఁడును, పలుమాఱు నీస్తోత్రపాఠములు చదువనివాఁడును, తాఁజేయు నెల్లపనులు నీవేయని సమర్పింపనేరనివాఁడును, శుద్ధభావముతో నీపాదకమలముల ధ్యానించనివాఁడును, నిన్ను విననివాఁడును, ఆదరముతో నీసేవ చేయనివాఁడును, బ్రహ్మరూపుఁడైననిన్ను బొందఁగలఁడా? పొందఁజాలఁడనుట.

వ. కావున భవదీయదాస్యయోగంబు గృప సేయుమని ప్రణతుండైన ప్రహ్లాదుని వర్ణనంబునకు మెచ్చి నిర్గుణుండైన హరి రోషంబు విడిచి యిట్లనియె. 368

టీ. భవదీయదాస్యయోగంబు=నీకైంకర్యము లభించు తెరువు, కృప సేయుము=కరుణించుము, ప్రణతుండు=మ్రొక్కినవాఁడు, వర్ణనంబులకున్=స్తుతులకు, నిర్గుణుండు=రాగరోషాదిగుణములు లేనివాఁడు, రోషంబు=కోపము.

శా. సంతోషించితి నీచరిత్రమునకున్ సద్భద్రమౌఁ గాక నీ
యంతర్వాంఛితలాభ మెల్లఁగరుణాయత్తుండనై యిచ్చెదం
జింతం జెందకు భక్తకాముఁడ నే సిద్ధంబు దుర్లోకుఁడన్
జంతుశ్రేణికి నన్నుఁ జూచినఁ బునర్జన్మంబు లే దర్భకా. 369

టీ. అర్భకా=కుఱ్ఱా! నీచరిత్రమునకున్=నీనడవడికి, సంతోషించితిని, నీకు, సద్భద్రము=మంచి శుభము, ఔన్ కాక, కరుణాయత్తుండన్ ఐ=దయకు లోఁగినవాఁడనై, నీయంతర్వాంఛితమున్ = నీమనస్సులో నీవుగోరుకొన్న కోర్కెలన్నియు, ఇచ్చెదను, చింతన్=విచారమును, చెందకుము, నేను భక్తకాముఁడన్=భాగవతులకోర్కె లొసఁగువాఁడను, సిద్ధబు = నిజము. జంతుం

శరీరికిన్ = శరీరులకు, దుర్నిరీక్ష్యుఁడన్ = చూడశక్యముకానివాఁడను, నన్నుఁ జూచినన్ = కనుఁగొనినచో, పునర్జన్మంబు = మఱుపుట్టువు, లేదు.

తా. వత్సా, ప్రహ్లాదా! నీనడవడికి చాలఁ సంతసించినాను. నీకు శుభము గలుగుఁగాక. నీవు కోరినదెల్ల నిచ్చుటకు సంసిద్ధుఁడనై యున్నాను. విచారపడకుము. నేను భక్తులకోరికలను దీర్చువాఁడను. నీయందు నాకు అత్యంతప్రీతి గలదుగాన నీకు దర్శన మిచ్చినాను గాని నేను ఎల్ల జంతువులకు చూడ నలవికానివాఁడను. నన్నుఁ జూచినవారు మఱుపుట్టుకను బొందరు.

ఆ. సకలభావములను సాధులు విద్వాంసు
లఖిలభద్రవిభుఁడ నైన నన్నుఁ
గోర్కు లిమ్మటంచుఁ గోరుదు రిచ్చెదఁ
గోరు మెద్దియైనఁ గుఱ్ఱ నీవు. ౩౭౯

టీ. కుఱ్ఱా! సాధులు = సజ్జనులైన, విద్వాంసులు = పండితులు, సకలభావములన్ = అన్నివిధములచేతను, అఖిలభద్రవిభుఁడన్ = సమస్తమంగళప్రదాయకుఁడను, ఐననన్నున్, కోర్కులు, ఇమ్ము = ఈయుము, అటంచును, కోరుదురు; నీవును, కోరుము, ఎద్దియైనను, ఇచ్చెదను.

తా. కుఱ్ఱా! ఎంతటివారును మంగళకారణుఁడనైన నన్ను తమయొక్క యర్థములచేతను కోరిక లిమ్మని కోరుచుందురు. నేనును వారికోరికల నిచ్చుచుందును. నీవును దేనినైన నిష్టమైనదానిం గోరికొనుము. ఇచ్చెదను.

వ. అని పరమేశ్వరుండు ప్రహ్లాదునియందుఁగల సకామత్వంబుఁ దెలియుకొఱకు వంచించి యిట్లానతిచ్చిన నతండు నిష్కాముండైన యేకాంతిగావునఁ గామంబు భక్తియోగంబునకు నంతరాయం బని తలంచి యిట్లనియె. నుత్పత్తి మొదలు కామాద్యనుభవాసక్తి గలనాకు వరంబు లిచ్చెద నని వంచింపనేల సంసారబీజంబులును హృదయబంధకంబు లయినకామంబులకు వెఱచి ముముక్షుండనై నేమంబుకొఱకు

నేమంబున నిన్నుం జేరితి కామంబులును నింద్రియంబులును మనశ్శరీరధైర్యంబులును మనీషాప్రాణధర్మంబులును లజ్జాస్మరణలక్ష్మీసత్యతేజోవిశేషంబులును నశించు లోకంబులందు భృత్యు లర్థకాములయి రాజుల సేవింతురు రాజులుం బ్రయోజనంబు లర్థించి భృత్యులకు నర్థంబు లొసంగుదు రవ్విధంబునంగాదు నాకుం గామంబు లేదు నీకుం బ్రయోజనంబు లే దయినను దేవా వరదుండ వయ్యెదవేనిఁ గామంబులు వృద్ధిఁ బొందనివరంబు గృపసేయుము కామంబులువిడిచినపురుషుండు నీతోడ సమానవిభవుండగు నరసింహ పరమాత్మ పురుషోత్తము యని ప్రణవపూర్వకంబుగా నమస్కరించిన హరి యి ట్లనియె. 371

టీ. పరమేశ్వరుండు=నరసింహమూర్తి, సకామత్వంబు=కోరికలుగలిగి యుండుట, వంచించి = మోసముచేసి, ఇట్లు, అనతిచ్చినన్ = సెలవీయఁగా, (చెప్పఁగా), నిష్కాముఁడు = కోరికలులేనివాఁడు, ఐన, ఏకాంతి=అంతరంగ భక్తుఁడు, కామంబు=కోర్కె, భక్తియోగంబునకున్= భక్తినిఁబట్టుటకు, అంతరాయంబు=విఘ్నము, ఉత్పత్తి=పుట్టుక, కామాద్యనుభవాసక్తి = కామాదుల ననుభవించుతలంపు, వరంబులు = ఇష్టములు, వంచింప నేల = మోసపుచ్చుట యెందుకు, సంసారబీజంబు = సంసారమునకు కారణములైనవి, హృదయబంధకములు=మనస్సునుజ్ఞానమువంకఁబోకుండఁగట్టివేయునవి, ముముక్షుఁడను=ముక్తి బొందఁగోరువాఁడను, నేమంబు=మేలు, నేమంబునన్=నియమముతో, కామంబులు=కోరికలు, మనశ్శరీరధైర్యంబులు=చిత్తము దేహము బలము, మనీషాప్రాణధర్మంబులును=బుద్ధి ప్రాణము న్యాయము, లజ్జా...విశేషంబులు = సిగ్గు జ్ఞప్తి సంపదసత్యము వర్చస్సు, నశించు=క్షయమగు, భృత్యులు = సేవకులు, అర్థకాములు = డబ్బునుగోరినవారు, ప్రయోజనంబు = వారలవలనఁ గాఁదగినకార్యములు, అర్థించి = కోరి, ఒసంగుదురు = ఇత్తురు, అవ్విధంబునన్ = అటీరున,

కామంబు=కోరిక, ప్రయోజనము=సావలసిఁ గావలసినకార్యము, వరదుండవు=కోరినవాని నిచ్చువాఁడవు, కృపసేయుము=ఇమ్ము, సమానవిభవుండు=తుల్యమైన యైశ్వర్యముగలవాఁడు, ప్రణవపూర్వకంబుగాన్ = ఓంకారము ముందుఁ బలుకునట్లు.

సీ. నీయట్టిసుజ్ఞాన నిపుణు లేకాంతులు
గోర్కులు నాయందుఁ గోరనొల్ల
రట్లైన ప్రహ్లాద యసురేంద్రభర్త వై
సాగి మన్వంతరసమయ మెల్ల
నిఖిలభోగంబులు నీవు భోగింపుము
కల్యాణబుద్ధి నాకథలు వినుము
సకలభూతములందు సంపూర్ణుఁ డగునన్ను
యజ్ఞేశు నీశ్వరు నాత్మ నిలిపి
ఆ. కర్మచయము లెల్ల ఖండించి పూజన
మాచరింపు మీశ్వరార్పణముగ
భోగముల నశించుఁ బుణ్యంబు వ్రతములఁ
బాపసంచయములు పాయు నిన్ను. 372

టీ. ప్రహ్లాద! నీయట్టిసుజ్ఞానవిపుణులు=మంచిబ్రహ్మజ్ఞానమందు నేర్పు గలవారు, ఏకాంతులు = అంతరంగభక్తులు, నాయందున్, కోర్కులు, కోర చొల్లరు, అట్లయినను, అసురేంద్రభర్తవు=రాక్షసశ్రేష్ఠులకు ప్రభువు, ఐ, సాగి=సెగడి, మన్వంతరసమయముఎల్లన్=ఈమన్వంతరకాలమంతయు, నిఖిల=సమస్తములైన, భోగంబులు=సుఖములు, భోగింపుము = అనుభవింపుము, నాకథలు, కల్యాణబుద్ధిన్=క్షేమబుద్ధితో, వినుము, సకలభూతములందున్=ఎల్లజంతువుల యందు, సంపూర్ణుఁడు=నిండియున్నవాఁడు, అగునన్ను, యజ్ఞేశున్=యజ్ఞేశ్వరుని, ఈశ్వరుని, ఆత్మన్=చిత్తములో, నిలిపి=ఉంచి, కర్మచయములు = కర్మ

సమూహములు, ఎల్లను, ఖండించి = త్రుంచి, ఈశ్వరార్పణముగన్ = ఈశ్వర సమర్పితముగా, పూజనము, ఆదరింపుము=పూజచేయుము, పుణ్యంబు=వెనుకటి పుణ్యకర్మము, భోగములన్=అనుభవించుటలచేత, వ్రతములన్=పావనములైన వ్రతములచే, పాపసంచయము=పాపసమూహములు, పాయును=తొలఁగును.

తా. ప్రహ్లాదా! నిత్యానిత్యవివేకము గలిగిన నీవంటియంతరంగభక్తులు నన్ను కోరికలడుగరు. అయినను నీవురాక్షసులకెల్ల రాజవై నెగడి యీమన్వంతరమంతయుఁ నిచ్చట నెల్లభోగము లనుభవించుచునుండి ప్రీతితో నాకథలు వినుచు పుణ్యకథాతములయందు నిండినన్ను నీచిత్తములో నిలుపుకొని ఎల్లకర్మములు నేదినిచి ఈశ్వరప్రీతిగాఁ బూజలుచేసి భోగములచేఁ బుణ్యశేషమును పుణ్యవ్రతములచేఁ బాపములును నివర్తింపఁగా నుండుము.

వ. మఱియు నటుమీఁదఁ గాలవేగంబునం గళేబరంబు విడిచి త్రైలోక్యవిరాజమానంబును దివిజరాజగేయమానంబును బరిపూరితదశదిశంబును నయిన యశంబుతోడ ముక్తబంధుండవై నన్ను డగ్గఱెదవు వినుము. 373

టీ. కాలవేగంబునన్=కాలగతిచేత, కళేబరంబు = శరీరము, విడిచి = వదలి, త్రైలోక్యవిరాజమానంబు = ముల్లోకములయందుఁ బ్రకాశించునది, దివిజరాజగేయమానంబు=దేవేంద్రునిచేఁ బొగడఁబడినది, పరిపూరితదశదిశంబును=పదిదిక్కులనిండినదియు, యశంబు = కీర్తి, ముక్తబంధుండవై = వీడిన సంసారబంధము గలవాఁడవై, డగ్గఱెదవు=సమీపింతువు.

ఆ. నరుఁడు ప్రియముతోడ నాయవతారంబు
నీయుదారగీతనికరములను
మానసించునేని మఱి సంభవింపఁడు
కర్మబంధచయముఁ గడచి పోవు. 374

టీ. నరుఁడు=మానవుఁడు, ప్రియముతోడన్=ఆదరముతోడ, నాయవతారంబు = నానరసింహావతారమును, నీ ఉదారగీతనికరములను = నీగొప్పగాన సమూహములను, మానసించును=మననము చేయును, ఏని, కర్మబంధచయమున్= కర్మపుముడులచిక్కును, కడచిపోవున్=తప్పించుకొనును.

తా. ప్రహ్లాదా! ఏమానవుఁడైనను భక్తితో నీనానరసింహావతారమును నీపుణ్యగుణకీర్తనమును జేసెనేని పాపములు నశించును.

వ. అనినఁ బ్రహ్లాదుం డిట్లనియె. 372

సీ. దంష్ట్రివై తొల్లి సోదరుని హిరణ్యాక్షు
నీవు చంపుటఁ జేసి నిగ్రహమున
మాతండ్రి రోషనిర్మగ్నుఁడై సర్వలో
కేశ్వరుఁ బరము నిన్నెఱుఁగ లేక
పరిపంథిపగిది నీభక్తుండ నగునాకు
నపకారములు చేసె నతఁడు నేఁడు
నీశాంతదృష్టిచే నిర్మలత్వము నొందెఁ
గావునఁ బాపసంఘంబువలనఁ
తే. బాసి శుద్ధాత్మకుఁడు గాఁగ భవ్యగాత్ర
వరము వేఁడెద నాకిమ్ము వనజనేత్ర
భక్తసంఘాతముఖపద్మపద్మమిత్ర
భక్తకల్మషవల్లికాశటులవిత్ర. 376

టీ. భక్త...మిత్ర=భక్తులసమూహములయొక్క ముఖములనుకమలములకు సూర్యునివంటివాఁడా! భక్త...లవిత్ర=భక్తులపాపపుఁదీఁగెలకు కొడవలి యగువాఁడా! వనజనేత్ర=కమలములవంటికన్నులుగలవాఁడా! భవ్యగాత్ర = దివ్యమంగళవిగ్రహము గలయోస్వామీ! మాతండ్రి=హిరణ్యకశిపుఁడు, నీవు, దంష్ట్రివి ఐ=వరాహావతారముఁ దాల్చినవాఁడవై, తొల్లి=మునుపు, హిరణ్యాక్షున్=మాపిన్నతండ్రిని, చంపుటం జేసి, నిగ్రహమునన్ = తిరస్కారముతో,

రోషనిర్మగ్నుఁడై = కోపములో మునిఁగినవాఁడై, సర్వలోకేశ్వరున్ = ఎల్లలోకములకుఁ బ్రభువును, పరమున్=పరాత్పరుఁడైన, నిన్నున్, ఎఱుఁగ లేక, పరిపంథిపగిదిన్ = శత్రువువలె, నీభక్తుండన్ = నీసేవకుఁడను, అగు నాకు, అపకారములు=ద్రోహములు, చేసెను. అతఁడు = మాతండ్రి, నేఁడు, నీశాంత దృష్టిచే = పావనమైన నీచూపుచేత, నిర్మలత్వమును = పవిత్రతను, ఒందెను. కావునన్, పాపసంఘంబువలనన్=పాపసమూహమునుండి, పాసి = తొలఁగి, శుద్ధాత్మకుఁడు = పావనుఁడు, కాఁగన్ = అగునట్లు, వరము = ఇష్టమును, వేఁడెదను, నాకు, ఇమ్ము=ఈయుము.

తా. ఓనరసింహమూర్తీ! నీవు పూర్వము వరాహావతారమెత్తి మాపిన తండ్రిని జంపినందున మాయయ్య యలిగి తిరస్కారభావముతో సర్వలోకేశ్వరుఁడవు పరాత్పరుఁడవు అగునిన్ను తెలియఁజాలక నీభక్తుఁడనైన నన్ను శత్రువువలె కష్టపెట్టెను. అట్టివాఁడు ఇప్పుడు నీ పావనాలోకముచేత పవిత్రుఁడై యుత్తమగతిఁగాంచెను. గనుక అట్టిమాయయ్యకు సమస్తపాపములు తొలఁగి పవిత్రుఁ డగునట్లు వరము నొసంగుము.

వ. అనిన భక్తవత్సలుం డిట్లనియె. 377

టీ. భక్తవత్సలుండు=భక్తులయందు పుత్త్రప్రీతిగలవాఁడు.

మ. నిజభక్తుండవు నాకు నిన్నుఁ గనుటన్ నీతండ్రి త్రిసప్తపూ
ర్వజులం గూడి పవిత్రుఁడై శుభగతిన్ వర్తించు విజ్ఞానదీ
పజితానేకభవాంధకారులగుమద్భక్తుల్ వినోదించు దే
శజనుల్ దుర్జనులైనశుద్ధులుసుమీ సత్యంబు దైత్యోత్తమా.

టీ. దైత్యోత్తమా=రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడవైన యోప్రహ్లాదా! నీవు నాకు, నిజభక్తుండవు=దగ్గఱ సేవకుఁడవు, నీతండ్రి=హిరణ్యకశిపుఁడు,నిన్నున్,కనుటన్= పడయుటచేత, త్రిసప్తపూర్వజులన్ = తమపితరులు ఇరువదియొక్కతరము వారిని, కూడి=కలసి, పవిత్రుఁడై=పావనుఁడై, శుభగతిన్ = క్షేమముగాను, వర్తించును, విజ్ఞాన... కారులు=జ్ఞానమనుదీపముచేఁ బోఁగొట్టుకోఁబడిన బహు

జన్మలయందలి పాపపుంజీకటికలవారు, అగు, మద్భక్తుల్=నాకింకరులు, వినో దించుదేశజనుల్=క్రీడించుదేశమున వసించువారలు, దుర్జనులు=పాపాత్ములు, ఐనను, శుద్ధులు=పవిత్రులు సుమా, సత్యంబు=నిజము.

తా. ప్రహ్లాదా! నాకు మిక్కిలి అంతరంగభక్తుఁడవైననిన్ను జూచు టగాఁ గనుటచేతనే నీవకుముందు ఇరువదియొక్కతరములవారితోఁ గూడఁ గాఁ గృతార్థుఁడయ్యెను. జ్ఞానదీపమున బహుజన్మార్జితము లైనపాపపుంజీకటు లను బోఁగొట్టుకొన్న నాభక్తవరు లేదేశమం దుందురో అచ్చటిజను లెంత పాపులైనను పవిత్రు లగుదురుసుమా, నిజము.

సీ. ఘనసూక్ష్మభూతసంఘాతంబులోపల
నెల్లవాంఛలు మానియెవ్వరయిన
నీచందమున నన్ను నెఱయ సేవించిన
మద్భక్తు లగుదురు మత్పరులకు
గుఱి సేయ నీవ యోగ్యుఁడవైతి విటమీఁద
వేద చోదిత మైనవిధముతోడఁ
జిత్తంబు నామీఁదఁ జేర్చి మీతండ్రికిఁ
బ్రేతకార్యములు సంప్రీతిఁ జేయు
తే. మతఁడు రణమున నేఁడు నాయంగమర్శ
నమున నిర్మలదేహుఁడై నవ్యమహిమ
నపగతాఖిలకల్మషుఁ డై తనర్చి
పుణ్యలోకంబులకు నేఁగుఁ బుణ్యచరిత. 379

టీ. పుణ్యచరిత = పావన మైననడవడి గల ఓప్రహ్లాదా! ఘన... లోపలన్ = సూక్ష్మములు స్థూలములు నైనజీవకోటులలో, ఎవ్వరయినను, నీచందముననే, ఎల్లవాంఛలు=ఎల్లకోర్కులను, మాని=వదలి, నన్ను, నెఱయన్= పూర్తిగా, సేవించినన్, మద్భక్తులు=నాసేవకులు, అగుదురు, ఇటమీఁదన్ = ఇఁకపైన, మద్భక్తులకున్=నాసేవకులకు, గుఱిసేయన్=సాటిచెప్పుటకు, నీవే

యోగ్యుఁడవు = తగినవాఁడవు, ఐతివి, చిత్తంబు, నామీఁదఁ జేర్చి, వేదచోదితము = వేదములలోఁజెప్పఁబడినది, ఐన, విధముతోడన్ = పద్ధతితోడ, మీతండ్రికి, ప్రేతకార్యములు=అపరకర్మములు, సంప్రీతిన్ = వేడుకతో, చేయుము, అతఁడు=మీతండ్రి, నేఁడు, రణమునన్=యుద్ధమందు, నాయంగమర్శనమునన్ = నాశరీరమును దాఁకుటచేత, నిర్మలదేహుఁడు = పాపములేని శరీరముగలవాఁడు, ఐ, నవ్యమహిమన్ = నూతనమైనవైభవముతోడ, అపగతాఖిలకల్మషుఁడు=పోఁగొట్టఁబడినయెల్లపాపములు గలవాఁడు, ఐ, తనర్చి = ఒప్పి, పుణ్యలోకంబులకున్, ఏఁగున్=పోవును.

తా. ప్రహ్లాదా ! స్థూలసూక్ష్మజంతువులలో నెవ్వరైనను కోరికలన్నియుఁ బరిత్యజించి నీవలెనన్ను సేవింతురో వారు గొప్పభాగవతులగుదురు. నీవు నాభక్తులకందఱకు సాటిచెప్పఁదగినవాఁడవైతివి. ఇఁకఁ దడవుచేయక మీతండ్రికి వేదచోదితమైనవిధి ననుసరించి ఉత్తరక్రియలు చేయుము. నీతండ్రి నేఁడు యుద్ధమందు నాశరీరసంపర్కము నొంది పవిత్రుఁడై అపూర్వమహిమతోడ ఎల్లపాపములను బోఁగొట్టుకొని ఉత్తమలోకములకుఁ బోనున్నాఁడు.

వ. అని యిట్లు నరసింహదేవుం డానతిచ్చిన హిరణ్యకశిపునకుం బ్రహ్లాదుండు పరలోకక్రియలు సేసి భూసురోత్తములచేత నభిషిక్తుం డయ్యె నయ్యెడం బ్రసాదసంపూర్ణముఖుం డైన శ్రీనృసింహదేవునిం జూచి దేవతాప్రముఖసహితుం డైన బ్రహ్మదేవుం డి ట్లనియె. 380

టీ. ఆనతిచ్చినన్ =ఆజ్ఞసేయఁగా, పరలోకక్రియలు = అపరకర్మలు, భూసురోత్తములచేతన్ = బ్రాహ్మణులచేత, అభిషిక్తుండు = పట్టాభిషేకము చేయఁబడినవాఁడు, అయ్యెను, అయ్యెడన్ =ఆసమయమున, ప్రసాదసంపూర్ణముఖుండు=అనుగ్రహముచేసుముఖుఁడు, దేవతాప్రముఖసహితుండు=దేవతలు మొదలగువారితోఁ గూడినవాఁడు.

సీ. దేవదేవాఖిలదేవేశ భూతభా
వన యీఁడు నాచేత వరము వడసి
మత్సృష్టజనులచే మరణంబు నొందక
మత్తుఁడై సకలధర్మములఁ జెఱచి
నేఁడు భాగ్యంబున నీచేత హతుఁ డయ్యెఁ
గల్యాణ మమరె లోకములకెల్ల
బాలు నీతని మహాభాగవతశ్రేష్ఠు
బ్రదికించితివి మృత్యుభయముఁ బాపి
తే. వరము గృప చేసితివి మేలు వారిజాక్ష
నీనృసింహావతారంబు నిష్ఠతోడఁ
దగిలి చింతించువారలు దండధరుని
బాధ నొందరు మృత్యువుబారిఁ బడరు. 381

టీ. దేవదేవ = ఉపాసించఁదగిన దేవతలకెల్ల దేవుఁడైనవాఁడా! అఖిల దేవేశ = ఎల్లయింద్రాదులగు దేవతలకు ప్రభువైనవాఁడా! భూతభావన = సర్వజంతువులను గాపాడు సంకల్పము గలవాఁడా! ఈఁడు = ఈహిరణ్యకశిపుఁడు, నాచేతన్, వరము = ఇష్టము, వడసి=పొంది, మత్సృష్టజనులచేన్ = నాచేఁబుట్టింపఁబడినజీవులచేత, మరణంబు నొందక=చావక, మత్తుఁడు=గర్వించినవాఁడు, ఐ, సకలధర్మములున్ = ఎల్లయాచారములను, చెఱచి, భాగ్యంబునన్ = మాయందఱియదృష్టబలమున, నేఁడు, నీచేత, హతుఁడు = చంపఁబడినవాఁడు, అయ్యెను, లోకములకున్ ఎల్లన్=సమస్తలోకములకును, కల్యాణము=క్షేమము, అమరెను. బాలున్ = కుఱ్ఱఁడును, మహాభాగవతశ్రేష్ఠున్ = గొప్పవిష్ణుభక్తాగ్రేసరుఁడునగు, ఈతనిని = ఈప్రహ్లాదుని, మృత్యుభయమును, పాపి, బ్రతికించితివి, వరము = ఇష్టమైన అర్థమును, కృపచేసితివి = ఇచ్చినావు, మేలు = లెస్స, వారిజాక్ష = కమలములవంటి కన్నులుగలయోస్వామీ! నీనృసింహావతారంబున్ = నీనరసింహరూపమును, నిష్ఠతోడన్ =

స్థిరమైన పూనికతో, తగిలి = తదేకరతులై, చింతించువారలు, దండధరునిబాధన్ = యమయాతనను, ఒందరు, మృత్యువుబారిన్ = చావువాతను, పడరు.

తా. ఓనరసింహమూర్తీ! ఈరాక్షసుఁడు ముందుయోచింపక నేనిచ్చిన వరములవలన గర్వించి నాసృష్టిలోని యెల్లజంతువులవలనను ప్రాణభయములేనివాఁడై వేదవిహితములైన ఆచారవ్యవహారములన్నియు పాడుచేసి, మాయందఱపుణ్యబలమున నీచేతిలోఁ జచ్చెను. లోకములన్నియు నిఁకసుఖించును. ఈపుణ్యాత్ముఁడైన ప్రహ్లాదుని మృత్యువునోటఁబడకుండఁ దప్పించినావు. ఇంకను కోరినదాని నిచ్చినావు. బళే! నీనరసింహావతారమును మంచినిష్ఠతోఁ బనివడి స్మరించువారు యమబాధలఁ బొందరు. మృత్యువుపాలును గారు.

వ. అనిన నరసింహదేవుం డిట్లనియె. 382

క. మన్నించి దేవశత్రుల
కెన్నఁడు నిటువంటివరము లీకుము పాపో
త్పన్నులకు వరము లిచ్చుట
పన్నగముల కమృత మిడుట పంకజగర్భా. 383

టీ. పంకజగర్భా = విష్ణునాభివలనఁ బుట్టిన ఓబ్రహ్మా! దేవశత్రులకున్ = రాక్షసులకు, మన్నించి = గౌరవించి, ఎన్నఁడును, ఇటువంటివరములు = ఇట్టి ఈయరానివరములను, ఈయకుము, పాపోత్పన్నులకున్ = నీచజన్మముగలవారలకు, వరములు = ఇష్టములు, ఇచ్చుట, పన్నగములకున్ = పాములకు, అమృతమును, ఇడుట = ఇచ్చుటవంటిది.

తా. ఓచతురాననా! ఇఁకమీఁద నిట్లెన్నఁడును క్రూరరాక్షసుల నొకపెద్దగాఁజేసి ఇట్టి యీయఁగూడనివరము లీయకుము. దుర్మార్గులకు అడిగినదాని నిచ్చుట పాములకు అమృతముఁ బోయుటతో సమానము.

వ. అని యిట్లానతిచ్చి బ్రహ్మాదిదేవతాసమూహంబుచేఁ బూజితుండై భగవంతుం డైనశ్రీనృసింహదేవుండు దిరోహితుం డయ్యెఁ బ్రహ్మాదుండును శూలికిఁ బ్రణమిల్లి తమ్మిచూలికి వందనంబులు సేసి ప్రజాపతులకు మ్రొక్కి భగవత్కళలైన దేవతలకు నమస్కరించినం జూచి బ్రహ్మదేవుండు శుక్రాది మునీంద్రసహితుం డై దైత్యదానవరాజ్యంబునకుం బ్రహ్లాదుం బట్టంబు గట్టి యతనిచేతం బూజితుం డై దీవించె నంత నీశానాదినిఖిలదేవతలు వివిధంబు లగునాశీర్వాదంబులచేత నాప్రహ్లాదునిఁ గృతార్థుం జేసి తమ్మిచూలిని ముందఱ నిడుకొని నిజస్థానంబులకుఁ జని రిట్లు విష్ణుదేవుండు నిజపార్శ్వచరు లిరువురు బ్రాహ్మణశాపంబునంజేసి ప్రథమజన్మంబున దితిపుత్త్రులైన హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులను వరాహనారసింహరూపంబుల నవతరించి వధియించె ద్వితీయభవంబున రాక్షసజన్మంబు దాల్చినరావణకుంభకర్ణులను శ్రీరామరూపంబున సంహరించెఁ దృతీయజన్మంబున శిశుపాలదంతవక్త్రు లనుపేరులం బ్రసిద్ధి నొందినవారలను శ్రీకృష్ణరూపంబున ఖండించె నివ్విధంబున మూఁడుజన్మంబుల గాఢవైరానుబంధంబున నిరంతరసంభావితధ్యాను లై వారలు నిఖిలకల్మషవిముక్తు లై హరిం గదిసి రని చెప్పి నారదుం డిట్లనియె. 384

టీ. బ్రహ్మాది దేవతాసమూహంబుచేన్ = బ్రహ్మమొదలైన దేవతలయొక్క సమూహముచేత, పూజితుండు = పూజింపఁబడినవాఁడు, ఐ, భగవంతుండు = షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడు, ఐన, నృసింహదేవుండు = నరసింహస్వామి, తిరోహితుండయ్యెన్ = అంతర్ధానమును బొందెను, బ్రహ్మాదుండును,

శూలికిన్ = శివునకు, ప్రణమిల్లి = మ్రొక్కి, తమ్మిచూలికిన్ = తామర యందుఁ బుట్టినబ్రహ్మకు, వందనంబులుచేసి = నమస్కారములుచేసి, ప్రజాపతులకున్ = నవబ్రహ్మలకు, మ్రొక్కి, భగవత్కళలు = విరాట్టుని అంశలైన, దేవతలకున్, నమస్కరించినన్=మ్రొక్కఁగా, చూచి, బ్రహ్మదేవుండు, శుక్రాది మునీంద్రసహితుండై = శుక్రుఁడు మొదలగు మునిశ్రేష్ఠులతోఁ గూడినవాఁడై, దైత్యదానవరాజ్యంబునకున్ = దితిజులు దనుజులు నను నిరుతెఱంగులరక్కసులరాజ్యమునకు, ప్రహ్లాదునిన్, పట్టంబుగిట్టి. అతనిచేతన్ = ప్రహ్లాదునిచేత, పూజితుండు = పూజింపఁబడినవాఁడు, ఐ, దీవించెను. అంతన్= తర్వాత, ఈశానాదినిఖిలదేవతలు = ఈశ్వరుఁడు మొదలగు సమస్తదేవతలును, వివిధంబులు = నానావిధములు, ఆశీర్వాదంబులచేతన్ = దీవనలచేత, ఆప్రహ్లాదుని, కృతార్థునిన్=ధన్యునిగా, చేసి, తమ్మిచూలిని = తామరకొడుకగు బ్రహ్మను, ముందఱనిడికొని, నిజస్థానంబులకున్ = తమచోటులకు, చనిరి = పోయిరి. నిజపార్శ్వచరులు = తనప్రక్కల మెలఁగు సేవకులు, బ్రాహ్మణశాపంబునం జేసి = బ్రాహ్మణులైన సనకాదుల శాపమువలన, ప్రథమ జన్మంబునన్ = మొదటిపుట్టుకయందు, దితిపుత్త్రులు = దితికొడుకులు, ద్వితీయభవంబునన్ = రెండవజన్మమందు, రాక్షసజన్మంబు = రక్కసిపుట్టువును, సంహరించెన్ = చంపెను. తృతీయజన్మంబునన్ = మూఁడవ పుట్టుకలో, గాఢవైరానుబంధంబునన్ = ఎడలేని వైరసంబంధమువలన, నిరంతరసంభావితధ్యానులు=ఎల్లప్పుడును అలవడిన ధ్యానముగలవారు, నిఖిలకల్మషవిముక్తులు = సమస్తపాపములనుండి విడువఁబడినవారు, హరిన్ = శ్రీవిష్ణువును, కదిసిరి = చేరిరి.

ఉ. శ్రీరమణీయ మైననరసింహవిహారము నింద్రశత్రుసం
హారముఁ బుణ్యభాగవతుఁ డైననిశాచరనాథపుత్త్రసం
చారము నెవ్వఁ డైన సువిచారత విన్నఁ బఠించినన్ శుభా
కారముతోడ నేభయముఁ గల్గనిలోకముఁ జెందు భూవరా.

టీ. భూవరా = ధర్మరాజా! శ్రీరమణీయము = సంపదచే మనోజ్ఞమైనది, ఐన, నరసింహవిహారముక్ = నరసింహస్వామి క్రీడయును, ఇంద్ర శత్రు సంహారము = దేవేంద్రుని శత్రువైన హిరణ్యకశిపుని జంపుటయుం, పుణ్యభాగవతుఁడు = పావనుఁడైన భగవద్భక్తుఁడు, ఐన, నిశాచరనాథ పుత్రసంచారముక్ ప్రహ్లాదుని నడవడియు, ఎవ్వఁడైనను, సువిచారతక్ = చక్కనివిమర్శతో, విన్నను, పఠించినక్ = చదివినను, శుభాకారము తోడక్ = మంగళవిగ్రహముతోడ, విభయమును, కల్గిని, లోకమును, చెందును.

తా. ధర్మరాజా! ఈ పావన మైననరసింహావతార కీర్తనమును, పవిత్రుఁడైన ప్రహ్లాదకుమారుని నడవడియు ఎవఁడు భక్తితో ననుసంధానముచేయునో వాఁడు దివ్యమంగళవిగ్రహము గలవాఁడై భయరహిత మైన లోకమును బొందఁగలఁడు.

మ. జలజాతప్రభవాదులుక్ మనములోఁ జర్చించి భాషావళిం
బలుకక్ లేనిజనార్దనాహ్వయపరబ్రహ్మంబు నీయింటిలోఁ
జెలి యై మేనమఱందియై సచివుఁడై చిత్తప్రియుండై మహా
ఫలసంధాయకుఁడై చరించుటలు నీభాగ్యంబురాజోత్తమా.

టీ. రాజోత్తమా = ధర్మరాజా! జలజాతప్రభవాదులుక్ = బ్రహ్మ మొదలగు దేవతలును, మనములోక్=చిత్తమందు, చర్చించి = తఱచి, భాషావళిక్=వాక్కులచేత, పలుకక్, లేని, జనార్దనాహ్వయపరబ్రహ్మంబు = విష్ణు రూపమైన పరమాత్మ, నీయింటిలోక్, చెలియై=మిత్త్రుఁడై, మేనమఱందియై = మేనత్తకొడుకై, సచివుఁడై = ఎల్లపనులలో మంత్రియై, చిత్తప్రియుండై = హృదయమున కిష్టమైనవాఁడై, మహాఫల సంధాయకుఁడువి = గొప్ప ఐహికాముష్మికము లైనఫలములను గూర్చువాఁడై, చరించుటలు = మెలఁగుటలు, నీభాగ్యంబు=నీయదృష్టము.

తా. రాజా! బ్రహ్మాదులును మనమున నిష్కృష్టముగా ధ్యానించలేక వాక్కులతో చెప్పజాలకున్న అనిర్వాచ్యమై అచింత్యమైన శ్రీకృష్ణపరమాత్మ నీకు మిత్త్రుఁడై గాదిలిమఱందియై అన్నిట మంత్రియై మనస్సున కిష్టుఁడై గొప్పఫలమును గూర్చువాఁడై మెలఁగుట నీయదృష్టముకదా.

—— త్రిపురాసురసంహారము ——

క. బహుమాయుఁ డైనమయుచే
విహతం బగుహరునియశము విఖ్యాతజయా
వహముగ నీభగవంతుఁడు
మహితాత్ముఁడు మున్నొనర్చె మనుజవరేణ్యా 387

టీ. మనుజవరేణ్యా=మానవులలో శ్రేష్ఠుఁడవైన ఓధర్మరాజా! మున్ను= పూర్వము, మహితాత్ముఁడు = పూజ్యమైన స్వరూపముగల, ఈభగవంతుఁడు= విష్ణువు, బహుమాయుఁడు = పలుమాయలుగలవాఁడు, ఐన, మయుచేత = మయునిచేత, విహతంబు = భంగపఱచఁబడినది, అగు, హరునియశము=శివుని కీర్తి, విఖ్యాతజయావహముగన్ = ప్రసిద్ధమైన గెలుపునకు నెలవైనదానిఁగా, ఒనర్చెన్ = చేసెను.

తా. రాజా! పూర్వము మాయావి యైనమయాసురునిచేతఁ జిక్కులు పెట్టఁబడిన శివుని ఈవిష్ణువు వానిమాయలఁ దొలఁగించి సుఖము గలవానిఁగాఁ జేసెను.

వ. అనిన ధర్మనందనుం డి ట్లనియె. 388

టీ. ధర్మనందనుండు = యమధర్మరాజుకొడుకగు ధర్మరాజు.

క. ఏకర్మంబున విభుఁ డగు
శ్రీకంఠునియశము మయునిచే సుడివడియెన్
వైకుంఠుఁ డెవ్విధంబునఁ
గైకొని తత్కీర్తి చక్కఁగా నొనరించెన్. 389

టీ. ఏకర్మంబునన్=ఏట్టిపని చేత, విభుఁడు = ప్రభువు, అగు శ్రీకంఠుని యశము=అయిన శివ్రునికీర్తి, మయునిచేన్=మయాసురుని చేత, సుడివడియెన్= నశించెను, వైకుంఠుఁడు=విష్ణువు, ఎవ్విధంబునన్=ఏలాగున, కైకొని = పూని, తత్కీర్తి = వానియశము, చక్కఁగాన్ = ప్రసిద్ధముగా, ఒనరించెన్ = చేసెను.

తా. నారదా! ఏకార్యమువలన మయుఁడు శివునికీర్తికి భంగముగలిగించెను. దాని నెట్లు విష్ణువు చక్కఁబఱిచెనో తెలియ నానతిమ్ము.

వ. అనిన నారదుం డి ట్లనియె. 390

క. చక్రాయుధబలయుతు లగు
శక్రాదుల కోహటించి క్రమమున నసురల్
సక్రోధంబుగ నరిగిరి
విక్రమములు మాని మయునివెనుకకు నధిపా. 391

టీ. అధిపా=రాజా! అసురల్=రాక్షసులు, చక్రాయుధబలయుతులు= విష్ణునిప్రాపు గలవారు, అగు, శక్రాదులకున్=ఇంద్రుఁడు మొదలగు దేవతలకు, ఓహటించి = వెనుకతగ్గి (ఓడి), సక్రోధంబుగన్ = కోపముతోఁ గూడునట్లు, విక్రమములు = పరాక్రమములు, మాని = వదలి, మయుని వెనుకకున్ = మయాసురుని చాటునకు, అరిగిరి=పోయిరి.

తా. రాజా! రాక్షసులందఱు దేవతలపై దాడి వెడలి విష్ణునిబలము వలన విజృంభితులైనవారిధాటి కోర్వఁజాలక యుద్ధము మాని క్రోధముతోఁ బోయి మయునిచాటునకుఁ జేరిరి.

వ. ఇట్లు రక్కసులు దనవెనుకఁ జొచ్చిన మాయానిలయుం డును దుర్ణయుండును నైనమయుండు దనయోగంబున నయోరజతసువర్ణమయంబులై యెవ్వరికిని లక్షింపరాని గమ నాగమనంబులును వితర్కింప రానికరకుశపరిచ్ఛదంబులును.

గలిగిన త్రిపురంబుల నిర్మించి యిచ్చిన నక్తంచరు లందఱు
నందుఁ బ్రవేశించి కామసంచారులై పూర్వవైరంబుఁ
దలంచి సనాయకంబు లయినలోకంబుల నస్తోకం బయిన
నిజబలాతిరేకంబున శోకంబు నొందించిన. 392

టీ. మాయానిలయుఁడు=మోసమునకుఁ జోటైనవాఁడు, దుర్న
యుండు = చెడ్డనీతి గలవాఁడు, తనయోగబలంబునన్ = తనమాయాప్రభా
వముచేత, అయో...మయంబులు = ఉక్కు వెండి బంగారువికారములు, ఐ,
ఎవ్వరికిని లక్షింపన్=గుఱుతించుటకు, రానిగమనాగమనంబులును = వీలు
కాని రాకపోకలును, వితర్కింపన్=ఊహించుటకు, రాని, కర్కశపరిచ్ఛదం
బులును = కఠినములైన కోటలును, గలిగిన, త్రిపురంబులన్ = మూఁడుపట్టణ
ములను, నిర్మించి = ఏర్పఱచి, నక్తంచరులు = (రాత్రులయందు దిరుగు)
రాక్షసులు, అందున్ = ఆ త్రిపురములలో, ప్రవేశించి = చొచ్చి, కామ
సంచారులు ఐ = యథేష్టముగాఁ దిరుగువారై, పూర్వవైరంబు = వెనుకటిపగ,
సనాయకంబులు = లోకపాలురతోఁ గూడిన, లోకంబులను = జగములను,
అస్తోకంబు = అధికము, ఐన, నిజబలాతిరేకంబునన్ = తనబలముయొక్క
అతిశయముచేత, శోకంబున్ పొందించినన్ = బాధపెట్టఁగా.

క. లోకాధినాథు లెల్లను
శోకాతురు లగుచు శరణు చొచ్చిరి దుష్టా
నీకవిదళనాకుంఠున్
శ్రీకంఠున్ భువనభరణచిత్తోత్కంఠున్. 393

టీ. లోకాధినాథులు ఎల్లను = లోకపాలకులందఱును, శోకాతురులు=
దుఃఖముచేఁ బీడింపఁబడినవారలు, అగుచున్, దుష్టానీకవిదళనాకుంఠున్ =
దుష్టుల సమూహములను మర్దించుటయందు అనర్గళుఁడైనవాఁడును, భువన
భరణ చిత్తోత్కంఠున్ = లోకములను గాపాడుటయందుఁ బ్రీతిగలహృదయ
ముగల, శ్రీకంఠున్ = శివుని, శరణు చొచ్చిరి.

తా. అంతట లోకపాలకులందఱును దుఃఖాక్రాంతులై దుర్జనదనుజ మర్దనుఁడును లోకభరణదీక్షయం దాసక్తి గలవాఁడు నగు సాంబమూర్తిని శరణు జొచ్చిరి.

వ. ఇట్లు, సకలలోకేశ్వరుం డగుమహేశ్వరుం జేరి లోకపాల
కులు ప్రణతులై పూజించి కరకమలంబులు ముకుళించి. 394

టీ. సకలలోకేశ్వరుండు = ఎల్లలోకములకుఁ బ్రభువైనవాఁడు, ప్రణతులు=నమ్రులు, ఐ, పూజించి=పూజలుచేసి, కరకమలంబులు=కేలుఁదామరలు, ముకుళించి=అంజలిచేసి యనుట.

క. త్రిపురాలయు లగుదానవు
లపరాజితు లగుచు మాకు నశ్రాంతంబుఁ
వపురాదిపీడఁ జేసెద
రపరాధికులను వధింపు మగజాధీశా. 395

టీ. అగజాధీశా = పార్వతికి ప్రియుఁడవగు నోసదాశివా! త్రిపురాలయులు = త్రిపురములు కాఁపురముగాఁగలవారు, అగు, దానవులు=రాక్షసులు, అపరాజితులు=ఓడనివారు, అగుచుఁ, మాకుఁ, అశ్రాంతంబుఁ=ఎల్లప్పుడును, వపురాదిపీడఁ=శరీరము మొదలైనవానికి అపాయమును, చేసెదరు, అపరాధికులను=అట్టిజగద్ద్రోహులను, వధింపుము=చంపుము.

తా. ఓపార్వతీశ్వరా! త్రిపురములలోఁ గాఁపుర మున్న రాక్షసులు బలవంతులై మమ్ము పలువిధముల బాధించుచున్నారు, ఆక్రూరులను సంహరించి మమ్ముఁ గాపాడుము.

క. దీనులము గాక యుష్మద
ధీనుల మై యుండుమేము దేవాహితదో
ర్లీనుల మైనారము బల
హీనుల మగుమమ్ముఁ గావు మీశాన శివా. 396

టీ. ఈశాన=ఈశ్వరా! శివా! దీనులము=అల్పులము, కాక, యుష్మదధీనులము = నీకు స్వాధీనులము, ఐ, ఉండు మేము, దేవాహితదోర్ధీనులము = రాక్షసుల చేతులలో నణంగి పోయినవారము, ఐనారము, బలహీనులము = శక్తిలేనివారము, మమ్మున్, కావుము=రక్షించుము.

తా. ఎప్పుడు నీయాపదలను నెఱుఁగక నీ ప్రాపుచేత నిరంకుశులమై యున్న మాకు నేఁ డీ రాక్షసులచేతులలో చిట్టిపాట్లు గల్గినవి. ఇట్టియశక్తుల మైనమమ్ము రక్షింపుము.

వ. అనిన భక్తవత్సలుం డగుపరమేశ్వరుండు శరణాగతులైన గీర్వాణుల వెఱవకుం డని దుర్వారబలంబున బాణాసనంబుఁ గేల నందుకొని యొక్కదివ్యబాణంబు సంధించి త్రిపురంబులపయి నేసిన మార్తాండమండలంబున వెలువడు మయూఖజాలంబులచందంబునఁ దద్బాణంబువలన దేదీప్యమానంబులై యనేకబాణసహస్రంబులు సంభవించి భూనభోంతరాళంబులు నిండి మండి తెప్పలుగాఁ గుప్పలుగొని త్రిపురంబులపయిఁ గప్పె నప్పుడు తద్బాణపావకహేతిసందోహదందహ్యమానులై గతాసులైనత్రిపురపురనివాసులం దెచ్చి మహాయోగియైనమయుండు సిద్ధరసకూపంబున వైచిన. 39

టీ. భక్తవత్సలుండు = భక్తులయందు ప్రేమగలవాఁడు, అగు, పరమేశ్వరుండు = శివుఁడు, శరణాగతులు = రక్షణముగోరి వచ్చినవారు, ఐన, గీర్వాణులన్ = దేవతలను, వెఱవకుండు = భయమందకుఁడు, అని, దుర్వారబలంబునన్ = అపరానిసామర్థ్యముతోడ, బాణాసనంబున్ = ధనుస్సును, కేలన్ = చేతితో, అందికొని, ఒక్కదివ్యబాణంబు = దేవతాసంబంధమైనబాణమును, సంధించి = పూన్చి, త్రిపురంబులపయిన్, ఏసినన్ = ప్రయోగింపఁగా, మార్తాండ మండలంబునన్ = సూర్యమండలమందు, మయూఖజాలంబు చందంబునన్=కిరణములగుంపువలె, తద్బాణానలంబులన్=

ఆబాణాగ్నిచేత, దేదీప్యమానంబులై = మిగులమండుచున్నవై, అనేక బాణసహస్రంబులు = వేనవేలు బాణములు, సంభవించి=పుట్టి, భూనభోంతరాళంబులు=భూమి ఆకాశములు, నిండి, మండి, తెప్పలుగాన్ = తుట్టెలుగా, కప్పుకొని=గుంపులై, తద్బాణ...మానులు=ఆయీశ్వరుని బాణములయందలి అగ్నిబాణముల గుంపులచే మిగులఁ గాల్పఁబడినవారు, గతాసులు = పోయిన ప్రాణములుగలవారు, త్రిపురపురనివాసులన్ = త్రిపురములఁ గాపురమున్న రాక్షసులను, మహాయోగి = గొప్పమహిమంత్రౌషధసిద్ధుఁడు, ఐన, మయుండు = మయాసురుఁడు, సిద్ధరసకూపంబునన్=అమృతరసము గలబావిలో, వైచినన్= పడవేయఁగా.

క. సిద్ధామృతరసమహిమను
శుద్ధమహావజ్రతుల్యశోభితతనులై
వృద్ధిం బొందిరి దానవు
లుద్ధతనిర్ఘాతపావకోపము లగుచున్. 398

టీ. సిద్ధామృతరసమహిమన్=యోగసిద్ధమైన అమృతద్రవముయొక్క బలముచేత, శుద్ధ..తనులు = మృత్యుబాధలేక వజ్రములవంటివై ప్రకాశించుశరీరములుగలవారు, ఐ, దానవులు = రాక్షసులు, ఉద్ధత...పములు = ఉగ్రములైనపిడుగులు నిప్పులును పోలికగలవారు, అగుచు, వృద్ధిన్ పొందిరి= పెంపొందిరి.

తా. ఇట్లు మయుని ప్రభావముచేత రాక్షసులందఱు యోగలబ్ధమయిన అమృతద్రవసంపర్కముచేత బాధనుండి తొలఁగి వజ్రతుల్యములై ప్రకాశించు శరీరములు గలవారై పిడుగులవంటివారును నిప్పుకణుకులవంటివారు నై చెలరేఁగిరి.

క. కూపామృతరససంగతి
దీపితులై నిలిచి యున్న దేవాహితులన్

రూపించి చింత నొందెడు
గోపధ్వజుఁ జూచి చక్రి కుహనాన్వితుఁడై.

టీ. కూపా...దీపితులు = నూతియందలిఅమృతద్రవము సంబంధమునఁ దెలివినందినవారు, ఐ, నిలిచి, ఉన్న, దేవాహితులన్ = రాక్షసులను, రూపించి = కనిపట్టి చింతనొందెడు గోపధ్వజున్ = వ్యసనపడు (గోపమే టెక్కెముగాఁ గల) సాంబమూర్తిని, చూచి, చక్రి = విష్ణువు, కుహనాన్వితుఁడు = మోసముతోఁగూడినవాఁడు, ఐ.

తా. ఇట్లు మయాసురునియోగముచే నేర్పడిన బావిలోని అమృతద్రవముఁద్రావి బ్రతికి ప్రబలులైన రాక్షసులం గాంచి యీశ్వరుండు దుఃఖించుచున్న శివునిం జూచి విష్ణుమూర్తి తనమాయావిలాసముతోఁ గూడినవాఁడై.

శా. ఉత్సాహంబున నొక్కపాఁడిమొదవై యూధంబు ఘ్రా
ణించుచున్, వత్సంబై తనవెంట బ్రహ్మనడువన్ వైకుంఠుఁ
డేతెంచి యుద్యత్సత్త్వంబునఁ గూపమధ్యరసముం ద్రావెన్
విలోకించుచుం, దత్సౌభాగ్యనిమగ్నులై మఱచి రాదై
త్యుల్ నివారింపఁగన్. 400

టీ. ఉత్సాహంబునన్ = వేడుకతో, ఒక్క, పాఁడిమొదవు = పాలుపితుకు ఆవు, ఐ, బ్రహ్మ, వత్సంబు=దూడ, ఐ, ఊధంబు=పొదుగును, ఘ్రాణించుచున్ = మూర్కొనుచు, తనవెంటన్, నడువన్, వైకుంఠుండు=విష్ణువు, ఏతెంచి = పోయి, ఉద్యత్సత్త్వంబునన్ = పొడముచున్నబలముచేత, కూపమధ్యరసమున్ = అమృతపుబావిలోని యమృతమును, త్రావెను, ఆదైత్యుల్ = అచ్చటిరాక్షసులు, విలోకించుచున్ = ఆయావును చూచుచు, దత్సౌభాగ్యనిమగ్నులు = దానిచక్కఁదనమునఁ దగులుపడినవారై, నివారింపఁగన్=అడ్డగించుటకు, మఱచిరి.

తా. ఇట్లు వేడుకమీఱ విష్ణువు పాఁడియావై బ్రహ్మ దూడయై తన పొదుగు మూర్కొనుచు వెంటరాఁగా వచ్చి గొప్పగడుసుదనముతో నచ్చోఁ గాచి యున్న యారాక్షసులు చూచుచుండఁగనే వారి యమృతపుబావిలోని నీరంతయుఁ ద్రావెను. వారును ఆ యావునందమునకు లోనై దానినావలఁ దోలక మోసముపాలయిరి.

వ. ఇట్లు విష్ణుండు మోహనాకారంబున ధేను వయి వచ్చి త్రిపురమధ్యకూపామృతరసంబు ద్రావిన నెఱింగి శోకాకుల చిత్తులైన రసకూపపాలకులం జూచి మహాయోగియైన మయుండు వెఱఁగుపడి దైవగతిం జింతించి శోకింపక యిట్లనియె.

టీ. మోహనాకారంబునన్ = మోసపువేషముతో, ధేనువు = మొదవు, త్రిపురమధ్యకూపామృతరసంబు = త్రిపురముల నడుమ నున్న బావిలోని యమృతద్రవమును. శోకాకులచిత్తులు = దుఃఖముచేఁ గలఁకఁబాఱిన మనసుగలవారు, రసకూపపాలకన్ = అమృతపుబావి కాపరులను, చూచి, మహాయోగి = గొప్ప యోగము గలవాఁడు, వెఱఁగుపడి = ఆశ్చర్యమంది, దైవగతిన్ = విధివిలసితమును, చింతించి = విచారించి, శోకింపక = దుఃఖింపక.

ఆ. అమరు లైన దనుజు లైనను నరు లైన
నెంతనిపుణు లైన నెవ్వ రైన
దైవికార్థచయముఁ దప్పింపఁ గా లేరు
వలదు దనుజులార వగవ మనకు. 402

టీ. దనుజులార = రాక్షసులారా! అమరులు = దేవతలు, దనుజులు = రాక్షసులు, నరులు = మానవులు, నిపుణులు = నేర్పరులు, దైవికార్థచయమున్ = దైవము వలనఁ గలుగు ఇష్టానిష్టసముదాయమును తప్పింపఁగాన్, లేరు = తొలగించుటకుఁ జాలరు, వగవన్ = దుఃఖపడుటకు, వలదు.

తా. రాక్షసులారా! సురాసురులును మానవులును ఎంతటియుపాయ వంతులును ప్రజ్ఞావంతులును, దైవమువలన ప్రాప్తించిన మంచిచెడ్డలఁ దప్పిం చుకోఁజాలరు. గనుక మనము శోకింపఁ బ్రయోజనము లేదుగాన మానుఁడు.

వ. అని పలికె నంత విష్ణుండు నైజంబు లైన ధర్మజ్ఞాన విద్యా తపోవిరక్తి సమృద్ధిక్రియాశక్తి విశేషంబుల శంభునికి బ్రాధాన్యంబు సమర్పించి రథసూతకేతువర్మబాణాస ప్రముఖసంగ్రామసాధనంబులు సేసినం గైకొని. 40

తా. నైజంబులు=తనవి, ధర్మ...విశేషంబులన్ = న్యాయము తెలి చదువు తపము విషయవిరతి పూర్ణత కర్మ సామర్థ్యము వీనియతిశయముచే ప్రాధాన్యంబు=ముఖ్యత్వము, సమర్పించి=ఇచ్చి, రథ...సాధనంబులు = తే సారథి టెక్కెము జోడు విల్లు మొదలుగాఁగలయుద్ధపరికరములు, సేసినన్ కల్పించి యీయఁగా, కైకొని = పుచ్చుకొని.

మ. శరియై కార్ముకియై మహాకవచియై సన్నాహియై వాహియై
సరథుండై సనియంతయై సబలుఁడై సత్కేతనచ్ఛత్రుఁడై
పరమేశుం డొకబాణమున్ విడిచెఁ దద్బాణానలజ్వాలలం
బురముల్ గాలెఁ జటచ్చటధ్వనినభోభూమధ్యముల్ నిండఁగన్

టీ. పరమేశుండు=శివుఁడు, శరి=బాణముగలవాఁడు, కార్ముకి = వి గలవాఁడు, మహాకవచి=అభేద్యమైనజోడుగలవాఁడు, సన్నాహి=పూని వాఁడు, వాహి=గుఱ్ఱములుగలవాఁడు, సరథుఁడు = రథముతోఁగూడినవాఁ సనియంత = సారథితోఁ గూడినవాఁడు, సబలుఁడు = సైన్యముతోఁ గూ వాఁడు, సత్కేతనచ్ఛత్రుఁడు = మంచిటెక్కెము గొడుగుగలవాఁడు, ఐ, బాణమున్, విడిచెను, తద్బాణానలజ్వాలలన్=ఆబాణముల మంటలచేత, చ చ్ఛటధ్వని, నభోభూమధ్యముల్=ఆకాశము భూమి వీనినడుమ, నిండఁగన్ నిండుకొనఁగా.

తా. సులభము.

వ. ఇట్లు హరుండు దురవగాహంబు లైనత్రిపురంబుల నభిజిన్ము
హూర్తంబున భస్మంబుచేసి కూల్చిన నమరగరుడగంధర్వ
సిద్ధసాధ్య యక్షవల్లభులు వీక్షించి జయజయశబ్దంబులు
సేయుచుఁ గుసుమవర్షంబులు వర్షించిరి ప్రజలు హర్షించిరి
బ్రహ్మాదులు కీర్తించి రప్సరసలు నర్తించిరి దివ్యకాహళదుం
దుభిరవంబులును మునిజనోత్సవంబులును బ్రచురంబులయ్యె
నిట్లు విశ్వజనీనం బగుత్రిపురాసురసంహారంబున నఖిల
లోకులును సంతసిల్లియుండ నయ్యవసరంబున. 405

టీ. దురవగాహంబులు = చొరరానివి, అభిజిన్ముహూర్తంబునన్ = పగలు పదునాలుగు గడియలమీఁద) మిట్టమధ్యాహ్నమందు, కూల్చినన్ = ంహరింపఁగా, అమర...వల్లభులు= దేవతలు. గరుడులు, గంధర్వులు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, యక్షులును వీక్షించి = చూచి, జయజయశబ్దంబులు = జయజయ అను కేకలను, కుసుమవర్షంబులు = పూవులవానలు, వర్షించిరి = కురిపించిరి, హర్షించిరి=సంతసించిరి, బ్రహ్మాదులు=బ్రహ్మమొదలగువారలు, కీర్తించిరి=నుతించిరి, నర్తించిరి=ఆడిరి, దివ్య...బులు = దేవతల వగుకాహళలయొక్క భేరిల యొక్క మ్రోఁతలు, మునిజనోత్సవంబులు = మునులవేడుకపనులును, ప్రచురంబులయ్యెన్=వెల్లడియాయెను, విశ్వజనీనము = ఎల్లజనులమేలుకొఱ కైనది, త్రిపురాసురసంహారంబునన్ = త్రిపురదానవుల నాశమువలన, అఖిల=సమస్తమైన, అయ్యవసరంబునన్ = ఆసమయమందు.

ఆ. తృణకణములభంగిఁ ద్రిపురంబుల దహించి
పరముఁ డవ్యయుండు భద్రయశుఁడు
శివుఁడు పద్మజాదిజేగీయమానుఁ డై
నిజనివాసమునకు నెమ్మిఁ జనియె. 406

టీ. పరముఁడు=శ్రేష్ఠుఁడును, అవ్యయుండున్=నాశములేనివాఁడును, భద్రయశుఁడున్=శుభమైనకీర్తిగలవాఁడును, త్రిపురంబులను, తృణకణముల

భంగిఁ=గడ్డిపోఁచలవలె, దహించి=కాల్చి, పద్మజాది జేగీయమానుఁడు=బ్రహ్మ మొదలగువారిచే నుతింపఁబడినవాఁడై, నెమ్మిన్=ప్రియముతో, నిజనివాసము నకున్ = తనతావునకు (కైలాసమునకు), చనియెన్ = పోయెను.

తా. పరాత్పరుఁడును నాశ మెఱుఁగక యుత్తమశ్లోకుఁడైన యా యీశ్వరుఁడు ఇట్లు త్రిపురములను గడ్డిపోఁగులవలెఁ గాల్చివైచి బ్రహ్మాదులచేఁ గీర్తింపఁబడినవాఁడై కైలాసమునకు వేంచేసెను.

వ. ఇట్లు నిజమాయావిశేషంబున మర్త్యలోకంబున విడంబించుచున్న విష్ణునిపరాక్రమవిధానంబులు మునిజనవంద్యమానంబులై సకలలోకకల్యాణప్రదానంబులై యుండు ననిన విని నారదునకు ధర్మనందనుం డిట్లనియె. 407

టీ. నిజమాయావిశేషంబునన్ = తనమాయయొక్క యతిశయము చేత, మర్త్యలోకంబునన్ = మనుష్యలోకమందు, విడంబించుచున్న = మానుషచర్యలను అనుసరించుచున్న, విష్ణుని, పరాక్రమవిధానంబులు = శౌర్యగతులు, మునిజనవంద్యమానంబులు = మునీశ్వరులచే మ్రొక్కఁబడినవి, సకలలోకకల్యాణప్రదానంబులు = ఎల్లలోకములకు మంగళముల నిచ్చునవి.

నారదుండు ధర్మరాజునకు వర్ణాశ్రమ ధర్మంబులు దెలుపుట

సీ. అనఘాత్మ సకలవర్ణాశ్రమాచారస
మ్మతధర్మ మెయ్యది మానవులకు
నేధర్మమున నరుం డిద్ధవిజ్ఞానము
భక్తియుఁ బ్రాపించుఁ బద్మజునకు
సాక్షాత్సుతుండవు సర్వజ్ఞుఁడవు నీకు
నెఱుఁగ రానిది ధర్మ మింత లేదు

నారాయణపరాయణస్వాంతు లనఘులు
శాంతులు సదయులు సాధువృత్తి
తే. మెఱయుచున్నఘనులు మీవంటివా రెద్ది
పరమధర్మ మనుచు భక్తిఁ దలఁతు
రట్టిధర్మరూప మఖిలంబు నెఱిఁగింపు
వినఁగ నిచ్చ గలదు విమలచరిత. 403

టీ. అనఘాత్మ = పాపమెఱుఁగనివాఁడా! మానవులకు, సకల... ధర్మము = ఎల్లవర్ణములకు ఆశ్రమములకు విరోధముకాని యాచారము, ఏయ్యది=ఏది, నరుండు, ఏధర్మమునన్=ఏయాచరణముచేత, ఇద్ధవిజ్ఞానము = మేలైనతెలివిని, భక్తియున్=పూజ్యులయెడ ననురాగమును, ప్రాపించున్ = పొందును. నీవు, పద్మజునకున్=బ్రహ్మదేవునకు, సాక్షాత్సుతుండవు = ఔరస పుత్త్రుఁడవు, సర్వజ్ఞుఁడవు = ఎల్లధర్మముల నెఱిఁగినవాఁడవు, నీకున్, ఎఱుఁగ రాని = తెలియ నలవికాని, ధర్మము = సదాచారము, ఇంత = కొంచెమును, లేదు, నారాయణ...స్వాంతులు=విష్ణువియందు ఆసక్తమైన మనస్సుగలవారు, అనఘులు = పాపములంటనివారు, శాంతులు = నిత్యశమసంపన్నులు, సదయులు=కరుణతోఁగూడినవారు, సాధువృత్తిన్=సద్వర్తనముచేత, మెఱయుచున్నఘనులు = ప్రకాశించుచున్న గొప్పవారు, మీవంటివారు, పరమధర్మము = మేలిస్వభావము, అనుచున్, భక్తికిన్ = ఆదరముతో, తలఁతురు= ఒప్పుకొందురో, విమలచరిత = పావనమైన నడవడిగల యోనారదమునీంద్రా! అట్టి, ధర్మరూపము = ధర్మముయొక్కరీతి, అఖిలంబున్=అంతయును, ఎఱిఁగింపుము = తెలియఁజేయుము, వినఁగన్ = వినుటకు, ఇచ్చ = కోరిక,కలదు.

తా. ఓనారదమునీంద్రా! మనుజులకు ఎల్ల బ్రాహ్మణాదివర్ణములకు, అన్నిబ్రహ్మచర్యము మొదలుగాఁగలయాశ్రమములకు, అవిరోధమైన యుత్తమ ధర్మమేది? మనుజుఁ డేధర్మ మనుష్ఠించి చక్కని తెలివితేటలను భక్తిని

బొందఁగలఁడు? నీవు సర్వభూతములకు నాదియు ఉత్పత్తికారణుఁడునైన బ్రహ్మకు ప్రత్యక్షసుతుఁడవు. విజ్ఞాననిధి వగు నీకుఁ దెలియని దుండదు విష్ణురతులును, పాపరహితులును, నిత్యశాంతులును, దయగలవారును మంచినడవడి గలమీబోఁటివారు ఏది పరమధర్మ మని యనుష్ఠింతురో అట్టిదాని స్వరూపమంతయుం మీవలన వినఁ గుతూహలినై యున్నాను. దయ చేసి యెఱిఁగింపఁగోరెదను.

వ. అనిన నారదుండు ధర్మరాజుం జూచి దాక్షాయణియందు నిజాంశంబున నవతరించి భువనశోభనంబుకొఱకు బదరికాశ్రమంబునఁ దపోనిరతుం డయి యున్ననారాయణునివలన సనాతనం బగుధర్మంబు వింటి నది చెప్పెద సకలవర్ణంబుల జనులకు సత్యంబును దయయును నుపవాసాదితపంబును శౌచంబును నైరణయు సదసద్వివేకంబును మనోనియమం బును బహిరింద్రియజయంబును హింస లేమియు బ్రహ్మచర్యంబును దానంబును యథోచితజపంబును సంతోషంబును మార్దవంబును సమదర్శనంబును మహాజనసేవయు గ్రామ్యంబు లయినకోరికలు మానుటయు నిష్ఫలక్రియల విడుచుటయు మితభాషిత్వంబు దేహంబు గానితన్ను వెదః కొనుటయు నన్నోదకంబులు ప్రాణులకుం బంచియిచ్చు టయుఁ బ్రాణులందు దేవతాబుద్ధియు నాత్మబుద్ధియుఁ జేయ టయు శ్రీనారాయణచరణస్మరణకీర్తన శ్రవణ సేవార్చ నమస్కార దాస్యాత్మసమర్పణ సఖ్యంబు లనియెడిత్రింశ ద్గుణంబులు గలుగవలయు నందు సత్కులాచారుం డగు మంత్రవంతంబు లైనగర్భాధానాదిసంస్కారంబు లవిచ్ఛిన్నంబులుగాఁ గలవాఁడు ద్విజుండు ద్విజునకు యజనయ జనాధ్యయనాధ్యాపనదాన ప్రతిగ్రహంబు లనుషట్క

ర్మంబులు విహితంబులు. రాజునకుఁ బ్రతిగ్రహవ్యతిరిక్తంబు లయిన యజనాదికర్మంబు లయిదును బ్రజాపాలనంబును బ్రాహ్మణులు గానివారివలన దండశుల్కాదులు గొనుటయు విహితకర్మంబులు వైశ్యునికిఁ గృషివాణిజ్యగోరక్షణాది కర్మంబులును బ్రాహ్మణకులానుసరణంబును విహితంబులు శూద్రునకు ద్విజశుశ్రూష చేయవలయు. 409

టీ. దాక్షాయణియందున్ = దక్షునికూఁతురైన మూర్తిదేవియందు, (ధర్మునకు) నిజాంశంబునన్ = తనకళతోడ, అవతరించి = పుట్టి, భువనశోభనంబుకొఱకు=లోకములక్షేమముకొఱకు, బదరికాశ్రమంబునన్=బదరిక అను నొక ఆశ్రమమందు, తపోనిరతుఁడు = తపస్సునందు లగ్నమైనచిత్తము గలవాఁడు, నారాయణుఁ డనుఋషివలన, సనాతనము = శాశ్వతము, అగు ధర్మంబు, నేను, వింటిని; అది, నీకు, చెప్పెదను. సకలవర్ణంబులకున్ = అన్ని కులములవారలకును, సత్యంబు = అనృతమాడమి, దయ = కరుణ, ఉపవాసాదితపంబు = నిరశనవ్రతము మొదలైనదియు, శౌచము = సదాచారము, స్థైర్యము = ఓరుపు, సదసద్వివేకంబు=మంచి చెడ్డలయెఱుక, మనోనియమంబు = మనస్సును వశపఱచుకొనుట, బహిరింద్రియజయంబు = వాక్పాణిపాదపాయూపస్థలను లోఁబఱచుకొనుట, హింస = జీవహత్య, లేమియు; బ్రహ్మచర్యంబు=బ్రహ్మత్వమందలి తలఁపును (బ్రహ్మచారి ధర్మమును), దానంబును= కలిగినదాని నిచ్చుటయును, యథోచితజపంబును = దేశకాలములకుఁ దగినట్లు జపముచేయుటయు, సంతోషంబును=తృప్తియు, మార్దవంబును=కఱకుఁదనము లేకుండుటయు,సమదర్శనంబును=సర్వభూత సమస్తవస్తువులయందును ఆత్మీయ పరకీయ భ్రాంతి లేకుండుట, మహాజనసేవయు = ఉత్తముల కైంకర్యమును, గ్రామ్యంబులు = తుచ్ఛములు, నిష్ఫలక్రియలు = ప్రయోజనములేని పనులు, (అనఁగా పుల్లలు త్రుంచుట, మట్టినలుపుట, గీఁతలుగీయుట, రాట్నరువ్వుట మొదలగునవి) విడుచుటయు, మితభాషిత్వంబు = పొల్లులు రానీయక

తగినంతగా మాటలాడుట, దేహంబుకాని తన్నువెదకికొనుట = దేహముకంటె వేఱైన తనస్వరూపమును వెదకి కనుంగొనుట, అన్నోదకములు=కూడు నీళ్లను, ప్రాణులకున్=జంతువులకు, పంచియిచ్చుట=పంచిపెట్టుట, ప్రాణులయందున్=జంతువులయందు, దేవతాబుద్ధియున్ = దేవతాత్వభావనయు, ఆత్మబుద్ధిన్=ఆత్మభావనయు, చేయుటయు, శ్రీనారాయణ...సఖ్యంబులు = శ్రీహరిపాదస్మరణము, సంకీర్తనము, తత్కథాశ్రవణము, కైంకర్యము, పూజనము, మ్రొక్కుట, కొలుచుట, తనను సమర్పించుట, చెలిమిసేయుట, అనియెడి త్రింశల్లక్షణంబులు = అని చెప్పఁబడుముప్పదిభాగవత శ్రీచిహ్నములు, కలుగవలయును, అందున్=వానిలో, సత్కులాచారుండు = మేలైనకులము మంచియాచారము గలవాఁడు, అయి, మంత్రవంతంబులు=మంత్రపూతములు, ఐన, గర్భాధానాది సంస్కారంబులు = కర్మలు, అవిచ్ఛిన్నంబుగాన్=తెంపుకలుగకుండ, కలవాఁడు=చేయఁబడియున్నవాఁడు, ద్విజుండు=బ్రాహ్మణుఁడు (రెండుమాఱులు పుట్టినవాఁడు. బ్రాహ్మణాదిత్రివర్ణజుఁడు), ద్విజునకున్ = బ్రాహ్మణునకు, యజన...గ్రహంబులు = యజ్ఞముచేయుట, చేయించుట, వేదశాస్త్రములు చదువుకొనుట, చదివించుట, ఇచ్చుట, పుచ్చుకొనుట, అను, షట్కర్మంబులు = ఆఱుకర్మలు, విహితంబులు = శాస్త్రముచే విధింపఁబడినవి, రాజునకున్=క్షత్త్రియునకు, ప్రతిగ్రహవ్యతిరిక్తంబులు = పుచ్చుకొనుటలేని యజనాదికర్మంబులు, అయిదును, ప్రజాపాలనంబును=జనులఁబాలించుటయు, బ్రాహ్మణులు, కానివారివలనన్, దండశుల్కాదులు=దండుగలు సుంకములు, కొనుటయును, విహితకర్మంబులు = యోగ్యములైనపనులు, వైశ్యునికిన్ = కోమటివానికి (తృతీయవర్ణునకు), కృషి = వ్యవసాయము, వాణిజ్య = వ్యాపారము గోరక్షణ=ఆవులఁ బెంచుటయు, ఆది=మొదలగు, కర్మంబులు=పనులు, బ్రాహ్మణకులానుసరణంబును = బ్రాహ్మణజాతిని అనుసరించియుండుటయు, విహితములు, శూద్రునకున్, ద్విజశుశ్రూష=బ్రాహ్మణసేవ, చేయన్ వలయును = చేయఁదగును.

సీ. వినుకర్షణాదికవృత్తికంటెను మేలు
యాచింపనొల్లనియట్టివృత్తి
ప్రాప్తంబుఁ గైకొని బ్రదుకుకంటెను లెస్స
యనుదినంబును ధాన్య మడిగికొనుట
యాయవారముకంటె నధికకళ్యాణంబు
పఱిగయెన్నులధాన్యభక్షణంబు
శిలవృత్తికంటెను శ్రేయమాపణములఁ
బడ్డగింజలు దిని బ్రదుకఁ గనుట
ఆ. యెడరుచోట నృపతి కీనాల్గువృత్తులుఁ
దగుఁ బ్రతిగ్రహంబు దగదు తలఁప
నాపదవసరముల నధముఁ డెక్కువజాతి
వృత్తి నున్న దోషవిధము గాదు. 410

టీ. వినుము, యాచింపనొల్లనియట్టివృత్తి = ఒకరి నడుగని జీవనము, కర్షణాదికవృత్తికంటెన్ = దున్నుకొనుట అడిగికొనుట మొదలగువృత్తు లన్నింటికంటెను, మేలు=మంచిది, ప్రాప్తంబు తనకుఁ దా లభించినదానిని, కైకొని = తీసికొని, బ్రదుకుకంటెను = జీవించుటకంటెను, అనుదినంబును= ప్రతిదినమును, ధాన్యము, అడిగికొనుట = అడిగి తెచ్చుకొనుట, లెస్స = మంచిది, యాయవారముకంటెన్ = ధాన్యపుముష్టి యెత్తుటకంటెను, పఱిగయెన్నుల ధాన్యభక్షణంబు=చేలు కోసిన వెనుక చేలలో రాలిన ఎన్నులగింజ లేఱి తెచ్చుకొని తినుట, అధికకల్యాణంబు = మిగుల శ్రేయము, ఆపణములన్ = అంగడులచెంతను, పడిన గింజలు, తిని, బ్రతుకఁ గనుట = జీవించుట, శిలవృత్తికంటెను=పఱిగ లేఱికొనుదానికంటె, శ్రేయము = మేలైనది, నృపతికిన్=రాజునకు, ఎడరుచోటన్=ఆపద సంభవించినప్పుడు, ఈనాల్గువృత్తులును, తగును=ఒప్పును, తలఁపన్ = విచారింపఁగా, ప్రతిగ్రహంబు=సమంత్రకముగాఁ బ్రతిగ్రహముపట్టుట, తగదు, ఆపదవసరములన్=విపత్సమయ

లలో, అధముఁడు = తక్కువజాతివాఁడు, ఎక్కువజాతివృత్తిక్ =తనజాతి కంటె మేలిజాతివారిజీవికయందుఁ ఉన్నను, దోషవిధము = దోషముజాడ్య కాదు.

తా. రాజా ! దున్నుకొనుట మొదలగు వృత్తులకంటె అయాచితవృత్తి మంచిది. దానికంటె ధాన్యమడిగికొనుటదిమంచిది. అంతకంటెను పఱిగయెన్నులు ఏఱితెచ్చుకొనుట మఱియుం మంచిది. దానికంటెను అంగడులలోఁ బడ్డగింజ లేఱికొనునది మంచిది. ఆపత్కాలములో నీనాలుగువిధముల జీవనములు రాజునకుఁగూడ తగినవే.ఒకమంత్రసహితమైన ప్రతిగ్రహముమాత్రము ఎన్నఁటి కిని కూడదు. ఇక్కట్టువచ్చిన నొకవేళ నీచజాతివాఁడు ఉత్తమజాతి జీవనము నవలంబించినను దోషముకాదు.

వ. వినుము శిలవృత్తియు నుంఛవృత్తియు ఋత మనియు న యాచితవృత్తియమృతమనియు నిత్యయాచ్ఞావృత్తి మృతమ నియుఁ గర్షకవృత్తి ప్రమృతమనియు నెన్నఁదు రట్టివృత్తుల జీవించుట మేలు వాణిజ్యంబు సత్యానృత మనియు శ్వవృ త్తినీచసేవయనియుఁ బలుకుదురు సర్వవేదమయుండు బ్రాహ్మ ణుండు సర్వదేవమయుండు క్షత్రియుండు బ్రాహ్మణక్షత్రి యులకు నీచసేవనంబు గర్తవ్యంబు గాదు. 411

టీ. శిలవృత్తి = అోళ్లకడ రాలినగింజ లేఱికొనుట, ఉంఛవృత్తి = పఱిగలేఱికొనుట, ఋతము=(సత్యము), అయాచితవృత్తి=ఒకరి నడుగకుండ బ్రతుకుట, అమృతము=(చావులేనిది), నిత్యయాచ్ఞావృత్తి=ఎల్లప్పుడు అడిగి కొని బ్రతుకుట, మృతము(=చావుతోఁ దుల్యమైనది), కర్షకవృత్తి = దున్ను కొని బ్రతుకుట, ప్రమృతము(=నాతినింద్యము), వాణిజ్యము = వర్తకము, సత్యానృతము (=నిజముఅబద్ధముగలసినది).నీచసేవ=హీనునిగొల్చుట, శ్వవృత్తి (=కుక్కబ్రతుకు), బ్రాహ్మణుండు, సర్వవేదమయుండు = ఎల్లవేదముల స్వరూపముగలవాఁడు, క్షత్రియుండు = రాజు, సర్వదేవమయుఁడు = అఖిల

దేవతల స్వరూపముగలవాఁడు, బ్రాహ్మణక్షత్రియులకున్ = బ్రాహ్మణులకును రాజులకును, నీచసేవనంబు = తక్కువవానిఁ గొల్చుట, కర్తవ్యంబు = చేయఁదగినది, కాదు.

క. దమమును శౌచముఁ దపమును
శమమును మార్దవముఁ గృపయు సత్యజ్ఞాన
క్షమలును హరిభక్తియుహ
ర్షము నిజలక్షణము లగ్రజాతికి నధిపా. 412

టీ. అధిపా=రాజా, అగ్రజాతికిన్ = బ్రాహ్మణునకు, దమము = బాహ్యేంద్రియనిగ్రహము, శౌచము=శుచిత్వము, తపము=కాయక్లేశపడి జపించుట, శమము=అంతరింద్రియనిగ్రహము, మార్దవము=సౌమ్యత, కృప = దయ, సత్య = నిజము, జ్ఞాన = తెలివి, క్షమ = ఓరుపు, హరిభక్తి=విష్ణుభక్తి, హర్షము = నిత్యసంతోషము, నిజలక్షణములు = స్వాభావికమైన గుణములు.

తా. ధర్మరాజా! బ్రాహ్మణజాతికిఅంతర్బహిరింద్రియనిగ్రహము,సదాచారము, తపస్సు, నెమ్మది, అక్రూరత, దయ, సత్యము, జ్ఞానము, ఓర్పు, విష్ణుభక్తి, నిత్యసంతోషము, ఇవి సహజగుణములుగా నుండనగును.

ఉ. శౌర్యముదానశీలముఁబ్రసాదము నాత్మజయంబుఁదేజమున్
స్థైర్యముదేవభక్తియునుధర్మమునర్థముఁ గామమున్ బుధా
చార్యముకుందసేవలును సత్కృతియుం బరితోషణంబు స
ద్వీర్యము రక్షణంబుఁ బృథివీవరశేఖర రాజచిహ్నముల్.

టీ. పృథివీవరశేఖర=రాజోత్తమా! శౌర్యము = మగఁటిమి, దానశీలము=ఇచ్చుకోరిక, ప్రసాదము = కోపాదులులేక సౌమ్యతతోనుండుట, ఆత్మజయము=మనస్సును వశముజేసికొనుట, తేజము=ప్రతాపము, స్థైర్యము=దిట్టతనము, దేవభక్తి = దేవతలయందు గురి, ధర్మము = మంచి నడవడి, అర్థము=లాభము, కామము=కోరిక, బుధా...సేవలు = పండితులు గురువుల

విష్ణువు వీరికైంకర్యము, సత్కృతి=ఒరులను గౌరవించుట, పరితోషణంబు = సంతసిల్లఁజేయుట, సద్వీర్యము=న్యాయమైనవిక్రమము, రక్షణము= శిష్టపాలనము, రాజచిహ్నములే=రాచవాని కుండఁదగు గుఱుతులు.

తా. సుబోధమే.

క. ధర్మార్థకామవాంఛయు
నిర్మలగురుదేవవిప్రనివహార్చనముల్
నిర్మదభావముఁ బ్రమదము
శర్మకరత్వమును వైశ్యజనలక్షణముల్. 414

టీ. ధర్మార్థకామవాంఛ=ధర్మ అర్థ కామములఁ గోరుట, నిర్మల... ముల్=శుద్ధమైన గురువులయు, దేవతలయు, బ్రాహ్మణులయు సంఘములను బూజించుట, నిర్మదభావము=గర్వములేకుండుట, ప్రమదము=సంతోషము, శర్మకరత్వము=కూడినంతవట్టొకరికి మేలు చేయుట, వైశ్యజనలక్షణముల్ = కోమటివానిగుఱుతులు.

తా. రాజా! ధర్మార్థకామముల నాసక్తితోఁ గూర్చుకొనుట, రాగాదిదోషరహితమైన దేవబ్రాహ్మణగురువులసేవ, అడఁకువ, సంతోషము, ఒకరికుపకారము చేయు బుద్ధి ఇవి కోమటి కుండవలసిన ధర్మములు.

ఉ. స్తేయములేనివృత్తియుశుచిత్వమునన్నుతియున్ నిజేశులన్
మాయలులేకడాయుటయుమంత్రముచెప్పకపంచయజ్ఞముల్
చేయుటయున్ ధరామరుల సేవయు గోవులరక్షణంబున,న్యా
యములేమియున్ మనుజనాథయెఱుంగుముశూద్రధర్మముల్.

టీ. మనుజనాథ = ధర్మరాజా! స్తేయము = దొంగతనము, లేని, వృత్తియున్=జీవనమును, శుచిత్వము=మంచియాచారము, సన్నుతి=స్తుతి, నిజేశులన్=తమదొరలను, మాయలు = టక్కులు, లేక, డాయుట = దగ్గఱుట, మంత్రమును, చెప్పక=చదువక, పంచయజ్ఞముల్ = బ్రహ్మ, పితృ, దేవ, భూత,

మనుష్యయజ్ఞములు చేయుటయును, ధరామరులసేవయున్ =బ్రాహ్మణులసేవయు, గోవులరక్షణంబును=అలఁగాఁచుటయు, అన్యాయము=అధర్మము, లేమి=లేకపోవుట, శూద్రధర్మంబులు, అని, ఎఱుంగుము.

తా. సుగమము.

సీ. నిలయమ్ము పాటించి నిర్మలదేహలై
శృంగార మేప్రొద్దుఁ జేయవలయు
సత్యప్రియాలాపచతురలై ప్రాణేశు
చిత్తంబు ప్రేమ రంజింపవలయు
దాక్షిణ్యసంతోషధర్మమేధాదుల
దైవత మని ప్రియుఁ దలఁపవలయు
నాథుఁ డేపద్ధతి నడచు నాపద్ధతి
నడచి సద్బంధుల నడపవలయు
ఆ. మార్దవమునఁ బతికి మజ్జనభోజన
శయనపానరతులు జరపవలయు
విభుఁడు పతితుఁ డైన వెలఁది పాతివ్రత్య
మహిమఁ బుణ్యుఁ జేసి మనుపవలయు. 416.

టీ. నిలయమ్ము = ఇలు, పాటించి = అనుసరించి, నిర్మలదేహ=శుద్ధాత్మురాలు, శృంగారము = ప్రసాధనము, ఏప్రొద్దున్ = ఎల్లప్పుడును, చేయవలయును, ప్రేమన్ = భక్తితో, సత్య...చతురలై = బొంకులేని ప్రియపుమాటలనేరుపు గలదై, ప్రాణేశు చిత్తంబు = భర్త మనస్సును, రంజింపవలయున్ =సంతసింపఁ జేయవలయును, దాక్షిణ్య...దులన్ = ఓపిక తృప్తిన్యాయము తెలివి మున్నగువానిచే, ప్రియున్ = మగని, దైవతము = దేవుఁడు, అని తలఁపవలయున్ = ఉద్దేశింపవలెను, సద్బంధులన్ = ప్రియమైన చుట్టములను, నాథుఁడు=మగఁడు, ఏపద్ధతిన్ = ఏలాగున, నడచున్ = మెలఁగునో

ఆపద్ధతిని, నడచి = చరించి, నడపవలయును = విచారింపఁదగును. పతికిన్ = మగనికి, మార్దవమునన్ = తిన్నఁదనముతో, మజ్జన...రతులు = స్నానము కుడుపు పడక రతి వీనిని, జరపవలయును, విభుఁడు = మగఁడు, పతితుఁడు = కులమునుండి భ్రష్టుఁడు ఐనచో, వెలఁది = ఇల్లాలు, పాతివ్రత్య మహిమన్ = తన పతివ్రతా ధర్మమహిమచేత, పుణ్యున్ = పావనుని, చేసి, మనుప వల యున్ = రక్షింపవలెను.

తా. పతివ్రత యైనయిల్లాలు, ఎప్పుడును, ఇల్లు విడువక కాచుకొని యుండి తాను పరిశుభ్రముగా నుండి యింటిని చక్కఁగా నలంకారముచేసి పెట్టుకొనవలెను. అబద్ధముచెప్పక ప్రియముగాఁ బలుకుచు మగనిమనసు సంతోషపెట్టవలెను. ఓపిక తృప్తి నీతి తెలివి గలిగి మగని దేవునిగాఁ దలఁప వలెను. మగఁ డెట్లున్న తాను నట్లె యుండి యింటికివచ్చిన చుట్టములకు మర్యాద చేయవలెను. అడఁకువతో మగనికి స్నానభోజనాదులు జరపి పరి చర్య సేయవలెను. మగఁడు కులము చెఱుచుకున్న తాను తనపాతివ్రత్యబలము చేత వానిని బవిత్రునిగాఁ జేసి కాపాడవలెను.

క. తరుణి దన ప్రాణవల్లభు
హరిభావముగా భజించి యతఁడును దానున్
సిరికై వడి వర్తించును
హరిలోకమునందు సంతతానందమునన్. 417

టీ. తరుణి=ఆఁడుఁగూఁతురు, తన ప్రాణవల్లభున్ =తనమగనిని, హరి భావముగాన్ = విష్ణుబుద్ధితో, భజించి=సేవించి, హరిలోకమునందున్ =విష్ణు లోకమునందు, సంతతానందమునన్ =ఎడతెగని యానందముతోడ, సిరికై వడిన్ =లక్ష్మివలె, వర్తించును=నివసించును.

తా. ఏస్త్రీయైనను తనభర్తను విష్ణుస్వరూపుఁడని నిష్కల్మషమైన భక్తితో సేవించునో ఆమె తనభర్తతోఁగూడి వైకుంఠమందు రెండవలక్ష్మి వలె నిత్యానందము గలిగియుండును.

క. ఉపవాసంబులు వ్రతములుఁ
దపములు వేయేల భర్తదైవత మని ని
ష్కపటత గొల్చినసాధ్వికి
నృపవర దుర్లభము లేదు నిఖిలజగములన్. 418

టీ. నృపవర=ధర్మరాజా! ఉపవాసంబులు=అనశనవ్రతములు, వ్రతములుఁ=నోములు, తపములు=జపములు, వేయు=పెక్కులు, ఏల, భర్త, దైవతము=దేవుఁడు, అని, నిష్కపటతన్=బొంకు లేనిభావముతో, గొల్చినసాధ్వికిన్=సేవించిన పతివ్రతకు, నిఖిలజగములన్ = ఎల్లలోకములందును, దుర్లభము=పొందరానిది, లేదు.

తా. రాజా! ఉపవాసములని నోములని జపములని తపములని ఒకలక్ష యెందులకు? నిక్కమైన యాఁడుదానికి కల్ల కపట మెఱుఁగకుండ భర్తయే దైవమని సేవించినచో, నామెకు పొందరానివస్తువే ఉండదు. అన్నియు కరతలామలకములే.

వ. మఱియు సంకరజాతు లయినరజక చర్మకారక నట బురుడ కైవర్తక మ్లేచ్ఛ భిల్లు లనునంత్యజాతులేడ్వురకును జండాల పుల్కస మాతంగజాతులకును నాయాకులాగతంబు లయిన వృత్తులఁ జౌర్యహింసాదులు వర్జించి చరింపవలయు మానవులకుఁ బ్రతియుగంబున నైసర్గికంబు లైనధర్మంబులు రెండులోకంబులందును సుఖకరంబు లని వేదవిదు లైన పెద్దలు చెప్పుదురు కావున కావున దున్నెడుక్షేత్రంబు లావు చెడు నందుఁ జల్లినబీజంబులు నిస్తేజంబు లై యుండి లెస్సగ నంకురింపవు నిరంతరఘృతధారావర్షంబున దహనంబునకు దాహకత్వంబు లేక శాంతిం జెందు నందు వేల్చినహవ్యంబులు ఫలింపవు తద్విధంబున ననవరతకామానుసంధానం

బునఁ గామోపస్సుఖంబైనచిత్తంబు కామంబులం దనిసి నిష్కామంబై విరక్తినొందుం గావున సత్త్వస్వభావంబు తోడ నెప్పుడుం దప్పక నిజవంశానుగతవిహితధర్మంబున వర్తించునరుండు మెల్లన స్వాభావికకర్మపరత్వంబు విడిచి ముక్తి నొందు జాతిమాత్రంబునఁ బురుషుని వర్ణంబు నిర్దేశింపం బనిలేదు శమదమాదివర్ణలక్షణవ్యవహారంబులఁ గన వలయు ననిమఱియు నారదుం డిట్లనియె. 419

టీ. సంకరజాతులు=ఒకవర్ణముతో నసమానమైన మఱియొకవర్ణము కలియుటవలనఁ బుట్టిన నీచజాతులు, అయిన, రజక=చాకలి, చర్మకారక = మాదిగవాఁడు, నట=నట్టువవాఁడు బురడ = మేదరవాఁడు, కైవర్తక = చేఁపలఁబట్టువాఁడు (జాలరి), మ్లేచ్ఛ = యవనపుళిందాదులు, భిల్ల = బోయ వాఁడు, అంత్యజాతులు = నీచజాతులు, చండాల=మాలవాఁడు, పుల్కస = బోయలలో నొకతెగ, మాతంగ=మాలలలో నొకతెగ, కులాగతంబులు = వంశక్రమమునవచ్చినవి, చౌర్య=దొంగతనము, హింస=చంపుట, నైసర్గికము= స్వభావమునఁ గల్గినది, ధర్మంబులు = నడవడులు, సుఖకరంబులు = మేలు గూర్చునవి, వేదవిదులు=వేదముల నెఱిఁగినవారు, కాలుకాలునన్=ప్రతి కాలునందును, క్షేత్రంబు=నేల, లావు చెడును = నిస్సార మగును, చల్లిన బీజంబులు=విత్తినవిత్తులు, నిస్తేజంబులు = మెఱుఁగులేనివి, అంకురింపవు = మొలువవు, నిరం...బునన్ = ఎడలేని నేయిధారలఁ గ్రుమ్మరించుటచేత, దహనంబునకున్=నిప్పునకు, దాహకత్వంబు=కాల్చుశక్తి, శాంతిఁజెందును = చల్లారును, వేల్చినహవ్యంబులు = హోమము చేసినవస్తువులు, ఫలింపవు = పండవు, తద్విధంబునన్ = అలాగుననే, అనవరత...బునన్ = విడుమరలేని యిష్టానుభవమువలన, కామోపస్సుఖము = ఇంకను కామంబులఁ గోరునది, తనిసి = తృప్తిచెంది, నిష్కామంబు = కోరికలేనిది, విరక్తిన్ = అప రాగమును, ఎప్పుడు, సత్త్వస్వభావంబుతోడన్ = సాత్త్వికధరముతో,

తప్పక = తొలఁగక, నిజ...బునకై = తనకులమునకుఁ దగిన ఆచారముతోడ, వర్తించునరుండు=ప్రవర్తించుమనుజుఁడు, మెల్లనకై = మెల్లనిగా, స్వాభావిక కర్మపరత్వంబు = పుట్టుకతోఁ బుట్టిన కర్మప్రవణత్వమును, ముక్తినొందుకై= కర్మబంధములనుండి విడచి మరలఁగాంచును, పురుషునికి, జాతిమాత్రంబునకై= పుట్టుకచేతనే, వర్ణంబు = కులము, నిర్దేశింపకై = నిర్ణయించుటకు, శమ... బులకై = అంతరింద్రియనిగ్రహము బహిరింద్రియనిగ్రహము మొదలగు జాతుల కుండఁదగు గుర్తులవాడుకలను, కననగును = పొందవలయును, మఱియు=ఇంకను.

క. క్రమమున వర్ణంబులచి
హ్నము లెల్లను జెప్పఁబడియె నాశ్రమములధ
ర్మము లెఱిఁగించెద నన్నియు
సమదాహితహృదయశూల సదమలశీలా. 420

టీ. సమదా...శూల = పొగరుపట్టిన శత్రువుల గుండెలకు శూలమైన వాఁడా! సదమలశీలా = నిర్మల స్వభావముగల యోధర్మరాజా! నాచేత, క్రమమునకై = వరుసతో, వర్ణంబులచిహ్నములెల్లను = జాతులగుర్తులన్నియు, చెప్పఁబడెను, ఆశ్రమముల ధర్మములు అన్నియును, ఎఱిఁగించెదను=తెలియఁ బఱతును.

తా. ధర్మరాజా! నీకు వరుసగా బ్రాహ్మణాది జాతిధర్మముల నన్నిటిని పూర్తిగాఁ జెప్పినాను. ఇఁక బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమముల లక్షణములఁ జెప్పెదను, శ్రద్ధగలిగి వినుము.

వ. వినుము బ్రహ్మచారి మౌంజీకౌపీనయజ్ఞోపవీతకృష్ణాజినపలాశదండకమండలుధరుండును సంస్కారహీనశిరోరుహుండును దర్భహస్తుండును శీలప్రశస్తుండును మౌనియునై త్రిసంధ్యంబును బ్రహ్మగాయత్రి జపియించుచు సాయంప్రాత

రవసరంబుల నర్కపావకగురుదేవతోపాసనంబుల చేయుచు
గురుమందిరంబునకుం జని దాసునిచందంబున భక్తివినయ
సౌమనస్యంబులు గలిగి వేదంబులు చదువుచు నధ్యయనో
పక్రమావసానంబుల గురుచరణంబులకు నమస్కరించుచు
రేపునుమాపును విహితగృహంబుల భిక్షించి భైక్షంబుగురు
వునకు నివేదించి యనుజ్ఞగొని మితభోజనంబు గావించుచు
విహితకాలంబుల నుపవసించుచు నంగనలందు నంగనాసక్తు
లందుం బ్రయోజనమాత్రభాషణంబు లొనర్చుచు గురుప
రాంగనలవలన నభ్యంగకేశ ప్రసాధనశరీరమర్దన మజ్జనరహ
స్యయోగంబులు వర్జించుచు గృహంబున నుండక జితేంద్రి
యత్వంబున సత్యభాషణుం డయి సంచరింపవలయు. 421

టీ. బ్రహ్మచారి = బ్రహ్మచర్యాశ్రమస్థుఁడు, మౌంజీ...ధరుండు = మూఁడుపేటల ముంజెగడ్డిత్రాడును, గోఁచి, జందెము, జింకతోలు, మోదుగు బెత్తము, కమండలువు వీనిని ధరించినవాఁడు, సంస్కార...హుండు = దువ్వుట పూలుజుట్టుట మెఱుఁగుగాచుట మొదలగుపనిలేని తలవెండ్రు కలుగలవాఁడు, దర్భహస్తుఁడు = దర్భపవిత్రమును చేతఁబెట్టుకొన్నవాఁడు, శీలప్రశస్తుఁడు = నడవడిలోఁ బొగడ్తనందినవాఁడు, మౌని = హెచ్చుగా మాటలాడనివాఁడు, త్రిసంధ్యంబును = మూఁడు సంధ్యలయందును, బ్రహ్మ గాయత్రిన్ = బ్రహ్మరూపమైనగాయత్రిని, సాయం...బులన్ = సాయం కాలమున ప్రొద్దునను, అర్క...బులు = సూర్యుఁడు అగ్ని గురువు దైవము వీరిని ఉపాసించుట, గురుమందిరంబు = ఉపాధ్యాయునియిల్లు, దాసునిచందం బునన్ = నౌకరివలె, భక్తి...బులు = అనురాగము అడఁకువ చిత్తనైర్మల్య ములు, అధ్యయనో...బులన్ = చదువ మొదలిడునప్పుడు చాలించునప్పుడు గూడ, గురుచరణంబులకున్ = ఉపాధ్యాయునిపాదములకు, రేపును మాపును = పగలురాత్రియు, విహితగృహంబులన్ = శాస్త్రమందుఁ జెప్పినట్టి

క్షత్రియగృహములయందు, భిక్షించి = యాచనవారమెత్తి, భైక్షము=భిక్షకరాన్నమును, గురువునకున్ = ఉపాధ్యాయునకు, నివేదించి=చూపి, అనుజ్ఞగొని=ఈపదార్థములు భుజింపవచ్చునని యాజ్ఞతీసికొని, మితభోజనంబుగావించుచు = పరిమితమైనతిండిని తినుచు, విహితకాలంబులన్ = శాస్త్రోక్తసమయములయందు, ఉపవసించుచున్ = ఉపవాసముచేయుచు, అంగనలందున్ = జవ్వనులయందును, అంగనాసక్తులయందును = కాముకులయెడ ననురాగము గలవారియందును, ప్రయోజనమాత్రభాషణంబులు = పనికొలఁదిగనట్లు మాటలాడుట, ఒనర్చుచు = చేయుచు, గురువరాంగనలవలనన్ = గురుభార్య పరస్త్రీలువీరివలన అభ్యంగ...యోగంబులు = అభ్యంగము చేయించుకొనుట, తల దువ్వించుకొనుట, ఒడలు నలుగుపెట్టించుకొనుట, స్నానము చేయించుకొనుట, ఒంటరిగామాటలాడుట వీనిని, వర్జించుచు=విడుచుచు, గృహంబునన్= ఇంటియందు, ఉండక, జితేంద్రియత్వంబునన్ = ఇంద్రియజయము గలుగుట తోడ, సత్యభాషణుండు = అసత్యము గానిమాటలుగలవాఁడు, సంచరింప వలయున్ = నడుచుకొనవలెను.

ఆ. పొలఁతి దావవహ్ని పురుషుఁ డాజ్యఘటంబు
కరఁగ కుండ రాదు కదిసెనేని
బ్రహ్మ యైనఁ గూఁతుఁ బట్టక మానఁడు
వడుగు కింతిపొత్తు వలదు వలదు. 422

టీ. పొలఁతి = ఆఁడుది, దావవహ్ని = కార్చిచ్చు, పురుషుఁడు=మగవాఁడు, ఆజ్యఘటంబు = నేతికుండ, కదిసెనేనిన్ = ఒకరికొకరుదగ్గఱఁజేరినా, కరఁగకుండరాదు = మెత్తబడకుండఁ దప్పించుకొనరాదు. కరఁగిపోకుండ మానదు. కదిసెనేనిన్ = సమీపించినచో, బ్రహ్మ = చతురాననుఁడు, ఐనను, కూఁతున్ = తనకన్నబిడ్డనైనను, పట్టకమానఁడు = తగులకుండఁడు, కావున, వడుగునకు=బ్రహ్మచారికి, ఇంతిపొత్తు = ఆఁడుగూఁతుర సాంగత్యము, వలదు వలదు.

తా. రాజా! మగవాఁడు నేతి దుత్తవంటివాఁడు, ఆఁడుదో నిప్పు వంటిది, దానిపొత్తు గలిగెనా ఎంతటివానికిని లోఁబడకుండ వశముగాదు. బ్రహ్మయైనను ఒంటరిపాటునఁ జిక్కెనేని తనకూఁతునైనను విడువఁడు. కనుక బ్రహ్మచర్యవ్రతస్థున కెన్నఁడును స్త్రీసాంగత్యము కూడదు.

వ. వినుము స్వరూపసాక్షాత్కారంబున దేహి బహిరింద్రియా దికంబయినయింతయు నాభాసమాత్రంబుగా నిశ్చయించి యెందాఁక జీవుండు స్వతంత్రుం డయిన యీశ్వరుండు గాకుండు నంతదడవు నంగన యిది పురుషుండ నే ననియెడి బుద్ధిమానుట కర్తవ్యంబు గాదు బ్రహ్మచారియతిగృహస్థు లందెవ్వఁడైన జిత్తంబు పరిపక్వంబుగాక యద్వైతానుసంధానంబు చేసిన మూఢుండగుం గావున రహస్యంబునఁ బుత్త్రికనైనం డాయకుండ వలయు. 423

టీ. దేహి = జీవుఁడు, స్వరూపసాక్షాత్కారంబునన్ = ఆత్మస్వరూపముయొక్కయెఱుకచేత, బహిరింద్రియాదికము=బాహ్యేంద్రియములు మొదలయినది, ఇంతయును, ఆభాసంబు=అవిచారిత రమణీయము, స్వతంత్రుఁడు = దేనికి లొంగనివాఁడు, అంతతడవు = అందాఁక, ఇది, అంగన = ఆఁడుది, నేను, పురుషుఁడను = మగవాఁడట, అనియెడిబుద్ధి = అనుతలఁపు, మానుట = విడుట, కర్తవ్యము=చేయఁదగినది, కాదు. బ్రహ్మచారియతిగృహస్థులయందు, పరిపక్వము = పరిణతము, అద్వైతానుసంధానంబు = స్త్రీపురుషాదిభేదాభావ భావనము, మూఢుఁడు = మందుఁడు కావున తానీశ్వరుఁ డగుదాఁక, రహస్యంబునన్=ఒంటిగా, పుత్త్రికనైనన్ = కూఁతునైనను, డాయక = సమీపింపక.

చ. శిరమున మేన సంస్కృతులు చేయక చందనభూషణాద్యలం
కరణము లెల్లమానిబుతుకాలముల న్నిజభార్యఁబొందుచుం

పరసతులఁజూడఁ బోక ధృతవ్రతుఁడై మధుమాంసవర్జియై
గురుతరవృత్తితో మెలఁగుకోవిదుఁ డొక్కగృహస్థుభూవరా

టీ. భూవరా = రాజా! శిరమునన్ = తలయందును, మేనన్ = ఒడలియందును, సంస్కృతులు = అభ్యంగ ఉపమర్దనాది సంస్కారములు, చేయక, వంపన...ములు = గంధము పూవులు మొదలగు మండనములన్ని విడచి, ఋతుకాలమునన్ = ఋతురాత్రులయందు, నిజభార్యన్ = తన పెండ్లమును, తరుణులన్ = అన్యకాంతలను, చూడన్ పోక = చూచుటకై పరుగిడక, ధృతవ్రతుఁడై = నిష్ఠగలవాఁడై, మధుమాంసవర్జియై = కల్లుమాంసములను విడిచినవాఁడై, గురుతరవృత్తితోన్ = పెద్దఱికముతోడ, మెలఁగుకోవిదుఁడు = ప్రవర్తించు పండితుఁడు, ఒక్కగృహస్థు = ఒకగొప్పకాఁపు.

తా. రాజా! అభ్యంగాది సంస్కారము చేసికొనక, గంధము పూలు సొమ్ములు తాల్పఁగోరక, ఋతుకాలము దప్పకుండ తనభార్యను గలియుంచు అన్యకాంతల తెరువునకుఁబోక నిష్ఠగలవాఁడై మధుమాంసముల విడిచి గొప్ప ప్రవర్తనము గలిగియుండు నొక పండితుఁడే గృహస్థుఁ డని చెప్పనొప్పును.

మఱియు ద్విజుండు గృహస్థుండై గురువులవలన నుపనిషదంగసహితం బైనవేదత్రయంబును బఠియించి నిజాధికారానుసారంబుగ నర్థవిచారంబు చేసి తనబలంబుకొలంది గురువులకు నభీష్టంబు లొసంగి గృహంబున నొండె వనంబున నొండె నైష్ఠికత్వంబు నాశ్రయించి ప్రాణులతోడ జీవించుచు గురువునందు నగ్నియందు నాత్మయందు సర్వభూతంబులందు నచ్యుతదర్శనంబు చేయుచు నింద్రియవ్యసనాదిమగ్నుఁడు గాక యోఱుక గలిగి వర్తించుచు పరబ్రహ్మంబు నొందు. 425

టీ. ఉపనిషదంగసహితంబు = ఉపనిషత్తులు, శిక్ష, వ్యాకరణము, ఛందస్సు, నిరుక్తము, జ్యోతిషము, కల్పము నను షడంగములు వీనితోఁ

గూడినది, పఠియించి=చదివి, నిజాధికారానుసారంబుగన్ = తనయోగ్యతకుం దగినట్లు, అర్థవిచారంబు=తాత్పర్యనిర్ణయము, తనబలంబుకొలందిన్=తనసామర్థ్యమునకుం దగినట్టులు, గురువులకున్ = ఉపాధ్యాయులకు, అభీష్టంబులు = కోరినవానిని, ఒసంగి=ఇచ్చి, గృహంబున నొండెన్=ఇంటియందుగాని, వనంబున నొండెన్=అడవియందుఁగాని, నైష్ఠికత్వంబున్=నియమము ... చుటను, ఆశ్రయించి=పూని, ప్రాణులతోడన్=జీవునితోడ, జీవించుచు = బ్రతుకుచు, ఆత్మయందున్ = తనయందును, సర్వభూతంబులయందున్ = ఎల్లజంతువుల యందును, అచ్యుత దర్శనంబు చేయుచున్ = విష్ణుస్వరూపమును జూచుచు, ఇంద్రియవ్యసనాది మగ్నుండు కాక = విషయాసక్తి మొదలగువానియందు మునిఁగిపోక, ఎఱుక=తెలివి, వర్తించుచున్=మెలఁగుచు.

క. వినుము వనప్రస్థునకున్
మునికథితము లైననియమములు గల వాచో
ప్పున వనగతుఁ డై మెలఁగెడి
ఘనుఁడు మహర్లోకమునకు గమనించు నృపా. 426

టీ. నృపా=రాజా! వనప్రస్థునకున్=వానప్రస్థవృత్తియందుండువానికి మునికథితములు = మునులచేఁ జెప్పఁబడినవి, నియమములు = వ్రతములు, ఆచొప్పున = అలాగున, వనగతుఁడు = అడవి జేరినవాఁడు, మెలఁగెడి ఘనుఁడు = సంచరించు ధన్యుఁడు, మహర్లోకమునకున్. గమనించున్ = పోవును.

తా. రాజా! వానప్రస్థాశ్రమమున నుండువానికి ప్రాచీనులగు ఋషులచేఁ గొన్నిధర్మములు చెప్పఁబడినవి. అటు ఆఋషిక్షి ... ముతైన ధర్మముల ప్రకారము వానప్రస్థుఁడు నడచుకొనెనా వానికి మహర్లోకము సిద్ధించును.

వ. అటమీఁద గృహస్థాశ్రమంబువిడిచి వనంబునకుం జని దున్న గపండెడినీవారాదికంబు లగ్నిపక్వంబుసేసి యొండె నామం

బులుచేసి యొంటె నక్కపక్వంబు లైనఫలాదులొండె భక్షిం
చుచు వన్యాహారంబుల నిత్యకృత్యంబులయిన చరుపురోడా
శంబు లొనర్చుచుఁ బ్రతిదినంబును బూర్వసంచితంబులు పరి
త్యజించి నూతనద్రవ్యంబులు సంగ్రహించుచు నగ్నికొఱకుఁ
బర్ణశాల యైనఁ బర్వతకందరం బయిన నాశ్రయించుచు
హిమ వాయువహ్ని వర్షాతపంబులకు సహించుచు నఖశ్మశ్రు
కేశతనూరుహంబులు ప్రసాధితంబులు చేయక జటిలుండై
వసియించుచు దండాజినకమండలువల్కలపరిచ్ఛదంబు ధరి
యించి పండ్రెండైన నెనిమిదైన నాలుగైన రెండైన నొక
వత్సరంబయినఁ దపఃప్రయాసంబున బుద్ధినాశంబు గాకుండ
మునియైచరించుచు దైవవశంబున జరారోగంబులచేతఁజిక్కి
నిజధర్మానుష్ఠానసమర్థుండుగానిసమయంబున నిరశనవ్రతుం
డయి యగ్నుల నాత్మారోపణంబులుచేసి సన్యసించి యాకా
శంబునందు శరీరరంధ్రంబులును గాలియందు నిశ్వాసం
బును దేజంబులోపల నూష్మంబును జలంబుల రసంబును
ధరణియందు శల్యమాంసప్రముఖంబులును వహ్నియందు
వక్తవ్యంబుతోడ వాక్కును నింద్రునియందు శిల్పంబు
తోడఁ గరంబులును విష్ణునియందు గతితోడఁ బదంబులును
ప్రజాపతియందు రతితోడ నుపస్థంబును మృత్యువందు విస
ర్గంబుతోడఁబాయువును దిక్కులందు శబ్దంబుతోడ శ్రోత్రం
బును వాయువందు స్పర్శంబుతోడఁ ద్వక్కును సూర్యు
నియందు రూపంబుతోడఁ జక్షువులును సలిలంబులందు
బ్రచేతస్సహిత యయినజిహ్వాయు క్షితియందు గంధస
హితం బయిన ఘ్రాణంబును జంద్రునియందు మనోరథంబుల

తోడ మనంబును గవి యైనబ్రహ్మయందు బోధంబుతోడ బుద్ధియు రుద్రునియం దహంకారంబుతోడ మహత్త్వంబును క్షేత్రజ్ఞునియందు సత్త్వంబుతోడఁ జిత్తంబును బరం బునందు గుణంబులతోడ వైకారికంబులను డిందించి యట మీఁదఁ బృథివియందుఁ బృథివిని జలంబునందు జలంబును దేజంబునందును దేజంబును వాయువునందును వాయువును గగనంబునందును గగనంబును నహంకారతత్త్వంబునందును నహంకారంబును మహత్తత్త్వంబునందును మహత్తత్త్వం బును బ్రకృతియందును బ్రకృతిని నక్షరుండైనపరమాత్మ యందును లయంబునొందించి చిన్మాత్రావశేషితుం డయిన క్షేత్రజ్ఞుని నక్షరత్త్వంబున నెఱింగి ద్వయరహితుం డై దగ్ధకాష్ఠుండైనవహ్నిచందంబునఁ బరమాత్మ యైననిర్వికార పరబ్రహ్మంబునందు లీనుండు గావలయును. 427

టీ. వనంబునకుక్ = అడవికి, చని, నీవారాదికంబు = తృణ ధాన్యము మొదలయినది, అగ్నిపక్వంబు చేసియొండెక్ = నిప్పులో వండిగానీ, ఆమంబులుచేసియొండెక్ = పచ్చివిగాఁ జేసిగానీ, అర్కపక్వంబు = సూర్యునియెండకుడికినవి, ఐన, ఫలాదులొండెక్ = పండ్లుమున్నగువానిని గానీ, భక్షించుచుక్ = తినుచు, వన్యాహారంబులక్ = అడవిని సంభ వించు భోజనములచేత, నిత్యకృత్యంబులక్ = ప్రతిదినము చేయఁదగిన, చరు పురోడాశంబులు = అన్నముపిండిని, ఒనర్చుచుక్ = చేయుచు, ప్రతిదినం బును, పూర్వసంచితంబులు = తొలునాఁడు సంపాదించఁబడినవి, పరిత్య జించి = విడిచి, నూతనద్రవ్యంబులు = క్రొత్తపదార్థములు, సంగ్రహిం చుచు = సంపాదించుచు, అగ్నికొఱకుక్ = అగ్నికార్యము కొఱకు, పర్ణశాల = ఆకుటిల్లు, పర్వతకందరంబు = కొండగుహ, ఆశ్రయించుచు = చేరుచు, హిమ...కులక్ = మంచు గాలి నిప్పు వాన ఎండలకు, సహించు

చుఁ = ఓర్చుకొనుచు, నఖ...బులు = గోళ్లు మీసములు తలవెండ్రుకలు ఒడలివెండ్రుకలు, ప్రసాధితంబులు = అభ్యంగాది సంస్కారంబులు, కత్తిరించుట చిమటవేయుట మొదలైనవి, చేయక, జటిలుఁడు = జడలుదాల్చినవాఁడు, వసియించుచు = నివసించుచు, దండా...బులు=కఱ్ఱ చర్మము కమండలువు నారచీర, ఉత్తరీయము, ధరియించి = తాల్చి, పండ్రెండైనను, ఎనిమిదైనను, నాలుగైనను, రెండైనను, ఒకవత్సరంబైనను = ఒక్కయేఁడైనను, తపః ప్రయాసంబునను = తపస్సుయొక్క క్లేశముతోడ, బుద్ధినాశంబు = చిత్తభ్రంశము, మునియై = మననముగలవాఁడై, చరించుచును = తిరుగుచు, దైవవశంబునను = దైవయోగముచేత, జరారోగంబులచేతను = ముసలితనము రోగము వీనిచేత, చిక్కి, నిజధర్మానుష్ఠానసమర్థుండు = తనవలధర్మములను గడుపుకోఁదగినశక్తి లేనివాఁడు, కాని సమయంబునను = కాని వేళయందు, నిరశనవ్రతుండు = అన్నము లేకుండనుండు వ్రతముగలవాఁడు, అగ్నులను, ఆత్మారోపణంబు చేసి = తనయందు నిలుపుకొని, సన్న్యసించి = ఎల్లకర్మలను విడనాడి, ఆకాశంబునందు, శరీరరంధ్రంబులు = ఒడలిసందులు, నిశ్వాసంబు=ఊపిరి; తేజము=వెలుఁగు, ఊష్మము = శరీరమందలి యావిరి, జలంబులను = నీళ్లయందు, రసంబును = శరీరమునందలి ద్రవపదార్థమును, ధరణియందు=భూమిలో, శల్య...లును = ఎముకలు మాంసము మొదలైనవి, వహ్నియందు=నిప్పులో, వక్తవ్యము = పలుకఁదగినది, ఇంద్రునియందును = దేవేంద్రునియందు, శిల్పము=చేతిపని, కరంబులు = చేతులు, విష్ణునియందు = వ్యాపనశీలుఁడగు నారాయణునందు, గతి=నడక, పదంబులు = కాళ్లు, ప్రజాపతి=బ్రహ్మ, రతి=గ్రామ్యధర్మము, ఉపస్థము=గుహ్యావయవము, మృత్యువు=యముఁడు, విసర్గము=ఉత్క్రమణము, వాయువు=ప్రాణము, శబ్దము = ధ్వని, శ్రోత్రము = చెవి, స్పర్శము = తగులుట, త్వక్కు = చర్మము, రూపము = తేజస్సు, చక్షువులు=చూపులు, సలిలంబులు=నీళ్లు, ప్రచేతస్సహిత=వరుణాంశముతోఁ గూడిన, జిహ్వ = నాలుక, క్షితి = భూమి, గంధసహితంబు = వాసనతోఁ గూడినది, ఘ్రాణంబు=ముక్కు, మనోరథములు=తలఁపులు, మనంబు=

చిత్తము, కవి=వర్ణనచతురుఁడు, బోధము=తెలివి, రుద్రునియందుఁ = శివునందు, అహంకారంబుతోడఁ = నేను నాయది యనుభావముతో, మమత్వంబును=మమకారమును, క్షేత్రజ్ఞునియందుఁ = జీవునియందు, సత్త్వంబుతోడఁ=సత్త్వగుణముతోడ, చిత్తంబును, చెందించి, అటమీఁదఁ=ఆతర్వాత, పృథివియందు=భూమిలో, పృథివిని=భూమిని, జలంబునందుఁ = నీళ్లయందు, తేజంబునందుఁ = అగ్నియందు, వాయువునందుఁ = గాలి[illegible] గగనంబునందుఁ = ఆకాశమున, అహంకారతత్త్వంబునందుఁ = అహంకారమున, మహత్తత్త్వంబునందుఁ=బుద్ధియందు, ప్రకృతియందుఁ=మూలప్రకృతిలో, ప్రకృతిని, ఇట్లు వీనినన్నిటిని, అక్షరుండు=నాశములేనివాఁడు, లయంబు = నాశము, చిన్మాత్రావశేషితుండు = జ్ఞానమొక్కటియే మిగిలినవాఁడు, క్షేత్రజ్ఞుఁడు=జీవుఁడు, అక్షరత్వంబునఁ=అవికారభావమందు, ద్వయరహితుండై = తనకంటె వేఱులేనివాఁడై, దగ్ధకాష్ఠుండు = కాల్పఁబడిన కట్టెలుగల, వహ్నిచందంబునఁ = అగ్నివలె, పరమాత్మ = పరాత్పరుఁడు, నిర్వికారబ్రహ్మంబునందుఁ = మార్పులేని పరమాత్మయందు, లీనుండు = చేరినవాఁడు, కావలయును.

క. అనఘ వనప్రస్థుండై
చని తద్ధర్మంబు లిట్లు సలుపుచు మఱియుఁ
మనెనేని సన్న్యసింపం
జను నటమీఁదటను ముక్తసంగత్వమునన్. 428

టీ. అనఘ = పాపములేనివాఁడా! వనప్రస్థుండు = అ[illegible] గాఁపురమున్నవాఁడు, ఐ, చని = పోయి, ఇట్లు = వెనుకచెప్పినట్లు, ధర్మంబులు = ఆవానప్రస్థధర్మములు, సలుపుచుఁ = చేయుచు, మఱియుఁ = ఇంకను, కొంతకాలము, మనెనేనిఁ = బ్రతికెనా, అటమీఁదటను, = [illegible]కుఁడైన

ముక్తసంగత్వమునన్ = తగులములం దగులమిచేత, సన్న్యసింపన్ చనును = సర్వకర్మములను వదలుకొనవలెను.

తా. ధర్మరాజా! ఇట్లు వానప్రస్థాశ్రమమునందుండి శాస్త్రములందుఁ జెప్పినట్లు ఆయాశ్రమధర్మములు చక్కఁగా నడుపుకొనుచు నుండి యింకను గొన్నాళ్లు చావక బ్రతికెనేని సర్వసంగములు వదలుకొని సన్న్యసింపవలెను.

వ. ఇట్లు వానప్రస్థాశ్రమంబు జరపి సన్న్యసించి దేహమాత్రావశిష్టుండును, సర్వభూత నిరపేక్షుండును భిక్షుండును నిరాశ్రయుండును నాత్మారాముండును సర్వభూతసముండును శాంతుండును సమచిత్తుండును నారాయణపరాయణుండును నై కౌపీనం బనునాచ్ఛాదనమాత్రంబైనవస్త్రంబు ధరియించి దండాదివ్యతిరిక్తంబులు విసర్జించి యాత్మపరంబులు గాని శాస్త్రంబులు వర్జించి గ్రహనక్షత్రాదివిద్యల జీవింపక భేదవాదంబులైనతర్కంబులు దర్కింపకయెందును బక్షీకరింపక శిష్యులకు గ్రంథంబులు వంచించి యుపన్యసింపక బహువిద్యల జీవింపక మత్త్రాదివ్యాపారంబుల నుల్లసిల్లక పెక్కుదినంబు లొక్కయెడ వసియింపక యూరూర నొక్కొక్కరాత్రి నిలుచుచుఁగార్యకారణవ్యతిరిక్తం బైనపరమాత్మయందు విశ్వంబు దర్శించుచు సదసన్మయం బైనవిశ్వంబునందుఁ బరబ్రహ్మం బయిన యాత్మనవలోకించుచు జాగరణస్వప్నసంధిసమయంబుల నాత్మ నిరీక్షణంబుచేయుచు నాత్మకు బంధమోక్షణంబులు మాయామాత్రంబులు గాని వస్తుప్రకారంబున లే వనియును దేహంబునకు జీవితంబు ధ్రువంబు గాదనియును మృత్యువు ధ్రువంబనియును నెఱుంగుచు భూత.

దేహంబుల సంభవనాశంబులకు మూలం బయినకాలంబుఁ
బ్రతీక్షించుచు నివ్విధంబున జ్ఞానోత్పత్తిపర్యంతంబుఁ జరి
యించి యటమీఁద విజ్ఞానవిశేషంబు సంభవించినఁ బరమ
హంసుం డై దండాదిచిహ్నంబులు ధరియించి యుండె ధరి
యింపక యుండె బహిరంగవ్యక్తచిహ్నుండు గాక యంత
రంగవ్యక్తుం డైనయాత్మానుసంధానంబు గలిగి మనీషియై
బాహ్యానుసంధానాభావంబున మనుష్యులకుఁ దనవలన
నున్మత్తబాలమూకుల తెఱంగుఁ జూపుచుండవలయును. 429

టీ. దేహమాత్రావశిష్టుండు = శరీరమొక్కటి మిగిలినవాఁడు, నిరపేక్షుండు = కోరికలేనివాఁడు, భిక్షుండు = ఉపాదానమెత్తువాఁడు, నిరాశ్రయుండు=ఇల్లులేనివాఁడు, ఆత్మారాముఁడు=తనలోఁ దాఁ గ్రీడించువాఁడు, సర్వభూతసముండు = ఎల్లజంతువుల నొక్కరీతిఁ జూచువాఁడు, శాంతుండు=నిత్యనమ్రుఁడు, సమచిత్తుఁడు=సుఖదుఃఖములయం దొక్కతీరున నుండుమనసుగలవాఁడు, నారా...డు=శ్రీహరియందు తలఁపుగలవాఁడు, కౌపీనంబు = గోఁచి, ఆచ్ఛాదనమాత్రంబు=మొలకడ్డమైనది, వస్త్రము = గుడ్డ, ధరియించి = కట్టుకొని, దండా...బులు = కఱ్ఱ కమండలువు మొదలైన దేహముకంటె వేఱైనవస్తువులను, విసర్జించి=వీడి, ఆత్మపరములు=పరమాత్మయందు లగియించునవి, వర్జించి=విడచి, గ్రహనక్షత్రాదివిద్యలన్ = జ్యోతిషము ప్రశ్నచెప్పుట సాముద్రికము భూతచికిత్స మొదలగుడాంబికవిద్యలచేత, జీవింపక=పొట్టపోసికొనక, భేదవాదంబులు=జీవాత్మపరమాత్మలకు భేదముగలిగించు, తర్కంబులు=యుక్తిప్రయుక్తిగలవాదములు, తర్కింపక = వాదించక, ఎందును = ఏమతమందును, పక్షీకరింపక=పక్షము గ్రహింపక, వంచించి = మోసగించి, ఉపన్యసింపక=బోధించక, బహువిద్యలన్=అనేకవిద్యలలో, మత్తావివ్యాపారంబులన్ = కల్లుద్రావుట గంజాయి బంగీ హుక్కా మొదలయిన మైకపువస్తువులను సేవించుట మొదలగుపనులచేత, ఉల్లసిల్లక = సంతోషింపక, పెక్కుదినంబులున్ =

అనేకదినములు, ఒక్కయెడన్ = ఒకతావునను, వసియింపక = నిలువక, పోరూరన్ = ప్రతియూరను, ఒక్కొక్కరాత్రి, వసియించుచున్ = నిలుచుచు, కార్య...విశ్వంబు=కార్యమైన ఘటపటాదులకంటెను కారణమైన మృదాదులకంటెను వేఱైనది, విశ్వంబు=ప్రపంచమును, వర్ణించుచున్ = చూచుచు, సదసన్మయంబు = సత్యము అనిత్యమునైనది, అవలోకించుచున్= చూచుచు, జాగరణ...బులన్ = మేలుకొన్నపుడు నిద్రపోవునప్పుడు=కలంత నిద్దురయందును, ఆత్మనిరీక్షణంబు=పరమాత్మనుచూచుట, బంధమోక్షంబులు = పట్టువిడుపులు, మాయామాత్రంబులు కాని = మాయాకల్పితములే కాని, వస్తుప్రకారంబునన్=పదార్థరీతినిబట్టి, జీవితము = బ్రతికియుండుట, ధ్రువంబు= నిత్యము, మృత్యువు=చావు, భూత...లకున్ = పంచభూతములు వానికూడికచేనైన జీవశరీరములు వీని రాకపోకలకు, మూలంబు = కారణము, అయిన కాలంబున్ = అయిన సమయమును, ప్రతీక్షించుచున్ = ఎప్పుడు వచ్చునాయని యెదురుచూచుచు, ఇవ్విధంబునన్ = ఈలాగున, జ్ఞానోత్పత్తి పర్యంతంబున్=బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగుదాఁక, చరియించి=మెలఁగి, అటమీఁదన్= ఆపైని, విజ్ఞానవిశేషంబు=శ్రేష్ఠమైన తెలివి, సంభవించినన్ = గలుగఁగా, పరమహంసుండు = పరమహంసత్వమును బొందినవాఁడు, దండాదిచిహ్నంబులు = దండము మొదలగు గుర్తులు, ధరియించియుండెన్ = పూనిగాని, బహిరంగవ్యక్తచిహ్నుండు=బాహ్యప్రపంచమున కెఱుఁగరాని లక్షణములుగలవాఁడు, అంతరంగవ్యక్తంబు = మనోమాత్రగోచరము, ఆత్మానుసంధానంబు = జీవబ్రహ్మైక్యభావన, మనీషి=తెలిసినవాఁడు, భాహ్యానుసంధానాదిభావంబునన్ = వెలుపలికి తెలియుధర్మములు మొదలయినదాని చేత, మనుష్యులకున్ =జనులకు, తనవలనన్=తనయెడల, ఉన్మత్త... తెఱంగు=పిచ్చివారు చిఱుతవారు మూఁగవారు మొదలగువారివలె నుండుటను.

ప్రహ్లాదాజగర సంవాదము

క. మునివల్లభుఁ డజగరుఁ డను
సునయుండు హిరణ్యకశిపుసూనుండును ము
న్నొనరించినసంవాదము
విను మీయర్థంబునందు వెలయు నరేంద్రా. 430

టీ. నరేంద్రా=ధర్మరాజా ! మున్ను=పూర్వము, మునివల్లభుఁడు = మునిశ్రేష్ఠుఁడు, అజగరుఁడు, అను సునయుండు = అను నీతిపరుఁడును, హిరణ్యకశిపు సూనుండును = ప్రహ్లాదుఁడును, ఒనరించిన సంవాదము = చేసిన సంభాషణము, ఈయర్థంబునఁ = ఈచెప్పిన సందర్భములో, వెలయుఁ = ప్రకాశించును, వినుము.

తా. రాజా ! పూర్వము మునిరాజైన అజగరుఁడును ప్రహ్లాదుఁడును చేసినసంవాదము ఇప్పుడు మనము మాటలాడు విషయమునకు సరిపడును. దానిం జెప్పెద వినుము.

వ. తొల్లి భగవత్ప్రియుం డయిన ప్రహ్లాదుండుకతిపయామాత్య సమేతుండయి లౌకికతత్త్వంబు నెఱింగెడికొఱకు లోకంబుల సంచరించుచు నొక్కనాఁడు కావేరీతీరంబున సహ్యపర్వత తటంబున ధూళిధూసరితంబు లయినకరచరణాద్యవయవం బులతోడ గూఢంబైన నిర్మలతేజంబుతోఁ గర్మాకారవచో లింగవర్ణాశ్రమాదుల నెవ్వరికి నెఱుంగఁ బడక నేల నిద్రిం చుచు నజగరవ్రతధరుం డైనమునిం గని డాయంజని విధివ త్ప్రకారంబున నర్చించి మునిచరణంబులకు శిరంబుమోపి మ్రొక్కి యతనిచరిత్రంబు దెలియ నిశ్చయించి యిట్లనియె.

టీ. తొల్లి=పూర్వము, భగవత్ప్రియుండు = విష్ణువకు ఆంతరంగిక భక్తుఁడు, కతి...తుండు = కొందఱుమంత్రులతోఁ గూడినవాఁడు, లౌకిక

కృత్యంబు=లోకధర్మమును, లోకంబులన్ = దేశములయందు, సంచరించు చున్=తిరుగుచు, కావేరీతీరంబునన్ = కావేరిగట్టున, సహ్యపర్వత తటంబునన్=సహ్యపర్వతము వెంబడిని, ధూళీధూసరితంబులు = దుమ్ముగప్పినవి, కర...బులు = కాళ్లుచేతులు మొదలగు నవయవములు, గూఢంబు=లోపల దాఁగినది, నిర్మలతేజంబుతోన్ = శుద్ధప్రకాశముతో, కర్మా..దులన్ = పనులు రూపము మాటలు గుర్తులు జాతిఆశ్రమము మొదలగువానితోడ, ఎఱుఁగఁబడక = తెలిసికొనరాక, నేలన్=భూమిమీఁద, నిద్రించుచున్, ఆజగరవ్రతధరుండు=కొండచిలువయొక్క నడవడిని దాల్చినవాఁడు, ముని = మననము చేయువాఁడు, డాయన్ చని=దగ్గఱకుబోయి, విధివత్ప్రకారంబునన్=శాస్త్రరీతిచేత, అర్చించి=పూజించి, ముని చరణంబులకున్=ఆముని పాదములకు, శిరంబు=తల, మోపి=తాఁకించి, మ్రొక్కి, అతనిచరిత్రంబు= ఆయన నడవడి, తెలియన్=తెలిసికొనుటకు.

సీ. భూమి నుద్యోగియై భోగియై యుండెడి
 నరుని కైవడి మునినాథ నీవు
ఘనశరీరము దాల్చి కదలవు చిత్రము
 ద్యమయుక్తునకుఁ గాని ధనము లేదు
ధనవంతునకుఁ గాని తగుభోగములు లేవు
 భోగికిఁ గాని సంపూర్ణమైన
తనువు లే దుద్యోగధనభోగములు లేక
 నేల నూరక పడి నిద్ర వోవు
ఆ. నీకు నెట్లు గలిగె నిరుపమదేహంబు
సముఁడ వాప్యుఁడవు విశారదుఁడవు
బుద్ధినిధివి జనులఁ బొగడవు దెగడవు
నిద్ర ప్రతిదినంబు నిలుపనేల. 432

తా॥ మునినాథ = మునిశ్రేష్ఠుఁడా! నీవు, భూమిన్ = ప్రపంచమున, ఉద్యోగి = ప్రయత్నముగలవాఁడు, భోగి = సుఖానుభవము కలవాఁడు, ఐ, ఉండెడి, నరునిక్రైవడి = మనుజునివలె, ఘనశరీరము = గొప్పదేహమును, తాల్చి = ధరించి, కదలవు, చిత్రము = ఆశ్చర్యము, ఉద్యమయుక్తునకున్ కాని = పాటుపడువానికిఁగాని, ధనవంతునకుఁగాని = ద్రవ్యముగలవానికిఁగాని, తగుభోగములు = తగిన సుఖానుభవములు, భోగికిన్ కాని = సుఖానుభవము గలవానికిఁగాని, సంపూర్ణము = పుష్కలమైనది, తనువు = ఒడలు, ఉద్యోగ... ములు = ప్రయత్నమును ద్రవ్యమును సుఖానుభవమును, నేలన్ = భూమియందు, ఊరక = నిష్క్రియుండవై, పడి = దొర్లి, నిద్రవోవునీకున్ = నిద్రించునీకు, ఈనిరుపమదేహంబు = సాటిలేని తనువు, ఎట్లు, కలిగెను, సముఁడవు = సర్వ భూతములయందును సుఖదుఃఖాదులయందును సమానుఁడవు, ఆర్యుఁడవు = పూజ్యుఁడవు, విశారదుఁడవు = విద్వాంసుఁడవు, బుద్ధినిధివి = జ్ఞానాశ్రయుఁడవు, జనులను, పొగడవు, తెగడవు = నిందింపవు, ఇట్లు, ప్రతిదినమును, నిద్రన్ = నిద్రావస్థలో, నిలుపన్ ఏల = శరీరము నేల యుంచితివి?

తా. ఓమునీంద్రా! ప్రపంచమున పాటుపడి ద్రవ్య మార్జించి సుఖపడువానికిఁ గాని శరీరము అందముగాఁ బెరుఁగదు. నీవు [1]పెద్దశరీరము గలిగి యున్నావు. అటు నిటు మెదలవు. అతిచిత్రము. పాటుపడువానికిఁ గాని డబ్బు దొరకదు. డబ్బున్నఁగాని తగినసౌఖ్యము లేదు. సౌఖ్య మున్ననేకాని శరీరము బలువదు. నీవు ఉద్యోగము ద్రవ్యము సుఖము లేకయే మంచిదేహ పుష్టి గలిగియున్నావు. వట్టినేలమీఁదఁ బడి నిద్రబోవుచుందువు. నీకీయంద మైన దేహ మెట్లు కలిగెను. సర్వసముఁడవు. పూజ్యుఁడవు. పండితుఁడవు. మహాజ్ఞానివి. ఒకరిని బొగడవు. తిట్టవు. ఎప్పుడు ఇట్లు ఏల నిద్రపోయెదవో దయచేసి చెప్పుము.

వ. అని యిట్లు ప్రహ్లాదుం డడిగిన వికసితముఖుం డయి మునీంద్రుండు దదీయమధురాలాపసుధారసప్రవాహంబులు గర్ణంబులఁ బరిపూర్ణంబు లైన నతని నవలోకించి యిట్లనియె.

టీ. వికసితముఖుఁడు = ప్రకాశించుచున్నముఖము గలవాఁడు, కర్ణి
కాభ..బులు = ఆప్రహ్లాదునివైన తీయనిపలుకు లనెడునమృతప్రవాహంబులు కర్ణం
బులన్=చెవులయందు, పరిపూర్ణంబులు = నిండినవి అవలోకించి = చూచి.

సీ. ఆంతరంగికదృష్టి నంతయు నెఱుఁగుదు
వాత్యసమ్మతుఁడ వీ వసురవర్య
విశ్వజంతువుల ప్రవృత్తినివృత్తుల
క్షణములు నీయెఱుంగనివి లేవు
భగవంతుఁ డగుహరి వాయక నీమనో
వీథి రాజిల్లుచు వెలుఁగుఱేని
క్రమమున బహుళాంధకారంబుఁ బరిమార్చుఁ
బరమసాత్త్వికుఁడవు భద్రబుద్ధి

ఆ. వైననీవు నన్ను నడిగెదు గావున
విన్నధర్మ మెల్ల విస్తరింతు
నిన్నుఁ జూడఁ గలిగె నీతోడిమాటల
నాత్మశుద్ధి గలిగె ననఘచరిత. 434

టీ. అసురవర్య=రాక్షసులలో మేటివైన యో ప్రహ్లాదా! అత్యసమ్మ
తుఁడవు=పెద్దలకుఁ బ్రియమైనవాఁడవు, ఈవు=నీవు, ఆంతరంగికదృష్టిన్ =
మనోదృష్టిచేత, విశ్వ ..ములు=సమస్తభూతములయొక్క రాకపోకలచేతలు,
నీ యెఱుంగనివి = నీకుఁ దెలియనివి. లేవు, భగవంతుఁడు=షడ్గుణైశ్వర్యసంయు
క్తుఁడు, అగు, హరి=విష్ణువు, వాయక=విడువక, నీమనోవీథిన్=నీచిత్తమున,
రాజిల్లుచున్=ప్రకాశించుచు, వెలుఁగుఱేనిక్రమమునన్ = చంద్రునివలె,
బహుళాంధకారంబున్=దట్టపుఁజీఁకటిని, పరిమార్చున్=అడఁచును. పరమ
సాత్త్వికుఁడవు=గొప్పసత్త్వగుణప్రధానుఁడవు, భద్రబుద్ధివి = మేలైన బుద్ధి
గలవాఁడవు, ఐన నీవు, నన్ను, అడిగెదవుకావున, విన్నధర్మము ఎల్లన్ =

నేను పెద్దవారివలన వినినసంగతియంతయు, విస్తరింతున్ = వివరింతును, అనఘచరిత = పాపములేనినడవడిగలవాఁడా! నిన్నుఁ, చూడన్ కలిగెను = చూచుట సంభవించెను, నీతోడిమాటలన్ = నీతో సంభవించినమాటలవలన, ఆత్మశుద్ధి = చిత్తనైర్మల్యము, కలిగెను.

తా. ప్రహ్లాదా! సాధువులకు మోదము గూర్చువాఁడవైన నీవు జ్ఞానదృష్టిచే సమస్తము నెఱుఁగుదువు. ఎల్లజంతువుల పుట్టుచావుల వార్తలలో నీకుఁ దెలియనియంశ మొక్కటియు లేదు. శ్రీమన్నారాయణమూర్తి యెల్లప్పుడు నీమనసునందు నిల్లుగట్టుకొని కాఁపురముసేయుచు చంద్రుఁడు చీఁకటిని బోఁగొట్టినట్లు నీయజ్ఞానమునంతయు బోఁగొట్టుచున్నాఁడు. శుద్ధసత్త్వమయుండవు, మంగళాకారుఁడవునైన నీవు సర్వము దెలిసియు నన్నడుగుచున్నావుగావున నే విన్నంతలో నెల్లధర్మములు నీకుఁ దెలిపెదను. నాపుణ్యము మంచిదయియున్నందునఁ బరమభాగవతోత్తముఁడవైన నీయట్టివానిని గన్నులారఁ గాంచుట సంభవమయ్యెను. నీతోడ గొంచెముసేపు మాటలాడినంతలోనే చిత్తశుద్ధి కలిగెను.

వ. వినుము ప్రవాహాకారిణియై విషయంబులచేతం బూరింపరానితృష్ణచేతం బడి కర్మంబులం బరిభ్రామ్యమాణుండ నైన నేను నానావిధయోనులందుఁ బ్రవేశించుచు వెడలుచు నెట్టకేలకు మనుష్యదేహంబు ధరియించి యందు ధర్మంబున స్వర్గద్వారంబును నధర్మంబున శునకసూకరాదితిర్యగ్జంతుయోనిద్వారంబుల నొంది క్రమ్మఱ మనుష్యుండై పుట్టవలయునని వివేకించి సుఖరక్షణదుఃఖమోక్షణంబులకొఱకు ధర్మంబు చేయుదంపతులవ్యవహారంబు గని సర్వక్రియానివృత్తి గలిగినజీవుండు స్వతంత్రుండై ప్రకాశించు నని నిర్ణయించి భోగంబులు మనోరథజాతమాత్రంబులుగాని శాశ్వతంబులు గావని పరీక్షించి నివృత్తుండనై యుద్యోగంబు

లేక నిద్రించుచుఁ బ్రారబ్ధభోగంబుల ననుభవించుచు
నుండుదు నివ్విధంబునఁ దనకు సుఖరూపం బైనపురుషా
ర్థంబు దనయందుఁ గలుగుట యెఱుంగక పురుషుండు శైవా
లజాల నిరుద్ధంబు లైనహ్రదజలంబుల విడిచి యెండమావులు
జలంబులని పాతెసమాధునివడువృ సత్యంబు గాని
ద్వైతంబుఁ జొచ్చి ఘోరసంసారచక్రపరిభ్రాంతుండై దైవ
తంత్రంబులైన దేహాదులచేత నాత్మకు సుఖంబును దుఃఖ
నాశంబునుం గోరుచు నిరీశుం డైన వాని ప్రారంభంబులు నిష్ఫ
లంబు లగుచుండునుం గాక మఱియు ధనంబు ప్రాప్తం
బయిన నది దుఃఖకరంబుగాని సుఖకరంబుగాదు లోభవంతు
లయిన ధనవంతులు నిద్రాహారంబులు లేక రాజ చోర
యాచక శత్రుమిత్రాది సర్వస్థలంబులందును శంకించుచు
నానభోగంబులు మఱచి యుండుదురు ప్రాణార్థవంతులకు
భయంబు నిత్యంబు శోకమోహభయక్రోధరాగక్రమాదులు
వాంఛామూలంబులు వాంఛ లేకుండవలయును. 435

టీ. ప్రవాహకారిణి = వేగవంతముగలది, విషయంబులచేతన్ = స్ర
క్చందనాది వస్తువులచేత, పూరింపరానితృష్ణచేతన్ = నిండింప నలవికాని
యాశచేత, కర్మములన్, పడి, పరిభ్రామ్యమాణుండవు=తిరుగుచున్న వాఁడవు,
ఖిన్న నైను, నానావిధ=పలువిధములైన, యోనులయందున్ = క్షేత్రముల
యందు, ప్రవేశించుచున్ = చొచ్చుచు, వెడలుచు, ఏకవిధేనన్ = ఏవోకటి
విధమున, అతిప్రమాదచేత, కష్టవ్యదేహంబు = ..., ధరియించి=
తాల్చి, అంధున్ = వానిలో, ధర్మంబునన్ = న్యాయముచేత, స్వర్గద్వా
రంబును = స్వర్గపువాకిలిని, అధర్మంబునన్ = అన్యాయమార్గముచే, నరక...
బులన్ = నరకములు పాములు మొదలయిన జ్ఞానహీనజంతువులదేహాంతరము
లను, పొంది, క్రమ్మఱన్ = మరల, మనుష్యత్వము = మనుజత్వము, ఐ, పుట్టినవా

భయము, అని, వివేకించి=విచారించుకొని, సుఖ...కొఱకున్=ఎప్పుడు సుఖమును భోగింపఁగఁ గాంచుకొనుట దుఃఖమును దొలఁగించుట వీనికొఱకు, ధర్మంబు=సద్వర్తనము, చేయు, దంపతుల వ్యవహారంబు = భార్యాభర్తలనడవడిని, కని=చూచి, అనఁగా, తమంతనేవచ్చు సుఖదుఃఖములను దెలియఁజాలక సుఖమువచ్చుటకును దుఃఖముపోవుటకును వారువారుచేయు స్వార్థప్రయత్నముల సెఱిఁగి విచారించి యనుట. సర్వక్రియానివృత్తి=ఎల్లపనులు మానుట, స్వతంత్రుండై=ఒకదానికి లోఁబడనివాఁడై, ప్రకాశించుచున్ = వెలుఁగుచు, నిర్ణయించి=నిశ్చయించుకొని. భోగంబులు = సుఖదుఃఖానుభవములు, మనోరథజాతమాత్రంబులు=తలఁపులలోఁ గల్గినవి, శాశ్వతములు=స్థిరములు, నివృత్తుండను=కోర్కెలనుండి మరలినవాఁడను. ఉద్యోగంబు=యత్నము. నిద్రించుచున్, ప్రారబ్ధభోగంబులన్=పూర్వసంచితకర్మానుభవములను, ఇవ్విధంబునన్=ఈలాగున, తనను. సుఖరూపంబు = సుఖమును, పురుషార్థంబు=స్వస్థత, తనయందన్, కలుగుట, ఎఱుంగక=తెలియనేరక, శైవాల...బులు=పాఁచితుట్టలచేఁ గప్పఁబడినవగు. శుద్ధజలంబులన్ = మంచినీళ్లను, ఎండమావులు=మృగతృష్ణలు, పాఱెడు మూఢునివలెనున్ = పరుగెత్తు నవివేకివలె సత్యంబు=నిజము, ద్వైతంబు=భేదభావన, చొచ్చి = ప్రవేశించి, ఘోర...భ్రమితుండు = దారుణమైన సంసారచక్రమునఁబడి తిరుగువాఁడు, దైవతంత్రంబులు = ఈశ్వరునిచేఁ గల్పింపఁబడినవి, దేహాదులచేతన్=దేహము గేహము మొదలగు వానిచేత, ఆత్మకున్=జీవునకు, సుఖంబును, దుఃఖనాశంబులు=ఆపన్నివృత్తియు, నిరీశుఁడు=ఈశ్వరుని దెలియనివాఁడు, ప్రారంభంబులు=కార్యారంభములు, నిష్ఫలంబులు=ప్రయోజనములేనివి, మర్త్యునకున్, ప్రాప్తంబు=దొరకినది, దుఃఖకరంబు = కష్టముఁగూర్చునది, సుఖకరంబు = మేలుసేయునది, లోభవంతులు=ఆశాబద్ధులు, అయిన, ధనవంతులు=సంపన్నులు, నిద్రాహారంబులు=కంటికిఁగూర్కు కడుపునకన్నమును, లేక=కానక, రాజ...లందును=రాజు దొంగలు పిచ్చుగాండ్రు విరోధులు ఆశ్రితులు మొదలుగా నెల్లవారలను, శంకించుచున్=వారివలనను ధనహాని కలుగునేమో యని భయపడుచు, దాన

శోకంబులు = ఒకరికొకరివెట్టుట. తొలఁగినఁట, మఱచిపోవుదుము; ప్రాణార్థ వంతులకున్ = ప్రాణముగలజంతువులకును ధనికులకును, భయంబు, నిత్యము = శాశ్వతము, పుట్టినజంతువులన్ని చచ్చుట న్యాయము గావున జీవుల బ్రదుకు నిత్యము గాదు. క్షణక్షణమునకు భయమే, అట్లే ధనవంతుల ధనము ఎన్ని రక్షణోపాయములు వెదకినను పోవుటచే దానివెనకు చూడుము. శోక...దులు = వ్యసనము మోహము భీతి ప్రీతి కోపము అంత మొదలగునవియన్నియు, వాంఛామూలంబులు = తృష్ణ మొదలుబుట్టునవి, కావున. వాంఛ=విషయతృష్ణ లేకుండవలయును.

మ. సరఘుల్ గూర్చిన తేనె మానవులకున్ సంప్రాప్త మైనట్లు లో
భరతుల్ గూర్చినవిత్తముల్ పరులకు బ్రాపించు బ్రాప్తాశనై
తిరుగం బోనిమహోరగంబు బ్రదుకన్ దీర్ఘాంగమైయుండియుం
జిరకాలంబును వానివర్తనములం జింతించి యేకాంతినై 436

టీ. సరఘుల్ = తేనెటీఁగలు, కూర్చిన తేనె=కూడబెట్టినపుష్పరసము, మకరందము, మానవులకున్ = జనులకు, సంప్రాప్తము = లభించినది, ఐనట్లు, లోభరతుల్ = ఆశాబద్ధులు, కూర్చిన విత్తముల్ = చేర్చినద్రవ్యములు, పరులకున్ = అన్యులకు, ప్రాపించున్ = చేరును, దీర్ఘాంగము = పెద్దయొడలు గలది, ఐ, ఉండియును, తిరుగన్ పోనిమహోరగంబు = అటునిటు కదలక మెదలక యుండునట్టి కొండచిలువ, బ్రదుకున్ = ఎట్లో జీవించును, నేను, చిరకాలంబును = చాలాకాలము; వాని వర్తనమున్ = ఆయజగరముల నడవడులను, చింతించి = తలపోసి, ఏకాంతిన్ ఐ = ఒంటరివాఁడనై.

తా. ప్రహ్లాదా! లోభులైన మానవులు కూడఁబెట్టినవిత్తము తేనెటీఁగలు కూడఁబెట్టిన తేనె మనుజులపాలయినట్లు, అన్యులపాలై పోవును. కావున వారు ధనార్జనమునకై చేసినయత్నము లన్నియు వ్యర్థములే గదా? ఏ ప్రయత్నము లేకయే తానున్నచోటు కదలక పెద్దశరీరముతో నుండుకొండచిలువలు

ప్రదుకటలేవా అవి యెట్లు జీవించును? అని వానివృత్తి యెఱిఁగి తెలిసికొన్న నేను సర్వసంగములు వదలి ఒంటిగా నున్నవాఁడనై.

క. అజగరమును జుంటీఁగయు
నిజగురువులుగాఁ దలంచి నిశ్చింతుఁడనై
విజనస్థలిఁ గర్మంబుల
గజిబిజి లేకున్నవాఁడ గౌరవవృత్తిన్. 437

టీ. అజగరమును=కొండచిలువయు, జుంటీఁగయున్=తేనెటీఁగయును నిజగురువులుగాన్=తనకు తత్త్వముఁ జెప్పిన గురుశ్రేష్ఠులుగా, తలంచి=నిశ్చయించి, నిశ్చింతుఁడనై=విచారముఁ బాసినవాఁడనై, విజనస్థలిన్=ఎవ్వరును లేనిచోట కర్మంబున గజిబిజి=కర్మముల సంకులత, లేక, గౌరవవృత్తిన్=మంచినడవడితో, ఉన్నవాఁడను.

తా. ప్రహ్లాదా! ఇట్లు అజగరమును, తేనెటీఁగను తత్త్వోపదేశకులైన గురువులనుగాఁ జేసికొని విచారము దక్కి ఒంటరిపాటున నిచ్చోఁ జేరి కర్మముల సందడిఁ బాసి సుఖముగా నున్నాను.

సీ. అజినవల్కలదుకూలాంబరంబులు గట్టి
యొండెఁ గట్టకయును నొండె నుందు
నాందోళికారథహయనాగముల నెక్కి
యైన నెక్కక యైన నరుగుచుందుఁ
గర్పూరచందనకస్తూరికాలేప
మైన భూరజమైన నలఁదుచుందుఁ
భర్మశయ్యల నైనఁ బర్ణశిలాతృణ
భస్మంబులందైనఁ బండుచుందు
ఆ. మానయుక్తమైన మానహీనంబైనఁ
దీయనైన మిగులఁ దిక్తమైనఁ

గుడుతు సగుణ మైన గుణవర్జితం బైన
నల్ప మైనఁ జాల నధిక మైన. 438

టీ. అజిన...బులు=తోళ్లు నారబట్టలు వెలిపట్టుదోవతులును నూలు గుడ్డలు, కట్టియుండెన్=ధరించుకొని గాని, కట్టకయును నుండెన్=కట్టుకొనక యుండఁగాని, ఉందును, ఆందోళికా...ములన్=పల్లకి బండి గుఱ్ఱము ఏనుఁగు వీనిని ఎక్కిగాని, యెక్కకగాని, అరుగుచుండున్=వెళ్లుచుండును, కర్పూర... లేపమైనన్ = కర్పూరము గంధము కస్తూరి వీనిపూఁతను గాని, భూరజమైనన్=నేలదుమ్మును గాని, అలఁదికొందున్ = పూసికొనుచుండును. భర్మశయ్యలన్ = బంగారు పఱుపులయందు, పర్ణ...ములందు = ఆకులు రాళ్లు గడ్డి బూడిదలలో, పండుకొందును, మానయుక్తము = మన్ననతోఁ గూడినది, మానహీనంబు = మన్ననలేనిది, తీయన = తీయనిది, తిక్తము = చేఁదు, సగుణము = మంచిగుణము గలది, గుణవర్జితము = గుణము (ప్రయోజనము) లేనిది, అల్పము=కొంచెము, అధికము=ఎక్కువ, కుడుతును=తిందును.

తా. ప్రహ్లాదా! నేను చర్మముగానీ నారచీరెగానీ పట్టుకోకగానీ నూలు గుడ్డలుగానీ దొరకినగానీ దొరకకపోయినఁగానీ చింత నొందకుందును. ఇవి దొరకి నప్పుడు కట్టుకొందును. లేకున్న నూరకుందును. పల్లకి బండి గుఱ్ఱము ఏనుఁగు చిక్కిన నెక్కెదను చిక్కకున్న మానెదను. కర్పూరము గంధము కస్తూరి దొరకినఁ బూసికొందును. ఇంత దుమ్మైనను బూసికొందును. బంగారు పఱుపుగానీ పట్టినేలగానీ భేద మెంచక పండుకొందును. ఆదర ముండినను లేక గానీ తీయనగా నుండినను చేఁదైయైనను మంచిగానీ చెడ్డగానీ కొంచెము గానీ గొప్పగానీ చాలినను జాలక పోయినను ఏదియైనను దిందును.

క. లేదని యెవ్వరి నడుగను
రాదని చింతింపఁ బరులు రప్పించినచోఁ

గా దని యెద్దియు మానను
ఖేదము మోదమును లేక క్రీడింతు మదిన్. 409

టీ. లేదు=నాకీవస్తువు లేదు, అని, ఎవ్వరిని అడుగను, రాదు=ఇది నాకు దొరకదు, చింతింపను, పరులు=ఇతరులు, రప్పించిన చోన్=పిలిపించఁగా, రాదు=రానువీలులేదు, అని, యెద్దియున్ = కర్మానురూప మయిన యేపనిని, మానను, మదిన్=చిత్తములో, ఖేదము=దుఃఖము, మోదము=సంతోషము, లేక, క్రీడింతును=విహరింతును.

తా. నా కీవస్తువు లేదని యొకరి నడుగను. ఇది దొరకకపోయెఁగదా యని యేడువను. ఒకరుపిలిచినఁ దప్పించుకొనను. కర్మారబ్ధమైనదేనిని వలదనను. మనస్సున నేవేళను దుఃఖముగాని సుఖముగాని లేక యానందించుచుందును.

క. నిందింపఁ బరుల నెన్నఁడు
వందింప ననేకపీడ వచ్చిన మది నా
క్రందింప విభవముల కా
నందింపఁ బ్రకామవర్తనంబున నధిపా. 410

టీ. పరులన్=ఇతరులను, ఎన్నఁడును, నిందింపన్ = దూషింపను, అనేకపీడ = ఎంతటి యిక్కట్టు, వచ్చినను, వందింపన్ = ఒకరికి మ్రొక్కను, మదిన్ = చిత్తములో, విభవములకున్ = సంపదలకయి, ఆక్రందింపన్ = ఏడువను, ప్రకామ వర్తనంబునన్=ఇచ్చ వచ్చినట్లు మెలఁగుటచేత, ఆనందింపన్=ఆనందపడను.

తా. నేను ఒకరి నెన్నఁడును నిందింపను. ఎంతదుఃఖము వచ్చినను ఒకరిని వేఁడను. కలుములులేకపోయెఁగదా యని యేడువను. తోఁచినట్లెల్ల కోరికలనుభవించి సుఖమని యానందపడను.

వ. కట్టు కోరిక లేక యొక్కసమయంబున దిగంబరుండవై పిశా
చంబుచందంబున వర్తింపుచు పెక్కుదినంబులంగోలెఁ
బెనుఁబాపవర్తనంబుఁ గైకొని నిమీలితలోచనత్వంబున
నేకాంతభావంబున విష్ణునియందు నిశ్చల్యంబున భేదగ్రాహక
చిత్తవృత్తులఁ జిత్తంబు నర్థరూపపరిభ్రమణంబు గలమనంబు
నందు మనంబును నహంకారంబునందు నహంకారమును
మాయయందు మాయను నాత్మానుభూతియందు లయంబు
నొందించి సత్యంబు దర్శించుచు విరక్తిఁ బొంది స్వానుభవం
బున నాత్మస్థితుండవై యుండుదు నీవు భగవత్పరుండవు
గావున రహస్యంబైన పరమహంసధర్మంబు స్వానుభవగోచ
రంబైన తెఱంగున నీకు వాగ్గోచరం బగునట్లు చెప్పితి
ననిన విని.

టీ. దిగంబరుండవు = దిసమొలవాఁడవు, పిశాచంబుచందంబునన్ = పిశాచమువలె, వర్తించుచున్ = మెలఁగుచు, పెక్కుదినంబులంగోలెన్ = చాల దినములనుండి, పెనుఁబాపవర్తనంబున్ = కొండచిలువనడవడిని, కైకొని, నిమీలితలోచనత్వంబునన్ = కనులు మూసికొని యుండుటచే, ఏకాంతభావంబునన్ = నిశ్చలత్వముతో, విష్ణునియందున్ = శ్రీహరియందు, చిత్తంబు = మనము, భేదగ్రాహకచిత్తవృత్తులన్ = భేదబుద్ధిని గలిగించుమనోధర్మములచేత అర్థరూప పరిభ్రమంబు = వస్తురూపములయందలితిరుగుడు, కలమనంబునందు, అహంకారంబునందున్ = నేను నాది యనుదానియందు, మాయయందు, మాయను, వీనిని, ఆత్మానుభూతియందున్ = ఆత్మసాక్షాత్కారమందు, లయంబు నొందించి = ఐక్యముచేసి, సత్యంబు = నిజమైనదానిని, దర్శించుచున్ = చూచుచు, విరక్తిన్ = విరాగమును, పొంది, స్వానుభవంబునన్ = ఆత్మానుభవముచేత, ఆత్మస్థితుండవు = నాలోఁజేరినవాఁడవు, భగవత్పరుండవు = భాగవతోత్తముఁడవు,

పరమధర్మంబు = ఉత్తమతత్త్వము, స్వానుభవ గోచరంబైన తెలియంగునట్టి
కాంచc దెలిసినట్లు, హృద్గోచరము=మనస్సుకెక్కునది, అగునట్లు, చెప్పితిని.

క. ఘను నజగరమునివల్లభు
దనుజేంద్రుఁడు పూజచేసి తగ వీడ్కొని నె
మ్మనమున సంతోషించుచుఁ
జనియెన్ నిజగేహమునకు శశికులతిలకా. 442

టీ. శశికులతిలకా = చంద్రవంశమున కాభరణమైన ధర్మరాజా!
ఘనున్=మహనీయుఁడైన, అజగరమునివల్లభున్ = అజగరమహామునిని, దను
జేంద్రుఁడు=రాక్షసులరాజయిన ప్రహ్లాదుఁడు, పూజచేసి=సత్కరించి, తగన్=
యథోచితముగా, వీడ్కొని=సెలవుగొని, నెమ్మనమునన్ = అంతరంగములో,
సంతోషించుచున్ = ఆనందపడుచు, నిజగేహమునకున్ = తనయింటికి,
చనియెన్=పోయెను.

తా. ఓధర్మరాజా! ఇట్లు రాక్షసరాజైన ప్రహ్లాదుఁడు ఆమహాత్ముఁ
డగు అజగరమహామునిని పూజించి సెలవుపుచ్చుకొని ఆయన బోధించినసద్బో
ధకు మనస్సున చాలఁగ సంతోషించుచుఁ దనయిక్కునకుఁ జేరెను.

వ. అనిన యుధిష్ఠిరుం డిట్లనియె. 443

క. ననుబోంట్రజడగృహస్థుఁడు
మునివల్లభ యిట్టిపదవి మోదంబున నే
యనువునఁ జెందును వేగమ
వినిపింపుము నేఁడు నాకు విజ్ఞాననిధీ. 444

టీ. యుధిష్ఠిరుఁడు = ధర్మరాజు, మునివల్లభ = మునులలో మేటివైన
నారదా! నను...స్థుఁడు = నావంటి యజ్ఞానియైనకాఁపు, ఇట్టిపదవి=
ఈ ప్రహ్లాదాజగరులు పొందినట్టిదగు మంచిపదవిని, మోదంబునన్=సంతసము
తోడ, ఏయనువునన్ = ఏరీతిగా, చెందును = పొందఁగలఁడో, విజ్ఞాననిధీ=

జ్ఞానమునకు నెలవైన యో మహామునీ! వేగముగ—శీఘ్రముగా, నేడు—ఈవేళ, నాకున్, వినిపింపుము.

తా. జ్ఞానసాగరుఁడ వైనయో నారదమునీంద్రా! ఇప్పుడు మీరు చెప్పినవిధమున సర్వసంగవియోగరూపముక్తిని నాఁబోటిమూఢాత్ముఁ డైన గృహస్థుఁడు పొంద వీలున్నదా? వీలైన నొకతెరవు గలదేని దయతో శీఘ్రముగా నెలవిండు.

ఉ. అనిన నారదుం డిట్లనియె గృహస్థుం డయినవాఁడు వాను దేవార్పణంబుగా గృహోచితక్రియల ననుసంధించుచు మహామునుల సేవించి వారలవలన నారాయణదివ్యావతారకథాశ్రవణంబు సేయుచు నవ్యైవిహితకాలంబుల శాంతజనులం గూడి మెలంగుచుఁ బుత్రమిత్రకళత్రాదిసంగంబులు గలలవంటి వని యెఱుంగుచు లోపలవాసక్తి లేక నక్కున్నికవడి వెలుపలఁ బురుషకారంబు లొనర్చుచుఁ దగులంబు లేక విత్తంబు లిచ్చి జనక సుత సోదర సఖజ్ఞాతిజనులచిత్తంబులు సమ్మదాయత్తంబులు గావించుచు ధనధాన్యనిధానదైవలబ్ధంబులవలన నభిమానంబు మాని యనుభవించుచు గృహక్షేత్రంబులం జొచ్చి యుదరపూరణమాత్రంబు దొంగిలినవాని దండింపక భుజగమృగమూషకమర్కటమత్కుణకాకఖరోష్ట్రంబుల హింసింపక పుత్రులభంగి రక్షించుచు దేశకాలదైవంబులకొలందిని ధర్మార్థకామంబులఁ బ్రవర్తించుచు శునకపతితచండాలాదులకైన భోజ్యపదార్థంబులు దగినభంగి నిచ్చుచు నిజవృత్తిలబ్ధంబు లగునశనాదులచేత దేవర్షిపితృభూతమానవుల సంతర్పించుచు పంచమహాయజ్ఞావశేషంబుల నంతర్యామిపురుషయజనంబును నాత్మజీవనోపాయంబును సమర్థించుచు నుండవలయు. 445

టీ. వాసుదేవార్పణంబుగాన్ = శ్రీకృష్ణపరమాత్మునకుఁ జెందునట్లుగా; గృహోచితక్రియలు=ఇంటఁ గావలసినయెల్లపనులును, అనుసంధించుచున్ = చేయుచు, నారాయ...ణాంబు= శ్రీవిష్ణుని యమానుషములైన పుట్టుక యుందలి యద్భుతకృత్యములవినికిని, అర్హ్యవిహితకాలంబులన్ = తగినవేళలలో, శాంతజనులన్=నెమ్మదిగానుండువారలను, మెలంగుచున్=తిరుగుచును, పుత్ర...బులు = కొమరులు చెలులు భార్యలు మొదలగువానితగులములు, ఆసక్తి మక్కువ, సక్తునికైవడిన్ = ప్రేమగలవానివలె, పురుషకారంబులు = పురుషుఁడు చేయఁదగుపనులు, ఒనర్చుచున్ = చేయుచు, తగులంబు=సంగము, విత్తంబులు=ద్రవ్యములు, జనక...బులు=తండ్రి కొడుకులు కూఁతుండ్రు అన్నదమ్ములు మిత్త్రులు దాయాదులు వీరి మనములను, సమ్మదాయత్తంబులు= సంతోషపూర్ణములైనవి, కావించుచున్ = చేయుచు, ధన...వలనన్ = ద్రవ్యము ధాన్యము గనులు దైవవశమున దొరికినపదార్థములు వీనివలన, అభిమానంబు=గర్వమును, గృహక్షేత్రంబులన్ = తనయింటనిగాని పంటచేనిని గాని, చొచ్చి=దూరి, ఉదరపూరణమాత్రంబు = కడుపునిండుపాటి అన్నాదిద్రవ్యమును, దొంగిలినవానిన్ = ముచ్చిలించినవానిని, దండింపక=శిక్షింపక, భుజగ...బులన్=పాములు క్రూరజంతువులు ఎలుకలు క్రోఁతులు ఈఁగలు గాడిదలు ఒంటెలు వీనిని, హింసింపక=చంపక, పుత్త్రులభంగిన్ = తనబిడ్డల మాదిరిని, ఈక్షించుచున్=ఆదరముతో గనిపట్టుచు, దేశ...దిని=దైవము కూలించినంతలో దేశమునకుఁ గాలమునకుఁ దగినట్లుగా, ధర్మార్థకామంబుల యందు, ప్రవర్తించుచున్ = మెలఁగుచు, శునక...కుపినన్ =కుక్కలు కులభ్రష్టులు మాలమాదిగలు వీరికైనను, భోజ్యపదార్థంబులన్=తినఁదగిన అన్నము అంబలి మొదలగుదానిని, తగినభాగిన్ = ఉచితముగా, నిజవృత్తిలబ్ధంబులు=తనకులవృత్తిచేత దొరకినవి, అగునశనాదులచేతన్ = ఐన అన్నము పిండి శాకము మొదలైనవానిచేత, దేవ...వులన్ = దేవతలు మునులు పితరులు ఎల్లజంతువులు మనుజులు వీరిని; సంతర్పించుచున్ = తనియఁబెట్టుచు, పంచ...బులన్ = దేవయజ్ఞమాదిగాఁ బంచయజ్ఞములు చేయఁగా మిగిలినవాని

యందు, అంతర్యామిపురుషయజనంబున=లోపలిజీవాత్మకు ఆహుతివేసి తృప్తి పఱచుటయు, ఆత్మజీవనోపాయంబును = జీవాత్మ నిరపాయముగా బ్రదుకు పదుపాయమును, సమర్థించుచున్ = చక్కఁజేసికొంచును, ఉండవలయును.

ఆ. జనకగురుల నైనఁ జంపు నర్థమునకై
ప్రాణమైన విడుచు భార్యకొఱకు
నట్టిభార్యఁ బురుషుఁ డతిథిశుశ్రూష చే
యించి గెలుచు నజితు నీశు నైన. 446

టీ. పురుషుఁడు=మనుజుఁడు, అర్థమునకై=ప్రాణములకొఱకై, జనకగురులనైనన్ = తండ్రినిగాని గురువునుగాని, చంపును, భార్యకొఱకున్ = ఆలికై, ప్రాణమైనన్ = అత్యంతప్రియమైన ప్రాణమునైనను, విడుచును, అట్టిభార్య = ఆమాసుప్రాణములనైన నిచ్చి పోషించుకొను భార్యను, అతిథిశుశ్రూష = వేళకు ఇంటికివచ్చిన అతిథులసేవను, చేయించి, అజితున్ = ఒకరిచే గెలువఁబడని, ఈశున్ ఐనన్ = ఈశ్వరునిఁగూడ, గెలుచును.

తా. లోకములో మానవుఁడు ద్రవ్యమునకాశపడి తండ్రినైనను గురువునైనను విచారింపక చంపి పెండ్లముకొఱకు ప్రాణాలైన విడుచును. ఇది నైజగుణము. ఇట్టిప్రియమైన పెండ్లాముచేత నెట్టైన లాలించి వేళకు నిల్లు ద్రొక్కొని వచ్చిన దైవస్వరూపులగు నతిథులకు పూజ చేయించెనా ఆపుణ్యాత్ముఁడు దేవునిఁగూడ గెలుచును. మంచిగతిని పొందు ననుట.

ఆ. పరముఁ డీశ్వరుండు బ్రాహ్మణముఖమున
నాహరించి తుష్టుఁ డయినభంగి
నగ్నిముఖమునందు హవ్యరాసులు గొని
యైనఁ దుష్టి నొందఁ డనఘచరిత. 447

టీ. అనఘచరిత = పావనమైన నడవడిగల యోధర్మరాజా! పరముఁడు = పరాత్పరుఁడు, ఈశ్వరుండు = సర్వనియామకుఁ డగు శ్రీమన్నారాయణుండు, బ్రాహ్మణముఖమునన్ = బ్రాహ్మణుని ద్వారా, ఆహరించి = భుజించి, తృప్తుఁడు = తనివి నందినవాఁడు, ఏనభంగిన్ = ఏనట్లు, అగ్నిముఖంబునన్ = అగ్నిద్వారమున, హవ్యరాసులు = ఆజ్యాదిహవిస్సుల గుట్టలను, కొని = గ్రహించియైనను, తుష్టిన్ బొందఁడు = సంతోషపడఁడు.

తా. ధర్మరాజా! శ్రీకృష్ణరూప పరమాత్మ బ్రాహ్మణద్వారమున నిచ్చిన యింత అన్నోదకములచేఁ దృప్తిపడినట్లు అగ్నిద్వారమునఁ గొండలంతంత ఆజ్యాన్నాది హవిస్సుల రాసులను వేల్చినను తుష్టుఁడు కాఁడు. కావున అతిథిపూజనము గృహస్థున కన్నివిధముల శ్రేయస్కరము.

వ. కావున గృహస్థుండు బ్రాహ్మణులందును దేవతలందును మర్త్యపశుప్రముఖజాతులందును నంతర్యామియు బ్రాహ్మణాననుండును నైన క్షేత్రజ్ఞునందు నర్ఘ్యోదకలు సమర్పించి సంతర్పణంబు సేయవలయు. భాద్రపదంబునఁ గృష్ణపక్షంబునందును దక్షిణోత్తరాయణంబులందును రేయింబగలు సమమైన కాలంబులందును వ్యతీపాతంబులందును దినక్షయంబులందును సూర్యచంద్రగ్రహణంబులందును శ్రవణద్వాదశియందును వైశాఖశుక్లతృతీయయందును గార్తికశుక్లనవమియందును హేమంతశిశిరంబులలోని నాలు గష్టకలందును మాఘశుక్లసప్తమియందును మాఘనక్షత్రంబులతోడంగూడినపున్నమలందును ద్వాదశితోడంగూడినయుత్తరాత్రయశ్రవణానూరాధలందును నుత్తరాత్రయసహితంబులైన యేకాదశులయందును జన్మనక్షత్రయుక్తదివసంబులందును

మఱియుఁ బ్రశస్తకాలంబులందును జననీజనక బంధుజను
లకు శ్రాద్ధంబులును జపహోమస్నానవ్రతంబులును దేవబ్రాహ్మ
ణసమారాధనంబులును నాచరింపవలయును భార్యకుఁ బుంస
వనాదికంబును నపత్యంబునకు జాతకర్మాదికంబును దనకు
యజ్ఞదీక్షాదికంబును బ్రేతజనులకు దహనాదికంబును
మృతదివసంబున సాంవత్సరికంబును జరుపవలయును. 448

టీ. మర్త్య...మును = మానవసామాన్యులందును గోడ్డుగోదలు మొదలుగా సమస్తప్రాణులయందును, అంతర్యామి = లోనిమిడియుండువాఁడు, బ్రాహ్మణాననుండు=బ్రాహ్మణులే నోరుగాఁగలవాఁడు, క్షేత్రజ్ఞుండున్ = జీవరూపుఁడైన యీశ్వరునియందు, సంతర్పణంబు = మెప్పు, వ్యతీపాతంబు=ఒకయోగము, దినక్షయంబులు=అవమ మొదలగునవి, శ్రవణద్వాదశి=శ్రవణనక్షత్రముతోఁ గూడినయేకాదశి, తృతీయ = తదియ, అష్టకలు = శ్రాద్ధభేదములు, ప్రశస్తకాలము = పుణ్యపర్వకాలము, జననీ...లకున్ = తల్లిదండ్రులు దాయాదులు మొదలగు సర్వసగోత్రబంధువులకును, శ్రాద్ధంబులు=(శ్రద్ధచే సేయఁబడునవి) హిరణ్యాదిశ్రాద్ధములును, జప...లును=తపస్సు హోమము పుణ్యతీర్థస్నానములు నోములును, దేవ...ణును = దేవతాపూజలు బ్రాహ్మణసంతర్పణములును, ఆచరింపవలయున్ = చేయవలెను, భార్యకున్ = పెండ్లమునకు, పుంసవనాదికంబును = పుంసవనము (మగబిడ్డయే కలుగవలెనని చేయుకర్మము) సీమంతము మొదలయిన శుభకర్మము, అపత్యంబునకున్=బిడ్డకు, జాతకర్మాదికంబును=పుట్టినబిడ్డకుఁ జేయుదగిన నామకరణము, కటిసూత్రధారణము, చౌలము కర్ణవేధము మొదలయిన శుభకర్మములును, తనకున్, యజ్ఞదీక్షాదికంబును = క్రతువులలో దీక్షఁబూనుట మొదలయినవి, ప్రేతజనులకున్=చనిపోయిన సంబంధులకు, దహనాదికంబును=దహన సంచయన ప్రభృతి పావన సంస్కారంబులును, మృతదివసంబునన్ = చనిపోయిన తిథియందు, సాంవత్సరికంబును = యేఁటేఁట జరుపఁబడు శ్రాద్ధములు, జరుపవలయును.

మ. విను మే దేశములన్ దయాగుణతపోవిద్యాన్వితం బైన వి
ప్రనికాయంబు వసించు నే స్థలములన్ భాగీరథీముఖ్యవా
హినులుండున్ హరిపూజ లెయ్యెడలఁ భూయిష్ఠప్రకారంబులం
దనరున్ భూవర యట్టిచోటులఁ దగున్ ధర్మంబులం జేయఁగన్.

టీ. భూవర = రాజా! వినుము, ఏదేశములన్ = ఏపుణ్యక్షేత్రములలో, దయా...న్వితంబు = కరుణ తపస్సు పాండిత్యము వీనితోఁగూడిన, విప్రనికాయంబు=బ్రాహ్మణసంఘము, వసించున్ = కాఁపుర ముండునో, భాగీరథీముఖ్యవాహినులు = గంగ మొదలగు పుణ్యనదులు, ఉండునో, ఎయ్యెడలన్ = ఏతావులలో, హరిపూజ=విష్ణుపూజనము, భూయిష్ఠప్రకారంబులన్ = ఎక్కువ శ్రద్ధాభక్తుల కలయికతో, తనరున్ = పెంపొందునో, అట్టిచోటులన్ =అట్టిపుణ్యదేశములలో, ధర్మంబులు=పేరును బెంపును గలిగించుధర్మకార్యములు, చేయఁగన్ తగున్=చేయవలయును.

తా. ధర్మరాజా! ఏక్షేత్రమున దయా తప స్సత్య శౌచాది సద్గుణవంతులైన బ్రహ్మవేత్తలగు బ్రాహ్మణు లుందురో, యెచ్చట గంగాది పుణ్యనదులు ప్రవహించుచుండునో, ఎచ్చట శ్రీహరి కైంకర్యమును విశేషభక్తిభావముతో జరుగుచుండునో అట్టిపావనస్థలములలోఁ జేయఁబడినధర్మము కొంచెమైనను వటబీజమువడువున బహుళఫలమై వృద్ధినందును.

క. హరియందు జగము లుండును
హరిరూపము సాధుపాత్ర మందుండు శివం
కర మగుపాత్రము గలిగిన
వరయఁగ నది పుణ్యదేశ మనఘచరిత్రా. 450

టీ. అనఘచరిత్రా = పావనమైన నడవడిగల యోధర్మరాజా! హరియందున్ = విష్ణువునందు, జగములు = లోకములు, ఉండును, సాధుపాత్రమందున్ = యోగ్యమైన బ్రాహ్మణరూపక్షేత్రమందు, హరిరూపము =

విష్ణునిస్వరూపము, ఉండును, అరయఁగన్ = విచారింపఁగా, శివంకరము = శుభము గలిగించునది, అగుపాత్రము = అయినపుణ్యబ్రాహ్మణుఁడు, కలిగినన్ = ఉన్నయెడల, అది = ఆమంచిపాత్రముగలది, పుణ్యదేశము = ఉత్తమమైన తీర్థభూమి.

తా. రాజా! ఎల్లజగములు, శ్రీవిష్ణువునందు లీనమై యుండును. ఆ విష్ణువో పావన మైన బ్రాహ్మణునియందు నివసించును. అట్టి యోగ్యుఁడై భగవద్భక్తుఁడైనబ్రాహ్మణుఁ డున్నచోటు ఎల్ల తీర్థములకు మేలుబంతి యగును.

వ. మఱియుఁ గురుక్షేత్రంబును గయాశీర్షంబును బ్రయాగం బును బులహాశ్రమంబును నైమిశంబును ఫాల్గునంబును సేతువును బ్రభాసంబును గుశస్థలియు వారణాసియు మథు రాపురియును బంపాబిందుసరోవరంబులును నారాయణా శ్రమంబును సీతారామాశ్రమంబును మహేంద్రమలయా దులైన కులాచలంబులును హరిప్రతిమార్చన ప్రదేశంబు లును హరిసేవాపరులైనపరమభాగవతులువసించెడుపుణ్య క్షేత్రంబులును శుభకాముం డైనవాఁడు సేవింపవలయు.

టీ. కురుక్షేత్రము = కురుపాండవులు యుద్ధముచేసిన తావు, గయా శీర్షము = గయాసురుని శిరస్సు గలపుణ్యదేశము, ప్రయాగము = త్రివేణీ సంగమము గలచోటు, పులహాశ్రమము = పులహమహాముని యున్నచోటు, నైమిశంబు = ఒకయడవి, నారాయణాశ్రమము = నరనారాయణులు తప మొనర్చినతావు, సీతారామాశ్రమంబును=సీతయును రాముఁడును గొన్నాళ్లు కాఁపురముచేసిన పంచవటిలోనొకదేశము, హరిప్రతి...లును = విష్ణువిగ్రహ పూజలు జరగెడు దివ్యదేవాలయస్థలములును, హరిసేవాపరులు = విష్ణుసేవ చేయువారు, పరమభాగవతులు = ఉత్తములైన విష్ణుభక్తులు, వసించెడు పుణ్య

క్షేత్రంబులును = ఉండెడు పావనస్థలములును, శుభకాముఁడు=మంగళమును గోరువాఁడు, సేవింపవలయుఁ = వెళ్లి చూచి కొన్నాళ్లుండి యానందపడ వలెను.

ఆ. భూవరేంద్ర యిట్టిపుణ్యప్రదేశంబు
లందు నరుఁడు చేయునట్టిధర్మ
మల్ప మైన నది సహస్రగుణాధిక
ఫలము నిచ్చు హరికృపావశమున. 452

టీ. భూవరేంద్ర = రాజులకెల్లరాజయినయోధర్మరాజా! ఇట్టి, పుణ్యప్రదేశంబులందుఁ = పావనస్థలములలో, చేయునట్టిధర్మము=పుణ్యకార్యము, అల్పము = కొంచెము, ఐనను, అది = ఆచేయఁబడిన ధర్మము, హరికృపావశమునఁ=విష్ణునిదయాబలముచేత, సహస్ర...ఫలముఁ = వేయిరెట్లు అతిశయమైన లాభమును, ఇచ్చును.

తా. ధర్మరాజా! ఇట్టిపుణ్యక్షేత్రములలో నేమానవుఁడైనను ధర్మమేపాటిచేసినను వానియెడ శ్రీహరి కత్యంతకరుణ గలుగునుగాన నాకారణముచేత వాఁడుచేసిన పుణ్యకార్య మెంతయల్పమైనను అది మహాఫలమిచ్చునది యగును.

వ. వినుము చరాచరం బయినవిశ్వమంతయు విష్ణుమయం బగుటం జేసి పాత్రనిర్ణయనిపుణు లైనవిద్వాంసులు నారాయణుండు ముఖ్యపాత్రం బని పలుకుదురు దేవఋషులును బ్రహ్మపుత్త్రు లైనసనకాదులును నుండ భవదీయరాజసూయంబున నగ్రపూజకు హరి సమ్మతుం డయ్యె ననేకజంతుసంఘాతసంకీర్ణం బైన బ్రహ్మాండపాదపంబునకు నారాయణుండు మూలంబు దన్నిమిత్తంబున నారాయణసంతర్పణంబు సకలజంతుసంతర్పణం బని యెఱుంగుము ఋషినర

తిర్యగమరశరీరంబులు పురంబులు వానియందుఁ దారతమ్యం
బులతోడ జీవరూపంబున భగవంతుం డయినహరి వర్తించు
టం జేసి పురుషుండనఁ బ్రసిద్ధుండయ్యె నందుఁ దిర్యగ్జాతుల
కంటె నధికత్వంబు పురుషునియందు విలసిల్లుటం జేసి పురు
షుండు పాత్రంబు పురుషులలోన హరితను వైనవేషంబును
ధరించుచు సంతోషవిద్యాతపోగరిష్ఠుం డైనబ్రాహ్మణుండు
పాత్రంబు బ్రాహ్మణులలోన నాత్మజ్ఞానపరిపూర్ణుం డయిన
యోగిముఖ్యపాత్రంబని పలుకుదురు పరస్పరపాత్రంబులకు
సహింపనిమనుష్యులకుఁ బూజనార్థంబుగాఁ ద్రేతాయు
గంబునందు హరిప్రతిమలు గల్పింపంబడియె కొందఱు ప్రతి
మార్చనంబు సేయుదురు పాత్రపురుషద్వేషు లైనవారలకు
నట్టిప్రతిమార్చనంబు ముఖ్యార్థప్రదంబు గాదు మందా
ధికారులకుఁ బ్రతిమార్చనంబు పురుషార్థప్రదం బగును.453

టీ. చరాచరము = కదలునది కదలనిది, అయిన, విశ్వమంతయున్ = ప్రపంచమంతయును, విష్ణుమయంబు = శ్రీమన్నారాయణస్వరూపము, పాత్రనిర్ణయనిపుణులు = ఉత్తమానుత్తములనేఱుకొనువెరవరులు, విద్వాంసులు = పండితులు, నారాయణుండు = శ్రీమహావిష్ణువు, ముఖ్యపాత్రంబు=అనుత్తమమైనధర్మనిక్షేపణస్థానము, దేవఋషులును, అమానుషలక్షణములుగల భృగ్వాదిమునులు, బ్రహ్మపుత్త్రులు = బ్రహ్మకొడుకులు, సనకాదులు = సనకసనందనసనత్కుమార సనత్సుజాతులు, భవదీయ = నీసంబంధమైన, అగ్రపూజకున్ = మొదటిగౌరవమునకు, హరి = కృష్ణుఁడు, సమ్మతుఁడు = ఒప్పుకొన్నవాఁడు, అనేక...కీర్ణంబు=లెక్కలేని జంతువులసమూహములచేఁ గిక్కిఱిసియున్నది, ఐన, బ్రహ్మాండపాదపంబునకున్=బ్రహ్మాండ మనుచెట్టునకు, నారాయణుండు= శ్రీమహావిష్ణువు, మూలంబు = ఉత్పత్తికారణము, తన్నిమిత్తంబునన్ = ఆకారణమువలన, నారాయణసంతర్పణంబు = విష్ణునిసమారాధనము, సకల

జంతుతర్పణంబు = ఎల్లజంతువులను దుప్తిపఱచుట, ఋషి...ఋలు = మునులు మనుజులు తిర్యగ్జంతువులు దేవతలు వీరిశరీరములు, పురంబులు = నగళ్లు, తారతమ్యంబుతోడన్ = అంశలన్యూనాధికత్వములచేత, జీవరూపంబునన్ = జీవాత్మస్వరూపముతోడ, భగవంతుండు = షడ్గుణైశ్వర్యయుతుఁడు, వర్తించుటం జేసి = ఉండుటవలన, పురుషుండు = పురములో నుండువాఁడు, ప్రసిద్ధుఁడు = పేరుగాంచినవాఁడు, పురుషునియందున్ = మానవునియందు, తిర్యగ్జాతికంటెన్ = పశుపక్షిమృగాదులకంటెను, అధికత్వము = గొప్పతనము, విలసిల్లుటం జేసి=ప్రకాశించుచున్నందున, పురుషుండు = మానవుఁడు, పాత్రంబు= యోగ్యవస్తువు లుంచఁదగినచోటు, హరితనువు=విష్ణునకు దేహతుల్యమైనది, ధరించుచున్ = తాల్చుచు, సంతోష...ష్టుండు=నిత్యతృప్తి చదువు తపము వీనిచే గొప్పవాఁడు, బ్రాహ్మణుండు = బ్రహ్మకులోత్పన్నుఁడు, పాత్రంబు = యోగ్యుఁడు, ఆత్మజ్ఞానపరిపూర్ణుండు = బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుఁడు, యోగి = చిత్తనిరోధముగలవాఁడు, ముఖ్యపాత్రంబు=ఉత్తమోత్తమమైన పాత్రము, పరస్పరపాత్రంబులకున్ = అన్యోన్యపాత్రములకు, సహింపని = ప్రియమందని, పూజనార్థంబుగాన్ =పూజచేసికొనుటకుఁగా, త్రేతాయుగంబునందు, హరిప్రతిమలు = మృచ్ఛిలాదారురూపములగు విష్ణుమూర్తులు, కల్పింపంబడియెన్ = నిర్మాణముచేయఁబడెను, ప్రతిమార్చనంబు = విగ్రహారాధనము, పాత్రపురుషద్వేషులు=యోగ్యులగు విష్ణురూపులైన పూజార్హులను, విరోధించువారలకు, అట్టి, ప్రతిమార్చనంబు = ప్రతిమరూపమునుబూజించుట, ముఖ్యార్థప్రదంబు = ప్రధానఫలము నిచ్చునది, కాదు, మందాధికారులకున్ = కొంచెము తెలివిగలిగి యింకను బరిపక్వముగాని యంతరంగము గలవారలకు, ప్రతిమార్చనంబు=ప్రతిమలనుబూజించుట, పురుషార్థప్రదంబు = ధర్మార్థకామములనొసఁగునది.

ఆ. అఖిలలోకములకు హరి దైవతము చూడ
హరికి దైవతము ధరాధినాథ

పదపరాగలేశపంక్తిచేఁ ద్రైలోక్య
పావనంబు చేయు బ్రాహ్మణుండు. 454

టీ. ధరాధినాథ=భూపతీ! చూడఁగ = విచారింపఁగా, అఖిలలోకము
లకుఁ=ఎల్లలోకములకును, హరి=శ్రీవిష్ణువు, దైవతము=దేవుఁడు, హరికిఁ =
విష్ణువకు, బ్రాహ్మణుఁడు, దైవతము, కాన, వాఁడు, పద...చేఁ=కాళ్లదుమ్ము
నందలి యణువులసమూహము చేత, త్రైలోక్యపావనంబు చేయుఁ=మూఁడు
లోకములను బవిత్రముచేయును.

తా. రాజా! సమస్తభువనములకు విష్ణువే దైవము. ఆవిష్ణువునకు బ్రాహ్మ
ణుఁడు దైవము. కనుక ఆబ్రాహ్మణుఁడు యోగ్యుఁడాయెనా తనపాదధూళి
యందలి అణువులచేతనే సమస్తలోకములను బావనము చేయును.

వ. అట్టిబ్రాహ్మణజనులందుఁ గర్మనిష్ఠులుఁ దపోనిష్ఠులు వేద
శాస్త్రనిష్ఠులు జ్ఞానయోగనిష్ఠులు నై కొందఱు వర్తింతు
రందు జ్ఞాననిష్ఠునికి ననంతఫలకామి యైనగృహస్థుండు పితృ
జనుల నుద్దేశించి కవ్యంబులును దేవతలనుద్దేశించి హవ్యం
బులును బెట్టుట ముఖ్యంబు దైవకార్యంబునకు నిరువురనైన
నొకరినైనఁ బితృకార్యంబునకు మువ్వురనైన నొకరినైన
భోజనంబు చేయింపవలయు ధనవంతునకైనను శ్రాద్ధవిస్తా
రంబు గర్తవ్యంబు గాదు దేశకాలప్రాప్తకందమూలఫలా
దికంబయిన హరి నైవేద్యంబున విధిచోదితప్రకారంబుగా
శ్రద్ధతోడఁ బాత్రంబునందుఁ బెట్టినయన్నంబు గామదం
బయి యక్షయఫలకారియగు ధర్మతత్త్వవేది యైనవాఁడు
శ్రాద్ధంబులందు మాంసప్రదానంబు సేయక భక్షింపక చరిం
పవలయుఁ గందమూలాదిదానంబున నయ్యేడిఫలంబు పశు
హింసనంబున సంభవింపదు ప్రాణిహింస సేయక వర్తించుట

కంటె మిక్కిలి ధర్మంబు లేదు యజ్ఞవిదు లైనప్రోడలు
నిష్కాములయి బాహ్యకర్మంబులు విడిచి యాత్మజ్ఞానదీ
పంబులందుఁ గర్మమయంబు లయినయజ్ఞంబుల నాచరింతురు.

టీ. కర్మనిష్ఠులు = యాగాదికర్మలఁ జేయువారు, తపోనిష్ఠులు=తపస్సులను జేయువారు, వేదశాస్త్రనిష్ఠులు=వేదములయందును శాస్త్రములయందును నిరతులైనవారు, జ్ఞానయోగనిష్ఠులు=జ్ఞానసంగతియందుఁ బవిలియుండువారు, వర్తింతురు = మెలఁగుదురు, జ్ఞాననిష్ఠునికిన్ = జ్ఞానమునఁ బవిలియున్న వానికి, అనంతఫలకామి = తుదగాంచనియర్థముల గోరునట్టి, గృహస్థుండు = కాఁపు, పితృజనులను, ఉద్దేశించి=తలఁచి, కవ్యంబులను, పెట్టుట=ఇచ్చుట, ముఖ్యంబు=ఆవశ్యకము, దైవకార్యంబునకున్ = దేవపూజకు, ఇరువురు = ఇద్దఱు, పితృకార్యంబునకున్ = తండ్రి తాతల తద్దినమునకు, ముమ్వురన్ ఐనన్, శ్రాద్ధవిస్తారంబు=శ్రాద్ధమందలి బ్రాహ్మణబాహుళ్యము, కర్తవ్యంబు కాదు=చేయఁదగదు, దేశ...కంబున్ = తానుండుచోటునను ఆకాలమునకుఁ దగినరీతిని దొరకినదుంపలు వేళ్లు పండ్లు మొదలైనవి, హరిసైవేద్యంబునన్=విష్ణునివేదనమున, విధిచోదితంబుగాన్ = శాస్త్రోక్తప్రకారముగా, పాత్రంబు=పళ్లెరము, కామదంబు=కోరినదాని నొసఁగునది, అక్షయఫలకారి = నాశము లేనిఫలమిచ్చునది, ధర్మతత్త్వవేది=ధర్మమునిజమెఱిఁగినవాఁడు, శ్రాద్ధంబులందున్ = పితృమాత్రాదుల యాబ్దికములలో, మాంసప్రదానంబు సేయక = మాంసముఁ బెట్టక, భక్షింపక = తానుదినక, చరింపవలయున్ = మెలఁగఁదగును, కందమూలాది దానంబునన్=దుంపలు కాఁడలు బెట్టినందువలన, అయ్యెడిఫలంబు = కలుగుఫలము, పశుహింసవలనన్=జంతువులను వినశింపచుటవలన, సంభవింపదు = కలుగదు, ప్రాణిహింస=జీవవధము, ధర్మంబు=మంచిపని, యజ్ఞవిదులు=యాగవిధిని తెలిసినవారు, ప్రోడలు=నేర్పరులు, నిష్కాములు=కోరికలు లేనివారు, బాహ్యకర్మంబులు=పయిమెఱుఁగుపనులు,ఆత్మ...లందున్=బ్రహ్మజ్ఞానాగ్నులయందు, కర్మంబులు=క్రియారూపములు, ఆచరింతురు=చేయుదురు.

క. పశువులఁ బొరిగొని మఖములు
విశదములుగఁ జేయుబుధుని వీక్షించి తముఁన్
విశసనము చేయునో యని
క్రశిమన్ బెగడొందు భూతగణము నరేంద్రా. 456

టీ. నరేంద్రా=రాజా! పశువులన్ = అజాదిజీవులను, పొరిగొని=విశసనముచేసి, మఖములు = యాగములు, విశదములుగన్ = ప్రకాశములుగా, చేయువిబుధునిన్=చేయుచున్నపండితుని, వీక్షించి=చూచి, భూతగణములు=జంతుజాలములు, తమున్=తమ్ముఁగూడ, విశసనముసేయునో = చంపునేమో అని, క్రశిమన్=కుందుటచేత, బెగడొందున్=ఉత్తలపడును.

తా. రాజా! ఎప్పుడు చూచినను పశువులను విశసించి యజ్ఞములు చేయు నయ్యగారినిఁజూచి యెల్లజీవులును దమనుగూడ ఆయన యట్లే చంపి క్రతువులు సేయునేమోయని విశేషముగా భీతిల్లి కలవరముఁ జెందుచుండును.

వ. అది గావున ధర్మవేది యయినవాఁడు దైవప్రాప్తంబులయిన కంద మూలాదికంబులచేత నిత్యనైమిత్తికక్రియలఁ జేయవలయు నిజధర్మబాధకం బయినధర్మంబును బరధర్మప్రేరితం బయినధర్మంబును నాభాసధర్మంబును బాషండధర్మంబును గపటధర్మంబును ధర్మజ్ఞుం డయినవాఁడు మానవలయు నైసర్గికధర్మంబు దురితశాంతిసమర్థం బగు నిర్ధనుండు ధర్మార్థంబు యాత్ర సేయుచు నైన ధనంబు గోర వలవదు జీవనోపాయంబునకు నిట్టట్టుఁ దిరుగక కార్పణ్యంబు లేక జీవించు మహాసర్పంబు తెఱంగున సంతోషంబున నాత్మారాముండై యెద్దియుం గోరక బ్రదికెడిసుగుణునికిం గలసుఖంబు గామలోభంబుల దశదిశలం బరిధావనంబు సేయువానికి సిద్ధింపదు పాదరక్షలు గలవానికి శర్కరాకంటకాదులవలన

భయంబు లేక మెలంగ నలవడు భంగిఁ గామంబులవలన
నివృత్తిగలవానికి నెల్లకాలంబును భద్రం బగు నుపస్థమున
కును జిహ్వాదైన్యంబునకును బురుషుండు గృహపాలకశునకం
బునై వడి సంచరించుచు సంతుష్టి లేక చెడు సంతోషి గాని
విప్రునివిద్యాతపోవిభవయశంబులు నిరర్థకంబు లగు
నింద్రియములోలత్వంబున విజ్ఞానంబు నశించు సకలభూలోక
భోగంబులు భోగించియు దిగ్విజయంబు చేసియు బుభు
క్షాపిపాసలవలనఁ గామపారంబును హింసవలనఁ గ్రోధ
పారంబును జేరుట దుర్లభంబు సంకల్పవర్జనంబునఁ గామం
బును గామవర్జనంబునఁ గ్రోధంబును నర్థానర్థదర్శనంబున
లోభంబును నద్వైతానుసంధానంబున భయంబును నాత్మా
నాత్మవివేకంబున శోకమోహంబులును సాత్త్వికసేవనంబున
దంభంబును మౌనంబున యోగాంతరాయంబును శరీర
వాంఛ లేమిని హింసయు హితాచరణంబున భూతజం
బయినదుఃఖంబును సమాధిబలంబున దైవికవ్యథయుఁ
బ్రాణాయామాదికంబున మన్మథవ్యథయు సాత్త్వికాహారం
బుల నిద్రయు సత్త్వగుణంబున రజస్తమంబులును నుప
శమంబున సత్త్వంబును గురుభజనకుశలుండై శీలంబున
జయింపవలయు. 457

టీ. ధర్మవేది = ధర్మతత్త్వ మెఱింగినవాఁడు, దైవప్రాప్తంబులు = దైవవశమున దొరకునవి, కందమూలాదికంబులచేతన్ = గడ్డలువ్రేళ్లు మొదలగువానిచేత, నిత్యనైమిత్తికక్రియలన్ = నిత్యములయిన వైశ్వదేవాదులను నిమిత్తప్రాప్తములైన హవ్యకవ్యములను, ధర్మజ్ఞుండు = ధర్మరహస్య మెఱింగినవాఁడు, ఐనవాఁడు, నిజధర్మబాధకంబు=తనసనాతనకులధర్మమును జెఱుచునది, పరధర్మప్రేరితము=ఇతరధర్మముచేఁ బ్రేరేపఁబడినది, ఆభాసధర్మంబు=ధర్మమువలె

తోఁచునట్టిది, నైసర్గికధర్మంబు=సహజమైనధర్మము, దురితశాంతిసమర్థంబు=పాపముల నణఁపఁజాలునది, నిర్ధనుండు = పేద, ధర్మార్థంబు = ధర్మముకొఱకు, యాత్ర = పుణ్యక్షేత్రగమనము, చేయుచున్ ఐనను, జీవనోపాయంబునకున్ = బ్రతుకుతెరువునకు, కార్పణ్యంబు=నీచత్వము, (దైన్యము) మహాసర్పంబు తెఱంగునన్ = పెద్దపామువలె, ఆత్మారాముండు = తనలోఁదాఁ గ్రీడించువాఁడు, బ్రదికెడిగుణమునకున్ = జీవించు నీతిపరునకు, కామలోభంబులన్ = కోరికలచేతను ఆశచేతను, దశదిశలన్ = పదిదిక్కులందును, పరిభావనంబు చేయువానికిన్ = పరుగెత్తువానికి, సిద్ధింపదు = కుదురదు, పాదరక్షలు = చెప్పులు, శర్కరాకంటకాదులవలనన్ = గులకఱాళ్లు ముండ్లు మొదలగువాని వలన, మెలఁగన్ = నడచుటకు, అలవడుభంగిన్ = వీలైనట్లుగా, నివృత్తి= మరలుపాటు, భద్రము=కుశలము (దుఃఖనాశము), పురుషుండు=మానవుఁడు, గృహపాలశునకంబువైవడిన్ = ఇంటఁగావలియుండు కుక్కవలె, ఉపస్థమునకును=గ్రామ్యధర్మముకొఱకును, జిహ్వాదైన్యంబునకును = నోటివాఁపిరిగొట్టు తనమునకు, సంచరించుచున్ = తిరుగుచు, సంతుష్టి = తృప్తి, లేక, చెడుచు, విద్యా...బులు=చదువు తపము ఐశ్వర్యము కీర్తియు, నిరర్థకంబులు = కొఱ మాలినవి, ఇంద్రియలోలత్వంబునన్=ఇంద్రియప్రీతిచేత, విజ్ఞానంబు=తెలివి, నశించును, సకల...బులు=పుడమిలోఁగలయెల్లసుఖములు, భోగించియున్ = అనుభవించియును, బుభుక్షాపిపాసలవలనన్ = ఆఁకలిదప్పులవలన, కామపారంబును=కోర్కులతుదను, హింసవలనన్ =జీవసంహారమువలన, క్రోధపారంబును= కోపముతుదను, చేరుట = చెందుట, దుర్లభంబు = పొందరానిది, సంకల్పవర్జనంబునన్ = మనోరథముల నుజ్జగించుటచేత, కామంబును = కోరికను, కామవర్జనంబునన్ = కోరికలవీడుటచేత, క్రోధంబును = కోపమును, అర్థానర్థదర్శనంబునన్ = నిత్యానిత్యవస్తువివేకముచేత, లోభంబును = పేరాశను, అద్వైతానుసంధానంబునన్=జీవేశ్వరుల యేకత్వభావనముచేత, భయమును, (సుఖదుఃఖభాజనుఁడై సంసారమున మ్రగ్గి ప్రతిదానివలన భయపడుజీవుఁడు తానే

బ్రహ్మము తనవలననే దేహాదులు కల్పితములు గావున దేనికి భయమందరాదని తెలుసుకొన్నతర్వాత నెందుననుభయము లేదని తా.) ఆత్మానాత్మవివేకంబునన్ = ఆత్మయొక్కయు అనాత్మయొక్కయు విచారముచేత, శోకమోహంబులును = దుఃఖమును అజ్ఞానమును, సాత్త్వికసేవనంబునన్ = సాధుసాంగత్యముచేత, దంభంబును = డాంబికవృత్తిని, మౌనంబునన్ = మితభాషణమున, యోగాంతరాయంబును = నియమబాధయును, శరీరవాంఛ = ఒడలియందలిప్రేమ, హింస = ప్రాణిహింసయును, హితాచరణంబునన్ = సర్వజంతువులయందును సమముగా వర్తించుటచేత, భూతజంబు = జంతువులనుండి కల్గినది, సమాధిబలంబునన్ = నియమధారణ ప్రభావముచేత, దైవికవ్యథయున్ = యదృచ్ఛాప్రాప్తమైన దుఃఖమును, ప్రాణాయామాదికంబునన్ = ప్రాణనిరోధము మొదలయినదాని చేత, మన్మథవ్యథయున్ = కామవికారమును, సాత్త్వికాహారంబులన్ = సత్త్వగుణవర్ధకములయినభోజనములచేత, నిద్రయును, సత్త్వగుణంబునన్, రజస్తమంబులును, ఉపశమంబునన్ = ఓర్పుచేత, సత్త్వంబును = బలోద్రేకమును, గురుభజనశీలుఁడై = పెద్దలసేవించుసైజముగలవాఁడై, శీలంబును = స్వభావమును, జయింపవలయున్ = నిగ్రహించవలయును.

క. హరిమహిమ దనకుఁ జెప్పిన
 గురువున్ నరుఁ డనుచుఁ దలఁచి కుంఠితభక్తిం
 దిరుగుపురుషుశ్రమ మెల్లను
 కరిశౌచముక్రియ నిరర్థకం బగు నధిపా. 458

టీ. అధిపా = రాజా! తనకున్, హరిమహిమ = దేవదేవుఁడైన విష్ణుని ప్రభావము, చెప్పినగురువున్ = విప్పియుపదేశించినదేశికుని, నరుఁడు = మానవసామాన్యుఁడు, అనుచును, తలఁచి = భ్రమపడి, తిరుగు, పురుషుని, శ్రమము = తానుత్తమగతికేఁగుటకై చేయుయత్నమంతయు, కరిశౌచముక్రియన్ = గజస్నానప్రక్షాళనమువలె, నిరర్థకము = కొఱమాలినది. అగును. (ఏనుఁగు ఎంత

సీళ్ళఁబోఁబడి మునిఁగినను గట్టునకు రాఁగానే మరల మదముకాఁజి యీఁగులు తుమ్మెదలు ముసిరి యాత్మాళనము వ్యర్థపోయి రోఁతకొట్టుచుండును.

తా. రాజా! ఎవఁడు తనకు విష్ణుమహత్త్వ ముపదేశించి మేలొనర్చిన గురువులను దనతోడిమనుజునిగాఁ దలఁచునో వాఁ డుత్తమగతికేఁగుట కెన్ని పాట్లుపడినను అవియెల్ల వ్యర్థములే యగును.

ఉ. ఈవనజాతనేత్రుఁ బరమేశు మహాత్ముఁ బ్రధానపూరుషున్
దేవశరణ్యు సజ్జనవిధేయు ననంతుఁ బురాణయోగిసం
సేవితపాదపద్ముఁ దమచిత్తములన్ నరుఁ డంచు లోకు లి
చ్ఛావిధిఁజూచుచుండుదురు సన్మతిలేక నరేంద్రచంద్రమా.

టీ. నరేంద్రచంద్రమా=రాజశ్రేష్ఠుఁడా! లోకులు=జనులు, సన్మతి=మంచియెఱుక, లేక, తమచిత్తములన్ = తమమనస్సులలో. ఈవనజాత నేత్రుఁడు=తామరలవంటికన్నులుగల యీకృష్ణుని, పరమేశున్ = పరాత్పరుని, మహాత్మున్=మహానుభావుని, ప్రధానపూరుషున్=కూటస్థుని, దేవశరణ్యున్ = దేవతలకుఁ గాపుదలయైనవానిని, సజ్జనవిధేయున్ = పూజ్యులకు వశమైనవానిని, అనంతున్=నాశములేనివానిని, పురాణ.. పద్మున్ = పూర్వపుమునీంద్రులచేఁ గొలువఁబడిన యడుగుదామరలుగలవానిని,విష్ణుని, నరుఁడు=సామాన్యమనుజుఁడు, అంచున్ = అనితలఁచుచు. ఇచ్ఛావిధిన్ = తమయిచ్చవచ్చినట్లు, చూచుచుండుదురు.

తా. ధర్మరాజా! లోకములోఁ గొందఱు మూఢమానవులు జ్ఞానవిహీనులై మహామహిముఁడైన యీకృష్ణపరమాత్మను తమతోడిమానవునిగా భావించుచుందురు.

వ. వినుము షడింద్రియంబులలోన నొకటియందుఁ దత్పరులై యిచ్ఛాపూరణవిధానంబులఁజరితార్థుల మైతి మనువారలు ధారణాభ్యాససమాధియోగంబులసాధింపలేరు కృషిప్రముఖంబులు సంసారసాధనంబులు గానిమోక్షసాధనంబులుగావు

కుటుంబసంగంబునఁ జిత్తవిక్షేపం బగుఁ జిత్తవిజయప్రయత్నంబున సన్న్యసించి సంగంబు వర్జించి మితం బయినభిక్షాన్నంబు భక్షించుచు శుద్ధవివిక్తసమప్రదేశంబున నొక్కచో నాసీనుండై సుస్థిరత్వంబునఁ బ్రణవోచ్చారణంబు సేయుచు రేచక పూరకకుంభకంబులఁ బ్రాణాపానంబుల నిరోధించి కామహతం బయినచిత్తంబునఁ బరిభ్రమణంబు మాని కామవిసర్జనంబు సేసి మరలునంతకు నిజనాసాగ్రనిరీక్షణంబు చేయుచు నిర్వేదంబున యోగాభ్యాసంబు సేయువాని చిత్తంబు గాష్ఠరహితం బయిన వహ్ని తెఱంగున శాంతిం జెందుఁ గామాదులచేత వేధింపంబడక ప్రశాంత సమస్త వృత్తంబయిన చిత్తంబు బ్రహ్మసుఖసమ్మగ్నంబున లీనంబై మఱియు నెగయ నేరదు. 460

టీ. షడింద్రియంబులలోనన్ = ఆఱింద్రియములలో, ఒకదానియందు, తత్పరులై = ఆసక్తితోఁ గూడినవారై, ఇచ్ఛాపూరణవిధానంబులన్ = కోరికదీర్చుకొను పనులచేత, చరితార్థులము = కృతకృత్యులము, ఐతిమి, అనువారలు, ధార...బులన్ = ఒకవిషయమును జ్ఞాపకమందుంచుకొనుట, కష్ట మలవఱచుకొనుట నియమముపూనుట యనువిధులను, సాధింపలేరు, కృషిప్రముఖంబులు = దున్ని పైరుబెట్టుకొనుటమున్నగునవి, సంసారసాధనంబులు కాని = కూడుగుడ్డల సంపాదించుకొనుటకుఁ జాలినవే కాని, మోక్షసాధనంబులు = బంధవిముక్తికిఁ జాలినవి, కావు, కుటుంబసంగంబునన్ = దారాపుత్త్రాదిభరణప్రయాసముచేత, చిత్తవిక్షేపంబు = మనసుకలఁత, చిత్త...బునన్ = మనస్సును జయించు పూనికతో, సన్న్యసించి = సర్వకర్మపరిత్యాగము గావించి, సంగంబు = తగులము, వర్జించి = వదలి, మితము = హెచ్చుతగ్గులులేనిది, భిక్షాన్నము = బిచ్చపుఁగూడు భక్షించుచున్ = తినుచు, శుద్ధ...బునన్ = నిర్మలమై యేకాంతమై నిమ్నోన్నతముగానిచోట, ఒక్కచోన్ = ఒక్క

యెడ, ఆసీనుండై = కూర్చున్నవాఁడై, సుస్థిరత్వంబునన్ = కదలనిపూనికతో, ప్రణవోచ్చారణంబు = ఓంకారజపము, రేచకపూరకకుంభకంబులన్ = విడుచుట నింపుట స్తంభించుటలచే, ప్రాణాపానంబులన్ = ఊర్ధ్వాధశ్వాసములను, నిరోధించి = బంధించి, కామహతంబు = మనోరథదూషితము, పరిభ్రమణంబు = త్రిప్పుడు, మాని=వదలి, కామవిసర్జనంబు = కోరికలవిడుమర్క. మరలునంతకున్ = ప్రాణములు స్వస్థానమునకుఁ జేర్చునంతవఱకు, నిజనాసాగ్రవీక్షణంబు చేయుచున్=తనముక్కుకొనఁజూచుకొనుచు, ఇవ్విధంబునన్= ఈలాగున, యోగాభ్యాసంబు = చిత్తవృత్తినిరోధము చేయునలవాటు, కాష్ఠరహితంబు=కట్టెలులేనిది, వహ్ని తెఱంగునన్ = నిప్పువలె, శాంతిన్ చెందును = శమించును, కామాదులచేతన్=కోరిక కోపము మొదలగువానిచేత, వేధింపం బడక = బాధచెందక, ప్రశాంతసమవృత్తంబు = నెమ్మదితోడి సమభావము గల, బ్రహ్మసుఖసమ్మర్శనంబునన్=బ్రహ్మానందానుభవవిచారమునందు, లీనంబు= లగ్నమయినది, ఐ, మఱియున్=క్రమ్మఱ, ఎగయన్ నేరదు=విషయములమీదికి లేఁగిపోఁజాలదు.

మ. ధరణీదేవుఁడు సన్న్యసించి యతియై ధర్మార్థకామంబులం
బరివర్జించి పునర్విలంబమునఁ దత్ప్రారంభియౌనేని లో
భరతిం గ్రక్కినకూడు మంచిదనుచున్ భక్షించి జీవించుదు
ర్నరుచందంబున హాస్యజీవనుఁడగున్ నానాప్రకారంబులన్.

టీ. ధరణీదేవుఁడు = బ్రాహ్మణుఁడు, సన్న్యసించి = కర్మలను వదలి, యతి=యోగి, ధర్మా...బులన్=ధర్మ అర్థ కామములను, పరివర్జించి= విడిచి, విలంబమునన్ = తడవుగా, (కాలాంతరమున), పునః=మరల, తత్ప్రారంభియౌనేనిన్=అవదలిన కర్మబంధములను మరలఁదగిలించుకొనెనేని, లోభరతిన్=పిసినిగొట్టుతనముచేత, క్రక్కినకూడు = వాంతిచేసికొన్నయన్నము, మంచిది, అనుచున్, భక్షించి=తిని, జీవించుదుర్నరుచందంబునన్=బ్రతుకునీచమానవుని విధమున, నానాప్రకారంబులన్ = పలుతెఱఁగుల, హాస్యజీవనుఁడు=పరిహాసింపఁ దగినబ్రతుకుగలవాఁడు, అగును.

తా. రాజా! బ్రాహ్మణుఁడు సర్వకర్మలను వదలి యతీశ్వరుఁడై ధర్మకామార్థములఁ బరిత్యజించి సుఖపడియు మరలమాయాబద్ధుఁడై కాలాంతరమున లోభియై మరల నీ మంటికిగుంటఁబోఁ బడి వాని నారంభించెనా వాని బ్రదుకు కక్కినకూడు మంచిదని తినినవాని బ్రతుకువలె పరిహాసము పాలగును.

క. మలమునఁ గ్రిమియును బడు క్రియ
నిలఁ బడు నొడ లాత్మ గాదు హేయం బనుచుం
దలఁతురు తజ్ఞులు పొగడుదు
రలసత నొడ లాత్మ యనుచు నజ్ఞు లిలేశా. 462

టీ. ఇలేశా=భూపతీ! క్రిమి=పురుగు, మలమునన్=విష్ఠలో, పడు క్రియన్=పడువిధమున, ఒడలు=దేహము, ఇలన్=నేలమీఁద, పడును, ఆత్మ=పరమాత్మ, కాదు, దీనిని, తజ్ఞులు = వస్తుస్వరూపము దెలిసినవారు, హేయంబు అనుచున్=పాఱవేయఁదగినతుచ్ఛవస్తువని, తలంతురు,అజ్ఞులు=తెలియనివారు, అలసతన్ = మాంద్యముచేత, ఒడలు = శరీరమే, ఆత్మ=నిత్యమైన పరవస్తువు, అనుచును, పొగడుదురు=మెచ్చుకొందురు.

తా. రాజా! ఈదేహము మలములోఁబడు పురువులాగున నెప్పుడో పడిపోవు పరిహరింపఁదగిన తుచ్ఛవస్తువేకాని ఆత్మకాదు అని దానిస్వరూపమెఱిఁగినవారు దానియెడఁ బ్రీతినుంచరు. మాయామోహితులైనమూఢులు ఇదియే నిత్యమైన దని ఎక్కువ దురభిమానముతో నీ దేహమందు మోజు పడియుందురు.

ఆ. వ్రతము మానఁ దగదు వడుగుఁగుఱ్ఱనికిని
గ్రియలు మానఁ దగదు గృహగతునికిఁ
దపసి కూర నుండఁ దగదు సన్న్యాసికిఁ
దరుణితోడిపొత్తు దగదు తగదు. 463

టీ. వడుగుఁగుఱ్ఱనికిని = బ్రహ్మచారిపిల్లకాయకు, వ్రతము=తనయాశ్రమమునకుఁ దగిన నియమము, మానఁగాఁ దగదు = విడువరాదు, గృహగతునికిన్=గృహస్థధర్మము నవలంబించియున్నవానికి, క్రియలు = నిత్యనైమిత్తికాదిక్రియలు, మానఁదగదు=విడువరాదు, తపసికిన్ = తపోనిష్ఠగలవానికి (వానప్రస్థునకు), ఊరన్=గ్రామమందు, ఉండఁగాఁ దగదు = నిలువరాదు, సన్న్యాసికిన్ =యతికి, తరుణితోడిపొత్తు = స్త్రీతోడిసాంగత్యము, తగదు తగదు.

తా. రాజా! ఎన్నిసంకటములువచ్చినను బ్రహ్మచారి తనయాశ్రమమునకు విహితములైన మౌంజీదండాజినాదులను ధరించుట గురుకులవాసము చేయుట మొదలయినధర్మములు విడువరాదు. గృహస్థుఁడు తన యాశ్రమోచిత మైనపంచయజ్ఞములు అతిథిపూజనము మొదలైనకర్మలను విడువక చేయుచుండవలెను. తపస్సు చేయువాఁడు గ్రామములో నివసింపఁగూడదు. యతియైనవాఁడు స్త్రీలను కనులతోనైనఁ జూడరాదు.

సీ. రథము మే నెల్ల సారథి బుద్ధి యింద్రియ
గణము గుఱ్ఱములు పగ్గములు మనము
ప్రాణాదిదశవిధపవనంబు లిరుసు ధ
ర్మాధర్మగతులు రథాంగకములు
బహుళతరంబైన బంధంబు చిత్తంబు
శబ్దాదికములు సంచారభూము
లభిమానసంయుతుం డయినజీవుఁడు రథి
ఘనతరప్రణవంబు కార్ముకంబు
తే. శుద్ధజీవుండు బాణంబు శుభదమైన
బ్రహ్మమంచితలక్ష్యంబు పరులు రాగ
భయమదద్వేషశోకలోభప్రమోహ
మానమత్సరముఖములు మానవేంద్ర. 464

టీ. మానవేంద్ర=రాజా! మేనెల్లన్ = ఒడలంతయును, రథము=బండి, బుద్ధి, సారథి=రథమునడుపువాఁడు, ఇంద్రియగణము = బాహ్యాంతరింద్రియముల సమూహము, గుఱ్ఱములు, మనము=చిత్తము, పగ్గములు, ప్రాణా...బులు-ప్రాణాదులు=ధనంజయనాగకూర్మాదులు, ఇరుసు, ధర్మాధర్మగతులు=న్యాయాన్యాయవర్తనములు, రథాంగకములు=బండికండ్లు, చిత్తంబు, బహుళతరంబు=పెద్దది, బంధంబు=మోకుముడి, (పన్నగము) శబ్దాదికములు=శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములు, సంచారభూములు=రథముతిరిగెడు తావులు, అభిమానసంయుతుండు=నేను నాది యనునహంకారముతోఁ గూడినవాఁడు, అయిన. జీవుఁడు, రథి = రథమందుండు ప్రధానపురుషుఁడు, ఘనతరప్రణవంబు = గొప్పఓంకారము, కార్ముకంబు=విల్లు, శుద్ధజీవుఁడు=నిర్మలుఁడైనజీవాత్మ, బాణంబు=అమ్ము, శుభదము=మోక్షసుఖదాయకము, ఐనబ్రహ్మము, అంచిత లక్ష్యంబు=ఒప్పిదమైనగుఱి, రాగ...ములు = తగులము భయము పొగరు పగ దుఃఖము ఆశ మోహము అభిమానము పరశ్రేయస్సహనములేమి మొదలైనవి, పరులు=చంపవలసినశత్రువులు.

తా. ధర్మరాజా! రథముతోఁ బోల్పఁబడిన యీదేహమునకు బుద్ధి రథమునడపు సారథి. ఇంద్రియములన్నియుం గుఱ్ఱములు. మనోవికృతులు పగ్గములు. ప్రాణాదివాయువులు రథమును నిలుపుటకు నాధారమైనయిరుసు. న్యాయాన్యాయములు బండికండ్లు. చిత్తము మోకుతోఁ గట్టెడుముడి. శబ్దస్పర్శరూపాదులు రథము తిరుగుచోట్లు. అహంకారముతోఁగూడినజీవుఁడు రథికుఁడు. ఓంకారము విల్లు. అహంకారములేని నిర్మలజీవుఁడు బాణము. పరమాత్మ గుఱి. రాగద్వేషాదులు శత్రువులు.

వ. ఇట్లు మనుష్యశరీరరూపం బయినరథంబు దనవశంబు చేసికొని మహాభాగవత చరణకమలసేవానిశితం బయినవిజ్ఞానఖడ్గంబు ధరియించి శ్రీమన్నారాయణకరుణావలోకనబలంబున రాగాదిశత్రునిర్మూలనంబు గావించి ప్రణవబాణాసనం

బున శుద్ధజీవశరంబును సంధించి బ్రహ్మ మనియెడిగుఱియం
దుఁ బడవేసి యహంకారరథికుండు రథికత్వంబుమాని నిజా
నందంబున నుండవలయు నట్టివిశేషంబు సంభవింపనిసమ
యంబున బహిర్ముఖంబు లయినయింద్రియ ఘోటకంబులు
బుద్ధిసారథిసహితంబులై స్వాభిమానరథికునిప్రమత్తత్వంబు
దెలిసి ప్రవృత్తిమార్గంబు నొందించి విషయశత్రుమధ్యంబు
నం గూల్చిన. 465

టీ. మనుష్యశరీరరూపంబు = మానవుదేహమనునది, రథంబు = బండిని, తనవశంబు = తనయధీనము, చేసికొని, మహా...శితంబు = ఉత్తములైన విష్ణుభక్తుల పాదకమలములను సేవించుటచే మాంద్యము తెగి పదును గలిగిన, విజ్ఞానఖడ్గంబు = బ్రహ్మజ్ఞాన మనుకత్తిని, ధరియించి = తాల్చి, శ్రీమ... బునన్ = శ్రీహరికృపావలంబనసామర్థ్యముచేత, రాగాదిశత్రునిర్మూలనంబు= రాగము మొదలగుపగతుల నాశనమును, కావించి = చేసి, ప్రణవబాణాసనంబునన్=ఓంకార మనువింటియందు, శుద్ధజీవశరంబును=రాగాదులులేక నిర్మలుఁడైన జీవుఁడను వాఁడిబాణమును, సంధించి = గుచ్చి, బ్రహ్మము = పరమాత్మ, అనియెడిగుఱియందు పడవేసి, జీవేశ్వరులయందు భేదబుద్ధి మాని జీవునకు బ్రహ్మతో నైక్య మనుసంధించి, అహంకార రథికుండు=అహంకారయుక్తుఁడైన జీవుఁడను రథగతపురుషుఁడు, రథికత్వము = రథికుఁ డౌట మాని, నిజానందంబునన్ = సహజమైన బ్రహ్మానందమునందు, ఉండవలయును, అట్టివిశేషంబు=అలాటిభాగ్యము, సమయంబునన్ = వేళయందు, బహిర్ముఖంబులు = వెలిముఖముచున్న, ఇంద్రియఘోటకంబులు = ఇంద్రియములనుగుఱ్ఱములు, బుద్ధి...బులై = బుద్ధి యనుసారథితోఁగూడి, స్వాభిమానరథికుని ప్రమత్తత్వంబు = తమ అహంకారసహితుఁ డగుజీవుఁ డనురథికునియొక్క—

వివేకమును, తెలిసికొని, ప్రవృత్తిమార్గంబునన్=కర్మములత్రోవను, ఒందించి= పొందించి, తప్పుదారి కీడ్చుకొనిపోయి యనుట. విషయశత్రుమధ్యంబునన్ = ప్రక్చందనాది ఇంద్రియార్థములనెడు శత్రువులనడుమను, కూల్చినన్ = త్రెళ్లవేయఁగా.

ఆ. విషయశత్రులెల్ల విక్రాంతితోడ సా
రథిసమేతుఁ డయినరథికుఁ బట్టి
యుగ్రతిమిరమృత్యుయుత మగుసంసార
కూపమధ్యమందుఁ గూల్తు రధిప. 466

టీ. అధిప=రాజా! విషయశత్రులుఎల్లన్=పూవులు చందనము స్త్రీలు మొదలగు నింద్రియార్థము లనుపగతులందఱును, విక్రాంతితోడన్ = పరాక్రమముతో, సారథిసమేతుఁడు=బుద్ధి సూతునితోఁగూడిన, రథికున్=సాహంకారజీవుఁడను రథస్థుని, పట్టి, ఉగ్రతిమిరమృత్యుయుతము=చావను భయంకరమైన కాఱుచీఁకటితోఁగూడిన, సంసారకూపమధ్యమందున్ = సంసారమను బావినడుమ, కూల్తురు.

తా. రాజా! యిట్లేమఱిన జీవుని ఇంద్రియార్థము లనుపగతులందఱుఁ జుట్టుముట్టికొని సారథితోఁగూడ నీరథికునిఁ బట్టి భయంకరమైన మృత్యువను మహాంధకారముచే బంధురమైనపాడునూతిలోఁ ద్రోసివేయుదురు.

వ. వినుము వైదికకర్మంబు ప్రవృత్తంబును నివృత్తంబును నన రెండు దెఱంగు లయ్యె నందుఁ బ్రవృత్తంబునఁ బునరావర్తనంబును నివృత్తంబున మోక్షంబును సిద్ధించుఁ బ్రవృత్తకర్మంబులోన నిష్టాపూర్తంబు లన రెండుమార్గంబులు గలవందు హింసాద్రవ్యమయకామ్యరూపంబు లయిన దర్శ

పూర్ణమాస పశు వైశ్వదేవ బలిహరణప్రముఖంబు లైన
యాగాదికంబు లిష్టంబులు దేవతాలయ వనకూపతటాక
ప్రముఖంబులు పూర్తంబులు ప్రవృత్తకర్మంబున దేహంబు
విడిచి దేహాంతరారంభంబున దేహి హృదయాగ్రంబున
వెలుంగు వాసితోడ నింద్రియంబులుం గూడ భూతసూక్ష్మ
యుక్తుండై ధూమదక్షిణాయన కృష్ణపక్షరాత్రిదర్శనంబుల
వలన సోమలోకంబుఁ జేరి భోగావసానంబున విలీనదేహుం
డై వృష్టిద్వారంబునఁ గ్రమంబున నోషధిలతాన్న శుక్ల
రూపంబులం బ్రాపించి భూమియందు జన్మించు నిదిపునర్భవ
రూపం బయిన పితృమార్గంబు నివృత్తకర్మనిష్ఠుం డయిన
వాఁడు జ్ఞానదీప్తంబు లయినయింద్రియంబులందుఁ గ్రియా
యజ్ఞంబుల యజించి యింద్రియంబుల దర్శనాది సంకల్ప
మూలం బయిన మనంబునందు వికారయుక్తం బయిన
మనంబును వాక్కునందు విద్యావిలక్షణ యయినవాక్కును
వర్ణసముదాయంబునందు వర్ణసముదాయంబును నకారాది
సర్వత్రయాత్మకం బయిన యోంకారంబునందు నోంకారం
బును బిందువందు బిందువును నాదంబునందు నాదంబును
బ్రాణంబునందుఁ బ్రాణంబును బ్రహ్మమందు నిలుపవలయును
దేవమార్గం బయినయుత్తరాయణ శుక్లపక్ష దివాప్రాహ్ణ
పూర్ణిమా రాకలవలన సూర్యద్వారంబున బ్రహ్మలోకంబు
నందుఁ జేరి భోగావసానంబున స్థూలోపాధియైనవిశ్వుండై
సూక్ష్మంబునందు లయించి సూక్ష్మోపాధి యైనతైజసుం డై
సూక్ష్మంబును గారణంబునందు లయించి కారణోపాధియైన

ప్రాజ్ఞుండై కారణంబును సాక్షిస్వరూపంబునందు లయించి
తుర్యుండై సూక్ష్మలయంబునందు శుద్ధాత్ముఁడై యివ్విధం
బున ముక్తుండగును. 467

టీ. వైదికకర్మంబు=వేదోక్తమైన కర్మము, ప్రవృత్తంబు=కర్మమార్గావలంబకమును, నివృత్తంబు = మోక్షమార్గావలంబకమును, అనన్ = అనువిధముగా, రెండు, తెఱఁగులు=రకములు, అయ్యెను. అందున్=వానిలో, ప్రవృత్తంబునన్ = కర్మమార్గమందు, పునరావర్తనంబును = మరలఁబుట్టుటయు, నివృత్తంబునన్ = నివృత్తిమార్గమున, మోక్షంబును = సంసారవిచ్ఛిత్తియు, సిద్ధించున్ = ఏర్పడును, ప్రవృత్తకర్మంబులలోనన్ = ఆరబ్ధకర్మలలో, ఇష్టాపూర్తంబులు = ఇష్టము పూర్తము, అనన్, రెండుమార్గంబులు = త్రోవలు, హింసా...పంబులు = విశసన రూపము, ద్రవ్యరూపము, కామ్యరూపము, అయిన, దర్శ=అమావాస్య, పూర్ణమాస = పున్నమ, వీనియందుచేయు ఇష్టులు, పశుయాగ = పశు విశసనముతోడి యజ్ఞముచు, వైశ్వదేవ = పాకయజ్ఞము, బలిహరణము, ప్రముఖంబులు = మొదలైనవి, యాగాదికంబులు = యజ్ఞము మున్నగునవి, ఇష్టంబులు=ఇష్టనామముగలవి, దేవతాలయ=దేవాలయములను గట్టించుట, వన = తోఁపులువేయించుట, తటాక = చెఱువు త్రవ్వించుట, ప్రముఖములు=మొదలయినవి, పూర్తమనుపేరుగలవి, ప్రవృత్తకర్మంబునన్= ప్రవృత్తిమార్గములో, దేహి=జీవుఁడు, దేహంబు = శరీరము, విడిచి, దేహాంతరారంభంబునన్ = ఇతరదేహముదాల్చఁబోవునప్పుడు, హృదయాగ్రంబునన్= దహరాకాశమందు, వెలుంగువానితోడన్ = ప్రకాశించువానితోఁగూడ, ఇంద్రియంబులునుకూడ, భూతసూక్ష్మయుక్తుండై = సూక్ష్మభూతములతోఁ గూడినవాఁడై, ధూమమార్గంబు=పొగతోడిదారి, అయిన, కృష్ణ...వలనన్= కృష్ణపక్షమందలి చీఁకటి రాత్రి అమావాస్యలవలన, సోమలోకంబు = చంద్రమండలదేశమును, చేరి, భోగావసానంబునన్ = పుణ్యపాపము లనుభవిం

తతః పిదప, విలీనదేహుండు = జీవునిలో నిమిడియున్న దేహము గలవాఁడు,
వృష్టిద్వారంబునన్ = వర్షోదకముగుండ, క్రమంబునన్ = వరుసగా, ఓషధీ...
బులన్ = మొట్టమొదట వరి మొదలగు పైరుగా నయి తర్వాత ఁగానయి
పిమ్మట నన్నముచు పడపడి స్త్రీపురుషుల శుక్లశోణితములరూపమును, ప్రాపించి =
పొంది, భూమియందున్ = మనుష్యలోకమున, జన్మించున్ = పుట్టును, ఇది,
పునర్భవరూపంబు = మరల పుట్టుటయగు, పితృమార్గంబు = పితృదేవతల త్రోవ,
నివృత్తకర్మనిష్ఠుండు = నివృత్తకర్మయందుండువాఁడు, అయినవాఁడు, జ్ఞాన
దీప్తంబులు=వివేకముచే భాసురములైనవి, అయిన, ఇంద్రియములందు, క్రియా
యజ్ఞంబులన్ = కర్మయజ్ఞములచేత, యజించి = యాగముచేసి, దర్శనాది
సంకల్పరూపంబు = చూచుట వినుట ఆఘ్రాణించుట మొదలయిన సంకల్ప
రూప మయినది, అయిన, మనంబునందు, వికారయుక్తము = నానావికార
ములతోఁగూడిన, మనంబును = చిత్తమును, వాక్కునందును, విద్యావిలక్షణ=
చదువుచే సంస్కరింపఁబడినది, వాక్కును, వర్ణసమవాయంబునందున్ =
అక్షరములసమూహమందును, అకా...కము=అకార ఉకార మకారములతోఁ
జేరినది, ఓంకారంబునందు, ఓంకారమును, బిందువందున్=అనుస్వారమందు,
బిందువును, నాదంబునందున్ = స్వరమందు, నాదంబును, ప్రాణంబునందున్,
ప్రాణంబును, వీనినన్నిటిని, బ్రహ్మమందున్ = పరమాత్మయందు, నిలుపవల
యును = లయింపఁజేయవలయును, దేవమార్గంబు = దేవతలదారి, అయిన,
ఉత్తరాయణ, శుక్లపక్ష, దివా=పగలు, ప్రాహ్ణ=దినపూర్వభాగము, పూర్ణిమా=
పున్నమ, రాక = సంపూర్ణచంద్రునితోఁగూడిన పున్నమ, వీనివలన,
సూర్య...లందున్=సూర్యలోకమునందును, బ్రహ్మలోకమందును, చేరి, భోగావ
సానంబునన్ = కర్మానుభవ మయినతర్వాత, స్థూలోపాధి = స్థూలకారణుఁ
డైన, విశ్వుండై = విరాడ్రూపుఁడై, సూక్ష్మంబునన్ = సూక్ష్మాంశములో,
లయించి=లీనమయి, తైజసుండై = తేజోరూపముగలవాఁడై, సూక్ష్మంబును =
సూక్ష్మపదార్థమును, కారణంబునందున్, లయించి=పొందఁజేసి, ప్రాజ్ఞుఁడు =

తెలిసినవాఁడు, సాక్షిస్వరూపంబునందుఁ = కూటస్థునియందు, లయించి = ఇమిడించి, తుర్యుండై = ఆత్మస్వరూపియై, సూక్ష్మలయంబునందుఁ = సూక్ష్మస్వము పోయిన వెనుక, శుద్ధాత్ముఁడై = పరిశుద్ధమైన దేహముగలవాఁడై, ఇవ్విధంబునఁ = ఈలాగున, ముక్తుండు = మోక్షమందినవాఁడు, అగును.

ఆ. అమరనిర్మితంబు లైయొప్పుపితృదేవ
సరణు లెవ్వఁ డెఱుఁగు శాస్త్రదృష్టి
నట్టివాఁడు దేహి యై మోహమున నొందఁ
డతిశయించు బుద్ధి నవనినాథ. 468

టీ. అవనినాథ = భూపతీ! అమరనిర్మితంబులు = దేవతలచేతఁ గల్పింపఁబడినవి, ఐ, ఒప్పు = వెలయు, పితృదేవసరణులు = పితృమార్గదేవమార్గములు (ప్రవృత్తినివృత్తులు), శాస్త్రదృష్టిఁ = తత్త్వవిచారముచేత, ఎవ్వఁడు, ఎఱుఁగుఁ = తెలియునో, అట్టివాఁడు, దేహియై = శరీరధారియై, మోహమునఁ బొందఁడు = మాయలోఁ జిక్కుపడఁడు, బుద్ధిఁ = తెలివిలో, అతిశయించుఁ = మీఱును.

తా. రాజా! ఇట్లు దైవకల్పితములైనయీ ప్రవృత్తినివృత్తిమార్గముల నెవఁడు శాస్త్రప్రకారముగాఁ దెలిసికొనునో అలాటిపుణ్యాత్ముఁడు దేహధారియై త్రిప్పులఁబడక విశేషజ్ఞానవంతుఁడై కృతకృత్యుఁ డగును.

వ. వినుము దేహాదులకుఁ గారణత్వంబున నాదియందును నవధిత్వంబున నంతమందును గలుగుచు బహిరంగంబున భోగ్యంబును నంతరంగంబున భోక్తయుఁ బరంబునఁ బరంబును జ్ఞానంబున జ్ఞేయంబును వచనంబున వాచ్యమును నప్రకాశమునఁ బ్రకాశంబును నైనవస్తువునకు వేఱొండు లేదు ప్రతి

బింబాదికంబు వస్తుత్వంబునం జేసి వికల్పితంబై తలంపంబడు భంగి నైంద్రియకంబైనసర్వంబును నర్థత్వంబున వికల్పితంబయి తోఁచుంగాని పరమార్థంబు గాదు దేహాదికంబులు మిథ్యాత్మకంబులు వానికి హేతువులయినశక్తిప్రముఖంబులును మిథ్యాత్మకంబులగుటసిద్ధంబు పరమాత్మకు నవిద్యచేత నెంతదడవు వికల్పంబు దోఁచు నంతదడవును భ్రమంబునుం దోఁచు నవిద్యానివృత్తియైనసర్వంబును మిథ్యయయి శాస్త్రవిధినిషేధంబులు గలలోపల మేలుగన్న తెఱంగగు భావాద్వైత క్రియాద్వైత ద్రవ్యాద్వైతంబులు మూఁడుగల వందుఁ బటతంతున్యాయంబునఁ గార్యకారణంబులందు వస్తువొక్కటియై యుండు నని యెఱింగి యేకత్వాలోచనంబు నేసి వికల్పంబు లేదని భావించుట భావాద్వైతంబు మనోవాక్కాయకృతంబులైన సర్వకర్మంబులను ఫలభేదంబు సేయక పరబ్రహ్మార్పణంబు సేయుట క్రియాద్వైతంబుపుత్రమిత్రకళత్రాది సర్వప్రాణులకుం దనకును దేహంబునకుం బంచభూతాత్మకత్వంబున భోక్త యొక్కండను పరమార్థత్వంబున నర్థకామంబులయెడ నైక్యదృష్టిం జేయుట ద్రవ్యాద్వైతంబు నేర్పున నాత్మతత్త్వానుభవంబున నద్వైతత్రయంబును విలోకించి వస్తుభేదబుద్ధియుఁ గర్మభేదబుద్ధియు స్వకీయపరకీయ బుద్ధియు స్వప్నంబులుగాఁదలంచి మునియైన వాఁడు మానవలయు. 469

టీ. దేహాదులకున్ = శరీరము మొదలగువానికి, కారణత్వంబునన్ = ఉత్పత్తికారణ మగుటచేత, అదియందును = మొదటను, అవధిత్వంబునన్ =

కాలపరిమాణము నిర్ణయించుటచేత, అంతమందును = కొనయందును, కలుగుచుఁ = పుట్టుచు, బహిరంగంబునఁ = బాహ్యప్రపంచమందు, భోజ్యంబును = అనుభవింపఁదగిన వస్తువును, అంతరంగంబునఁ = లోపల, భోక్తయుఁ = అనుభవించువాఁడును, పరంబునఁ = ఇతరమైనదాని యందు, అపరంబును = ఇతరముకానిదియు, జ్ఞానంబునఁ = తెలివియందు, జ్ఞేయంబును = తెలియఁదగినదియు, వచనంబునఁ = మాటయందు, వాచ్యంబును = మాటాడఁదగినదియు, అప్రకాశమునఁ = వెలుఁగులేని చోట, ప్రకాశంబును = వెలుఁగును, ఐన, వస్తువునకుఁ = పరమాత్మకు, వేఱు = భిన్నము, ఒండు = మఱియొకటి, లేదు, ప్రతిబింబాదికంబు = అద్దములో నీడమొదలైనది, వస్తుత్వమునంజేసి = రూపమునుబట్టి, వికల్పితంబై = భేదముగా భావింపఁబడినదై, తలంపఁబడుభంగిఁ = నమ్మఁబడునట్లు, ఐంద్రియకంబు = ఇంద్రియవికారమైన, సర్వంబును = అంతయును, అర్థత్వంబునఁ = వస్తువులనుభావములో, వికల్పితంబు = భేదముగా భావించఁబడినది, ఐ, తోఁచుఁ కాని = తట్టునుగాని, పరమార్థంబు = సత్యమైనది, కాదు, దేహాదికంబులు = దేహముమొదలయినవి, మిథ్యాత్మకంబులు = అబద్ధములైనవి, వానికిఁ = ఆదేహ గేహాదులకు, హేతువులు = కారణములు, అయిన, క్షితిప్రముఖంబులు=భూమి జలము మొదలైనవియు, మిథ్యాత్మకంబులు = అసత్యరూపములైనవి, అగుట, సిద్ధంబు = రూఢియైనది, పరమాత్మనకుఁ, అవిద్యచేతఁ = అజ్ఞానమువలన, ఎంతతడవు = ఎంత సేపు, వికల్పంబు = భేదము, తోఁచునో, అంతతడవును, భ్రమంబును = భ్రాంతియును, తోఁచును, అవిద్యానివృత్తి = అజ్ఞాననాశము, ఐనఁ = కాఁగానే, సర్వంబును = అంతయు, మిథ్య = రిత్త, అయి, శాస్త్ర...... బులు = శాస్త్రమందలి ప్రవృత్తినివృత్తిలక్షణమార్గములు, కలలోపలఁ = స్వప్నమందు, మేలు = మంచి, కన్నతెఱంగు అగుఁ = చూచినట్లగును. భావా...బులు = భావాద్వైతము, క్రియాద్వైతము, ద్రవ్యాద్వైతము, నని, మూఁడు, కలవు, అందుఁ = వానిలో, పటతంతున్యాయం

బునన్ = గుడ్డలోని దారములవలె, కార్యకారణంబులన్ = కార్యమైన ఘటాదికమందు, కారణమైన మృదాదికమందును, వస్తువు = మృదాదిపదార్థము, ఒక్కటియై, ఐ, ఉండును, అని, ఎఱింగి, ఏకత్వాలోచనంబుచేసి = ఒక్కటేయనితలపోసి, వికల్పంబు=భేదము, లేదు, అని భావించుట=నిశ్చయించుట, భావాద్వైతంబు, మనోవాక్కాయకృతంబులు = మనస్సుచేతనుమాటలచేతను శరీరముచేతను చేయఁబడిన, సర్వకర్మంబులను = ఎల్లపనులను, ఫలభేదంబు = ఫలములతారతమ్యము, చేయక, పరబ్రహ్మార్పణంబుచేయుట = పరబ్రహ్మయందు సమర్పించుట, క్రియాద్వైతంబు, పుత్త్ర...లకున్ = కొడుకులు, స్నేహితులు, పెండ్లము మొదలైన యెల్లజీవులకును, తనకును, దేహంబునకున్= తనశరీరము, పంచభూతాత్మకత్వంబునన్ = పృథివ్యాదిపంచభూతస్వరూపుఁడగుటచేత, భోక్త = అనుభవించువాఁడు, ఒక్కఁడు, అనుపరమార్థతత్త్వంబునన్ = నిజతత్త్వముచేత, అర్థకామములమొదల్ = కోరిక ద్రవ్యము వీనియందు, ఐక్యదృష్టిన్ = ఒక్కటి యనుభావన, చేయుట, ద్రవ్యాద్వైతంబు, నేర్పునన్ = చాతుర్యముతో, ఆత్మతత్త్వానుభవంబునన్ = బ్రహ్మతత్త్వము సాక్షాత్కారముచేసికొనుటచేత, అద్వైతత్రయంబును = భావద్రవ్యక్రియాద్వైతములమూఁటిని, వస్తుభేదబుద్ధియున్ = పదార్థము పలువెఱఁగులనుభావనయు, కర్మభేదబుద్ధియు=పుణ్యపాపకర్మలు వేఱను భ్రాంతియును, స్వకీయపరకీయబుద్ధియున్ = తనదియితరునిది అనుభావనయు, స్వప్నంబులు=కలలు, మిథ్యలు, కాన్, తలఁచి = నిశ్చయించి, ముని=ఆత్మతత్త్వానుసంధానము చేయువాఁడు, మానవలయును=ఈభేదబుద్ధిని విడువవలయును.

క. వాదములు వేయు నేటికి
వేదోక్తవిధిం జరించువిబుధుఁడు గృహమం
దాదరమున నారాయణ
పాదంబులు గొలిచి ముకిపదమున కేఁగున్. 470

టీ. వాదములు = తర్కములు, వేయును, ఏటికి = ఏల, గృహమందున్ = ఇంటిలో, వేదోక్తవిధిన్, = వేదములయందుఁ జెప్పినట్లుగా, చరించు విబుధుఁడు = నడుచుకొను పండితుఁడు, ఆదరమునన్ = గాఢభక్తితోడ, నారాయణపాదములు = విష్ణుపాదములు, కొలిచి = సేవించి, ముక్తిపదమునకున్ = మోక్షస్థానమునకు, ఏఁగున్ = పోవును.

తా. రాజా! వేయితర్కము లెందులకయ్యా? ఏయడవులపాలై పోవలసినదియు లేదు. జ్ఞానియైనవాఁడు ఫలమును ఈశ్వరార్పణముగాఁ జేయుఁచు సమస్తవేదోక్తకర్మలను జేయుచునే గృహమందే యుండి భక్తితో శ్రీమన్నారాయణునికైంకర్యము సలిపి ముక్తి నందవచ్చును.

శా. భూపాలోత్తమ మీరు భక్తిగరిమస్ఫూర్తిన్ సరోజేక్షణ
శ్రీపాదాంబుజయుగ్మమున్ నియతులై సేవించి కాదే మహో
గ్రాపత్సంఘములోనఁ జిక్కక సమస్తాశాంతనిర్జేతలై
యేపారంగ మఖంబు సేసితిరి దేవేంద్రప్రభావంబునన్. 471

టీ. భూపాలోత్తమ = రాజులలో మేటియైన యోధర్మరాజా! మీరు (పాండవులు), భక్తిగరిమస్ఫూర్తిన్ = భక్తిగౌరవముకలిమిచే, సరో...మున్ = శ్రీహరియడుగుఁదామరలజంటను, నియతులు = నియమముగలవారు, ఐ, సేవించి = కొలిచి, కాదే = కాదఁటయ్యా, మహో...లోనన్ = పెద్దభయంకరమైన పిలుఁగులలోఁ జిక్కుకొనక, సమస్తాశాంతనిర్జేతలై = ఎల్లదిక్కులను గెలిచినవారై, దేవేంద్రప్రభావంబునన్ = ఇంద్రమహిమతో, ఏపారంగన్ = పెంపుమీఱఁగా, మఖంబు = యజ్ఞము, చేసితిరి.

తా. రాజులకందఱకు రాజవయిన యోధర్మరాజా! ఇంతయేల మీయన్నదమ్ములైదుగురు ఈమహానుభావుఁడైన శ్రీకృష్ణపరమాత్మయొక్క పాదద్వంద్వము గాఢభక్తితో సేవించుటం బట్టియేకదా యొక్కట్టునకును

లోనుగాక లోకములోఁ గలయెల్లరాజులను గెలిచి యింద్రవిభవముతో నిం తటిమహాక్రతువును నిర్విఘ్నముగాఁ జేయఁగలిగినాడు! తాము విష్ణుభక్తు లగువారెన్నఁడును వ్యర్థులు గారు.

వ. వినుము పోయినమహాకల్పంబునందు గంధర్వులలోన నుప
బర్హణుండనుపేర గంధర్వుండనైన నేను సౌందర్యమాధు
ర్యగాంభీర్యాదిగుణంబున సుందరులకుఁ బ్రియుండనై క్రీడిం
చుచు నొక్కనాఁడు విశ్వస్రష్టలైన బ్రహ్మలు దేవసత్త్రమని
యెడియాగంబులోన నారాయణకథలు గానంబు సేయఁ
గోరికను నప్సరోజనులను గంధర్వులనుం జీరిన. 472

టీ. పోయిన=కడచిన, మహాకల్పంబునందుఁ, గంధర్వులలోనన్ = అశ్వముఖులలో, సౌందర్య...బులన్=సోయగము నేత్రప్రియత్వము రాజ సము మొదలగుగుణములచేత, సుందరులకున్=జవ్వనులకు, ప్రియుండన్ = ఇష్టమైనవాఁడును, ఐ, క్రీడించుచున్ = విహరించుచు, విశ్వస్రష్టలు=లోక ములనిర్మించువారు, దేవసత్త్రము=ఒకయాగము, అప్సరోజనులు=అప్సరస్త్రీలు, చీరినన్=పిలువనంపఁగా.

ఆ. క్రతువులోని కేను గంధర్వగణముతోఁ
గలిసి పోయి విష్ణుగాథ లచటఁ
గొన్ని పాడి సతుల గూడి మోహితుఁడనై
తలఁగి చనితి నంత ధరణినాథ. 473

టీ. ధరణినాథ=యుధిష్ఠిరభూపాలా! ఏను, క్రతువులోనికిన్=యజ్ఞ ములోనికి, గంధర్వగణముతోన్ = గంధర్వులసమూహముతో, అచటన్ =

ఆదేవసత్త్రమునందు, కొన్నివిష్ణుగాథలు=హరికథలు, పాడి, సతులన్=జవ్వనులను, మోహితుఁడన్ = కామించినవాఁడను, అంతన్ = తర్వాత, తలఁగిచనితిన్= తొలఁగిపోయినాను.

తా. రాజా! అట్లు స్త్రీలతోఁ గలసిపోయి ఆదేవసత్త్రయాగమందు కొంతసేపు సంగీతముఁ బాడి అంతట స్త్రీలమీఁదమోహముచే నాజవ్వనులను వెంటవేసికొని అక్కడనుండి లేచిపోయినాను.

క. వారిజగంధులపొత్తున
వారిం గైకొనక తలఁగి వచ్చినబుద్ధిన్
వా రెఱిఁగి శాప మిచ్చిరి
వారింపఁగ రానిరోషవశమున నధిపా. 474

టీ. అధిపా=రాజా! నేను, వారిజగంధులపొత్తునన్ = అచ్చరలకూటమితో, వారిన్ = ఆబ్రహ్మములను, కైకొనక = లక్ష్యపెట్టక, తలఁగి = తొలఁగి, వచ్చినన్, వారు, బుద్ధిన్ = మనస్సున, ఎఱిఁగి, వారింపఁగన్ రానిరోషవశమునన్ = ఆపరాని కోపముచేత, శాప మిచ్చిరి.

తా. రాజా! నే నట్లు యజ్ఞమధ్యమున స్త్రీలోలుఁడ నై లేచిపోయిన సంగతి వారు గ్రహించి అత్యంతాగ్రహమున నాకు శాప మిచ్చినారు.

ఆ. పంకజాక్షు నిచటఁ బాడక కామినీ
గణముఁ గూడి చనినకల్మషమున
దగ్ధకాంతి నగుచు ధరణీతలంబున
శూద్రజాతిసతికి సుతుఁడ నగుము. 475

టీ. ఇచటన్ = ఇమ్మహాక్రతువునందు, పంకజాక్షున్ = శ్రీహరిని, పాడక, కామినీగణమున్ = కాముకలైనస్త్రీలగుంపును, చనినకల్మషమునన్

పోయినందుననైన పాపమువలన, దగ్ధకాంతివి = తఱిగిన వన్నెగలవాఁడవు, అగుచున్, ధరణీతలంబునన్=భూమిమీఁద, శూద్రజాతిసతికిన్ = శూద్రస్త్రీకి, సుతుఁడవు=బిడ్డవు.

తా. ఇచ్చట క్రతుసమాప్తి యగుదాఁక నారాయణగుణకీర్తనముఁ జేయక మాతోఁ జెప్పకయే స్త్రీలను దగులుకొనిపోయిన పాపముచేత నీవు భూలోకమున నొకశూద్రస్త్రీకడుపునఁ బుట్టుము.

వ. అని యిట్లు విశ్వస్రష్టలు శపించిన నొక్కబ్రాహ్మణదాసికిఁ బుత్రుండనై జన్మించి యందు బ్రహ్మవాదు లయినపెద్దలకు శుశ్రూష సేసినభాగ్యంబున నిమ్మహాకల్పంబునందు బ్రహ్మపుత్రుండనై జన్మించితి. 476

టీ. శపించినన్=తిట్టఁగా, బ్రాహ్మణదాసికిన్ = బ్రాహ్మణులయింటిపనికత్తెకు, పుత్రుండు=కొడుకు, బ్రహ్మవాదులు = వేదపాఠమును జేయువారు, శుశ్రూష=సేవ, భాగ్యంబునన్ = మాహాత్మ్యముచేత, బ్రహ్మపుత్రుండన్ = బ్రహ్మమానసికపుత్త్రుండను, ఐ, జన్మించితిన్ = పుట్టితిని.

ఆ. కౌశలమున మోక్షగతికి గృహస్థుఁడే
ధర్మమాచరించి తగిలి పోవు
నట్టిధర్మమెల్ల నతివిశదంబుగాఁ
బలుకఁబడియె నీకు భవ్యచరిత. 477

టీ. భవ్యచరిత=మేలినడవడిగల యోధర్మరాజా! గృహస్థుఁడు=ఇల్లు గట్టి కాఁపురము సేయుమనుజుఁడు, కౌశలమునన్=నేడుపుతో, ఏధర్మము, ఆచరించి=చేసి, మోక్షగతికిన్ = మోక్షమార్గమునకు, తగిలి=చొచ్చి, పోవు

నో, టీక. అట్టిధర్మమెల్లను, అతివిశదంబుగాన్ = మిగులఁ నేటతెల్లముగా, పలుకఁబడియెన్ = చెప్పఁబడెను.

తా. రాజా! గృహస్థుఁడు ఉపాయయుక్తుఁడై దేశకాలములనుఁబట్టి యట్లు విహితోక్తమధర్మ మాచరించి మోక్షగామి యగునో అట్టిధర్మస్వరూప మంతయు సవిస్తరముగా నీకుఁ జెప్పితినిగదా?

మ. అఖిలాధారుఁ డజాదిదుర్లభుఁడు బ్రహ్మంబైనవిష్ణుండు నీ
మఖమునం దర్చితుఁడై నివాసగతుఁడై మర్త్యాకృతిన్ సేవ్యుఁడై
సఖియై చారకుఁడై మనోదయితుఁడై సంబంధియై మంత్రియై
సుఖకుండయ్యె భవన్మహామహిమ దాఁ జోద్యంబు ధాత్రీశ్వరా

టీ. ధాత్రీశ్వరా=భూమిపతీ! అఖిలాధారుఁడు = ఎల్లప్రపంచమునకు బట్టైనవాఁడు, అజాదిదుర్లభుఁడు=బ్రహ్మాదులకు నందరానివాఁడు, బ్రహ్మంబు=పరమాత్మ, ఐన, విష్ణుండు, నీమఖమందున్=నీయజ్ఞమందు, అర్చితుఁడై=ముందుపూజింపఁబడినవాఁడై, మర్త్యాకృతిన్ = మానవరూపముతో, నివాసగతుఁడై=నీయింటనున్నవాఁడై, సేవ్యుఁడై = కొలువఁదగినవాఁడై, సఖియై=మిత్రుఁడై, చారకుఁడై=అన్నిపనులయందును నీబంటై (వేగరియై), మనోదయితుఁడై=చిత్తప్రియుఁడై, సంబంధియై=చుట్టమయి, మంత్రియై=సర్వకార్యములందునుమంత్రియై, సుఖకుండు = ఇహపరసుఖము లొసఁగువాఁడుగా, అయ్యెను, భవన్మహామహిమ=నీగొప్పప్రభావము, తాన్=అది, చోద్యంబు=అద్భుతము.

తా. రాజా! ఎల్లజగములకు నిట్టైనవాఁడు, బ్రహ్మాదిదేవతలకు సయితము గోచరముకానివాఁడు, పరాత్పరుఁడైన శ్రీకృష్ణపరమాత్మ నీయింటవచ్చి నిలచి నీచే నీయజ్ఞమున నగ్రపూజఁగొని లీలామానుషవిగ్రహుఁడై నీచేతఁ గొలిపించుకొనుచు నీకుస్నేహితుఁడై అన్నిపనులలో బంటువలె నుండి చిత్త

మునకు వచ్చినవాఁడై ఇష్టబాంధవుఁడై సర్వకార్యములందుఁ సఫలత గలుగం త్రిప్పి యిహపరముల నిచ్చుచున్నాఁడు. నీపుణ్య మేమనవచ్చునయ్యా!

వ. అని యిట్లు నారదుండు చెప్పినవృత్తాంతం బంతయు విని ధర్మనందనుండు ప్రేమవిహ్వలుండై వాసుదేవుని బూజించె వాసుదేవధర్మనందనులచేత బూజితుండై నారదముని యు దేవమార్గంబునం జనియె నని శుకయోగీంద్రుండు పాండవపౌత్త్రునకుం జెప్పె నని సూతుండు శౌనకాదులకుం జెప్పిన. 479

టీ. వృత్తాంతము=కథ, ప్రేమవిహ్వలుండై = అనురాగముచే పై మఱచినవాఁడై, వాసు...చేతన్ = శ్రీకృష్ణునిచేతను ధర్మరాజుచేతఁగూడ, పూజితుండై = సత్కరింపంబడినవాఁడై, దేవమార్గంబునన్ = ఆకాశవీథిని చనియెన్=పోయెను. పాండవపౌత్త్రునకున్ = పాండుకుమారులమనుమఁడగు పరీక్షిన్మహారాజునకు.

క. రాజీవసదృశలోచన
రాజీవభవాదిదేవరాజివినుత వి
భ్రాజితకీర్తిలతావృత
రాజీవభవాండభాండ రఘుకులతిలకా. 480

టీ. రాజీవసదృశలోచన = తామరలవంటి కన్నులు గలవాఁడా! రాజీ...నుత = బ్రహ్మ మొదలగుదేవతలబారుచేఁ బొగడఁబడినవాఁడా! విభ్రా...భాండ = మెఱయుచున్నకీర్తి యనుతీఁగచే నల్లఁబడిన బ్రహ్మాండ కటాహము (గంగాళము) గలవాఁడా! రఘుకులతిలకా=రఘుమహారాజువంశమునకు వన్నె దెచ్చిన యో శ్రీరామచంద్రచక్రవర్తీ!

మాలిని. ధరణిదుహితృరంతా ధర్మమార్గానుగంతా
నిరుపమనయకాంతా నిర్జరారాతిహంతా
గురుబుధసుఖకర్తా కుంభినీచక్రభర్తా
సురభయపరిహర్తా సూరిచేతోవిహర్తా. 481

టీ. ధరణిదుహితృరంతా=పుడమికూఁతురగు సీతతోఁ గ్రీడించువాఁడా! ధర్మమార్గానుగంతా = న్యాయమార్గము ననుసరించువాఁడా! నిరుపమనయకాంతా=సాటిలేని నీతిచే నందమయినవాఁడా! నిర్జరారాతిహంతా=దేవతల శత్రువు లగురాక్షసులను జంపినవాఁడా! గురుబుధసుఖకర్తా = గురువులకు పండితసాధువులకు మేలుచేయువాఁడా! కుంభినీచక్రభర్తా=భూమండలమునకు నాథుఁడా! సురభయపరిహర్తా = దేవతలభయమును బాఱఁదోలినవాఁడా! సూరిచేతోవిహర్తా=జ్ఞానుల చిత్తములలోఁ గ్రీడించు నో శ్రీరామచంద్రమహారాజా! దయమీఱఁ జిత్తగించుము.

శ్రీః శ్రీః శ్రీః.

చెన్నపురి: వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్‌వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.—1948.